

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**  
**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЛЬВІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»**

Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису

**СТОЛЯРЧУК ЛЕСЯ БОГДАНІВНА**

УДК 378.4:[378.22:34](71)(043.5)

**ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА БАКАЛАВРІВ У ГАЛУЗІ ПРАВА**  
**В УНІВЕРСИТЕТАХ КАНАДИ**

13.00.04 – теорія та методика професійної освіти  
Педагогічні науки

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

---

(підпис, ініціали та прізвище здобувача)

Науковий керівник

Мукан Наталія Василівна,

доктор педагогічних наук, професор

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Львів – 2019

## АНОТАЦІЯ

*Столярчук Л. Б.* Професійна підготовка бакалаврів у галузі права в університетах Канади. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук (доктора філософії) за спеціальністю 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» (015 – Професійна освіта). – Національний університет «Львівська політехніка». – Львів, 2019.

**Актуальність дослідження.** На сучасному ринку освітніх послуг в усьому світі та в Україні зокрема, юридична освіта є найбільш затребуваною серед здобувачів вищої освіти, а юридичні спеціальності впродовж багатьох років очолюють список найпопулярніших. Основне завдання вищої школи, в умовах якої здійснюється підготовка фахівців, полягає у забезпеченні прогресивного розвитку держави, розбудові громадянського суспільства та закріпленні демократичних прав і свобод людини та громадянина, розвитку ринкової економіки. Кардинальні економічні, політичні та правові реформи, що відбуваються в Україні у контексті формування демократичної правової держави, вимагають удосконалення системи вищої юридичної освіти та забезпечення якісної професійної підготовки юристів нового покоління, які повинні володіти сучасними компетентностями, демонструвати високий рівень культури, складовими якої є громадянська та соціальна свідомість.

Професійна підготовка висококваліфікованих фахівців у галузі права є запорукою успішної співпраці України у складі міжнародних правових організацій з метою реалізації власного бачення політичного та соціально-економічного розвитку держави у контексті демократичних процесів у світі. Безперечно, професійна підготовка фахівця-юриста, який володіє фундаментальними та фаховими правовими знаннями, компетентно користується юридичним інструментарієм під час розв'язання юридичних проблем з метою захисту прав і законних інтересів громадян, врегулюванні конфліктів на

міжнародному рівні та відстоюванні суверенності України, сприяє формуванню її позитивного іміджу на світовій арені.

У контексті глобалізації міжнародних відносин та розвитку інтеграційних процесів у міждержавних стосунках, одним із способів удосконалення системи підготовки майбутніх правників в університетах України є вивчення та використання міжнародного досвіду у цій сфері з метою ефективно розбудови правової системи України. Досвідом підготовки висококваліфікованих фахівців юридичної галузі володіє Канада, правова система якої гарантує дотримання прав і свобод її громадян в умовах полікультурного суспільства. Комплексний аналіз професійної підготовки фахівців у галузі права в Канаді, дослідження практики та окреслення можливостей використання конструктивних ідей канадського досвіду сприятимуть підвищенню рівня якості професійної юридичної освіти в Україні.

Дослідження у галузі порівняльної педагогіки проводилися українськими (Авшенюк, 2015; Бідюк, 2009; Локшина, 2015; Мукан, 2006; Ничкало, 2008; Огієнко, 2014; Погребняк, 2011; Пуховська, 2000; Сбруєва, 2011; Сисоєва, 2014; Третько, 2011; Цюра, 2013; Чепіль, 2014 та ін.) і зарубіжними (Адамсон (Adamson, 2012); Бірідей (Bereday, 1964); Брей (Bray, 2003); Вілсон (Wilson, 2003); Джурінський, 1999; Келлі (Kelly, 2013); Малькова, 2006; Раст (Rust, 2010); Робінсон (Robinson, 1992); Шривер (Schriewer, 1992) ученими-компаративістами.

Зарубіжний досвід професійної підготовки майбутніх фахівців у галузі права висвітлено у наукових розвідках таких українських і зарубіжних вчених як: Андрощук, 2006; Бігун, 2006; Бун (Boon, 2014); Бун & Вебб (Boon & Webb, 2008); Василенко & Галдецька, 2017; Воронцова, 2015; Гарноу (Harno, 2004); Гурак, 2014; Магарж (Maharg, 2004); Мвенда (Mwenda, 2007); Молін (Moline, 2003); Проскурняк, 2016; Роскопіна, 2014; Стіл & Тейлор (Steele & Taylor, 2010) та ін.

Протягом останніх десятиліть порівняльно-педагогічні дослідження вищої професійної освіти Канади здійснювали українські науковці: Бусько (2014), Головацька (2015), Жорняк (2013), Істоміна (2017), Лавриш (2009), Микитенко

(2006), Мукан (2006), Фурсенко (2018), проте система професійної підготовки майбутніх фахівців з права в університетах Канади ще не була об'єктом наукових розвідок.

Дослідження професійної підготовки майбутніх фахівців з права у контексті ґрунтовного опрацювання наукових розвідок у галузі педагогіки, нормативно-правової документації, що регулює сферу вищої освіти, а також аналіз освітньо-професійних програм підготовки бакалаврів у галузі права дали змогу виявити суперечності між: потребами суспільства та ринку праці у підготовці висококваліфікованих фахівців у галузі права та недостатнім рівнем їх задоволення системою вищої професійної освіти; запитом на отримання якісних освітніх послуг відповідно до міжнародних стандартів освіти та недосконалістю нормативно-правового забезпечення професійної підготовки юристів в Україні; необхідністю формування професійної компетентності майбутніх правників відповідно до сучасних реалій та формами теоретичної і практичної підготовки бакалаврів права.

Актуальність дослідження, результати аналізу науково-педагогічної літератури, науково-методичного та нормативно-правового забезпечення професійної підготовки фахівців у галузі права, виявлені суперечності та недостатнє вивчення зарубіжного досвіду у цій сфері, зумовили вибір теми дослідження **«Професійна підготовка бакалаврів у галузі права в університетах Канади»**.

**Мета дослідження** – виявити особливості професійної підготовки бакалаврів у галузі права в університетах Канади, а також розробити науково-методичні рекомендації щодо використання конструктивних ідей канадського досвіду в умовах університетської освіти України.

Відповідно до мети дослідження визначено такі **завдання**:

- 1) висвітлити професійну підготовку бакалаврів у галузі права як науково-педагогічну проблему;

- 2) охарактеризувати організаційно-педагогічні засади професійної підготовки бакалаврів у галузі права в університетах Канади;
- 3) виконати порівняльно-педагогічний аналіз професійної підготовки бакалаврів у галузі права в університетах Канади та України;
- 4) розробити науково-методичні рекомендації щодо використання конструктивних ідей канадського досвіду професійної підготовки бакалаврів у галузі права в умовах університетської освіти України.

**Об’єкт дослідження** – університетська освіта Канади.

**Предмет дослідження** – теорія і практика професійної підготовки бакалаврів у галузі права в університетах Канади.

**Наукова новизна одержаних результатів** полягає у тому, що *вперше* висвітлено особливості професійної підготовки бакалаврів у галузі права в університетах Канади (реалізація принципів гуманізації та фундаменталізації освітнього процесу; автономність університетів; акцентуація на практичній складовій освітнього процесу; гнучкість змісту освітньо-професійних програм; диверсифікація та міждисциплінарний характер освітньо-професійних програм; орієнтація на академічну результативність; широке застосування методів активного навчання; забезпечення академічної мобільності здобувачів вищої освіти; співпраця між університетами та професійними громадськими організаціями; моніторинг якості юридичної освіти; інтегрованість системи професійної підготовки бакалаврів у галузі права у міжнародний освітній та науковий простір); *охарактеризовано* організаційно-педагогічні засади професійної підготовки бакалаврів у галузі права в університетах Канади на основі розробленої моделі професійної підготовки бакалаврів у галузі права в університетах Канади, що охоплює нормативний, теоретико-методологічний, змістовий, операційний компоненти; в результаті проведеного *порівняльно-педагогічного аналізу виокремлено* спільне та відмінне у досвіді Канади й України щодо професійної підготовки фахівців з права, а також розроблено науково-

методичні рекомендації щодо використання конструктивних ідей канадського досвіду професійної підготовки бакалаврів у галузі права в умовах університетської освіти України.

*Уточнено* зміст понять «бакалавр права», «фахівець з права».

*Подальшого розвитку* набули положення про організацію професійної підготовки майбутніх фахівців з права на основі комплексного використання традиційних та інноваційних методів навчання, застосування різноманітних моделей практичної підготовки, тісної співпраці університетів з громадськими організаціями та потенційними роботодавцями.

**Практичне значення** полягає в тому, що матеріали виконаного дослідження (модель професійної підготовки бакалаврів у галузі права, науково-методичні рекомендації щодо впровадження ідей канадського досвіду у систему університетської освіти України) можуть бути використані у роботі вітчизняних закладів вищої освіти, зокрема, у процесі професійної підготовки бакалаврів за спеціальністю 081 «Право».

Результати дослідження, обґрунтовані провідні поняття і база даних можуть застосовуватись українськими науковцями як матеріали для проведення порівняльних досліджень, а також для наукового обґрунтування сучасних тенденцій розвитку професійної освіти в Україні; керівниками структурних підрозділів університетів, працівниками Міністерства освіти і науки України, Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти, які беруть участь у процесах акредитації закладів вищої освіти, ліцензуванні освітньо-професійних програм, розробленні освітніх стандартів; науково-педагогічними працівниками, зацікавленими у вдосконаленні процесу підготовки фахівців з права, власному професійному зростанні та підвищенні конкурентоспроможності системи вищої юридичної освіти України.

**Структура та обсяг дисертації.** Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних

джерел (360 найменувань, з них 190 – іноземними мовами), 10 додатків. Загальний обсяг дисертації складає 367 сторінок, з них 225 сторінок основного тексту, який містить 2 таблиці та 1 рисунок на 5 сторінках.

У **вступі** обґрунтовано актуальність та доцільність дослідження; вказано на зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено об'єкт, предмет, мету, завдання і методи дослідження; представлено джерельну базу; окреслено наукову новизну, теоретичне і практичне значення одержаних результатів; висвітлено апробацію і впровадження результатів дослідження; зазначено особистий внесок здобувача та подано структуру й обсяг дисертаційної роботи.

У першому розділі **«Теоретичні основи підготовки фахівців у галузі права»** висвітлено підготовку фахівців у галузі права як науково-педагогічну проблему, а також проведено аналіз поняттєво-категорійного апарату дослідження і теоретичних засад професійної підготовки майбутніх юристів.

У другому розділі **«Організаційно-педагогічні засади професійної підготовки бакалаврів у галузі права в університетах Канади»** здійснено дослідження професійної підготовки фахівців з права у науково-методичному дискурсі, подано загальну характеристику системи професійної підготовки фахівців з права в Канаді, а також проаналізовано змістовий та операційний компоненти професійної підготовки бакалаврів у галузі права в університетах Канади.

У третьому розділі **«Порівняльно-педагогічний аналіз професійної підготовки бакалаврів у галузі права в університетах Канади та України»** представлено результати дослідження стану професійної підготовки бакалаврів права в Україні, виконано порівняльний аналіз професійної підготовки бакалаврів у галузі права в університетах Канади та України, а також запропоновано науково-методичні рекомендації щодо використання конструктивних ідей та досвіду

професійної підготовки бакалаврів у галузі права Канади в умовах університетської освіти України.

Визначено перспективні напрями подальших педагогічних розвідок.

**Ключові слова:** бакалавр, освітньо-професійна програма, право, професійна підготовка, університет, Канада.

## ABSTRACT

*Stoliarchuk L. B.* Professional Training of Bachelors in the Field of Law at the Universities of Canada. – Qualification research paper as a manuscript.

The thesis for the Degree of Candidate of Pedagogical Sciences (Doctor of Philosophy) in the specialty 13.00.04 – Theory and Methodology of Professional Education (015 – Professional education). – Lviv Polytechnic National University. – Lviv, 2019.

**Research topicality.** In the current market of educational services worldwide and in Ukraine in particular, legal education is the most in-demand among applicants, and legal professions have been heading the list of the most popular ones for many years. The main task of higher education establishments providing professional training of legal specialists is to ensure the progressive development of the state, formation of civil society and affirmation of democratic rights and freedoms of man and citizen, strengthening of a market economy. The radical economic, political and legal reforms taking place in Ukraine in terms of establishing a democratic constitutional state require the improvement of the higher legal education system and ensuring the quality professional training of new generation lawyers with up-to-date competences, high level of professional culture including civic and social consciousness.

The professional training of highly qualified legal specialists is a key to Ukraine's successful cooperation within international legal organizations to implement their own vision of political, social and economic development of the country in the context of democratic processes in the world. Undoubtedly, training of lawyers with fundamental



and professional legal knowledge, competency in applying law tools in solving legal issues while protecting the rights and legitimate interests of citizens, resolving conflicts at the international level and vindicating the sovereignty of Ukraine, contributes to creating its positive image on the world stage.

In the context of globalization of international relations and development of integration processes in interstate relations, one of the ways to reform the system of legal training at the universities of Ukraine is to study and use international experience in this field in order to effectively improve the Ukrainian legal system. Extensive experience in training highly qualified legal professionals is distinctive of Canada, whose legal system guarantees respect for the rights and freedoms of its citizens in a multicultural society. A comprehensive analysis of professional training of legal specialists in Canada, case studies and outlining the possibilities to use constructive ideas of the Canadian experience will contribute to the quality improvement of professional legal education in Ukraine.

Comparative education studies have been conducted by Ukrainian (Avsheniuk (2015), Bidiuk (2009), Lokshyna (2015), Mukan (2006), Nychkalo (2008); Ohienko (2014), Pohrebniak (2011), Pukhovska (2000), Sbruieva (2011), Sysoeva (2014), Tret'ko (2011), Tsura (2013), Chepil' (2014) et al.) and foreign (Adamson (2012), Bereday (1964), Bray (2003), Carter (2010), Dzhurynskyi (1999), Kelly (2013), Mal'kova (2006), Robinsohn (1992), Rust (2010), Schriewer (1992), Wilson (2003), scholars.

Foreign experience of professional training of future specialists in the field of law is outlined in scientific researches of such domestic and foreign scientists as: Androshchuk (2006), Bihun (2006), Boon (2014), Boon & Webb (2008), Vasylenko & Haldetska (2017), Vorontsova (2015), Harno (2004), Hurak (2014), Maharg (2004), Moline (2003), Mwenda (2007), Proskurniak (2016), Roskopina (2014), Steele & Taylor (2010), et al.

In recent decades, comparative education studies of Canadian higher education have been conducted by Ukrainian scholars (Bus'ko (2014), Holovatska (2015), Zhorniak (2013), Istomina (2017), Lavrysh (2009), Mykytenko (2006), Mukan (2006), Fursenko (2018), however, the system of professional training of prospective lawyers at the universities of Canada has not yet been the subject of extensive scientific research.

Theoretical study of professional training of legal specialists in terms of thorough analysis of research papers in the field of pedagogy, legal and regulatory framework in the sphere of higher education, as well as educational programmes for training Bachelors in the field of law enabled us to identify contradictions between: society and labour market demand for training highly qualified specialists in the field of law and insufficient level of its satisfaction by the system of higher professional training; the requirement for quality legal training in accordance with international educational standards and the imperfection of the legal and methodological provision of lawyers' professional training in Ukraine; the need to provide appropriate conditions for the development of professional competence of future legal specialists in accordance with the current realities and forms of theoretical and practical training of Bachelors in Law.

The research topicality, analysis of scientific and educational literature, legal and methodological framework of professional training of legal specialists, defined contradictions and insufficient study of the foreign experience in this field, have led to the choice of the theme of our thesis **“Professional Training of Bachelors in the Field of Law at the Universities of Canada”**.

**The research aim** is to identify peculiarities of professional training of Bachelors in the field of law at the universities of Canada and to develop scientific and methodological recommendations on the use of progressive ideas and experience of Canada at the universities of Ukraine.

According to the research aim, the following **objectives** have been determined:

- 1) to introduce professional training of Bachelors in the field of law as a modern pedagogical issue;

- 2) to outline organizational and pedagogical principles of professional training of Bachelors in the field of law at the universities of Canada;
- 3) to perform comparative pedagogical analysis of professional training of Bachelors in the field of law at the universities of Canada and Ukraine;
- 4) to develop scientific and methodological recommendations on the use of progressive ideas and experience of professional training of Bachelors in the field of law in Canada in terms of university education of Ukraine.

University education of Canada is **the research object**.

Theory and practice of professional training of Bachelors in the field of law at the universities of Canada is **the research subject**.

**Scientific novelty of the results obtained** lies in the fact that *for the first time* the peculiarities of professional training of Bachelors in the field of law at the universities of Canada have been identified (realization of humanization and fundamentalization principles of educational process; autonomy of universities; focus on experiential learning in educational process; flexibility of educational programmes; diversification and interdisciplinary nature of educational programmes; result-oriented training; extensive use of active learning techniques; promoting students' academic mobility; cooperation between universities and professional public organizations; legal education quality monitoring; integration of the system of Bachelor's legal training into the international educational and research space); organizational and pedagogical principles of professional training of Bachelors in the field of law at the universities of Canada on the basis of the elaborated model of professional training of Bachelors in the field of law including legal framework, theory and methodology, content, and operation components *have been outlined* ; as a result of conducting comparative pedagogical analysis, common and distinctive features of professional training of legal specialists in Canada and Ukraine *have been identified* as well as scientific and methodological recommendations on the use of advanced ideas of Canadian experience of professional

training of Bachelors in the field of law in university education of Ukraine *have been developed.*

The notions “Bachelor in Law”, “legal specialist” *have been clarified.*

The ideas of organization of professional training of legal specialists on the basis of the complex use of traditional and innovative teaching and learning methods, information and communication technologies, close collaboration of universities with non-governmental organizations and prospective employers *have gained further development.*

**The practical value of research** lies in the fact that its materials (the model of professional training of Bachelors in the field of law, scientific and methodological recommendations on introducing Canadian experience in the Ukrainian university education) can be used in the system of national higher educational establishments, namely, in the process of professional training of Bachelors in specialty 081 “Law”.

Results of the study, key notions and database can be used by Ukrainian scholars as research materials for comparative studies and scientific justification of modern tendencies of higher education development in Ukraine; heads of the departments of universities, employees of the Ministry of Education and Science of Ukraine, the National Agency for Quality Assurance of Higher Education involved in the process of developing educational standards, accrediting higher educational establishments and licensing education programmes; scientific and pedagogical staff interested in improving the quality of legal training, their own professional growth and increasing the competitiveness of higher legal education system of Ukraine.

**The structure and volume of the thesis.** The paper consists of the introduction, three chapters, conclusions to the chapters, general conclusions, references (360 items, 190 of them are in foreign languages), and 10 appendices. Total volume of the thesis is 367 pages, main content containing 225 pages. The paper includes 2 tables and 1 figure on 5 pages.

In the **introduction** topicality and relevance of the research are justified; relation of the thesis to other academic programmes, plans, themes is indicated; object, subject, aim, objectives and methods of the research are identified; the resource base is specified; scientific novelty, theoretical and practical value of the obtained results are outlined; approbation and implementation of research results are clarified; personal author's contribution is defined; structure and volume of the submitted thesis is presented.

The first chapter «**Theoretical Fundamentals of Legal Specialists' Training**» addresses training of specialists in the field of law as a scientific and pedagogical issue as well as the analysis of conceptual research framework and theoretical principles of prospective lawyers' professional training.

The second chapter «**Organizational and Pedagogical Conditions of Professional Training of Bachelors in the Field of Law at Universities of Canada**» investigates professional training of legal specialists in scientific and methodical discourse, provides general characteristics of the system of legal training, and analyzes the content and operation components of professional training of Bachelors in the field of law at the universities of Canada.

The third chapter «**Comparative Pedagogical Analysis of Professional Training of Bachelors in the Field of Law at Universities of Canada and Ukraine**» presents the research results of the state of professional training of Bachelors in Law in Ukraine; a comparative analysis of professional training of Bachelors in the field of law at the universities of Canada and Ukraine; and provides scientific and methodological recommendations on the use of Canadian progressive ideas and experience of professional training of Bachelors in the field of law in university education of Ukraine.

The prospects of further pedagogical researches have been identified.

**Keywords:** Bachelor, educational programme, law, professional training, university, Canada.

## Список публікацій здобувача

### *Публікації, що відображають основні наукові результати дисертації*

*Статті у наукових періодичних виданнях інших держав та у виданнях України, які включено до міжнародних наукометричних баз*

1. <sup>1</sup>Столярчук, Л. Б. (2017а). Формування професійної компетентності бакалаврів у галузі права в університетах Канади. *Збірник наукових праць Херсонського державного університету «Педагогічні науки», 80, Т. 2, 205–209.*
2. Столярчук, Л. Б., & Мукан, Н. В. (2019а). Теоретичні засади професійної підготовки фахівців у галузі права в системі вищої освіти Канади. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology, 7 (81), Iss. 201, 40–43.* (авторський внесок: розглянуто філософсько-педагогічні теорії, на яких ґрунтується розробка освітньо-професійних програм підготовки майбутніх юристів в Канаді, а також ідеї та концепції, які покладені в основу системи ефективної підготовки фахівців з права в умовах університетської освіти Канади)

*Публікації у наукових фахових виданнях України*

3. Столярчук, Л. Б. (2016а). Особливості вищої правової освіти в Канаді. *Теоретичні питання культури, освіти та виховання, 54, 58–62.*
4. Столярчук, Л. Б., & Яшин, Н. Ю. (2017б). Characteristics of Professional and Personal Qualities of a Legal Specialist. *Народна освіта, 2(32).* Взято з: [https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page\\_id=4551](https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=4551). (авторський внесок: виокремлено особистісні та професійні якості фахівців правознавчої галузі)
5. Столярчук, Л. Б. (2018а). Модернізація змісту професійної підготовки бакалаврів права в умовах сьогодення. *Всеукраїнський науково-практичний журнал «Директор школи, ліцею, гімназії». Спеціальний тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору», 6, кн. 2, Т. 3(81), 68–76.*

---

<sup>1</sup> Видання водночас включене до переліку наукових фахових видань України.

6. Столярчук, Л. Б. (2018b). Практична складова частина професійної підготовки бакалаврів у галузі права в університетах Канади. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи*, 61, 295–298.

***Публікації, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації***

7. Столярчук, Л. Б. (2015). Методи формування професійної іншомовної компетенції майбутніх юристів. *Стан та перспективи розвитку педагогіки та психології в Україні та світі: Збірник тез наукових робіт учасників Міжнародної науково-практичної конференції* (с. 75–78). Київ: ГО: «Київська наукова організація педагогіки та психології».

8. Столярчук, Л. Б. (2016b). Актуальність професійної підготовки юристів нової генерації в Україні. *Психологія та педагогіка у XXI столітті: перспективні та пріоритетні напрямки досліджень: Збірник наукових робіт учасників Міжнародної науково-практичної конференції* (с. 29–31). Київ: ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології».

9. Столярчук, Л. Б. (2016c). Особливості системи підготовки юристів в університетах Канади. *Основні напрями розвитку педагогічної науки: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (с. 108–110). Херсон: Видавничий дім «Гельветика».

10. Столярчук, Л. Б. (2017c). Деякі аспекти забезпечення якості професійної підготовки майбутніх юристів у Канаді. Пріоритетні напрями розвитку сучасних педагогічних та психологічних наук: *Збірник наукових робіт учасників Міжнародної науково-практичної конференції* (с. 145–147). Одеса: ГО «Південна фундація педагогіки».

11. Столярчук, Л. Б. (2018c). Використання кейс-методу у професійній підготовці юристів в університетах Канади. Нове та традиційне у дослідженнях сучасних представників психологічних та педагогічних наук: *Збірник тез наукових робіт*

учасників Міжнародної науково-практичної конференції, Ч. 1 (с. 100–103). Львів: ГО «Львівська педагогічна спільнота».

12. Столярчук, Л. Б. (2018d). Види навчальних занять у правничих школах Канади. *Сучасна педагогіка: теорія, методика, практика: Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції* (с. 80–83). Херсон: Видавництво «Молодий вчений».

13. Столярчук, Л. Б. (2019b). Перспективи використання в університетах України досвіду професійної підготовки бакалаврів права у Канаді. *Інноваційні наукові дослідження у галузі педагогіки та психології: Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції* (с. 91–94). Запоріжжя: Класичний приватний університет.

***Праці, які додатково відображають наукові результати дисертації***

14. Столярчук Л. Б., Яшин, Н. Ю., & Сай, І. В. (2015). *System of Legal Education in Ukraine and Abroad*. Львів, Україна: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка». (авторський внесок: охарактеризовано систему вищої юридичної освіти в Україні та світі)

15. Столярчук, Л. Б., & Яшин, Н. Ю. (2016). *Legal Training*. Львів, Україна: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка». (авторський внесок: проаналізовано особливості професійної підготовки фахівців у галузі права в університетах України та Канади)



## ЗМІСТ

<b>АНОТАЦІЯ</b> .....	2
<b>ABSTRACT</b> .....	8
<b>ВСТУП</b> .....	19
<b>РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ У ГАЛУЗІ ПРАВА</b> .....	28
1.1. Підготовка фахівців у галузі права як науково-педагогічна проблема.....	28
1.2. Аналіз поняттєво-категорійного апарату й теоретичних засад професійної підготовки майбутніх юристів .....	43
<b>Висновки до першого розділу</b> .....	69
<b>РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ БАКАЛАВРІВ У ГАЛУЗІ ПРАВА В УНІВЕРСИТЕТАХ КАНАДИ</b> .....	71
2.1. Професійна підготовка фахівців з права у науково-методичному дискурсі.....	71
2.2. Загальна характеристика системи професійної підготовки фахівців з права в Канаді .....	87
2.3. Модель професійної підготовки бакалаврів у галузі права в університетах Канади .....	109
2.3.1. Змістовий компоненти підготовки бакалаврів у галузі права .....	111
2.3.2. Операційний компонент підготовки бакалаврів у галузі права .....	129
<b>Висновки до другого розділу</b> .....	153

<b>РОЗДІЛ 3. ПОРІВНЯЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ БАКАЛАВРІВ У ГАЛУЗІ ПРАВА В УНІВЕРСИТЕТАХ КАНАДИ ТА УКРАЇНИ.....</b>	<b>156</b>
3.1. Стан професійної підготовки бакалаврів права в Україні.....	156
3.2. Порівняльний аналіз професійної підготовки бакалаврів у галузі права в Канаді та Україні.....	186
3.3. Науково-методичні рекомендації щодо використання конструктивних ідей канадського досвіду професійної підготовки бакалаврів у галузі права в умовах університетської освіти України .....	207
<b>Висновки до третього розділу .....</b>	<b>218</b>
<b>ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ .....</b>	<b>221</b>
<b>ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ .....</b>	<b>226</b>
<b>ДОДАТКИ .....</b>	<b>261</b>

## ВСТУП

**Актуальність дослідження.** На сучасному ринку освітніх послуг в усьому світі та в Україні зокрема, юридична освіта є найбільш затребуваною серед здобувачів вищої освіти, а юридичні спеціальності впродовж багатьох років очолюють список найпопулярніших. Основне завдання вищої школи, в умовах якої здійснюється підготовка фахівців, полягає у забезпеченні прогресивного розвитку держави, розбудові громадянського суспільства та закріпленні демократичних прав і свобод людини та громадянина, розвитку ринкової економіки. Кардинальні економічні, політичні та правові реформи, що відбуваються в Україні у контексті формування демократичної правової держави, вимагають удосконалення системи вищої юридичної освіти та забезпечення якісної професійної підготовки юристів нового покоління, які повинні володіти сучасними компетентностями, демонструвати високий рівень культури, складовими якої є громадянська та соціальна свідомість.

Професійна підготовка висококваліфікованих фахівців у галузі права є запорукою успішної співпраці України у складі міжнародних правових організацій з метою реалізації власного бачення політичного та соціально-економічного розвитку держави у контексті демократичних процесів у світі. Безперечно, професійна підготовка фахівця-юриста, який володіє фундаментальними та фаховими правовими знаннями, компетентно користується юридичним інструментарієм під час розв'язання юридичних проблем з метою захисту прав і законних інтересів громадян, врегулюванні конфліктів на міжнародному рівні та відстоюванні суверенності України, сприяє формуванню її позитивного іміджу на світовій арені.

У контексті глобалізації міжнародних відносин та розвитку інтеграційних процесів у міждержавних стосунках, одним із способів удосконалення системи

підготовки майбутніх правників в університетах України є вивчення та використання міжнародного досвіду у цій сфері з метою ефективної розбудови правової системи України. Досвідом підготовки висококваліфікованих фахівців юридичної галузі володіє Канада, правова система якої гарантує дотримання прав і свобод її громадян в умовах полікультурного суспільства. Комплексний аналіз професійної підготовки фахівців у галузі права в Канаді, дослідження практики та окреслення можливостей використання конструктивних ідей канадського досвіду сприятимуть підвищенню рівня якості професійної юридичної освіти в Україні.

Дослідження у галузі порівняльної педагогіки проводилися українськими (Авшенюк, 2015; Бідюк, 2009; Локшина, 2015; Мукан, 2006; Ничкало, 2008; Огієнко, 2014; Погребняк, 2011; Пуховська, 2000; Сбруєва, 2011; Сисоєва, 2014; Третько, 2011; Цюра, 2013; Чепіль, 2014 та ін.) і зарубіжними (Адамсон (Adamson, 2012); Бірідей (Bereday, 1964); Брей (Bray, 2003); Вілсон (Wilson, 2003); Джуринський, 1999; Келлі (Kelly, 2013); Малькова, 2006; Раст (Rust, 2010); Робінсон (Robinson, 1992); Шривер (Schriewer, 1992) ученими-компаративістами.

Зарубіжний досвід професійної підготовки майбутніх фахівців у галузі права висвітлено у наукових розвідках таких українських та іноземних вчених як Андрощук, 2006; Бігун, 2006; Бун (Boon, 2014); Бун & Вебб (Boon & Webb, 2008); Василенко & Галдецька, 2017; Воронцова, 2015; Гарноу (Harno, 2004); Гурак, 2014; Магарж (Maharg, 2004); Мвенда (Mwenda, 2007); Молін (Moline, 2003); Проскурняк, 2016; Роскопіна, 2014; Стіл & Тейлор (Steele & Taylor, 2010) та ін.

Протягом останніх десятиліть порівняльно-педагогічні дослідження вищої професійної освіти Канади здійснювали українські науковці: (Бусько (2014), Головацька (2015), Жорняк (2013), Істоміна (2017), Лавриш (2009), Микитенко (2006), Мукан (2006), Фурсенко (2018), проте система професійної підготовки майбутніх фахівців з права в університетах Канади ще не була об'єктом наукових розвідок.

Дослідження професійної підготовки майбутніх фахівців з права у контексті ґрунтовного опрацювання наукових розвідок у галузі педагогіки, нормативно-правової документації, що регулює сферу вищої освіти, а також аналіз освітньо-професійних програм підготовки бакалаврів у галузі права дали змогу виявити суперечності між: потребами суспільства та ринку праці у підготовці висококваліфікованих фахівців у галузі права та недостатнім рівнем їх задоволення системою вищої професійної освіти; запитом на отримання якісних освітніх послуг відповідно до міжнародних стандартів освіти та недосконалістю нормативно-правового забезпечення професійної підготовки юристів в Україні; необхідністю формування професійної компетентності майбутніх правників відповідно до сучасних реалій та формами теоретичної і практичної підготовки бакалаврів права.

Актуальність дослідження, результати аналізу науково-педагогічної літератури, науково-методичного та нормативно-правового забезпечення професійної підготовки фахівців у галузі права, виявлені суперечності та недостатнє вивчення зарубіжного досвіду у цій сфері, зумовили вибір теми дослідження **«Професійна підготовка бакалаврів у галузі права в університетах Канади»**.

**Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.** Тема дисертації відповідає науковому напрямку кафедри іноземних мов Національного університету «Львівська політехніка» «Проблеми лінгвістики науково-технічного і художнього тексту, питання лінгвометодики та педагогіки». Дисертаційне дослідження виконано відповідно до наукової теми «Теорія і практика розвитку освітніх систем та професійної підготовки фахівців в умовах трансформаційних суспільних процесів» (номер державної реєстрації 0115U000456).

Тема затверджена вченою радою Національного університету «Львівська політехніка» (протокол № 22 від 19.04.2016) та узгоджена в бюро Міжвідомчої

ради з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології НАПН України (протокол № 7 від 29.11.2016).

**Мета дослідження** – виявити особливості професійної підготовки бакалаврів у галузі права в університетах Канади, а також розробити науково-методичні рекомендації щодо використання конструктивних ідей канадського досвіду в умовах університетської освіти України.

Відповідно до мети дослідження визначено такі **завдання**:

- 1) висвітлити професійну підготовку бакалаврів у галузі права як науково-педагогічну проблему;
- 2) охарактеризувати організаційно-педагогічні засади професійної підготовки бакалаврів у галузі права в університетах Канади;
- 3) виконати порівняльно-педагогічний аналіз професійної підготовки бакалаврів у галузі права в університетах Канади та України;
- 4) розробити науково-методичні рекомендації щодо використання конструктивних ідей канадського досвіду професійної підготовки бакалаврів у галузі права в умовах університетської освіти України.

**Об’єкт дослідження** – університетська освіта Канади.

**Предмет дослідження** – теорія і практика професійної підготовки бакалаврів у галузі права в університетах Канади.

**Методологічною основою** дослідження є ідеї гуманізації та оптимізації освіти, теорія неперервності професійної освіти, принципи об’єктивності, системності, фундаментальності, компетентності й професійності, комплексного використання методів дослідження, єдності теоретичного навчання та практичного застосування освоєних знань, а також системний, аксіологічний, акмеологічний, компетентнісний, міждисциплінарний, особистісно-орієнтований, діяльнісний та синергетичний підходи.

**Методи дослідження.** Для реалізації визначеної мети і розв’язання завдань дослідження використано комплекс *теоретичних методів*: кількісний та якісний

аналіз і синтез матеріалів та напрацювань вітчизняних і зарубіжних науковців; індукція, дедукція та узагальнення для виявлення особливостей професійної підготовки бакалаврів у галузі права в університетах Канади; систематизація та класифікація з метою відображення професійної підготовки бакалаврів у галузі права як комплексу взаємопов'язаних компонентів і формулювання висновків; зіставлення, порівняння та критичне осмислення педагогічних фактів для виявлення спільних і відмінних характеристик у системі професійної підготовки бакалаврів у галузі права в Канаді та Україні; *емпіричних методів*: спостереження, діалог з науково-педагогічними працівниками й адміністрацією, опитування студентів правничої школи Осгуд-Хол Йоркського університету.

**Джерельна база:** міжнародні документи Організації Об'єднаних Націй (United Nations Organization) та її комітетів; документи органів державної влади Канади: Ради міністрів освіти Канади (Council of Ministers of Education, Canada), міністерств і департаментів освіти провінцій і територій Канади, рад з оцінки якості вищої освіти (Higher Education Quality Councils), Статистичної служби Канади (Statistics Canada), Канадського інформаційного центру з питань міжнародних кваліфікацій (Canadian Information Centre for International Credentials); документи освітніх асоціацій: Канадської освітньої асоціації (Canadian Education Association), Асоціації університетів і коледжів Канади (Association of Universities and Colleges of Canada), Міжнародної асоціації правничих шкіл (International Association of Law Schools); звіти про діяльність міжнародних і канадських професійних та громадських юридичних асоціацій, товариств й організацій, що регулюють професію юриста та встановлюють і контролюють дотримання професійної етики: Федерації юридичних товариств Канади (Federation of Law Societies of Canada), Канадської асоціації юристів (Canadian Bar Association), Юридичного товариства Верхньої Канади (Law Society of Upper Canada), Асоціації юристів Співдружності (Commonwealth Lawyers Association), Міжнародної асоціації юристів (International Bar Association),

Міжнародної комісії юристів (International Commission of Jurists); Міжамериканської асоціації юристів (Inter-American Bar Association); спеціалізовані періодичні видання у галузі права: «Канадський журнал порівняльного та сучасного права» (Canadian Journal of Comparative and Contemporary Law), «Журнал політики і права» (Journal of Politics and Law), «Канадсько-американський юридичний журнал» (Canadian-United States Law Journal), «Канадський журнал права і юриспруденції» (Canadian Journal of Law and Jurisprudence), а також журнали, які висвітлюють проблему професійної підготовки юристів у контексті вищої освіти: «Журнал у галузі освіти і права» (Education and Law Journal), «Журнал права та правничої освіти країн Співдружності націй» (Journal of Commonwealth Law and Legal Education), «Журнал юридичної освіти» (Journal of Legal Education), «Міжнародний журнал правової освіти громадськості» (International Journal of Public Legal Education); науково-педагогічна література, що відображає специфіку професійної освіти загалом, а також теорію та практику професійної підготовки майбутніх юристів; освітньо-професійні програми, робочі навчальні програми дисциплін освітньо-професійних програм бакалаврів у галузі права в університетах Канади й України, документація про систему забезпечення якості освіти у Канаді.

**Наукова новизна одержаних результатів** полягає у тому, що *вперше* висвітлено особливості професійної підготовки бакалаврів у галузі права в університетах Канади (реалізація принципів гуманізації та фундаменталізації освітнього процесу; автономність університетів; акцентуація на практичній складовій освітнього процесу; гнучкість змісту освітньо-професійних програм; диверсифікація та міждисциплінарний характер освітньо-професійних програм; орієнтація на академічну результативність; широке застосування методів активного навчання; забезпечення академічної мобільності здобувачів вищої освіти; співпраця між університетами та професійними громадськими організаціями; моніторинг якості юридичної освіти; інтегрованість системи



професійної підготовки бакалаврів у галузі права у міжнародній освітній та науковий простір); *охарактеризовано* організаційно-педагогічні засади професійної підготовки бакалаврів у галузі права в університетах Канади на основі розробленої моделі професійної підготовки бакалаврів у галузі права в університетах Канади, що охоплює нормативний, теоретико-методологічний, змістовий, операційний компоненти; в результаті проведеного *порівняльно-педагогічного аналізу виокремлено* спільне та відмінне у досвіді Канади й України щодо професійної підготовки фахівців у галузі права, а також розроблено науково-методичні рекомендації щодо використання конструктивних ідей канадського досвіду професійної підготовки бакалаврів у галузі права в умовах університетської освіти України.

*Уточнено* зміст понять «бакалавр права», «фахівець з права».

*Подальшого розвитку* набули положення про організацію професійної підготовки майбутніх фахівців з права на основі комплексного використання традиційних та інноваційних методів навчання, застосування різноманітних моделей практичної підготовки, тісної співпраці університетів з громадськими організаціями та потенційними роботодавцями.

**Практичне значення** полягає в тому, що матеріали виконаного дослідження (модель професійної підготовки бакалаврів у галузі права, науково-методичні рекомендації щодо впровадження ідей канадського досвіду у систему університетської освіти України) можуть бути використані у роботі вітчизняних закладів вищої освіти, зокрема, у процесі професійної підготовки бакалаврів за спеціальністю 081 «Право».

Результати дослідження, обґрунтовані провідні поняття і база даних можуть застосовуватись українськими науковцями як матеріали для проведення порівняльних досліджень, а також для наукового обґрунтування сучасних тенденцій розвитку професійної освіти в Україні; керівниками структурних підрозділів університетів, працівниками Міністерства освіти і науки України,

Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти, які беруть участь у процесах акредитації закладів вищої освіти, ліцензуванні освітньо-професійних програм, розробленні освітніх стандартів; науково-педагогічними працівниками, зацікавленими у вдосконаленні процесу підготовки фахівців з права, власному професійному зростанні та підвищенні конкурентоспроможності системи вищої юридичної освіти України.

Результати дослідження **впроваджено** в освітній процес Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці II (акт № 101/UA/2019 від 04.04.2019), комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради (акт № 01-13/241 від 04.04.2019), Бердянського державного педагогічного університету (акт № 57-08/376 від 08.04.2019), Львівського національного університету імені Івана Франка (акт № 1498-Н від 22.04.2019), Національного університету «Львівська політехніка» (акт № 67-01-1067 від 24.05.2019).

**Особистий внесок здобувача.** У праці [2], опублікованій у співавторстві, розглянуто філософсько-педагогічні теорії, на яких ґрунтується розробка освітньо-професійних програм підготовки майбутніх юристів у Канаді, а також ідеї та концепції, покладені в основу системи підготовки фахівців з права в умовах університетської освіти Канади; у праці [4] – виокремлено особистісні та професійні якості фахівців правознавчої галузі; у праці [14] охарактеризовано систему вищої юридичної освіти в Україні та світі; у праці [15] – проаналізовано особливості професійної підготовки фахівців у галузі права в університетах України та Канади.

**Апробація результатів дослідження** здійснена на міжнародних науково-практичних конференціях: «Стан та перспективи розвитку педагогіки та психології в Україні та світі» (Київ, 2015); «Психологія та педагогіка у ХХІ столітті: перспективні та пріоритетні напрями досліджень» (Київ, 2016); «Основні напрями розвитку педагогічної науки» (Харків, 2016); «Пріоритетні напрями

розвитку сучасних педагогічних та психологічних наук» (Одеса, 2017); «Нове та традиційне у дослідженнях сучасних представників психологічних та педагогічних наук» (Львів, 2018); «Сучасна педагогіка: теорія, методика, практика» (Чернігів, 2018); всеукраїнській науково-практичній конференції «Інноваційні наукові дослідження у галузі педагогіки та психології» (Запоріжжя, 2019); наукових семінарах кафедри іноземних мов Національного університету «Львівська політехніка» (2016-2019 рр.).

**Вірогідність результатів дослідження** забезпечено методологічною обґрунтованістю вихідних положень; використанням методів адекватних меті та завданням дослідження; аналізом значного обсягу науково-педагогічних джерел, документації професійних організацій та асоціацій правників, нормативно-правової бази та науково-методичного забезпечення підготовки бакалаврів у галузі права в університетах Канади, позитивними результатами впровадження матеріалів дисертації у роботу закладів системи вищої освіти України.

**Публікації.** Основні положення та результати дисертаційного дослідження відображено у 15-ти працях (з них 11 одноосібні): 5 статей у наукових фахових виданнях України (з них 1 у виданні, яке водночас включено до міжнародних наукометричних баз даних), 1 стаття у науковому періодичному виданні іншої держави, 7 праць апробаційного характеру, 2 навчально-методичні посібники.

**Структура та обсяг дисертації.** Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (360 найменувань, з них 190 – іноземними мовами), 10 додатків. Загальний обсяг дисертації складає 367 сторінок, з них 225 сторінок основного тексту, який містить 2 таблиці та 1 рисунок на 5 сторінках.

## РОЗДІЛ 1

### ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ У ГАЛУЗІ ПРАВА

У першому розділі «Теоретичні основи підготовки фахівців у галузі права» висвітлено підготовку фахівців у галузі права як сучасну педагогічну проблему, а також проаналізовано поняттєво-категорійний апарат дослідження й теоретичні основи професійної підготовки майбутніх юристів.

#### 1.1. Підготовка фахівців у галузі права як науково-педагогічна проблема

Початок ХХІ століття характеризується як час стрімких глобалізаційних та інтеграційних процесів, що позначаються на всіх сферах політичного, соціально-економічного та культурного життя людства. В умовах глобальних викликів відбувається зростання ролі освіти та трансформація сучасного освітнього простору відповідно до міжнародних тенденцій інноваційного розвитку освіти. На сьогоднішній день висуваються все нові вимоги до управління освітою, змісту освітньо-професійних програм та якості надання освітніх послуг. Скотна (2013) зазначає, що «Навколо освіти, особливо вищої, групується багато ключових питань глобалізації: стратегія інтернаціоналізації; транснаціональна освіта; забезпечення міжнародної якості; підприємницькі підходи до функціонування освіти; регіональна і міжрегіональна співпраця; інформаційна і комунікаційна технології та віртуальні навчальні заклади; поява новітніх освітніх посередників – провайдерів освіти, проблеми рівноправності та доступності освіти і т. ін.» (с. 7).

Зокрема, Кремень (2003) пов'язує глобалізацію вищої освіти зі «вступом людства на перетині тисячоліть до нового типу цивілізації, опануванням нового способу мислення й різновидом прогресу». На його думку, лише країна, яка здатна

в умовах глобалізованого світу примножити свою інтелектуальну власність, може претендувати на гідне місце в світовій спільноті та бути конкурентоспроможною (с. 8).

Варто зазначити, що тенденції розвитку вищої освіти в умовах глобалізації спрямовані не лише на підвищення конкурентоспроможності вищої освіти та країни загалом, а й на підготовку висококваліфікованих фахівців, які володіють високим рівнем знань, умінь та навичок, отриманих у процесі навчання.

Процеси глобалізації й інтеграції у суспільстві здійснюють незаперечний вплив на зміст підготовки фахівців у системі вищої освіти (Гаврилюк, Миськів, Мукан, & Яремко, 2019). Волкова (2012) відзначає, що «Процес модернізації змісту освіти є еволюційним, ґрунтується на врахуванні позитивного досвіду школи й водночас передбачає істотні зміни, зумовлені сучасними тенденціями суспільного розвитку. Нові підходи передбачають якісне оновлення змісту освіти відповідно до пріоритетних цілей освіти, сформульованих світовим освітнім співтовариством. Вони охоплюють цілісний розвиток особистості через забезпечення зростання її розумового, етичного, естетичного, емоційного, фізичного та соціального потенціалу; підготовку тих, хто навчається, до праці, активної ролі в економічному та громадському житті суспільства, успішної діяльності в умовах швидких змін технологій та мультикультурного суспільства; розвиток навичок наукового мислення, критичного осмислення дійсності та навичок вирішення проблемних ситуацій» (с. 267).

На сьогоднішній день Україна стикнулася з низкою викликів, які пов'язані з процесами суттєвого оновлення нормативно-правової бази держави, зміною ставлення до прав і свобод людини й громадянина та забезпечення дотримання верховенства права і законності, розвитком міжнародної співпраці. У цьому контексті особливої актуальності набуває професійна підготовка фахівців (Барабаш, Бусько, Істоміна, Мукан, & Шийка, 2018), зокрема й у галузі права, які забезпечують формування, розвиток та функціонування правового поля

суспільних відносин, правової культури та правосвідомості широких верств населення, що є умовою становлення правової держави та розвитку громадянського суспільства.

Відомо, що для розвинутих країн світу характерні ефективні системи професійної підготовки майбутніх фахівців у галузі права. До таких країн належить Канада, освітяни та науковці якої беруть активну участь у проектах з розвитку юридичної освіти, проведенні наукових досліджень, підготовці звітів та доповідей про світові тенденції розвитку вищої освіти у сфері права, що спрямовані на оптимізацію професійної підготовки майбутніх юристів відповідно до сучасних тенденцій міжнародного освітнього простору. Університети Канади, володіючи позитивним іміджем на міжнародній арені, включені до низки світових рейтингів закладів вищої освіти (Best Global Universities Rankings, 2019; CWUR World University Rankings, 2018-2019; World Reputation Rankings, 2019; QS Higher Education System Strength Rankings, 2018; World University Rankings 2019. Subject ranking, 2019), що свідчить про високий рівень надання ними освітніх послуг та професіоналізм підготовлених ними фахівців на ринку праці, відповідність освітньо-професійних програм інтересам споживачів освітніх послуг. Зважаючи на це, головна мета нашого дослідження полягає у виконанні компаративного аналізу та виявленні особливостей професійної підготовки бакалаврів у галузі права в університетах Канади та окресленні можливостей використання прогресивних ідей канадського досвіду в системі вищої освіти України.

Вагому роль у вдосконаленні професійної підготовки майбутніх фахівців у галузі права в системі вищої освіти України відіграє здійснення порівняльно-педагогічних досліджень. Предметом порівняльно-педагогічних студій, як вважає Вульфсон (2003), є «стан й основні тенденції розвитку теорії і практики освіти у сучасному світі» (с. 65–66).

Феєрбразер (Fairbrother, 2005) зазначає, що основоположне значення порівняльної й міжнародної педагогіки полягає в ключових цілях поліпшення

нашого розуміння інших країн та своєї власної, здатності до узагальнення, передбачення, розробки рекомендацій, генерації та розвитку теорії освіти шляхом компаративного вивчення.

Мета порівняльно-педагогічних досліджень розглядається Огієнко (2008) як порівняння систем освіти різних країн (або компонентів цих систем) з метою виявлення, аналізу спільностей та розбіжностей між освітніми явищами та процесами, обґрунтування закономірностей та тенденцій їх розвитку, надання об'єктивної оцінки можливості використання зарубіжного досвіду при вирішенні проблем освіти своєї країни.

На думку Вульфсон і Малькової (1996), серед головних завдань порівняльної педагогіки можна виокремити виявлення закономірностей та тенденцій розвитку освіти у міжнародному контексті; розробку критеріїв для оцінювання якості освіти; впорядкування термінології, що використовується у галузі освіти; реалізація прогностичної функції.

Сбруєва (1999) виокремлює характерні методи компаративно-педагогічних досліджень, зокрема: «вивчення офіційних документів; вивчення статистичних даних; вивчення документальних та науково-педагогічних джерел; спостереження; бесіди та інтерв'ю з безпосередніми учасниками освітнього процесу; методи математичної та статистичної обробки даних; структурний метод; конструктивно-генетичний; порівняльний» (с. 28).

Вагому роль у розвитку порівняльної педагогіки відіграє діяльність різних міжнародних організацій, товариств, дослідних інститутів та центрів порівняльної педагогіки, а саме: Товариство порівняльної педагогіки і Міжнародної освіти (Comparative and International Education Society, 2018); Товариство порівняльної педагогіки в Європі (Comparative Education Society in Europe, 2018); Світова рада товариств порівняльної педагогіки (World Council of Comparative Education Societies, 2018); Всесвітня рада товариств порівняльної педагогіки (World Council of Comparative Education Societies, 2018), метою яких є сприяння у проведенні

порівняльно-педагогічних досліджень, налагодження співпраці організацій та дослідників у цій галузі, поширення результатів наукових досліджень у європейському на міжнародному освітньому просторі. Крім того, такі інституції як Європейська федерація освітніх досліджень (European Research Federation, 2017); Міжнародний інститут при педагогічному коледжі Колумбійського університету (International Institute of Teachers College, 2017); Міжнародне бюро освіти у Швейцарії (International Bureau of Education, 2017); Американська рада міжнародної освіти (ACTR ACCELS, 2017) заохочують розвиток освіти та педагогічної науки загалом і порівняльної педагогіки зокрема шляхом удосконалення зв'язків та способів комунікації між освітніми товариствами й установами, закладами вищої освіти та науково-педагогічними працівниками на міжнародному рівні, втілення програм академічних обмінів та стажування, розроблення спільних освітньо-професійних програм і навчальних планів, вдосконалення системи оцінювання та трансферу кредитів.

Важливу роль у здійсненні дослідження професійної підготовки бакалаврів у галузі права відіграє опрацювання джерельної бази. Зокрема, вивчення нормативно-правової документації на міжнародному та національному рівнях дало змогу проаналізувати засади, на яких ґрунтується розвиток вищої освіти загалом та професійної підготовки фахівців з права зокрема. Наприклад, професійна підготовка майбутніх юристів висвітлюється у міжнародних документах Організації Об'єднаних Націй (United Nations Organization) та її комітетів; документах органів державної влади Канади: Ради міністрів освіти Канади (Council of Ministers of Education, Canada), міністерств і департаментів освіти провінцій і територій Канади, рад з оцінки якості вищої освіти (Higher Education Quality Councils), Статистичної служби Канади (Statistics Canada), Канадського інформаційного центру з питань міжнародних кваліфікацій (Canadian Information Centre for International Credentials); документах освітніх асоціацій: Канадської освітньої асоціації (Canadian Education Association), Асоціації



університетів і коледжів Канади (Association of Universities and Colleges of Canada), Міжнародної асоціації правничих шкіл (International Association of Law Schools) тощо.

У контексті нашого дослідження виконано аналіз звітів про діяльність міжнародних і канадських професійних і громадських юридичних асоціацій, товариств та організацій, що регулюють професію юриста та встановлюють і контролюють дотримання професійних компетентностей та професійної етики: Федерації юридичних товариств Канади (Federation of Law Societies of Canada), Канадської асоціації юристів (Canadian Bar Association), Юридичного товариства Верхньої Канади (Law Society of Upper Canada), Асоціації юристів Співдружності (Commonwealth Lawyers Association), Міжнародної асоціації юристів (International Bar Association), Міжнародної комісії юристів (International Commission of Jurists); Міжамериканської асоціації юристів (Inter-American Bar Association) та інших.

Сучасні проблеми юридичної галузі та стан розвитку наукових досліджень у Канаді вивчені завдяки опрацюванню спеціалізованих періодичних видань у галузі права, а саме: «Канадський журнал порівняльного та сучасного права» (Canadian Journal of Comparative and Contemporary Law), «Журнал політики і права» (Journal of Politics and Law), «Канадсько-американський юридичний журнал» (Canadian-United States Law Journal), «Канадський журнал права і юриспруденції» (Canadian Journal of Law and Jurisprudence), «Інноваційний журнал» (Innovation Journal), а також журналів, які зосереджують увагу на висвітленні проблем професійної підготовки майбутніх юристів у контексті вищої освіти, зокрема: «Журнал у галузі освіти і права» (Education and Law Journal), «Журнал права та правничої освіти країн Співдружності націй» (Journal of Commonwealth Law and Legal Education), «Журнал юридичної освіти» (Journal of Legal Education), «Міжнародний журнал правової освіти громадськості» (International Journal of Public Legal Education) тощо.

У процесі дослідження професійної підготовки бакалаврів у галузі права нами здійснено комплексний аналіз освітньо-професійних програм, навчальних планів, робочих навчальних програм навчальних дисциплін, програм практичної підготовки та документів про систему забезпечення якості освіти в університетах Канади за допомогою використання мережі Інтернет (Academic Handbook, University of Toronto, 2018; BCL/LLB Program in Law, McGill University, 2018; JD Admissions Guide, Peter A. Allard School of Law, 2018-2019; JD/MBA Program Chart, Queen's University, 2019; Juris Doctor, University of British Columbia, 2019; Law in Action Within Schools, 2019; Pro Bono Students Canada, 2019; University Assessment and Grading Practices Policy, University of Toronto, 2012).

У контексті нашого дослідження важливе значення мають результати наукових розвідок українських (Авшенюк, 2015; Бідюк, 2009; Локшина, 2015; Мукан, 2011; Огієнко, 2014; Погребняк, 2011; Пуховська, 2000; Сбруєва, 2011; Сисоєва, 2014; Третько, 2011; Цюра, 2013; Чепіль, 2014 та ін.) і зарубіжних (Адамсон (Adamson, 2012); Бірідей (Bereday, 1964); Брей (Bray, 2003), Вілсон (Wilson, 2003); Вульфсон, 2003; Джуринський, 2016; Келлі (Kelly, 2013), Малькова, 2006; Раст (Rust, 2002); Робінсон (Robinson, 1992); Шривер (Schriewer, 1992) учених-компаративістів, які ми включили до джерельної бази нашого дослідження.

Значна увага приділена працям, що присвячені висвітленню різних аспектів професійної підготовки фахівців у системі вищої освіти (Батечко, 2014; Бібік, Ващенко & Локшина, 2004; Гончаренко, 2006; Десятов, 2004; Дубасенюк, 2015; Журавський & Згуровський, 2003; Зязюн, 2010; Краєвський & Хуторской, 2003; Кремень, 2011; Михайленко, 2010; Мукан, & Кобрин (Mukan, & Kobryn, 2019); Ничкало, 2011; Пехота, 2000; Сисоєва, 2014; Мерфі (Murphy), 2012).

Зарубіжний досвід професійної підготовки майбутніх фахівців у галузі права розглядається у наукових розвідках таких вчених як Андрощук, 2006; Бігун, 2006; Бун (Boon, 2014); Бун, & Вебб (Boon, & Webb, 2008); Василенко & Галдецька,

2017; Воронцова, 2015; Гурак, 2014; Гарноу (Harno, 2004); Магарж (Maharg, 2004); Мвенда (Mwenda, 2007); Молін (Moline, 2003); Проскурняк, 2016; Роскопіна, 2014; Стіл & Тейлор (Steele & Taylor, 2009) та ін.

Дослідження професійної підготовки бакалаврів у галузі права зумовило необхідність опрацювання науково-педагогічної літератури, що аналізує специфіку функціонування сучасної вищої освіти у Канаді та проблеми професійної підготовки фахівців у системі університетської освіти досліджуваної країни: Вевер (Wæver, 1998); Гарріс, & Тремблі (Harris, & Tremblay, 1960); Грегор, & Жасмін (Gregor, & Jasmin, 1992); Гуревич, Кадемія, & Козяр, 2012; Джонс (Jones, 2012); Джонс & Уейнріб (Jones, & Weinrib, 2011); Маршалл (Marshall, 2008); Шефілд (Sheffield, 1978).

У контексті нашого дослідження корисним виявився аналіз таких компонентів професійної підготовки майбутніх фахівців у галузі права в умовах вищої освіти: стан професійної підготовки юристів та шляхи її реформування (Андрейцев, & Андрейцев, 2000; Білоус, 2016; Боукер & Крістіен (Bowker, & Christian, 2015); Брайден (Bryden, 2014); Гренон & Перрет (Grenon, & Perret, 2002); Задояний, & Оксьом, 2012; Маньгора, 2013; П'ю (Pue, 1995); Рибачук, 2011; Сопілко, 2015; Сущенко, 2007; Стецюк, 2009; Флад (Flood, 2011); зміст та складові професійної підготовки юристів (Артурс (Arthurs, 2014); Булер (Buhler, 2015); Гінсберг (Ginsberg, 1988); Рижиков, 2011; Сміт, Хейл, & Голд (Smith, Hale, & Gold, 2018); Стефанчук, & Стефанчук, 2005; Холлоуей (Holloway, 2014); Фергюсон (Ferguson, 2015); формування освітніх компетентностей у процесі професійної підготовки фахівців з права (Білоножка, 2008; Борейчук, 2018; Гришко, 2016; Зошій, 2018; Кайсер (Kiser), 2017; Кожем'яко, 2015; Макфарлейн & Менворінг (Macfarlane, & Manwaring, 2006); Насіленко, 2013; Семеног, & Насіленко, 2015; Савіщенко, 2008, 2015; Циганій, 2015; форми та методи організації освітнього процесу підготовки юристів (Артикуца, 2005; Біленчук, & Сливка, 1999; Грушицький, 2019; Куковська, 2012; Луппа, 2017; Фатхутдінова, 2102; Фулей,

2017; Чефінс (Cheffins) 1999); психолого-педагогічна підготовка майбутніх фахівців у галузі права (Бандурка & Скакун, 2002; Бойко, 2008; Бризгалов, 2003; Васильєв, 2016; Котикова, 2012а; Савіщенко, 2015; Яворська, 2005); дотримання професійної етики та морального кодексу майбутніми юристами (Бакінгем (Buckingham, 1996); Гусарєв, & Тихомиров, 2005; Денищик, 2010; Лозовой, & Петришин, 2004; МакКензі (MacKenzie, 2009); Ортинський, 2009; Семюел (Samuel, 2001); Сливка, 2012; Сміт (Smith, 2007); Сущенко, 2007; Хатчінсон (Hutchinson, 2006).

У процесі виконання дослідження нами були застосовані різноманітні методологічні підходи порівняльної педагогіки, коротка характеристика яких представлена нижче.

Дослідження професійної підготовки бакалаврів у галузі права в університетах Канади базується на застосуванні системного підходу, який розглядає об'єкт вивчення як цілісну систему взаємопов'язаних і взаємодіючих елементів, кожен з яких виконує відповідні функції згідно з структурною організацією системи. Ця система охоплює такі компоненти: мету й завдання освіти, зміст навчальної діяльності, суб'єкти освітнього процесу, види та форми здобуття освіти, методи організації навчальної діяльності, нормативно-правове забезпечення, потреби ринку праці та запити суспільства. «У системному дослідженні аналізований об'єкт розглядають як певну множину елементів, взаємозв'язок яких зумовлює цілісні властивості цієї множини. Основний акцент роблять на виявленні різноманітних зв'язків і відношень, що мають місце як усередині досліджуваного об'єкта, так і у його взаємодії із зовнішнім середовищем. Властивості об'єкта як цілісної системи визначені не тільки і не стільки сумарними властивостями його окремих елементів чи підсистем, скільки специфікою його структури, особливими системоутворючими, інтегративними зв'язками досліджуваного об'єкта» (Чмиленко, 2014, с. 10). Як зазначає Гончаренко (1997), «системний підхід в педагогіці спрямований на розкриття

цілісності педагогічних об'єктів, виявлення в них різноманітних типів зв'язків і зведення їх у єдину теоретичну картину» (с. 305).

Системність трактується не лише як фундаментальна характеристика фахівця в контексті ступеневої освіти, але як стверджує Вітвицька (2005), також як «реальний об'єкт і пізнавальний інструмент, спосіб нашого бачення об'єкту. До основних ознак системності належать: цілісність і цілеспрямованість, структурованість, тобто склад елементів, внутрішній поділ, упорядкування, класифікація цього цілого; взаємозв'язок зовнішнього і внутрішнього; інтегрованість окремих елементів і зв'язків» (с. 9).

Системний підхід як методологічний засіб передбачає формування стратегії дослідження, створюючи цілісну модель об'єкта, що виступає як засіб організації дослідження. У контексті цього підходу нами проаналізовано структуру та організацію складових частин системи професійної підготовки майбутніх юристів в Канаді, досліджено закономірності їх поєднання та функціонування з урахуванням їх внутрішніх і зовнішніх зв'язків.

У контексті порівняльно-педагогічних досліджень, аксіологічний підхід розглядається як система цінностей та ціннісних орієнтацій особистості, що скеровують і мотивують її життя та вчинки, регулюють поведінку та діяльність. Погоджуємось з думкою Лукьянова (2001), що «цінності забезпечують людину життєвими орієнтирами, визначають життєво важливі цілі діяльності і, зрештою, надають людському життю повний сенс» (с. 222). Цінності, виступаючи у ролі стимулів, створюють умови для реалізації людини на особистому та професійному рівнях та забезпечують неперервний професійний розвиток і самовдосконалення (Mukan, Yaremko, Kozlovskiy, Ortynskiy, & Isayeva, 2019).

Використання аксіологічного підходу набуває особливої актуальності в сучасних умовах кардинальних змін ціннісних орієнтацій суспільства, переосмислення системи загальнолюдських цінностей та поступового переходу до цінностей нової епохи, де вища освіта розглядається як глобальна цінність і

передумова розвитку успішного суспільства та конкурентоспроможного фахівця. На думку Шиянова (1995) аксіологічний підхід притаманний гуманістичній педагогіці, яка розглядає людину як найвищу цінність суспільства й самоціль суспільного розвитку і, як наслідок, як мету навчання і виховання.

Як стверджує Бойчук (2009), «аксіологічний підхід не тільки проголошує людину як найвищу цінність суспільства і самоціль суспільного розвитку, але і дозволяє вивчати явища (у тому числі і педагогічні) з точки зору закладених у них можливостей задоволення потреб людини» (с. 122). Застосування аксіологічного підходу до аналізу професійної підготовки бакалаврів у галузі права в університетах Канади дозволило вивчити особливості змістового наповнення освітньо-професійних програм, що передбачає не лише формування знань, умінь і навичок, а й загальнолюдських, національних і професійних цінностей.

У контексті акмеологічного підходу професійна підготовка фахівців у галузі права у системі вищої освіти Канади розглядається як процес формування особистості, зорієнтованої на досягнення найвищих професійних результатів. Застосування акмеологічного підходу передбачає пошук ефективних шляхів і способів організації навчальної діяльності, яка була б спрямована на формування високого рівня професійних компетентностей. Використання акмеологічного підходу сприяє усвідомленню здобувачами вищої освіти необхідності досягнення акме, формування майстерності, професіоналізму, що реалізується у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців та сприяє усвідомленню значущості неперервного професійного саморозвитку.

На думку Данилової (2003), людина, яка претендує на досягнення високого професійного рівня, повинна постійно розвиватися, вдосконалюватися, досягаючи при цьому нових вершин професіоналізму. Основу цього процесу складають саморозвиток, самоосвіта, самоорганізація, самоконтроль людини, самореалізація її творчого потенціалу в процесі діяльності на шляху до вершин («акме»).

Отже, на основі акмеологічного підходу, підготовку майбутнього фахівця з права можна розглядати як процес досягнення кожним максимального («акме») розвитку теоретичної та практичної досконалості у навчальній і професійній діяльності. У контексті нашого дослідження цей підхід застосовується у процесі вивчення змісту й організації самостійної роботи здобувачів вищої освіти як передумови освіти впродовж життя, відкритості до освоєння нових знань, умінь і навичок, неперервного професійного розвитку на шляху до досягнення високого рівня професійної компетентності.

Особливої популярності серед методів наукового дослідження на сьогоднішній день набуває міждисциплінарний підхід. На думку Сисоєвої (2014), «міждисциплінарний підхід вирішує існуючі у предметній системі навчання протиріччя між розрізненим засвоєнням знань і необхідністю їх синтезу, цілісного та комплексного застосування на практиці, у діяльності та житті людини» (с. 6).

Колот (2014) зазначає, що «міждисциплінарний підхід може реалізовуватися у двох основних форматах, сценаріях або підходах. За першого формату—найбільш поширеного, міждисциплінарність наводить мости між різними науками, неформально об'єднує їх, не порушуючи окремішності, самостійності, унікальності, своєрідності. За другого формату міждисциплінарність постає як реальний інструмент об'єднання наук, появи інтегрованих продуктів, проектів, міждисциплінарних об'єктів дослідження, подальше опанування яких є принципово важливим і для науки, і для освіти» (с. 19).

Застосовуючи міждисциплінарний підхід, проаналізовано види освітньо-професійних програм підготовки бакалаврів у галузі права та з'ясовано, що університети Канади пропонують комплекс освітніх послуг, що реалізуються в комбінованих освітньо-професійних програмах підготовки майбутніх фахівців у галузях права і управління бізнесом (англ. Juris Doctor and Bachelor of Business Administration), права та комп'ютерних наук (англ. Juris Doctor and Bachelor of Science (Computer Science)), права та англійської мови (англ. Juris Doctor and Master

of Arts in English), права та міжнародних відносин (англ. Juris Doctor and Master of Global Affairs), права та журналістики (англ. Juris Doctor and Master of Journalism) тощо (див. Додаток А) у контексті подвійної чи комбінованої спеціальностей. Крім того, можемо стверджувати, що міждисциплінарний підхід знайшов своє відображення і в змістовому наповненні навчальних дисциплін.

У процесі дослідження системи професійної підготовки майбутніх юристів у Канаді ми застосовували особистісно-орієнтований підхід, який базується на організації освітнього процесу з урахуванням особистісних характеристик здобувача вищої освіти, його права на реалізацію індивідуальних цілей та вибір власного життєвого шляху. Погоджуємось з думкою Котлярової (1999), що «особистісний підхід до освіти є цілісною системою наукових положень, що обґрунтовують можливість здійснювати освіту кожної людини з урахуванням його природного потенціалу і здібностей, що склалися» (с. 143).

Як зазначає Пехота (2000), особистісно-орієнтований підхід варто розглядати, як «важливий психолого-педагогічний принцип, основу якого становить сукупність вихідних теоретичних положень про особистість та практичних методичних засобів, що сприяють її цілісному розумінню, вивченню та гармонійному розвитку» (с. 29).

Використання особистісно-орієнтованого підходу в сфері освіти допомагає здобувачу вищої освіти сформувати власну особистість, визначитись з власною позицією в житті, а саме освоїти певну систему знань, обрати значущі для себе цінності, виявити коло життєвих і наукових інтересів та дотримуватись їх впродовж життя. Тому, у процесі дослідження цей підхід реалізується через аналіз ступеня гнучкості освітньо-професійних програм, можливості вибору освітньої траєкторії, спираючись на особисті пріоритети та уподобання здобувачів вищої освіти у галузі права в університетах Канади.

Тісно пов'язаним з особистісно-орієнтованим підходом є діяльнісний підхід, який базується на переконанні у тому, що всебічний розвиток особистості



відбувається у процесі діяльності. Як зазначає Леонт'єв (1972), «діяльність людини залежить від її місця в суспільстві, від умов, що випадають на її долю, від того, як вона складається в неповторних індивідуальних обставинах. Провідною характеристикою діяльності є предметність, яка і визначає різні види і спрямованість діяльності» (с. 24).

Діяльнісний підхід передбачає зв'язок змісту вищої професійної освіти та навчання з професійною діяльністю майбутніх фахівців з урахуванням зорієнтованості освітнього процесу на особистість студентів та їхні індивідуальні особливості. Діяльнісний підхід дає змогу досліджувати здатність особистості до постійного розвитку та самовдосконалення, формувати вміння обирати правильну стратегію для досягнення визначених цілей.

У контексті цього підходу нами проаналізовано практичну складову підготовки майбутніх фахівців у галузі права в університетах Канади, яка спрямована на залучення їх до різноманітних видів діяльності з метою підготовки здобувачів вищої освіти не лише до професійної діяльності, а й до активного та різнобічного життя в суспільстві, формування особистісних рис і здібностей, професійних знань, умінь та навичок.

Застосування синергетичного підходу у дослідженні передбачає виявлення закономірностей самоорганізації та становлення складних, нелінійних, відкритих систем, до яких належить система освіти Канади, незалежно від природи складових їх компонентів. Як стверджує Козловський (2012), «теорія синергетики фокусує увагу на нерівноважності, нестабільності як природному станові відкритих нелінійних систем, на багатоваріантності і невизначеності шляхів їхнього розвитку в залежності від безлічі факторів і умов, які на неї впливають» (с. 128).

Використання синергетичного підходу для дослідження професійної підготовки майбутніх фахівців у галузі права допомагає ґрунтовніше дослідити та виявити ефекти змін професійної підготовки юристів, оптимізувати систему

юридичної освіти, прослідкувати динаміку її розвитку, що залежить від історико-педагогічної дійсності, соціальних, політичних й економічних чинників.

Результати аналізу науково-педагогічної літератури засвідчили широке застосування компетентнісного підходу до досліджень в освітній галузі на початку XXI століття, що зумовлено політичним, економічним, соціальним, культурним розвитком суспільства у контексті зростання глобалізації та конкурентності міжнародного освітнього простору (Mukan, Shyika, & Shyika, 2017). Цей підхід акцентує увагу на результаті навчання, який проявляється у сформованості компетентностей здобувача вищої освіти та здатності ефективно вирішувати різні професійні завдання, адже, основне завдання освіти – підготувати людину до ефективної діяльності та життя у сучасному суспільстві знань (Mukan, Noskova, & Baibakova, 2017). Химинець (2010) характеризує цей підхід як «спрямованість освітнього процесу на формування та розвиток ключових і предметних компетентностей особистості» (с. 46). Можна зробити висновок про перенесення акцентів з рівня знань суб'єктів навчання на їхні уміння використовувати інформацію для вирішення практичних проблем, тим самим посилюючи її практичну спрямованість.

Ярошенко (2013) розглядає компетентнісний підхід як «один із напрямків модернізації освіти і такий, що передбачає високу готовність випускників закладів вищої освіти до успішної діяльності в різних сферах завдяки сформованості в них системи ключових компетентностей та відповідає прийнятій у більшості розвинених країн загальній концепції освітнього стандарту і прямо пов'язаний з переходом в конструюванні змісту освіти й систем контролю його якості на систему ключових компетентностей» (с. 7).

Погоджуємось з думкою Зимньої (2006), яка вважає, що компетентнісний підхід визначає результативно-цільову та практичну спрямованість освіти, її прагматичний і предметно-фаховий аспект. Компетентнісний підхід забезпечує результативну та високоякісну професійну підготовку майбутніх фахівців шляхом

зорієнтованості на практичну складову освітнього процесу. Цей підхід передбачає оволодіння здобувачами вищої освіти досвідом вирішення життєвих і професійних проблем, виконання ключових функцій, соціальних ролей, реалізації компетентностей і компетенцій.

Відповідно до компетентнісного підходу нами здійснено аналіз комплексу компетентностей, якими повинні оволодіти здобувачі вищої юридичної освіти в Канаді, а їх сформованість представлена у результатах навчання.

Професійна підготовка фахівців у галузі права відіграє вагомую роль у забезпеченні функціонування правової держави і вимагає постійного вдосконалення відповідно до потреб ринку праці та запитів суспільства. Здійснення порівняльно-педагогічних досліджень з метою виокремлення особливостей професійної підготовки фахівців у різних країнах представляє невичерпні можливості для розвитку вітчизняної системи вищої юридичної освіти. Вивчення нормативно-правової документації, освітньо-професійних програм університетів, звітів міжнародних і національних організацій, педагогічної та фахової періодики, напрацювань вітчизняних і зарубіжних вчених дозволило ґрунтовно проаналізувати теоретичну та практичну складові професійної підготовки майбутніх фахівців з права в умовах університетської освіти Канади та окреслити можливості використання прогресивних ідей канадського досвіду в системі вищої освіти України.

## **1.2. Аналіз поняттєво-категорійного апарату й теоретичних засад професійної підготовки майбутніх юристів**

Професійна підготовка майбутніх фахівців у галузі права вважається ключовою галуззю системи вищої освіти XXI століття, адже від розвитку юридичної освіти в умовах формування демократичної правової держави залежить ефективне функціонування всіх сфер суспільного життя.

Поняття професійної підготовки фахівців знайшло відображення у Законі України «Про вищу освіту» (2014), де розглядається як отримання кваліфікації за відповідною спеціальністю чи напрямом підготовки. У науково-педагогічній літературі немає єдиного визначення цього поняття, вчені інтерпретують його з урахуванням власного бачення проблематики. Зокрема, термін «професійна підготовка» трактується як: «сукупність спеціальних знань, навичок та умінь, які дають можливість виконувати роботу в галузі певної професійної діяльності» (Гончаренко, 1997, с. 275); «комплекс необхідних знань, спеціальних умінь та навичок, особистісних цінностей та характеристик, практичного досвіду і поведінкових моделей, що дають можливість здійснювати професійну діяльність у межах обраної сфери» (Вишнякова, 1999, с. 262); «процес формування сукупності спеціальних знань, навичок, вмінь, якостей, трудового досвіду і норм поведінки, що забезпечують можливість успішної роботи з певної професії» (Ничкало, 2000, с. 60). Узагальнюючи визначення науковців, вважаємо, що професійна підготовка – це процес освоєння комплексу знань, умінь та навичок, зорієнтований на отримання кваліфікації згідно з обраною спеціальністю, що забезпечує успішність професійної діяльності.

Професійна підготовка майбутніх фахівців значною мірою залежить від галузі, на яку вона зорієнтована. У контексті нашого дослідження доцільно визначити право як галузь знань і сферу професійної діяльності. Аналіз науково-педагогічної літератури засвідчує варіативність тлумачень поняття «право» з огляду на його специфіку, функції та різноманітність сфер застосування. Класичний варіант визначення вказує на те, що це «дисципліна та професія, що стосується звичаїв, процесуальних норм та правил поведінки громади, які визнані громадянами як обов'язкові» (Encyclopedia Britannica, 2019).

Варто зазначити, що філософи, вчені та юристи намагалися запропонувати визначення поняття «право» ще починаючи зі стародавніх часів. Зокрема, грецькі філософи Платон і Арістотель розуміли право лише як втілення здорового глузду

в людині чи в громаді, тим самим започаткувавши теорію природного права. Протилежну точку зору висловив Остін (Austin, 1832) у своєму розумінні права як «сукупності правил, прийнятих і впроваджених у життя верховною політичною владою», де право ототожнювалося з наказом монарха. Кант сформулював власну відому дефініцію права: «Право є сукупність норм, що встановлюють і визначають межі свободи особи» (Kant, 1887). Прибічники юридичного реалізму на початку ХХ століття трактували право як сукупність чинників, що впливають на прийняття рішення в суді, тобто право розумілося як його інтерпретація конкретним суддею (Holmes, 1920). Грей (Gray, 1921) стверджував, що право держави чи будь-якої організованої групи людей складається з правил, які встановлюють суди для визначення юридичних (законних) прав і обов'язків. Марксистські теорії сприймали право як інструмент утисків, який використовувався капіталістами для контролю над пролетаріатом. Вебер (1976), розглядаючи право з соціологічної точки зору, вважав, що воно існує, якщо ззовні гарантується ймовірність примусу (фізичного чи психологічного) з метою забезпечення послуху чи відплати за порушення. Вільямс (Williams, 1978) у своїй праці «Вивчення права» дав таке визначення цього поняття: право – це цемент суспільства, а також важливий засіб змін. Знання права підвищує розуміння суспільних справ. Вивчення права сприяє точності висловлювання, обґрунтування аргументів та вмінню інтерпретувати написане слово, а також певному розумінню соціальних цінностей. Досить популярне трактування права належить Салмонду (Salmond, 1924), який вважав, що право – це «сукупність принципів, які визнаються і застосовуються державою при здійсненні правосуддя» (р. 82). Рез (Raz, 1970) акцентує увагу на функціях права, стверджуючи, що «три важливі риси права полягають у тому, що воно є нормативним, інституціоналізованим і примусовим. Право є нормативним в тому, що служить і призначене служити як вказівник для людської поведінки. Воно інституціоналізоване тим, що його застосування та зміна значною мірою виконуються або регулюються установами. І

воно є примусовим, тому що його дотримання і застосування внутрішньо гарантоване за допомогою використання сили» (с. 3). Отже, можемо зробити висновок про наявність великої кількості визначень та підходів до розуміння поняття «право», які, проте, не заперечують, а взаємодоповнюють одне одного, що свідчить про складність та багатоаспектність цього соціального явища.

Оскільки предметом нашого дослідження є система професійної підготовки бакалаврів у галузі права, постає необхідність у чіткому визначенні поняття «бакалавр». У Законі України «Про вищу освіту» (2014) зазначається, що «бакалавр – це освітній ступінь, що здобувається на першому рівні вищої освіти та присуджується закладом вищої освіти у результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти освітньо-професійної програми, обсяг якої становить 180-240 кредитів ЄКТС» (Закон України «Про вищу освіту», 2014).

Відповідно до Рамки кваліфікацій Канади (Canadian Degree Qualifications Framework) ступінь бакалавра присвоюється здобувачам вищої освіти, які опанували базові концептуальні підходи та методології дисциплін, які формують освітньо-професійну програму, освоїли спеціалізовані знання і здобули необхідні вміння і навички самостійної роботи в обраній галузі знань (Canadian Degree Qualification Framework, 2007).

Ступінь бакалавра отримує здобувач вищої освіти, який продемонстрував: знання та критичне розуміння галузі знань, що охоплює ключові положення, методології та сфери застосування цих знань; базове розуміння діапазону спеціальностей в межах галузі знань і того, як ця спеціальність може співставлятися з іншими галузями знань; здатність збирати, переглядати, оцінювати, тлумачити та співставляти інформацію в рамках галузі знань; здатність брати участь у незалежних дослідженнях або практичній діяльності під чийось керівництвом; застосовувати критичне мислення, аналітичні навички та комплекс знань в межах і за межами обраної галузі знань (Canadian Degree Qualification Framework, 2007).

Особа, яка здобула ступінь бакалавра в університеті Канади здатна: використовувати низку загальноприйнятих методів, щоб ініціювати та здійснювати критичну оцінку аргументів, припущень, абстрактних понять та інформації, пропонувати рішення, формулювати відповідні питання з метою пошуку шляхів вирішення проблеми, вирішувати проблему та критично оцінювати наукові огляди та первинні джерела перед застосуванням (Canadian Degree Qualification Framework, 2007).

Відповідно до Рамки кваліфікацій Канади, особа, яка отримала ступінь бакалавра, має вміти точно повідомляти інформацію, аргументи та результати аналізу в усній і письмовій формі для професійної та непрофесійної аудиторії з використанням структурованого та зв'язного мовлення. Бакалавр в Канаді повинен усвідомлювати межі власних знань та вмінь; правильно сприймати неточність і неоднозначність своїх знань, а також передбачити, який вплив це може мати на аналіз та інтерпретацію інформації (Canadian Degree Qualification Framework, 2007).

Освітній рівень бакалавра передбачає розуміння здобувачами вищої освіти методів дослідження у їхній галузі знань, що дозволяє їм оцінювати доцільність застосування різних підходів до вирішення проблем, використовуючи загальноприйняті методи та техніки, розробляти та захищати аргументи чи вирішувати проблеми за допомогою цих методів й описувати, коментувати окремі аспекти останніх досліджень та їх актуальність для розвитку цієї галузі знань; здатність переглядати, представляти і критично оцінювати якісну та кількісну інформацію для розробки логічних аргументів і суджень відповідно до базових теорій, концепцій і методів предмету дослідження, застосовувати основні поняття, принципи та методи аналізу в межах чи за межами обраної галузі знань (Canadian Degree Qualification Framework, 2007).

Дослідження системи професійної підготовки майбутніх юристів також вимагає чіткого визначення поняття «бакалавр права». Опрацювання освітньо-

професійних програм підготовки бакалаврів у галузі права в університетах Канади дало можливість визначити термін «бакалавр права» як академічний ступінь, перший професійний освітній рівень вищої освіти, який присвоюють у результаті навчання згідно з обраною спеціальністю у сфері права (First Year Degree Guide, 2019).

Результатом професійної підготовки бакалаврів у галузі права в Канаді є фахівець з права. З метою ґрунтовного дослідження системи професійної підготовки у цій сфері необхідно проаналізувати поняття «фахівець з права».

Освіта юридичного спрямування забезпечує випускників знаннями, вміння і навичками, які дають можливість працевлаштуватися у різних сферах правозастосування, а саме державотворенні, юриспруденції, політиці, правоохоронних органах як у громадському, так і в приватному секторах тощо. Спеціальності у галузі права в Канаді прокласифіковані та описані у Національній класифікації спеціальностей Канади (National Occupational Classification), яка має ієрархічну будову та охоплює різні групи спеціальностей: 10 загальних категорій спеціальностей, кожній з яких присвоєно свій унікальний цифровий код, що складається з однієї цифри; 40 груп основної спеціальності, кожна з яких має двоцифровий код, де перша цифра вказує на загальну категорію; 140 груп додаткової спеціальності, кожна з яких має код з трьох цифр, де перші дві цифри позначають групу основної спеціальності; 500 одиничних груп, кожна з яких має чотирицифровий код, де перші три цифри вказують на групи основної та додаткової спеціальності (National Occupational Classification, 2016).

У Канаді використовують понад 30 тисяч назв спеціальностей, які прокласифіковані у 500 одиничних групах Національної класифікації спеціальностей Канади (National Occupational Classification, 2016) відповідно до рівнів і типів умінь та навичок. Деякі з них – це назви конкретних професій, тоді як інші є назвами спеціальностей у межах сфери професійної діяльності. Цей перелік не є повним і періодично оновлюється, маючи на меті представити



найчастіше використовувани та універсально зрозумілі назви, що позначають зайнятість на ринку праці (National Occupational Classification, 2016).

Національна класифікація надає загальну інформацію про зміст кожної групи спеціальностей та вказує основні види діяльності в рамках цієї групи, а також визначає види галузей чи установ, у яких ці спеціальності можна використовувати.

Відповідно до цієї класифікації фахівці у галузі права можуть професійно займатися такими видами діяльності: судді, юристи та нотаріуси, адвокати та юрисконсульти, помічники юристів, прокурори тощо (National Occupational Classification, 2016). Цей перелік можна суттєво розширити, зважаючи на те, що здобувачі вищої освіти нерідко вибирають освітньо-професійні програми, що передбачають отримання комбінованої спеціальності (наприклад, доктор юриспруденції та магістр управління бізнесом (англ. Juris Doctor and Master of Business Administration), доктор юриспруденції та магістр гуманітарних наук з історії (англ. Juris Doctor and Master of Arts in History), доктор юриспруденції та магістр гуманітарних наук з економіки (англ. Juris Doctor and Master of Arts in Economics), доктор юриспруденції та магістр інформації (англ. Juris Doctor and Master of Information), доктор юриспруденції та доктор філософії з політології (англ. Juris Doctor and PhD in Political Science) тощо).

Національна класифікація спеціальностей Канади визначає суддів (англ. judges), код спеціальності – 4111, як фахівців, що розглядають цивільні та кримінальні справи та здійснюють правосуддя в судах. Судді можуть бути головами федеральних та провінційних судів. Серед можливих посад – суддя адміністративного суду, суддя апеляційного суду, головний суддя, суддя окружного суду, суддя провінційного суду, суддя федерального суду, суддя суду першої інстанції, суддя податкового суду, суддя Верховного суду, помічник судді, тощо (National Occupational Classification, 2016).

Судді можуть спеціалізуватися в окремих галузях права, таких як цивільне, кримінальне або сімейне право. Ці фахівці можуть виконувати наступні обов'язки: головувати в судах, тлумачити та забезпечувати дотримання процесуальних норм та приймати рішення щодо прийнятності доказів; інформувати суд присяжних щодо законів, які застосовуються до справи; зважувати та розглядати докази в судах, які не є присяжними, та визначати юридичну вину, невинуватість або ступінь відповідальності обвинуваченого; виносити вирок особам, засудженим у кримінальних справах і визначати розмір завданих збитків або інші відповідні засоби правового захисту у цивільних справах; надавати розлучення та розподіляти майно між подружжям; визначати опіку над дітьми між батьками чи іншими опікунами; контролювати інших суддів і представників судової влади (National Occupational Classification, 2016).

Вимоги для працевлаштування суддів, як правило, передбачають наявність значного досвіду роботи на посаді адвоката чи професора права з постійним членством в Асоціації адвокатів (англ. bar association) та повноправне членство в провінційному чи територіальному юридичному товаристві. Особи, які призначаються на високі посади в суді, такі як головний суддя, зазвичай мають володіти досвідом роботи на посаді судді в цьому ж суді. Судді призначаються федеральними або провінційними урядами.

Адвокати та нотаріуси у провінції Квебек (англ. lawyers and Quebec notaries), шифр спеціальності – 4112, консультують клієнтів з юридичних питань, представляють клієнтів перед адміністративними комісіями та складають юридичні документи, такі як контракти та заповіти. Адвокати також розглядають справи, представляють клієнтів і подають позови до судів. Адвокати працюють в юридичних фірмах та прокуратурах, тоді як нотаріуси провінції Квебек працюють у нотаріальних конторах. Як адвокати, так і нотаріуси можуть працевлаштовуватись у федеральних, провінційних та місцевих органах влади та у

різних приватних установах або бути приватними підприємцями (National Occupational Classification, 2016).

Прикладами посад цієї групи є: штатний юрисконсульт, адвокат, радник з правових питань, радник з питань законодавства (в законодавчому органі), нотаріус (у провінції Квебек), прокурор, повірений, адвокат з цивільних справ, помічник адвоката, адвокат найвищого рангу, який має право виступу в суді, адвокат, який веде кримінальні справи, адвокат захисту та інші (National Occupational Classification, 2016).

Професійними обов'язками працівників цієї групи є: консультивання клієнтів щодо їхніх законних прав та інших юридичних питань; пошук судових прецедентів та збір доказів; ведення справ клієнтів у судах (тільки адвокати); складання юридичних документів, таких як угоди щодо операцій з нерухомістю, заповіти, розлучення та контракти; договірне вирішення цивільних спорів (тільки адвокати); виконання адміністративних та управлінських функцій, що пов'язані з юридичною практикою; виконання ролі посередника, мирового посередника чи третейського судді; виконання ролі судового виконавця, довіреної особи чи опікуна у справах майнового та сімейного права (National Occupational Classification, 2016).

Адвокати та нотаріуси провінції Квебек можуть спеціалізуватися у певних галузях права, таких як кримінальне право (лише адвокати), корпоративне право, договірне право, податкове право, адміністративне право, міжнародне право, господарське право, сімейне та майнове право, право інтелектуальної власності та трудове право (National Occupational Classification, 2016).

Для працевлаштування на посаду адвоката чи юриста необхідно мати диплом бакалавра, виданий акредитованою правничою школою, успішно скласти кваліфікаційний екзамен (англ. bar examination) та пройти виробничу практику (англ. articling). Крім того, вимагається отримання ліцензії від провінційного чи територіального юридичного товариства. Вимогою для працевлаштування

адвокатів, які бажають працювати в іншій провінції чи території, може бути складання екзамену, який проводить провінційне чи територіальне юридичне товариство (National Occupational Classification, 2016).

Щоб працювати нотаріусом у провінції Квебек потрібно мати диплом бакалавра, виданий акредитованою правничою школою і диплом з нотаріального права (англ. Diploma of Notarial Law, D.D.N.) чи диплом магістра права зі спеціалізацією з нотаріального права і проходження 32-тижневої виробничої практики (англ. vocational training program) (National Occupational Classification, 2016).

Помічник юриста (англ. paralegal), шифр спеціальності – 4211, готує юридичні документи і збирає матеріали, щоб допомогти юристам чи адвокатам. Незалежні помічники юриста надають юридичні послуги населенню в рамках діючого законодавства чи юридичним фірмам та іншим установам на підставі контракту. Прикладами посад є: помічник юриста з питань комерційного права, помічник юриста з питань кримінального права, помічник юриста з питань приватної власності, помічник юриста з питань нерухомості, помічник юриста з питань заповітів та майна, помічник юриста з питань сімейного права, помічник юриста з питань відчуження заставного майна тощо (National Occupational Classification, 2016).

Для працевлаштування у юридичну фірму такому фахівцю необхідно отримати диплом бакалавра у галузі права чи диплом з правничого коледжу та пройти виробничу практику в юридичній фірмі чи іншій установі правничої сфери. До професійних обов'язків фахівців цієї групи належать: допомагати юристам, опитуючи клієнтів, свідків та інших афілійованих осіб; збирати документальні докази та готувати судові позови, здійснюючи підготовку до судових процесів; допомагати юристам у підготовці до вирішення спорів шляхом посередництва та в судовому порядку; складати заповіти, угоди про операції з нерухомістю та інші юридичні документи, судові рішення та афідевіти;

опрацьовувати юридичну кореспонденцію та виконувати загальні офісні та канцелярські обов'язки (National Occupational Classification, 2016).

Бакалавр у галузі права в Канаді також має можливість працевлаштуватись в освітній сфері. Такий фахівець може працювати як викладач в коледжі (шифр спеціальності – 4021), проводячи лекції, семінари, практичні заняття та консультації з юридичних дисциплін для студентів цієї галузі знань (National Occupational Classification, 2016).

Отже, можемо зробити висновок, що фахівці, які отримали освіту у галузі права можуть працевлаштовуватись в урядових установах різних рівнів, судах різних інстанцій, юридичних та нотаріальних конторах, адвокатських фірмах, підприємствах та організаціях державної та приватної форм власності, а також в громадських організаціях, університетах і коледжах.

У контексті дослідження системи професійної підготовки юристів в університетах Канади постає необхідність у чіткому тлумаченні термінів «ступінь» та «кваліфікація». Відповідно до визначення, запропонованого Агенцією із забезпечення якості в університетах провінції Онтаріо (Ontario Universities Council on Quality Assurance) «ступінь – це академічний документ, отриманий в результаті успішного виконання визначеного набору та послідовності вимог відповідно до певного стандарту» (Ontario Universities Council on Quality Assurance, 2019).

У Постанові про присудження ступеня (Degree Authorization Act), прийнятої Радою щодо оцінювання якості ступенів (Degree Quality Assessment Board) провінції Британська Колумбія, термін «ступінь» трактується як визнання академічних досягнень (Degree Authorization Act, 2002).

Університети Канади пропонують здобувачам вищої юридичної освіти отримання декількох видів ступенів:

- ступінь одиничної спеціальності (англ. single degree) – це освітній ступінь, який отримують здобувачі вищої освіти після успішного освоєння програм, що

передбачають опанування однієї профільної дисципліни. Зокрема, здобувачу вищої юридичної освіти можуть присвоїти ступінь доктора юриспруденції (англ. Juris Doctor);

- ступінь комбінованої спеціальності (англ. combined degree) – це освітній ступінь, який здобувачі вищої освіти отримують після успішного виконання програм, що забезпечують одночасне вивчення двох профільних дисциплін. Наприклад, здобувач вищої освіти отримує ступінь доктора юриспруденції та магістра з управління бізнесом (англ. Juris Doctor and Master of Business Administration) або ступінь бакалавра права з загального та цивільного права (англ. LL.B. (Bachelor of Common Law) and B.C.L. (Bachelor of Civil Law));

- ступінь подвійної спеціальності (англ. dual degree) – це освітній ступінь, який надається здобувачам вищої освіти після успішного опанування програм, спрямованих на вивчення однієї дисципліни в університеті Канади та другої в закордонному університеті на основі договору про співпрацю та спільну освітньо-професійну програму з рівноцінним розподілом навчального навантаження. Наприклад, здобувач вищої освіти отримує ступінь доктора юриспруденції в канадському та американському університетах (англ. Canadian-American Dual Juris Doctor);

- ступінь з відзнакою (англ. honours program) – це освітній ступінь, який присвоюється після проходження програми з високим загальним балом успішності та передбачає вивчення спеціалізованих дисциплін і проведення досліджень з обраної тематики наукового зацікавлення та подальшим написанням дипломної роботи. У разі успішного захисту роботи здобувач вищої юридичної освіти отримує ступінь бакалавра права з відзнакою (англ. LLB (Hons) Law).

Результатом професійної підготовки фахівців є набуття здобувачами вищої освіти кваліфікації. Закон України «Про вищу освіту» визначає кваліфікацію як «офіційний результат оцінювання і визнання, який отримано, коли уповноважена установа встановила, що особа досягла компетентностей (результатів навчання)

відповідно до стандартів вищої освіти, що засвідчується відповідним документом про вищу освіту» (Закон України «Про вищу освіту», 2014).

Лісабонська конвенція про визнання кваліфікацій з вищої освіти в Європейському регіоні (Convention on the Recognition of Qualifications concerning Higher Education in the European Region) пропонує наступне трактування терміну «кваліфікація»: «Кваліфікація – будь-яке звання, диплом чи інше свідоцтво, що видане компетентним органом і засвідчує успішне закінчення програми з вищої освіти» (Convention on the Recognition of Qualifications, 1997).

Детальний опис поняття «кваліфікація» запропонований Статистичною службою Канади (Statistics Canada), де зазначено, що «кваліфікація – це офіційне підтвердження, здебільшого у формі сертифіката, диплома чи ступеня, що засвідчує успішне проходження освітньої програми чи певного етапу програми та досягнення визначених освітніх цілей, які підтверджуються шляхом оцінювання отриманих знань, умінь, навичок та компетентностей» (Statistics Canada, 2016).

У системі вищої освіти використовується широкий спектр новітніх підходів до професійної підготовки майбутніх юристів.

Чільне місце у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців у галузі права посідає компетентнісний підхід, який передбачає підготовку здобувачів вищої освіти до діяльності в різних професійних і життєвих ситуаціях. У контексті нашого дослідження компетентнісний підхід зорієнтований на досягнення результатів, зокрема, на формування комплексу компетентностей (знань, умінь, навичок, цінностей і ставлень), якими мають оволодіти майбутні юристи під час навчання, та практичного досвіду їх застосування, щоб успішно реалізувати себе в професійній сфері. Пометун та Овчарук (2004а) розглядають компетентнісний підхід з позиції «спрямованості освітнього процесу на формування та розвиток ключових (базових, основних) і предметних компетентностей особистості, в результаті чого відбувається формування

загальної компетентності людини, що є сукупністю ключових компетентностей, інтегрованою характеристикою особистості» (с. 66).

У науково-педагогічній літературі розрізняють терміни «компетентність» і «компетенція», які, проте, не мають єдиного трактування серед науковців. Зокрема, існують різні підходи до визначення поняття «компетентність». А саме: «інтегральна властивість особистості, що характеризує її прагнення і здатність (готовність) реалізувати свій потенціал (знання, уміння, досвід, особистісні якості та ін.) для успішної діяльності в певній галузі» (Татур, 2004, с. 6); «сукупність властивостей особистості, яка характеризується засвоєними нею знаннями, сформульованими навичками і вміннями, набутим практичним досвідом і ціннісними орієнтаціями (ціннісне ставлення до себе і сім'ї, до праці, до природи і культури, до суспільства і держави)» (Сікорський, 2014, с. 10); «здатність особистості діяти» (Бондар, 2003, с. 9); «здатність вирішувати професійні задачі певного визначеного класу, що вимагає наявності реальних знань, умінь, навичок, досвіду» (Зязюн, 2005, с. 14); «специфічна здатність особистості до продуктивної діяльності у конкретній предметній галузі, яка охоплює вузько спеціалізовані знання, уміння і навички, досвід їх використання у реальному житті, відповідальне ставлення до виконання виробничих функцій» (Вітвицька, 2011, с. 54); «результат набуття компетенцій, особистісної характеристики фахівця» (Климова, 2010, с. 32); «спеціально структуровані (організовані) набори знань, умінь, навичок і ставлень, яких набувають у процесі навчання» (Пометун, 2004b, с. 18).

Варто звернути увагу і на варіативність у трактуванні поняття «компетенція», а саме: «здатність вирішувати проблеми, що забезпечуються не лише володінням готовою інформацією, а й інтенсивною участю розуму, досвіду, творчих здібностей учнів» (Бондар, 2003, с. 9); «сукупність доступних для вимірювання чи оцінювання вмінь, знань і навичок, набутих у закладах освіти чи поза ними і необхідних для виконання певного заняття (роботи)» (Корсак, 1997, с. 60); «здатність робити щось добре, ефективно в широкому форматі контекстів з



високим ступенем саморегуляції, саморефлексії, самооцінки, з швидкою, гнучкою й адаптивною реакцією на динаміку обставин і середовища; відповідність кваліфікаційним характеристикам з урахуванням вимог локальних і регіональних потреб ринків праці; здатність виконувати особливі види діяльності й робіт у залежності від поставлених завдань, проблемних ситуацій» (Байденко, 2004, с. 5); «загальна здатність, яка ґрунтується на знаннях, досвіді, цінностях, нахилах, які набуваються завдяки навчанню» (Шишов, & Кальней, 2000, с. 316).

Хуторської під терміном «компетентність» розуміє «сукупність особистісних якостей учня (ціннісно-сміслових орієнтацій, знань, умінь, навичок, здібностей), зумовлених досвідом його діяльності в певній соціальній і особистісно-значимій сфері» та «оволодіння людиною відповідною компетенцією, що передбачає її особистісне ставлення до неї і предмету діяльності» (Хуторской, 2002, с. 153), тоді як компетенція трактується ним як «готовність людини до мобілізації знань, умінь, зовнішніх ресурсів для ефективної діяльності в конкретній життєвій ситуації», а освітня компетенція – «сукупність взаємозв'язаних якостей особистості (знань, умінь, навичок і способів діяльності), які задаються стосовно визначеного кола об'єктів і процесів та необхідні для якісної продуктивної діяльності стосовно них» (Хуторской, 2002, с. 152).

На думку Фурсової (2005), основна відмінність між поняттями «компетенція» і «компетентність» полягає в тому, що перше визначається державою, певними установами або окремими особами, які організують той чи інший вид діяльності, а друге набувається в процесі оволодіння знаннями, вміннями, навичками (компетенціями) і вказує на здатність і нахил індивіда до виконання певного виду діяльності.

У рамках нашого дослідження можемо підсумувати, що компетентність – це інтегрована характеристика здобувача вищої освіти, яка проявляється у здатності продуктивно здійснювати професійну діяльність в певній сфері, послуговуючись освоєними знаннями, вміннями, навичками, ставленнями, цінностями і досвідом,

тоді як компетенція – це загальна здатність здобувача вищої освіти ефективно справлятися з різними завданнями та ситуаціями на основі сукупності знань, умінь, навичок та способів діяльності.

Зважаючи на те, що система професійної підготовки характеризується різноманітними зв'язками між галузями наукових знань, доцільно використовувати міждисциплінарний підхід до професійної підготовки бакалаврів права, адже як стверджує Сисоєва (2014), «міждисциплінарний підхід не обмежує знання, а створює умови для реалізації зв'язків між різними науками, здатними забезпечити при вивченні об'єкту дослідження необхідні та достатні знання, зосереджуючись при цьому на власному предметі у цілісному явищі (об'єкті дослідження)» (с. 5). Міждисциплінарний принцип підготовки юристів є одним з провідних у закладах вищої освіти Канади, адже існує низка інтегрованих освітньо-професійних програм підготовки майбутніх фахівців з права, які, окрім одиничного ступеня бакалавра у галузі права, дають можливість здобувачам вищої освіти отримати ступінь подвійної чи комбінованої спеціальності з широкого спектру галузей знань. Міжпредметна інтеграція в межах професійної підготовки майбутніх юристів, що утворюється з різних предметних галузей, здатна забезпечити цілісність змісту освіти. Комплексне освоєння міжнаукових знань, формування вмінь і навичок на міждисциплінарному рівні забезпечує здобувачів вищої юридичної освіти можливостями формування міжпредметних компетентностей, що створює умови для реалізації професійної мобільності та підвищення конкурентоспроможності на ринку праці.

Актуальним підходом до професійної підготовки майбутніх юристів вважається аксіологічний, який акцентує увагу на формуванні ціннісних орієнтацій особистості здобувачів вищої освіти. Реалізація аксіологічного підходу у професійній підготовці правників забезпечується зорієнтованістю освітнього процесу на розвиток цінностей як сутнісних характеристик фахівців у галузі права та вироблення у них системи особистісних і професійних ціннісних орієнтацій для

майбутньої професійної діяльності. Формування системи ціннісних орієнтацій відбувається комплексно й поетапно у процесі набуття студентом відповідних предметних компетентностей та отримання громадянської освіти шляхом волонтерської діяльності, практики, навчання через суспільно-корисну працю.

Оскільки професійна діяльність юриста пов'язана з морально-етичними принципами та системою цінностей, застосування аксіологічного підходу до професійної підготовки майбутніх юристів є важливим чинником їхнього професійного становлення. Саме цінності виступають орієнтиром та регулятором професійної діяльності юриста, визначають їхнє ставлення до світу і суспільства, самого себе як особистості та фахівця. Такі цінності як справедливість, повага до людської гідності, відповідальність, толерантність, чуйність детермінують поведінку фахівця у галузі права у його професійній діяльності.

Застосування акмеологічного підходу у процесі професійної підготовки майбутніх юристів зумовлене прагненням здобувачів вищої освіти до досягнення вершин у професійній діяльності, що розвивається у процесі навчання через здійснення впливу на особистість у рамках формування ціннісного ставлення до самовдосконалення і досягнення високого рівня професійної компетентності.

Завдання освітнього процесу полягає в належній організації самостійної роботи студентів, для того щоб майбутні фахівці у галузі права усвідомили потребу у саморозвитку. На основі акмеологічного підходу можна виділити низку якісних характеристик, які притаманні для особистісного та професійного розвитку фахівця, який прагне досягти вершин у фаховій діяльності, а саме: відкритість до освоєння нового; інтегративний спосіб мислення при виробленні оптимальних моделей діяльності; здатність до об'єктивної самооцінки своєї професійної поведінки; висока мотивація щодо професійних досягнень. Таким чином, завдання вищої професійної освіти полягає у створенні умов, які сприятимуть розкриттю і розвитку внутрішнього потенціалу майбутнього юриста, набуттю ним особистісно-професійної зрілості, формуванню професіоналізму,

стимулюванню досягнення акме. Як відзначає Лівшун (2009), справжній професіоналізм неможливий без розвитку загальних здібностей людини, формування системи особистісних цінностей, моральної зрілості, наявності внутрішньої мотивації діяльності. Фахівець своєї справи вирізняється «постійним прагненням до самовдосконалення, професійного зростання, отже акмеологія вирішує проблему розвитку професійних здібностей і дозволяє по-новому подивитися на управління цим процесом» (с. 80).

Особистісно-орієнтований підхід до процесу професійної підготовки фахівців у галузі права спрямований на створення комфортних умов для розвитку особистості, виявлення та реалізації природних можливостей, самовизначення особистості та готовності до самореалізації на всіх етапах життя. Як вважає Бех (1998), цей підхід передбачає зорієнтованість освітнього процесу на «утвердження людини як найвищої цінності, навколо якої ґрунтуються всі інші суспільні пріоритети» (с. 29).

Особистісно-орієнтований підхід до підготовки майбутніх юристів передбачає створення освітнього середовища, яке б активізувало суб'єктну роль студента на шляху до розвитку особистісних і професійних характеристик, перетворило здобувача вищої освіти на активного учасника освітнього процесу, який реалізує своє право на вибір індивідуальної освітньої траєкторії. У рамках цього підходу передбачається демократизація відносин між викладачем та здобувачем вищої освіти, що реалізуються у формі діалогу, під час якого розкриваються здібності та зацікавлення студентів, що дає змогу викладачеві враховувати їхні індивідуальні особливості в подальшій організації освітнього процесу. Характерною рисою особистісно-орієнтованого підходу до підготовки майбутніх фахівців є спрямованість освітньої діяльності не на отримання готових знань, а на самостійний пошук і засвоєння необхідної інформації в процесі активної мисленнєвої діяльності, а також вироблення власних шляхів і способів практичного використання опанованої інформації. Функція викладача при цьому

полягає у наданні допомоги студентові в процесі формування власної точки зору, свого бачення проблеми, пошуку власного шляху вирішення завдання.

У контексті дослідження професійної підготовки бакалаврів у галузі права в університетах Канади особистісно-орієнтований підхід реалізується через використання методів активного навчання, значну варіативність та гнучкість освітнього процесу, формування інтегративних зв'язків з різними галузями знань, використання проблемно-пошукових і творчих завдань, розвиток і заохочення максимального рівня самостійності в процесі навчання та створення позитивної емоційної атмосфери, що формує передумови для підвищення результативності навчання.

У процесі професійної підготовки фахівців у галузі права широко використовується діяльнісний підхід, який базується на переконанні про провідну роль діяльності в процесі навчання здобувачів вищої освіти. Вектор цього підходу зорієнтований на організацію навчального процесу діяльнісного характеру, в ході якого відбувається формування готовності майбутніх юристів до професійної діяльності шляхом ефективного засвоєння ними професійних знань, формування відповідних умінь і навичок. Цей підхід є однією з основних умов ефективної освітньої діяльності у закладах вищої освіти та передбачає залучення студентів до різноманітних видів діяльності через використання низки активних методів навчання; розвиток умінь, необхідних для самостійної навчальної діяльності. Залучення студентів до професійної діяльності під час самостійної, науково-дослідницької роботи, навчальної практики сприяє формуванню досвіду означеного виду діяльності. Він починає формуватися під час навчання у закладі вищої освіти через залучення студентів до суспільно-корисної, громадської, наукової роботи. Надалі майбутні юристи продовжують набувати позитивного досвіду в процесі проходження виробничої практики, де навчаються ставити завдання, планувати й організовувати роботу, виконувати та контролювати власну діяльність, проводити аналіз та оцінку результатів. Саме через діяльність і в

процесі діяльності майбутній фахівець стає самим собою, відбувається самоактуалізація його особистості, розвиток професійно-значущих особистісних рис і здібностей, професійних знань і вмінь. Завдяки діяльності особистість отримує можливості для саморозвитку, виявлення реальних перспектив для свого професійного становлення. Саме процес професійної підготовки майбутніх фахівців з використанням діяльнісного підходу забезпечує можливість формування конкурентоспроможного фахівця, здатного до неперервного професійного саморозвитку.

Важливе значення для професійної підготовки бакалаврів у галузі права має застосування системного підходу, який базується на розумінні професійної підготовки майбутніх юристів як цілісної, динамічної та відкритої системи, що має відповідну мету, функції, зміст, форми і методи організації навчання, форми і методи контролю й оцінювання навчальної діяльності на кожному етапі освітнього процесу. Такий підхід передбачає, що відносно самостійні структурні та функціональні компоненти системи розглядаються не ізольовано, а у їх взаємозв'язку, що сприяє формуванню готовності майбутніх юристів до професійної діяльності шляхом побудови структури змісту теоретичної та практичної підготовки фахівців, враховуючи сферу їхньої майбутньої професійної діяльності. У контексті системного підходу професійна підготовка бакалаврів у галузі права спрямована на формування висококваліфікованого компетентного фахівця, який оволодів системою фахових знань, умінь та навичок, ставлень і цінностей. Як зазначає Дубасенюк (2015), «системний підхід забезпечує цілісність навчального процесу, сприяючи його оптимізації, й дозволяє розглядати процес формування компетентності майбутніх фахівців як єдину систему з різноманітними зв'язками» (с. 107). Отже, системний підхід забезпечує структуризацію процесу підготовки майбутніх юристів до професійної діяльності, а також його цілісність, результативність і цілеспрямованість.

У результаті виконаного дослідження з'ясовано, що розробка освітньо-професійних програм підготовки бакалаврів у галузі права в університетах Канади базується на поєднанні таких засад як когнітивізм, конструктивізм, прагматизм та прогресивізм, що здійснюють вплив на визначення мети, змісту, методів і форм навчання.

У контексті теорії конструктивізму професійна підготовка бакалаврів у галузі права в університетах Канади трактується як процес самостійного конструювання знань під час освітньої діяльності. При цьому студент вважається суб'єктом пізнання, оскільки він виокремлює важливі елементи нового пізнавального досвіду, співставляє їх зі своїм наявним досвідом, на підставі такого аналізу модифікує власні знання, тобто активно генерує, а не пасивно засвоює інформацію. У рамках цієї теорії виділяють теорію соціального конструктивізму, яка підкреслює соціальну спрямованість професійної підготовки бакалаврів у галузі права в Канаді. Як зазначає Брунер (Bruner, 1984), навчання ґрунтується на особистому конструюванні та реконструюванні знань, що відбувається під впливом соціокультурного середовища. Зміст освіти передбачає акцентування уваги на соціальних питаннях та проблемах, активну участь майбутніх юристів у громадському житті, допомозі соціально незахищеним верствам населення, що реалізується через практичну діяльність студентів закладів вищої юридичної освіти у роботі юридичних клінік та волонтерських програм.

Важливу роль у процесі професійної підготовки бакалаврів у галузі права в університетах Канади відіграє теорія когнітивізму, яка розглядає розвиток інтелектуальних здібностей здобувачів вищої освіти у процесі належно організованої освітньої діяльності. Організація навчання передбачає активну участь студента у процесі пізнання, під час якої майбутній юрист має змогу вибрати інформацію, генерувати власні гіпотези та приймати індивідуальні рішення, таким чином, комплексно розвиваючи власне креативне, аналітичне та практичне мислення. Як стверджує Гредлер (Gredler, 1997), «когнітивні структури,

а саме схеми й ментальні моделі, забезпечують осмисленість і організовують досвід так, щоб дозволити студенту вийти за рамки поданої йому навчальної інформації» (с. 299). У контексті цієї теорії викладач повинен враховувати початковий рівень знань та внутрішню мотивацію студентів, структурувати та представляти матеріал таким чином, щоб полегшити студентам його розуміння; ґрунтувати нову інформацію на попередньо освоєних знаннях; координувати процес узгодження та систематизації нових знань з попередньо освоєними; підкріплювати та корегувати результати оцінювання знань здобувачів вищої освіти.

Відповідно до ідей прагматизму, мета професійної підготовки бакалаврів у галузі права в університетах Канади полягає у забезпеченні практичної готовності здобувачів вищої освіти до професійної діяльності та вирішення реальних проблем. Змісту професійної підготовки майбутніх юристів, який формується зважаючи на корисність знань, умінь і навичок для подальшої професійної діяльності, притаманна практична спрямованість. Освітній процес, який зорієнтований на розвиток загальних і фахових компетентностей студента, характеризується цілісністю; гнучкістю; підбором навчального матеріалу, який стосується реальних життєвих ситуацій; застосуванням діяльнісного підходу до навчання як способу забезпечення всебічного розвитку студента; використанням проблемно-пошукового методу навчання як обов'язкової умови формування самостійного, критичного мислення; навчанням за допомогою суспільно-корисної роботи та студентоцентрованим підходом (Dewey, 1948).

Професійна підготовка бакалаврів у галузі права в Канаді базується на засадах прогресивізму, який акцентує увагу на отриманні здобувачами вищої освіти особистісного досвіду в результаті вирішення проблемних ситуацій. Освітня діяльність розглядається як неперервний процес реконструкції досвіду майбутніх юристів, отриманого під час практичного навчання, що сприяє їх просуванню на вищий рівень пізнання. Організація освітнього процесу в закладах



вищої юридичної освіти спрямована на самостійне освоєння студентами нових знань шляхом застосування методів активного навчання, варіативності видів навчальної діяльності, використання групових форм навчання, реалізації ролі викладача як модератора освітнього процесу (Ozmon, 2003).

В основу професійної підготовки бакалаврів у галузі права в університетах Канади покладено концепцію студентоцентрованого навчання (англ. *student-centered learning*), яка передбачає перенесення акценту в освітньому процесі з викладання на навчання, під час якого здобувач вищої освіти стає центром освітнього процесу та бере на себе відповідальність за результати навчання. Зміна ролі студента у студентоцентрованому навчанні зумовлює трансформацію ролі викладача, який виконує роль фасилітатора, модератора, куратора та мотиватора студентів у процесі засвоєння нових знань, формування і розвитку вмінь та навичок. Таким чином, відбувається демократизація відносин між викладачем і студентом, які виступають рівноправними суб'єктами освітнього процесу, що сприяє формуванню особистісних та професійних якостей здобувачів вищої освіти, необхідних для успішної професійної діяльності.

Студентоцентрований підхід до навчання висуває певні вимоги до викладача, який повинен враховувати особливості та потреби студентів; виявляти взаємоповагу у взаємовідносинах «студент-викладач»; визнавати автономність особистості студента з одночасною готовністю до надання допомоги та підтримки; проявляти гнучкість у використанні різноманітних способів подачі матеріалу, методів та форм організації навчання; здійснювати регулярний моніторинг якості надання освітніх послуг.

Реалізація студентоцентрованого підходу в освітньо-професійних програмах підготовки бакалаврів у галузі права в Канаді передбачає зорієнтованість освітнього процесу на досягнення кінцевих результатів навчання, відображених в сформованих освітніх компетентностях. Студентоцентроване навчання

спрямоване на формування конкурентоспроможного фахівця, який усвідомлює потребу і демонструє готовність до неперервного професійного розвитку.

У процесі професійної підготовки фахівців у галузі права в Канаді ефективно реалізується концепція активного навчання (англ. active learning), яка спрямована на залучення здобувачів вищої освіти до пізнавальної діяльності. Як зазначають Фрімен, Едді, МакДоноу, Сміт, Окороафор, Йордт та Уендерос (Freeman, Eddy, McDonough, Smith, Okoroafor, Jordt, & Wenderoth, 2014), активне навчання сприяє залученню студентів до процесу конструювання знань через різні види діяльності, обговорення та групову роботу, що сприяє розвитку критичного мислення та навичок вирішення проблем, на противагу пасивному сприйняттю інформації, що її подає викладач (Freeman, Eddy, McDonough, Smith, Okoroafor, Jordt, & Wenderoth, 2014). Такий вид навчання дозволяє студентам розвивати високий рівень самостійності та самоконтролю, застосовувати різні мисленнєві стратегії та когнітивні вміння і навички, щоб диференціювати важливу та неважливу інформацію, аналізувати та порівнювати, освоювати нові знання на основі попереднього досвіду і критично мислити, що дозволяє пам'ятати інформацію протягом тривалого часу.

Стратегії активного навчання передбачають вихід за межі нотування лекційного матеріалу та слідування інструкціям, акцентуючи на активній участі студентів у навчальній діяльності, що дозволяє їм конструювати власні знання та виробляти вміння і навички наукової роботи (Handelsman, Miller, & Pfund, 2007). Прикладами навчальної діяльності у рамках активного навчання можна назвати дискусію з цілою групою студентів, дискусію у малих групах, дебати, постановку питань, «подумай-обговори-поділись думками» (англ. think-pair-share activities), короткі письмові завдання й опитування в класі (Bonwell, & Eison, 1991).

У контексті нашого дослідження ефективними підходами до втілення концепції активного навчання у професійну підготовку майбутніх юристів

вважаємо спільне, проблемне навчання, використання дискусійного методу, кейс-методу та різних видів симуляцій.

На думку Беррі (Berry, 2008), будь-яким формам активного навчання властиві чотири характеристики: критичне мислення, індивідуальна відповідальність за результати навчання, участь у видах діяльності відкритої форми (англ. open-ended activity) й організація навчальної діяльності викладачем. Таким чином, активне навчання передбачає досягнення здобувачами вищої освіти таких цілей: високий рівень саморегуляції та незалежності, різноманітні метакогнітивні стратегії, вибіркова обробка інформації, удосконалення наявних знань, критичний підхід до організації власного освітнього процесу та високий рівень креативності. Для реалізації цих цілей студентам варто самостійно планувати й організовувати освітній процес, брати активну участь у ньому, регулювати своє навчання, контролювати його і наполегливо продовжувати навчальну діяльність (Simons, 1997).

Ефективність впровадження стратегій активного навчання залежить здебільшого від викладача та його розуміння власної ролі у цьому процесі, що полягає у плануванні та розробці аудиторних ситуацій, які б забезпечували активне навчання. Функція викладача – роз'яснити студентам навчальні цілі, методи навчання й очікувані результати (Temple, & Brophy, 2002). Залучення студентів до навчання – це, в основному, «відповідальність викладача, який стає менше «передавачем» знань, а більше проєктувальником і фасилітатором для реалізації можливостей навчання й отримання досвіду» (Smith, Sheppard, Johnson, & Johnson, 2005, с. 2).

У системі професійної підготовки бакалаврів у галузі права в університетах Канади вагому роль відіграє концепція навчання через суспільно-корисну працю (англ. service learning), яка дає можливість інтегрувати навчальну діяльність та роботу на користь громади, що сприяє розвитку загальних і фахових компетентностей, навчає громадянської відповідальності та приносить суспільну

користь. Зокрема, Брінгл, Гатчер та МакІнтош (Bringle, Hatcher, & McIntosh, 2006) трактують навчання через суспільно корисну працю як освітню діяльність, що пов'язана з освітньо-професійною програмою та передбачає отримання певної кількості кредитів шляхом участі студентів в організованій праці на користь громади, що сприятиме задоволенню конкретних суспільних потреб та забезпечуватиме рефлексію з метою поглибленого розуміння змісту курсу, ширшого сприйняття дисципліни і посиленню відчуття громадянської відповідальності. Отже, навчання через суспільно-корисну працю поєднує три основні компоненти: застосування знань, умінь і навичок в реальних умовах, залучення до роботи на користь громади та рефлексію цієї участі.

Навчання через суспільно-корисну працю можна вважати демократичною освітньою стратегією, що сприяє академічному вдосконаленню, особистісному зростанню та громадянському вихованню, а також досягненню суспільних цілей. Студенти, співпрацюючи з членами спільноти та з викладачами, залучаються до діяльності, що стосується як навчальної тематики, так і проблем, що становлять громадський інтерес. Через керовану рефлексію здобувачі вищої освіти критично оцінюють свій досвід і формулюють досягнення ними конкретних практичних результатів такого навчання (Felten, & Clayton, 2011).

Успішна реалізація концепції навчання через суспільно-корисну працю забезпечує значні переваги для студентів, а саме: допомагає поєднати теоретичне навчання з практичною діяльністю; розвиває соціальні та комунікативні вміння і навички; підвищує рівень громадської активності; сприяє формуванню міжкультурної компетентності, лідерських якостей та вміння працювати в команді; удосконалює здатність приймати рішення та брати на себе ініціативу; забезпечує переоцінку власних цінностей та ставлень; надає відчуття турботи та відповідальності за інших; дозволяє студентам вивчати кар'єрні перспективи; формує толерантність до різних верств населення; допомагає усвідомити себе як свідомого громадянина та активного члена суспільства.

Навчання через суспільно корисну працю у контексті професійної підготовки майбутніх фахівців у галузі права в університетах Канади знайшло широке застосування у поєднанні аудиторного навчання із залученням майбутніх юристів до роботи в юридичних клініках та волонтерських програмах Pro Bono, тим самим не лише готуючи їх до майбутньої професійної діяльності, а й сприяючи усвідомленню соціальної значущості професії юриста у суспільстві.

### **Висновки до першого розділу**

У першому розділі «Теоретичні основи підготовки фахівців у галузі права» розглянуто підготовку фахівців у галузі права як науково-педагогічну проблему, проаналізовано поняттєво-категорійний апарат дослідження та теоретичні засади професійної підготовки майбутніх юристів.

У контексті нашого дослідження проаналізовано наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених, які вивчають різноманітні аспекти професійної підготовки майбутніх фахівців у системі університетської освіти, здійснюють порівняльні студії систем вищої освіти різних країн світу. Важливими для дослідження є результати наукових розвідок, що висвітлюють зарубіжний досвід професійної підготовки майбутніх фахівців у галузі права, специфіку функціонування сучасної вищої освіти у Канаді, проблеми професійної підготовки майбутніх юристів у системі університетської освіти досліджуваної країни тощо.

З'ясовано, що у зв'язку з розвитком міжнародної співпраці, активними процесами оновлення нормативно-правової бази держави, зміною ставлення до прав і свобод людини й громадянина, особливої актуальності набуває професійна майбутніх підготовка фахівців з права, здатних забезпечувати формування, розвиток та функціонування правового поля суспільних відносин, сприяти становленню правової держави та розвитку громадянського суспільства.

Дослідження професійної підготовки бакалаврів у галузі права в університетах Канади зумовило використання комплексу методологічних підходів порівняльної педагогіки, а саме: системного, аксіологічного, акмеологічного, компетентнісного, міждисциплінарного, особистісно-орієнтованого та синергетичного, що забезпечило можливість для всебічного аналізу професійної підготовки бакалаврів у галузі права, яка спрямована не лише на підготовку висококваліфікованого фахівця, але й на формування його особистісних характеристик.

У процесі дослідження виконано аналіз і подано трактування ключових понять порівняльно-педагогічного дослідження, зокрема «бакалавр права», «фахівець з права». Опрацювання літературних джерел продемонструвало, що право є складною та багатоаспектною галуззю знань і сферою професійної діяльності, про що свідчить існування великої кількості визначень та підходів до тлумачення поняття «право».

З'ясовано, що професійна підготовка бакалаврів у галузі права в університетах Канади базується на застосуванні комплексу сучасних теорій, концепцій і підходів, зокрема: теорії системи, когнітивізму, конструктивізму, прогресивізму, прагматизму, концепцій активного та студентоцентрованого навчання і навчання через суспільно-корисну працю, компетентнісного, міждисциплінарного, аксіологічного, акмеологічного, особистісно-орієнтованого, діяльнісного та системного підходів, які впливають на формування змістового та операційного компонентів освітньо-професійних програм.

Матеріали розділу висвітлені у таких публікаціях автора: Столярчук, 2016b; Столярчук, & Мукан, 2019; Столярчук, & Яшин, 2017.

## РОЗДІЛ 2

### **ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ БАКАЛАВРІВ У ГАЛУЗІ ПРАВА В УНІВЕРСИТЕТАХ КАНАДИ**

У розділі «Організаційно-педагогічні засади професійної підготовки бакалаврів у галузі права в університетах Канади» здійснено дослідження професійної підготовки фахівців з права у науково-методичному дискурсі, подано загальну характеристику системи професійної підготовки фахівців з права в Канаді, а також проаналізовано змістовий та операційний компоненти структурної моделі професійної підготовки бакалаврів у галузі права в університетах Канади.

#### **2.1. Професійна підготовка фахівців з права у науково-методичному дискурсі**

Канада – це країна, одним із досягнень якої є ефективна система освіти, що базується на збалансованому підході до реалізації двох головних цілей: забезпечення громадян можливістю розвивати власні здібності, освоювати знання, формувати та вдосконалювати вміння і навички, які слугуватимуть інтересам суспільства. Охоплюючи всі аспекти освіти і, разом з тим, будучи доступною для кожного, система освіти Канади відображає впевненість громадян країни у майбутньому.

Канада відома провідними закладами вищої освіти міжнародного рівня, які пропонують освітньо-професійні програми у галузі права. Якість юридичної підготовки в системі вищої освіти цієї країни залишається стабільно високою, а канадський диплом про вищу юридичну освіту високо цінується на міжнародному освітньому ринку. Заклади вищої освіти Канади, які здійснюють професійну підготовку фахівців з права, займають лідируючі позиції у світових і національних

рейтингах щодо якості надання освітніх послуг та здійснення наукових досліджень у галузі права, серед яких факультет права Торонтського університету (University of Toronto, Faculty of Law), факультет права Університету Макгілла (McGill University, Faculty of Law), правнича школа Пітера А. Алларда Університету Британської Колумбії (University of British Columbia, Peter A. Allard School of Law), правнича школа Осгуд-Хол Йоркського університету (Osgoode Hall Law School, York University), факультет права Альбертського університету (University of Alberta, Faculty of Law) тощо.

Провідну роль у професійній підготовці бакалаврів у галузі права в університетах Канади відіграє членство у світових організаціях, а саме: Міжнародній асоціації права (International Law Association), Міжнародній асоціації студентів-правників (International Law Students Association), Міжнародній асоціації юристів (International Bar Association), Міжнародній асоціації прокурорів (International Association of Prosecutors), Міжнародній раді юристів (International Council of Jurists), Міжнародній організації розвитку права (International Development Law Organization), Асоціації юристів Співдружності (Commonwealth Lawyers Association), Міжамериканській асоціації адвокатів (Inter-American Bar Association), Міжнародній комісії юристів (International Commission of Jurists). Членство Канади у цих інституціях забезпечує налагодження співпраці між фахівцями у сфері права, підтримання високих стандартів якості професійної підготовки юристів, публікацію фахових посібників, монографій, журналів, статей та проведення конференцій, симпозіумів, семінарів, круглих столів з метою обміну досвідом та популяризації новітніх тенденцій у галузі права.

Канада є федерацією, що складається з десяти провінцій і трьох територій. Освіта в Канаді характеризується високим рівнем децентралізації, що передбачає делегування повноважень щодо управління нею на рівень провінцій і територій.



Конституційний акт Канади 1867 р. зазначає, що «в і для кожної провінції, виключно місцева законодавча влада створює закони у сфері освіти» (Constitution Act, 1867).

У Канаді немає Міністерства освіти на федеральному рівні, натомість функціонує Канадська рада міністрів освіти (Canadian Council of Ministers of Education), яка визначає стратегію розвитку освіти у країні. Кожна провінція та територія має власне міністерство чи департамент освіти, власну систему освіти зі своїми особливостями та специфікою закладів освіти і самостійно визначає політику в цій сфері та здійснює фінансування її розвитку. Хоча системи освіти окремих провінцій та територій дуже схожі між собою, все ж між ними існують суттєві відмінності в освітніх програмах, оцінюванні та підзвітності, зумовлені географічними особливостями провінцій, їх національним складом, мовою і культурно-історичними традиціями. Всебічний, диверсифікований і загальнодоступний характер системи освіти в Канаді відображає суспільну переконаність у важливості освіти (Карпинська, 2004).

Характерною рисою професійної підготовки майбутніх фахівців у галузі права є відсутність загальних стандартів юридичної освіти, що надає кожній провінції можливість автономно здійснювати організацію та управління вищою освітою у цій галузі, самостійно вирішувати порядок, зміст та освітні рівні у системі підготовки спеціалістів, а також контролювати діяльність закладів вищої освіти юридичного профілю. Ці функції покладені на відповідні відділи місцевих органів самоврядування – міністерства чи департаменти освіти кожної провінції та території (див. Додаток Б).

Основною метою міністерств та департаментів вищої освіти Канади є підготовка кваліфікованої та освіченої робочої сили відповідно до потреб ринку праці, що передбачає наступні повноваження: забезпечення студентів освітніми можливостями для досягнення успіху; фінансування державних закладів вищої освіти провінцій, схвалення освітньо-професійних програм, а також ліцензування

і сертифікація приватних закладів вищої освіти; підтримка доступних та якісних передових технологій навчання для всіх громадян, включно з наданням допомоги та стипендій для студентів; розробка способів переведення студентів з одного закладу освіти в інший в межах системи вищої освіти; розробка напрямків діяльності для університетів і коледжів, визначення загальних стандартів; планування й адміністрування стратегій, пов'язаних з фундаментальними і прикладними дослідженнями в цій галузі; надання дозволів університетам присвоювати освітні рівні; присвоєння закладу вищої освіти титулу «університет» (Departments of Education across Canada, 2018).

Міністерства та департаменти вищої освіти Канади мають у своєму складі ради з оцінки якості вищої освіти (Higher Education Quality Councils), які є консультативними органами, що дають рекомендації міністру щодо підвищення рівня освітніх послуг та розвитку професійних умінь і навичок майбутніх фахівців. Зокрема, Рада з оцінки якості вищої освіти провінції Онтаріо проголошує своєю метою «допомогу міністру в удосконаленні всіх аспектів вищої освіти, в тому числі підвищенні якості освіти, забезпеченні доступу до вищої освіти і підзвітності закладів вищої освіти» (Higher Education Quality Council of Ontario Act, 2005).

Функції Рад з оцінки якості вищої освіти є універсальними, незалежно від провінції та території, зокрема: розробляти та подавати рекомендації міністру щодо цілей, які повинні бути досягнуті щодо підвищення якості вищої освіти, методів і термінів досягнення цих цілей, заходів ефективності, які будуть використовуватися для оцінювання вищої освіти; оцінювати сектор вищої освіти, доповідати міністру про результати оцінювання та забезпечувати доступність звіту для громадськості; проводити дослідження з усіх аспектів вищої освіти, включаючи дослідження щодо розробки і проектування різних моделей вищої освіти, засобів заохочення співробітництва між різними закладами вищої освіти в цілому і, зокрема, в питаннях, що стосуються визнання курсів і програм навчання,

представлених в інших, подібних закладах з метою досягнення вищезазначених цілей; забезпечувати оцінювання та надавати рекомендації міністру вищої освіти щодо нових програм на здобуття освітніх рівнів у державних і приватних установах (Higher Education Quality Council of Ontario Act, 2005).

Отже, органи місцевої влади визнають за собою головну відповідальність за забезпечення впевненості громадськості, студентів, роботодавців і закладів вищої освіти в країні і за кордоном, що нові освітньо-професійні програми та нові заклади вищої освіти країни відповідають високим стандартам; покращення доступу студентів до подальшого навчання у системі вищої освіти шляхом створення загальних стандартів освітніх рівнів; постійне вдосконалення і підготовку конкурентоспроможної на міжнародному рівні робочої сили та міжнародне визнання якості канадських дипломів. У цьому контексті міністри заохочують заклади вищої освіти в кожній провінції та території працювати з профільними установами, агентствами й організаціями задля розробки, вдосконалення стандартів і процедур забезпечення якості вищої освіти. Водночас, міністри також визнають необхідність захисту та збереження академічної цілісності й автономності окремих установ і програм підготовки (Cotter, 1992).

У лютому 2007 року Рада міністрів, що відповідає за розвиток вищої освіти, розробила Міністерську заяву щодо забезпечення якості освіти в Канаді (Ministerial Statement on Quality Assurance of Degree Education in Canada, 2007), яка була схвалена відповідними міністерствами і департаментами провінцій і територій в якості орієнтира для прийняття рішень щодо ліцензування нових закладів освіти й освітньо-професійних програм на місцевому рівні. Вона складається з наступних трьох розділів:

– структура освітніх рівнів Канади (Canadian Degree Qualifications Framework) – опис найбільш істотних загальних аспектів трьох освітніх рівнів, які пропонуються закладами вищої освіти Канади. Вони застосовуються до широкого спектру дисциплін і типів освітньо-професійних програм. Мета такої класифікації

полягає в забезпеченні узгодженого опису кожного рівня для досягнення загальних результатів навчання. Кожна провінція та територія може розробити докладніші кваліфікаційні межі для окремо взятих галузей їхньої юрисдикції;

- процедури і стандарти для оцінювання якості нових програм для здобуття освітнього рівня (Procedures and Standards for New Degree Program Quality Assessment) – опис стандартів, яким повинен відповідати випускник закладу вищої освіти після отримання певного освітнього рівня. Стандарти передбачають наявність професійних умінь і навичок відповідних рівнів навчання й оволодіння спеціальними знаннями в шести вимірах: глибина і широта знань; знання методології; застосування знань; комунікативні вміння і навички; усвідомлення меж знань; професійні здібності / автономія. Ці стандарти визначають здатність випускника на кожному рівні діяти грамотно, творчо та незалежно в межах своєї професії. Крім усього іншого, стандарти освітнього рівня призначені для полегшення процедури перезарахування кредитів і визнання дипломів; забезпечення чітких стандартів навчання для розробників програм та в якості основи для забезпечення якості освіти. Кожна запропонована освітньо-професійна програма оцінюється в повному обсязі, охоплюючи принаймні такі елементи: освітні рівні, що надаються після завершення навчання за освітньо-професійною програмою; політику закладу щодо вступу, навчання і випуску; зміст і процес викладання; наявність ресурсів; визнання іншими закладами;

- процедури і стандарти для оцінювання нових установ, які присвоюють освітні рівні (Procedures and Standards for Assessing New Degree-Granting Institutions) – опис процесу визнання нового закладу вищої освіти з урахуванням місії й академічних цілей, управління, адміністративної спроможності, викладацького складу, наявних інформаційних послуг, фінансової стабільності, академічної свободи тощо (Ministerial Statement on Quality Assurance of Degree Education in Canada, 2007).

Головною особливістю правової системи Канади є право громадськості отримати юридичну консультацію і бути представленим незалежним юристом. З цієї причини, канадські закони передбачають саморегулювання професії юриста. Процес регулювання юридичної професії в Канаді здійснюється провінційними та територіальними юридичними товариствами (англ. law societies), які функціонують у кожній з 10 провінцій і 3 територій Канади. Функція юридичних товариств полягає в моніторингу надання юридичних послуг в інтересах суспільства та забезпеченні дотримання професійних стандартів. Кожне юридичне товариство в Канаді має власні закони щодо юридичної професії, за допомогою яких здійснюється повний контроль за його представниками. Вони встановлюють вимоги щодо ліцензування фахівців, популяризують кодекси поведінки та стандарти компетентності та дисципліни юристів.

Кожному практикуючому юристу в Канаді, як і нотаріусу в провінції Квебек, необхідно відповідно до законодавства, бути членом юридичного товариства та керуватися його нормами у своїй діяльності. 14 провінційних і територіальних юридичних товариств Канади здійснюють контроль за діяльністю 117000 юристів Канади, 4500 нотаріусів провінції Квебек і 8000 помічників юриста в провінції Онтаріо в громадських інтересах. Кожне юридичне товариство підпорядковується законам певної провінції чи території та гарантує обслуговування громадян в його юрисдикції професійними юристами, які відповідають високим стандартам компетентності та професійної поведінки, адже основна функція таких товариств полягає у встановленні стандартів допуску до професійної діяльності та норм поведінки членів цієї організації. Юридичні товариства уповноважені провінційними та територіальними статутами регулювати представників юридичної професії в інтересах суспільства, тому ліцензування представників професії є одним з ключових компонентів цієї відповідальності. Кандидати для вступу в професію повинні продемонструвати,

що вони відповідають високим стандартам освіти, компетентності та професійної етики, які необхідні для юридичної практики.

На сьогоднішній день ці професійні товариства зосередили власну діяльність на трьох аспектах: практична функція – забезпечення професійної освіти безпосередньо перед прийомом до лав практикуючих юристів і на постійній основі в подальшому; регулююча функція полягає у захисті коштів клієнта та інших аспектів чесності юриста і, певною мірою, спрямована на підтримку міжособистісних відносин; державна функція проявляється в управлінні схемами юридичної допомоги, поширенні правової інформації серед громадськості, захисті професійної монополії і лобіювання інтересів від імені юридичної професії.

Юридичні товариства Канади, незалежно від правової системи провінції чи території, керують діяльністю своїх членів в суспільних інтересах, що передбачає відповідальність за компетентність, чесність, стандарти навчання і професійної етики тих, кому вони надають ліцензію на здійснення юридичної практики. Їхні кодекси професійної поведінки відображають аналогічні обов'язки і зобов'язання перед судом, клієнтами і громадськістю. Всі юридичні товариства, незважаючи на їхні провінційні чи територіальні особливості, діють на основі цих загальних цінностей, які роблять юристів по всій країні все більш схожими й універсальними за характером професійної діяльності.

Усі юридичні товариства Канади належать до головної організації – Федерації юридичних товариств Канади (Federation of Law Societies of Canada – FLSC), яка займається питаннями федерального рівня. Таким чином, Федерація юридичних товариств Канади є їхнім національним координуючим органом, який створений для узгодження політики провінційних і територіальних юридичних товариств та розробки високих національних стандартів регулювання, щоб всі громадяни Канади обслуговувалися компетентними, високоповажними і незалежними юристами. Федерація юридичних товариств Канади визначає свою місію так: «діяти в інтересах суспільства на шляху до зміцнення системи

управління незалежною юридичною професією Канади, зміцнення суспільної довіри до неї, що робить її прикладом для систем правосуддя по всьому світу» (Federation of Law Societies of Canada, 2018).

Роль Федерації юридичних товариств Канади полягає в наступному: виступати в якості координатора і посередника між членами організації; створювати форуми – такі, як конференції, комітети та інші можливості для діалогу, де представники можуть обговорювати питання, що становлять взаємний інтерес, і прийняти спільні рішення; сприяти розробці національних стандартів та гармонізації правил і процедур для членів Федерації; виступати в якості посередника між всіма або деякими членами організації для впровадження спільних ініціатив за взаємної згоди; підвищувати інформованість членів Федерації про проблеми, які можуть служити підставою для їх уваги, в тому числі важливих законів і підзаконних змін або тенденцій; виступати від імені членів в провадженні суду і перед парламентськими комітетами з питань, які стосуються основних цінностей і регулювання юридичної професії; сприяти і підтримувати конструктивні відносини з ключовими зацікавленими сторонами на національному рівні, такими як Канадська асоціація юристів, Федеральне міністерство юстиції, Верховний суд Канади та інші федеральні суди для більш загального надання інформації та підвищення обізнаності про роль, обов'язки і діяльність Федерації серед громадськості, урядів і представників юридичної професії; брати участь у міжнародних форумах з метою отримання інформації про міжнародні тенденції та зміни в галузі регулювання юридичної професії й обміну цією інформацією з членами; надавати інформацію та підвищувати обізнаність щодо ролі, обов'язків і діяльності Федерації та її членів, а також щодо правосуддя і правової системи Канади по всьому світу (Federation of Law Societies of Canada, 2018).

Варто зазначити, що Канада ніколи не мала державного стандарту освітніх вимог до отримання освітнього рівня у галузі права. Останній стандарт де-факто

був набором вимог юридичного товариства Верхньої Канади, затвердженим у 1957 році і переглянутим у 1969 році, які жодного разу не переглядалися протягом наступних 40 років, і ніколи не були офіційно схвалені іншими юридичними товариствами. Тому, з метою розробки державних стандартів допуску до юридичної практики у 2011 році Федерація юридичних товариств Канади розробила обов'язкові компетентності для здобуття освітнього рівня із загального права, якими мають володіти всі випускники, починаючи з 2015 року, щоб отримати можливість бути прийнятим до юридичного товариства. Освітньо-професійні програми з загального права Канади повинні відповідати Національним вимогам (National Requirements), що визначають компетентності, вміння і навички, які мають бути сформовані у студентів та вимоги до освітньо-професійних програм і ресурсів правничих шкіл.

Національні вимоги здебільшого стосуються отримання студентами в ході освітнього процесу компетентностей в основних галузях матеріального знання, правових умінь і навичок, професіоналізму та етики. Встановлення вимог в усіх трьох категоріях відображає їх рівне значення в професійній підготовці майбутніх юристів, які компетентні служити суспільству. Вимоги юридичного товариства Верхньої Канади 1957-1969 років розглядали тільки матеріально-правові норми, що відображали пріоритети всіх регулюючих органів і правничих шкіл того часу. В останні десятиліття ХХ століття як правничі школи, так і юридичні товариства почали приділяти значну увагу формуванню і розвитку відповідних умінь і навичок у процесі професійної підготовки студентів, адже будь-яка ситуація чи питання вимагає від юриста володіння широким спектром здібностей, знань, умінь і навичок. Професійний розвиток юриста ніколи не зупиняється, тому він повинен розвиватися й адаптуватися в умовах постійно мінливої правової сфери. Для виконання цієї ролі юрист повинен розуміти основні поняття правової системи, будь-то загальне чи статутне право, і вміти застосувати їх для вирішення конкретної проблеми чи питання. Зрозуміло, що випускники правничих шкіл



нездатні в повній мірі надати компетентні професійні послуги клієнтам у всіх питаннях, проте очевидний той факт, що вони повинні набути фундаментальних компетентностей, необхідних для здійснення юридичної практики.

Отже, Федерація юридичних товариств Канади визначила національні вимоги щодо компетентностей:

1) у сфері «Вирішення проблем»:

- у вирішенні юридичних проблем, необхідно продемонструвати знання, вміння і навички з'ясувати факти, що стосуються справи; визначати правові, практичні і тактичні проблеми та проводити необхідні дослідження; аналізувати результати досліджень; застосувати закон відповідно до фактичного контексту; визначати та оцінювати доречність альтернатив для вирішення питань або спорів;
- проведення розслідувань, що передбачають наявність знань, умінь і навичок, необхідних для того, щоб визначати правові питання; вибирати джерела та методи, проводити правові розслідування відповідно до норм права Канади; використовувати методи правового мислення й аргументації, наприклад, аналіз випадків та тлумачення закону, щоб аналізувати правові питання; ідентифікувати, тлумачити і застосовувати результати розслідування; ефективно повідомляти результати розслідування;
- навички усного та письмового спілкування передбачають вміння спілкуватися зрозуміло англійською або французькою мовою; визначати мету спілкування; правильно використовувати граматику, орфографію і мову, яка відповідає цільовій аудиторії; ефективно формулювати та представляти добре аргументований і точний юридичний аргумент, аналіз, пораду або твердження;

2) у сфері «Етика і професіоналізм» випускники повинні продемонструвати обізнаність і розуміння етичних аспектів юридичної практики в Канаді та здатність ідентифікувати і вирішувати етичні дилеми в правовому контексті, який охоплює:

- знання: а) відповідного законодавства, нормативних актів, правил професійної поведінки та загального чи прецедентного права і загальних принципів етики та професіоналізму, що застосовуються в юридичній практиці в Канаді. Це передбачає обізнаність з обставинами, які призводять до етичних проблем; довірчим характером відносин юриста з клієнтом; конфліктом інтересів; здійсненням правосуддя; обов'язками, що стосуються конфіденційності, привілеїв і розкриття інформації у відносинах між юристом і клієнтом; важливістю професіоналізму, включаючи ввічливість і чесність в роботі з клієнтами, іншими юристами, суддями та представниками громадськості; значенням служіння і сприяння громадським інтересам в процесі здійснення правосуддя; б) характер і обсяг обов'язків юриста по відношенню до клієнтів, суддів, інших фахівців галузі права, юридичних товариств і громадськості; в) діапазон юридичних відповідей на неетичну поведінку та професійну некомпетентність; г) різні моделі, що стосуються ролі юристів, юридичної професії і правової системи, в тому числі і їх значення в забезпеченні доступу до правосуддя;

- навички охоплюють виявлення етичних питань і проблем; застосування критичного мислення при вирішенні етичних проблем. Оскільки етика і професіоналізм покладені в основу юридичної професії, важливо, щоб студенти починали цінувати їх на початку своєї юридичної освіти. Зважаючи на це, була затверджена вимога до претендентів на посаду юриста про проходження окремого навчального курсу з етики та професіоналізму в канадському правовому контексті з відповідним записом у дипломі. Проте зміст курсу, кількість кредитних годин, способи викладання та оцінювання залишаються на розгляд правничих шкіл, тим самим надаючи їм гнучкість у реалізації цих повноважень у порядку, який найкращим чином відповідає їхнім навчальним цілям, водночас задовольняючи вимоги Федерації юридичних товариств Канади;

3) у сфері «Матеріально-правові знання»: випускник повинен пройти комплексну програму навчання, щоб отримати розуміння складності права та

взаємозв'язку між різними галузями правових знань. Після закінчення навчання за освітньо-професійною програмою у галузі права випускник повинен продемонструвати загальне розуміння основних правових понять, які можна застосувати в юридичній практиці в Канаді, в тому числі, як мінімум, в таких сферах:

- основи права: випускник повинен розуміти принципи основ права, зокрема, принципи загального права і справедливості; процес складання й аналізу статутів; здійснення правосуддя в Канаді;
- державне право: випускник повинен розуміти принципи державного права Канади, включаючи: Конституцію Канади, в тому числі федералізм і розподіл законодавчих повноважень, Хартію прав і свобод, принципи прав людини і прав корінних народів Канади; Канадське кримінальне право; принципи адміністративного права Канади;
- принципи приватного права: випускник повинен розуміти принципи, що стосуються приватних взаємовідносин, а саме: контракти, делікти і права власності; правові та довірчі поняття в комерційних відносинах.

Існує занепокоєння щодо цієї вимоги Федерації, оскільки низка деканів і викладачів правничих шкіл вбачають тут спробу обмежити право на свободу вибору змісту освітньо-професійних програм і тим самим підірвати якість навчання в правничих школах, якому традиційно сприяє мінімалістичний підхід юридичних товариств до нав'язування будь-яких вимог щодо програм підготовки майбутніх фахівців у галузі права. На їхню думку «сучасні правничі школи надають як традиційну юридичну освіту, так і професійну освіту. Право є інтелектуальною дисципліною і юридична практика вимагає ретельного академічного навчання, як і розвитку практичних умінь і навичок» (Council of Canadian Law Deans, 2008).

Таким чином, юридичні товариства продемонстрували здатність працювати разом, коригувати власні актуальні та значущі підходи та механізми, необхідні для

досягнення державних цілей. Національні вимоги до випускників правничих шкіл ґрунтуються на тенденціях стимулювання і вироблення загальних підходів до регулювання розвитку юриспруденції в інтересах канадського суспільства в цілому, а не в кожній окремій провінції або території. Водночас, правничим школам надана свобода у визначенні найбільш ефективного способу задоволення національних вимог, з урахуванням вимог щодо високої якості юридичної освіти.

У Канаді також успішно функціонують професійні юридичні асоціації, які відстоюють інтереси представників певних юридичних професій. Зокрема, Канадська асоціація юристів (Canadian Bar Association, CBA) є найбільшою професійною асоціацією юристів у країні, яка стоїть на захисті канадських юристів і канадського закону з 1896 року, маючи державний офіс в м. Оттава та філії у кожній провінції та території. Асоціація об'єднує близько 37000 адвокатів, суддів, нотаріусів, викладачів права і студентів юридичних факультетів з усієї Канади. Членство в цій організації є добровільним на всій території держави, крім провінції Нью-Брансвік, де воно має обов'язковий характер у рамках угоди з юридичним товариством. Основна мета Асоціації полягає в допомозі членам організації, забезпеченні особистого та професійного розвитку, а також підтримці представників юридичної професії, сприянні справедливому правосуддю, ефективній правовій реформі та рівності в юридичній професії. Діяльність Канадської асоціації юристів також зорієнтована на розвиток ключових галузей права – державних, регулюючих органів, судів та засобів масової інформації – там, де окремі юристи або фірми не можуть справитися самотужки. Канадська асоціація юристів є єдиною національною асоціацією з мандатом щодо захисту професійних і особистих інтересів юристів та утвердження верховенства права, здійснюючи потужний вплив на законодавчий, нормативний та політичний розвиток багатьох галузей права. Канадська асоціація юристів також співпрацює з низкою міжнародних асоціацій, в тому числі з Асоціацією юристів Співдружності (Commonwealth Lawyers Association), Міжнародною асоціацією юристів

(International Bar Association), Міжамериканською асоціацією адвокатів (Inter-American Bar Association) та Міжнародною комісією юристів (International Commission of Jurists). Асоціація також підтримує тісний зв'язок з Американською асоціацією адвокатів (American Bar Association). Членство в цих організаціях забезпечує Асоціацію інформацією щодо останніх змін і тенденцій у галузі права.

Кожна юрисдикція в Канаді має власну Судову Раду (Canadian Judicial Council, CJC), яка відповідає за впровадження й контроль за дотриманням професійних стандартів поведінки суддів. До її складу входять судді, адвокати та представники широкого кола громадськості, завданням яких є розробка кодексів поведінки для забезпечення належної роботи суддів. Мета цієї організації полягає в тому, щоб допомогти суддям гарантувати дотримання власної незалежності, справедливості та неупередженості.

Юридичне товариство Верхньої Канади (The Law Society of Upper Canada, LSUC) – юридичне товариство, яке відповідає за саморегулювання діяльності адвокатів і помічників юриста у провінції Онтаріо. Товариство було створено в 1797 році для регулювання професії юриста в британській колонії Верхньої Канади, проте на сьогоднішній день, незважаючи на те, що Верхня Канада припинила своє існування в якості політичної організації в 1841 році, продовжує зберігати свою первинну назву. Це товариство є першою самоврядною асоціацією серед будь-яких інших канадських провінцій чи територій. Будучи одним із найстаріших юридичних товариств в англomовному світі, воно стало зразком для юридичних товариств по всій Канаді і в Сполучених Штатах Америки. У 1994 році Юридичне товариство Верхньої Канади підтвердило свою роль, прийнявши відповідну заяву: «Юридичне товариство Верхньої Канади існує для регулювання юридичної професії в інтересах суспільства шляхом забезпечення того, щоб мешканці Онтаріо отримували юридичні послуги фахівців, які відповідають високим стандартам освіти, компетентності та професійної поведінки, і відстоювали незалежність і честь юридичної професії, з метою утвердження

справедливості та верховенства права» (Ontario lawyers to combat systemic racism in profession, 2016).

Товариство державних нотаріусів Британської Колумбії (The Society of Notaries Public of British Columbia) – керівний орган для нотаріусів у провінції Британська Колумбія, місія якого полягає в тому, щоб гарантувати населенню отримання нотаріальних послуг найвищого рівня. З цією метою, Товариство нотаріусів Британської Колумбії прагне захищати громадські інтереси, зокрема, шляхом контролю за наданням якісних нотаріальних послуг; відбору і навчання найкращих потенційних членів організації; підтримки програм неперервної освіти для своїх представників з метою удосконалення їхніх знань, формування та розвитку умінь і навичок, підвищення кваліфікації в усіх сферах, пов'язаних з нотаріальною практикою; встановлення й регулювання професійних й етичних стандартів; контроль і дисциплінування членів Товариства (The Society of Notaries Public of British Columbia, 2018).

Отже, професійна підготовка майбутніх фахівців з права в Канаді регулюється на національному та провінційному рівнях. У Канаді немає загальних стандартів юридичної освіти, тому заклади вищої освіти вільні у розвитку освітньо-професійних програм. Університети Канади відносно автономні, вони створюються законодавчими актами на рівні провінцій. Університети самостійно вирішують усі внутрішні питання, а також питання розробки освітньо-професійних програм. Правничі школи Канади самостійно здійснюють управління і мають право присуджувати освітні та наукові ступені. Втручання уряду у справи університету зазвичай обмежується питаннями фінансування, визначенням розміру оплати за навчання та впровадженням нових програм підготовки фахівців.

Однак, у кожній провінції та території існують юридичні товариства, які здійснюють контроль за якістю надання правових послуг населенню через так звані етичні та професійні стандарти, а також контролюють якість отриманої здобувачами юридичної освіти.

## 2.2. Загальна характеристика системи професійної підготовки фахівців з права в Канаді

Юридична освіта, як і юридична професія, у Канаді вважається однією з найпрестижніших. Систему юридичної освіти у Канаді традиційно відрізняє детальне законодавче регулювання, ефективне матеріально-технічне забезпечення, чітка процедура та гнучка організація освітнього процесу при самостійності студентів, поєднання теоретичного та практичного навчання. Незважаючи на щорічне зростання плати за навчання та жорсткі вступні вимоги, кількість бажаючих отримати вищу освіту в галузі права залишається стабільно високою.

Канадська система вищої освіти багато в чому успадкувала риси британської системи освіти. При цьому особливості геополітичного характеру, мультикультуралізм, співіснування двох правових систем – континентального і загального права, а також наявність двох офіційних мов: англійської та французької, зумовили специфіку канадської системи юридичної освіти. (Карбышев, 2015).

Розкриваючи сутність підготовки майбутніх фахівців з права, вважаємо за необхідне зазначити своєрідність державного функціонування Канади, яке має свої специфічні відмінності від держав не тільки Американського континенту, а й інших демократичних держав світу. Ці відмінності визначають основні специфічні ознаки канадської системи підготовки майбутніх фахівців з права.

Юридична система Канади започаткована з прийняттям Акту про Британську Північну Америку 1867 року (згодом перейменованого на Конституційний Акт 1867 року), що проголосив Канаду домініоном Великої Британії, і створення федерального уряду Канади та урядів провінцій, а також судових органів влади. Конституція Канади – правова основа країни і складається, як із писаного тексту, так і неписаних традицій та угод, що охоплює зведення актів, британських законів, судових рішень тощо. Конституція вміщує Канадську

хартію прав і свобод, яка гарантує громадянам основні права та свободи. Однак її відмінність від конституцій інших демократичних країн полягає у тому, що вона регламентує тільки загальноприйняті у всьому світі права людини. Конкретні права та обов'язки громадян, а також соціальні гарантії та інші аспекти соціально-економічного життя у Конституції визначаються у формі обов'язкових правил діяльності та поведінки.

Тому у Канаді, на основі конституційних положень, послуговуються законами, які у певній мірі регламентують життя країни лише у межах дотримання обов'язкових правил, зобов'язань і покарань. На основі Конституції та Канадської хартії прав і свобод сформувалася правова система, яка охоплює такі галузі права: право корінних народів; адміністративне право; права людини в Канаді; договірне право; Конституційне право; закон про авторське право; кримінальне право; доказове право; сімейне право; законодавство про імміграцію та статус біженців; спадкове право; трудове право; патентне право; процесуальне право; право власності; деліктне право; законодавство про торгові знаки. До кожного закону є підзаконні акти, які складаються у кожній провінції та території та діють відповідно до місцевих особливостей (Hogg, 2003).

Вагома роль у становленні юридичної освіти та професії правника в Канаді належить правовій системі цієї країни, якій властива наявність двох юрисдикцій. Успадкувавши британську правову систему XIX ст., всі провінції і території в межах Канади дотримуються юридичної традиції загального права (англ. *common law*) (Campbell, & Cotter, 1998).

Діюча в Канаді система загального права передбачає дотримання всіма судами рішень, прийнятих вищими установами судової системи, яку очолює Верховний суд Канади. З історичних причин у Квебеку функціонує гібридна правова система, що зберігає за провінцією право власної компетенції в системі цивільного права (англ. *civil law*). Зокрема, при розгляді приватних судових справ Квебек слідує традиції цивільного права, початково вираженій в Кутюмах Бовези



(Coutume de Paris), що використовувалися у Новій Франції (Smits, 2012). Що стосується публічного права, то воно було встановлене завойовницькою британською державою після падіння Нової Франції в 1760 році, тому у цій сфері провінція Квебек дотримується загального права.

На сьогоднішній день у Канаді існує значний попит на юристів, що зумовлено складністю і великою кількістю урядових законів та тривалими судовими процесами. Як наслідок, кількість бажаючих здобути юридичну освіту постійно зростає. Наприклад, статистичні дані провінції Онтаріо свідчать, що у 1997 році кількість абітурієнтів у правничі школи становила 3319, тоді як у 2015 ця кількість зросла до 4154 (Law School Application Statistics, 2018).

Канада характеризується наявністю дворівневої системи вищої освіти – загально-університетської та професійної. Здобувачі вищої освіти опановують спеціальність «Право» у спеціальних професійних закладах – правничих школах, яких у Канаді налічують 24: 7 у Західному Регіоні, 9 в Онтаріо, 5 у Квебеку і 3 в Атлантичному Регіоні (Law School Application Statistics, 2018) (див. Додаток В).

«Утвердженню інституту правничої школи сприяла потреба в системній підготовці юриста, зокрема, до кваліфікаційного іспиту, а відтак, і практики права» (Бігун, 2006). Правничі школи Канади – це державні заклади, які функціонують при державних університетах та пропонують отримання вищої професійної освіти з однієї чи обох систем права. Така практика була впроваджена, щоб зменшити диспропорції в кількості студентів та якості навчання, як між правничими школами, які вважаються найкращими закладами освіти у Канаді, так і між здобувачами вищої юридичної освіти.

Згідно з предметним рейтингом найкращих університетів світу 2019 року (QS World University Rankings by Subject, 2019), який вважається одним з найбільш впливових глобальних рейтингів університетів, три правничі школи Канади входять у топ 50 юридичних закладів світу: Торонтський університет (University of Toronto), Університет Макгілла (McGill University) та Університет

Британської Колумбії (University of British Columbia), посівши відповідно 20, 22 і 37 позиції (QS World University Rankings by Subject, 2019).

У Канаді функціонують 17 правничих шкіл, що дотримуються традиції загального права, 3 – цивільного (Університет Квебеку, Шербруцький університет й Університет Лаваль), 3 пропонують програми навчання як цивільного, так і загального права (Оттавський і Монреальський університети та правнича школа Осгуд Холл Йоркського університету), а Університет Макгілла поєднує вивчення обидвох правових систем в одній освітньо-професійній програмі підготовки. Цікаво, що правнича школа Оттавського університету єдина, що знаходиться за межами провінції Квебек, і здійснює підготовку майбутніх фахівців з цивільного права, а Монктонський університет, будучи повністю франкомовним, є школою загального права.

У Канаді вища юридична освіта відноситься до категорії професійної освіти, що означає наявність підвищених вимог до абітурієнтів. Зважаючи на обмежену кількість місць для вступу у правничі школи Канади, зарахування відбувається на основі великого конкурсного відбору. Вступ до правничих шкіл досліджуваної країни здійснюється лише після закінчення чотирирічного курсу загально-університетського навчання й отримання освітнього рівня бакалавра гуманітарних наук (англ. Bachelor of Arts, BA) чи бакалавра технічних наук (англ. Bachelor of Science, BSc) з будь-якої спеціальності або провчившись 3 роки та отримавши принаймні 60 кредитів за програмою, що дає право здобути цей освітній рівень (University of Toronto, Faculty of Law, 2019).

Зарахування до правничих шкіл Канади відбувається за відсутності вступних іспитів, оскільки кожен університет визначає власні умови, які базуються на поєднанні необхідних для вступу складових. Отже, не існує універсальної формули, яка здатна була б гарантувати вступ у певну правничу школу.

Процедура подачі документів відрізняється в залежності від розташування правничої школи, оскільки правничі школи провінції Онтаріо мають відмінну процедуру від університетів інших провінцій. У цих правничих школах подача документів здійснюється через Службу подання аплікаційних форм до правничих шкіл провінції Онтаріо (Ontario Law School Application Service, OLSAS), що є неприбутковим централізованим сервісом прийому заяв у правничі школи цієї провінції. Ця організація є інформаційно-консультаційним центром під час вступної кампанії, яка збирає всі документи абітурієнтів, укладає в один файл і подає його до правничих шкіл від імені абітурієнта. Що стосується правничих шкіл за межами провінції Онтаріо, то студенти зазвичай самостійно подають документи через веб-сторінку кожної з обраних шкіл.

Незалежно від способу подачі документів, їх перелік здебільшого сталий та охоплює такі компоненти:

- CV / резюме;
- академічну довідку – виписку з документа про освіту, в якій подано перелік предметів, що вивчалися в школі чи коледжі із зазначенням отриманих оцінок та кредитів. Середній показник успішності (англ. Grade Point Average (GPA) (далі – СПУ) відіграє вагомому роль у вступній кампанії, оскільки більшість правничих шкіл вимагають наявності в абітурієнтів мінімального балу В+, чи приблизно 3,7 бали по 4,0 шкалі;
- результат Вступного випробування правничої школи (Law School Admission Test, LSAT) (далі – ВВПШ). ВВПШ – це загальнонаціональний обов’язковий іспит для вступників до юридичних закладів освіти, який проводиться у формі стандартизованого тесту чотири рази на рік (у червні, жовтні, грудні та лютому) у визначених центрах тестування у всьому світі. Право на проведення ВВПШ належить неприбутковій американській організації – Раді щодо вступу до правничої школи (Law School Admission Council, LSAC), членами якої є 205 правничих шкіл США і 20 канадських шкіл, які визнаються юридичними

товариствами провінції чи території або урядовою агенцією і дотримуються системи загального права. ВВПШ є невід'ємною частиною вступної кампанії до правничої школи Канади та має на меті визначити здатність розуміти прочитаний уривок тексту, робити логічні висновки, критично мислити та оцінювати логічність аргументів (Falconer, & Johnson, 2012).

Абітурієнт має право здавати ВВПШ не більше, ніж три рази за період двох років. Слід пам'ятати, що при подачі документів повідомляються всі результати складання екзамену ВВПШ за останні п'ять років, хоча, залежно від вимог університету, можуть вказуватися середні чи найвищі бали (Falconer, & Johnson, 2012).

Сучасна версія екзамену використовується з 1991 року й охоплює 6 частин: п'ять частин з питаннями тестового типу, на виконання кожної з яких дається 35 хвилин і 30-хвилинне письмове завдання. Чотири з п'яти тестових секцій оцінюються: дві частини перевіряють логічне мислення (24–26 питань кожна), одна – навички читання (3 довгі уривки і 2 короткі порівняльні уривки, кожен з яких містить 26–28 питань загалом), ще одна – здатність аналітично мислити, більш відома як логічні ігри (4 логічні гри, що сумарно містять 22–24 питання). Одна додаткова частина тесту не оцінюється і зазвичай використовується для випробовування нових тестових питань, проте абітурієнтам не повідомляється, яка з частин екзамену є експериментальною (Falconer, & Johnson, 2012).

Письмовій частині характерна наявність постановки проблеми із двома запропонованими варіантами вирішення, з яких абітурієнт має обрати один і написати есе, обґрунтувавши свій вибір. Ця частина також не оцінюється, але вона надсилається до обраних правничих шкіл у якості додатка до результату ВВПШ. ВВПШ оцінюється від 120 до 180 балів. Більшість правничих шкіл вказують, що середнім результатом цього тесту є 155–165 балів.

Кожна правнича школа встановлює мінімальний бал ВВПШ, проте, вважається, що результат у 164 бали і вище є конкурентоспроможним для вступу

до більшості правничих шкіл Канади. Зокрема, найвищий середній результат ВВПШ у студентів-першокурсників у Торонтському університеті та Університеті Британської Колумбії у 2014–2015 н.р. становив 166, а найнижчий – студентів Університету Нью-Брансвік (152) (Canadian Law School Profiles, 2018);

- мотиваційний лист з обґрунтуванням бажання абітурієнта навчатися в обраному закладі (англ. personal statement). Він розглядається всіма правничими школами на рівні із СПУ і результатами ВВПШ. Кожна школа має власні вимоги до написання такого листа, але загалом береться до уваги чіткість, зрозумілість і неординарність, зазначення чинників, які зумовили інтерес до юридичної професії, сильні сторони у навчанні, досягнення, мови, якими володіє абітурієнт, головні життєві успіхи тощо.

Як зазначає Власов (2000), «першою умовою зарахування є певний рівень вищої освіти. Ця вимога встановлена нормами Асоціації юристів провінції Онтаріо і свідчить, що абітурієнт повинен надати доказ отримання освітнього рівня в будь-якому визнаному університеті або доказ успішного отримання 60 кредитів за програмою, яка веде до отримання освітнього рівня. Кількість навчального часу в університеті, тим не менш різниться від університету до університету. Другою і не менш важливою умовою для вступу є успішність у тому закладі, де навчався абітурієнт. Тут все залежить від тієї чи іншої школи, але у всіх випадках для вступників на перший курс середній бал не опускається нижче позначки В+, що приблизно відповідає 4,3, а у деяких найбільш престижних університетах цей бал повинен бути від 4,6 до 5,0. Третя умова – це здача ВВПШ для англійськомовних абітурієнтів або Міжнародного іспиту з англійської мови як іноземної (TOEFL) – для франкомовних. Цей тест є обов'язковою умовою вступу на юридичні факультети Канади» (Власов, 2000).

Окрім вищезгаданих обов'язкових документів, більшість правничих шкіл Канади при відборі студентів беруть до уваги інші фактори, такі як академічну та

громадську діяльність вступника, наявність рекомендаційних листів, набутий досвід роботи і його суть.

Проаналізувавши дані окремих правничих шкіл, можемо зробити висновок, що правничі школи у Канаді умовно поділяються на два типи залежно від того, якого значення вони надають академічній довідці:

- правничі школи, які роблять значний наголос на останніх двох роках навчання (L2) і результаті ВВПШ;
- правничі школи, які звертають більшу увагу на сукупний середній показник успішності (англ. cumulative grade point average (cGPA) (далі – cСПУ), тобто результати навчання впродовж всіх чотирьох років, оскільки вважають сильними тих кандидатів, які успішно навчалися на протязі всіх років і не повинні бути обмежені результатом вступного іспиту (ВВПШ) (див. Табл. 2.1.).

*Таблиця 2.1*

#### **Список правничих шкіл з урахуванням cGPA (шкала 4.0)**

Університет	Показник
Університет Британської Колумбії	cСПУ (3,8)
Університет Вікторії	cСПУ (3,7)
Альбертський університет	cСПУ (3,6)
Калгарський університет	Холістичний (ВВПШ 3,5)
Саскатчеванський університет	2 останні / найкращі роки (3,3)
Манітобський університет	ВВПШ / СПУ враховуються рівноцінно (cСПУ – 3,2)
Віндзорський університет	Холістичний
Університет Західного Онтагіо	2 останні роки (3,7)
Оттавський університет	cСПУ (3,7)
Університет Квінс	2 останні роки (3,7)
Йоркський університет	cСПУ
Торонтський університет	cСПУ (3,9)/ L2
Університет Лейкхед	2 останні роки / Холістичний (cСПУ – 3,0)
Університет Нью-Брансвік	40% ВВПШ / 60% cСПУ (3,6)
Університет Далхаузі	40% ВВПШ / 60% 2 останніх років (3,5)

Правничі школи Віндзорського та Калгарського університетів відомі як «холістичні», тобто такі, що звертають значно більшу увагу на життєві досягнення

абітурієнта, ніж на його академічну успішність чи результати ВВПШ. Зокрема, Віндзорський університет високо оцінює волонтерську діяльність чи досвід роботи, що пов'язаний з наданням допомоги людям. Так само й Калгарський університет, який враховує вік, досвід роботи, кваліфікації, як і результати СПУ і ВВПШ. Тобто, ці школи часто відмовляють абітурієнтам з високими балами, які не відповідають профілю програми (University of Windsor. Admissions Criteria, 2018; University of Calgary. Admission Requirements, 2018).

Університетська юридична освіта у Канаді – це багаторівнева система, яка готує бакалаврів, магістрів і докторів у галузі права.

Освітній рівень бакалавра у галузі права в Канаді вважається професійною освітою у сфері юриспруденції. Залежно від типу правничої школи та юрисдикції університети Канади присвоюють низку бакалаврських ступенів з права, а саме: доктор юриспруденції, бакалавр права, ліцензіат права та бакалавр цивільного права.

Доктор юриспруденції (англ. Juris Doctor, JD) або бакалавр права (лат. Legum Baccalaureus, LL.B.) – освітні рівні, що присвоюються після 3-річної програми вивчення загального права. Слід зауважити, що в даний час відбувається зміна в академічній номенклатурі на користь доктора юриспруденції у якості освітнього рівня із загального права замість бакалавра права, яка або вже завершена, або знаходиться на етапі обговорення в низці правничих шкіл Канади, що не вплинуло на процес підготовки майбутніх юристів, оскільки ці освітні рівні абсолютно рівноцінні (Gulli, 2010).

Усі програми підготовки доктора юриспруденції тривають 3 роки і мають схожий зміст обов'язкових курсів на першому році навчання, серед яких «Цивільне право», «Право приватної власності», «Конституційне право», «Кримінальне право» та «Вивчення і складання юридичних документів». На другому курсі студенти отримують можливість вибору курсів відповідно до своїх зацікавлень, а на останньому – третьому році навчання здобувачі вивчають низку

спеціалізованих правничих курсів, водночас працюючи над написанням бакалаврської роботи, що безпосередньо стосується їхньої спеціалізації (University of Calgary. JD Program, 2018).

Ліцензіат права (лат. Legum Licentiatus, LL.L.) – освітній рівень, що присвоюється факультетом права Оттавського університету після трьох років вивчення цивільного права з метою диференціації від освітнього рівня бакалавра права (англ. LL.B.), що теж пропонується цим університетом (University of Ottawa. Licence en droit (LL.L), 2018).

Бакалавр цивільного права (англ. Bachelor in Civil Law, B.C.L.) – освітній рівень, що присвоюється факультетом права Університету Макгілл після завершення 3-, 3,5- чи 4-річного курсу навчання (за вибором студента) разом з освітнім рівнем бакалавра загального права (англ. LL.B.) за унікальною транссистемною програмою, яка передбачає вивчення права обох юрисдикцій у порівняльній перспективі (McGill University. McGill's Unique BCL/LLB Program, 2018).

У Канаді функціонує низка правничих шкіл, які, завдяки існуванню подвійної системи права забезпечують можливість здобувачів вищої юридичної освіти отримувати подвійні дипломи з загального та цивільного права. Такі спільні програми, тривалістю 4 роки, дозволяють студентам вивчати право двох юридичних систем у ширшій перспективі. Наприклад, Університет Квінс пропонує студентам, які отримали ступінь доктора юриспруденції з загального права можливість навчатися протягом 1 року в Шербрукському університеті на факультеті права з наступним присвоєнням освітнього рівня бакалавра з цивільного права (Queens University, JD Combined Degrees, 2018). Правнича школа Осгуд Хол Йоркського університету пропонує однорічне навчання в Монреальському університеті з метою отримання освітнього рівня бакалавра з цивільного права (York University. Juris Doctor/Bachelor of Law (Civil), 2018).



Оттавський університет присвоює освітній рівень бакалавра із загального і цивільного права одночасно після трирічного навчання за освітньо-професійною програмою «Національна програма» (англ. National Program) (University of Ottawa. JD National Program, 2018).

Монреальський університет надає можливість пройти річний курс навчання в правничій школі Осгуд Холл Йоркського університету, щоб отримати диплом доктора юриспруденції з північноамериканського загального права. Варто зазначити, що цей університет має власну програму із загального права, яку можна пройти на 3 році навчання за програмою бакалавра права (англ. LLB) (Université de Montréal, Combined Programs, 2018).

Програма Шербрукського університету вимагає додаткового року навчання для отримання окрім ступеня бакалавра права, ступеня доктора юриспруденції (англ. J.D.) з загального та транснаціонального права (Université de Sherbrooke Common law et droit transnational (Juris Doctor), 2018).

Канадські університети пропонують широкий спектр міждисциплінарних програм (англ. combined degree programs), які дають студентам можливість поєднати диплом бакалавра права з дипломом в іншій галузі знань, що виступає доповненням до їхньої юридичної освіти. Завдяки таким програмам, студенти мають нагоду заощадити щонайменше рік часу, що знадобився б для отримання кожного освітнього рівня окремо. Тривалість навчання становить від 3 до 6 років залежно від освітньо-професійних програм та університету. Навчання за такими програмами може відбуватися на рівні одного університету, так і у співпраці з іншими закладами вищої освіти Канади (Combined Law Degree Programs in Canada, 2018).

Найпопулярнішими міждисциплінарними програмами є ті, що стосуються економіки, та призначені для студентів, які хочуть продовжувати кар'єру в галузях, в яких право й економіка інтегруються. Зокрема, однією з найпоширеніших міждисциплінарних програм є програма, яка передбачає

отримання ступенів Доктора юриспруденції / Магістра у галузі підприємницької діяльності (англ. JD/Masters of Business Administration (JD/MBA) (Combined Law Degree Programs in Canada, 2018).

Аналіз освітньо-професійних програм підготовки бакалаврів у галузі права в Канаді засвідчив наявність значної кількості міждисциплінарних програм, що дає можливість поділити їх на три групи:

- програми, які передбачають отримання другого освітнього рівня бакалавра у галузі права чи іншої спеціальності;
- програми, які передбачають отримання другого освітнього рівня магістра з іншої спеціальності;
- програми, які передбачають отримання, окрім освітнього рівня доктора юриспруденції, наукового ступеня доктора філософії з іншої спеціальності, що дає можливість здобувачам вищої освіти виконати поглиблене дослідження складних питань, що знаходяться на перетині двох галузей знань (Combined Law Degree Programs in Canada, 2018) (див. Додаток А).

Диплом магістра права – це міжнародно визнаний документ про вищу освіту у галузі права. Освітній рівень магістра вважається додатковою юридичною освітою, тому магістерські програми спрямовані, передусім, на студентів і фахівців-правознавців, які бажають поглибити власні знання права та одержати спеціалізовані знання в конкретній галузі права. Освітній рівень магістра здебільшого отримують задля працевлаштування в міжнародні компанії чи з перспективою кар’єрного росту, а також особи, що мають в подальшому намір займатися науково-педагогічною діяльністю та здобути науковий ступінь доктора філософії (англ. Doctor of Philosophy – PhD) у галузі права. Багато юридичних фірм віддають перевагу кандидатам із дипломом магістра, тому що це вказує на те, що юрист має поглиблену спеціалізовану юридичну освіту і належну кваліфікацію для роботи в полікультурному правовому середовищі.

Результати дослідження свідчать, що в Канаді налічується 20 університетів, які пропонують програми на здобуття освітнього рівня магістра у галузі права, з яких 19 присвоюють освітній рівень магістра права (англ. LL.M. – від лат. Legum Magister, Master of Laws); університет Західного Онтаріо присвоює рівень магістра правознавства (англ. Master of Studies in Law, MSL); Оттавський університет окрім магістра права (англ. Master of Laws, LL.M) надає диплом магістра гуманітарних наук з кримінології (англ. Master of Arts in Criminology, MA in Criminology); Торонтський університет надає, окрім магістра права (англ. Master of Laws, LL.M.), диплом магістра правознавства (англ. Master of Studies in Law, MSL).

У Канаді, магістерські програми, як правило, відкриті тільки для випускників правничих шкіл, що мають диплом освітнього рівня бакалавра права (англ. LL.B.), бакалавра цивільного права (англ. B.C.L.) або доктора юриспруденції (англ. J.D). Деякі університети також дозволяють студентам, які мають відповідні ступені в суміжних галузях знань або мають значний досвід роботи в конкретній галузі права, вступити на програму підготовки магістра права (англ. LL.M).

Загальними вимогами до вступу на здобуття освітнього рівня магістра права є такі:

- диплом бакалавра загального чи цивільного права (чи їх еквівалент) з високими академічними результатами, виданий визнаним університетом Канади;
- CV/ резюме;
- 2–3 рекомендаційні листи;
- належний рівень володіння англійською мовою. Студенти, у яких англійська мова не була основною мовою навчання повинні представити результати Міжнародного іспиту на знання англійської мови як іноземної (Test of English as a Foreign Language, TOEFL). Екзамен повинен бути зданий упродовж останніх 24 місяців до моменту подачі заяви на зарахування. Мінімальна вимога до результату становить отримання 100 балів (із 120 максимальних) при наявності 24 балів (з 30)

за кожен частину тесту за умови задачі інтернет-версії та 600 балів при складанні друкованої версії тесту. Для тих, хто складає Міжнародний іспит на знання англійської мови як іноземної, Тестування з письмової англійської мови (TWE, Test of Written English) є обов'язковим. Допускається складання тесту Міжнародної системи оцінювання знання англійської мови (International English Language Testing System, IELTS), оскільки він визначає знання англійської мови, необхідні для ефективної взаємодії в академічному середовищі закладу вищої освіти. Мінімальний загальний результат задачі цього тесту має становити 7,5 балів з щонайменше 7 балами за кожен компонент;

- мотиваційний лист (обсягом 1 сторінка, де обґрунтовано бажання отримати ступінь магістра права);
- абітурієнти, які вирішили обрати науково-орієнтовану програму мають також подати проект науково-дослідної роботи (англ. Thesis Proposal) обсягом 1 сторінка з вказанням бажаної теми роботи та обґрунтуванням власного вибору.

Курс навчання за магістерською програмою денної форми навчання триває переважно один рік і передбачає поглиблене вивчення права і виконання досліджень за вузькою спеціалізацією, наприклад, захист інтелектуальної власності, конституційне право, міжнародне право тощо (Столярчук, 2016с, с. 109). Програми заочного навчання доступні для фахівців, що бажають отримати освітній рівень магістра права в 9 університетах, а саме в університетах Далхаузі, Західному Онтаріо, Квінс, Макгілл, правничих школах Йоркського, Квебецького, Оттавського, Калгарського університетів і школі бізнесу Монреалю (HEC Montréal), проте дуже різняться тривалістю навчання: від 9 місяців (університет Квінс) до 48 місяців (Квебецький університет). Деякі правничі школи Канади, такі як Осгуд Холл, Оттавський університет та університет Далхаузі пропонують отримання цього освітнього рівня за допомогою дистанційного навчання.

Освітній рівень магістра права (англ. LL.M) може мати загальний характер (англ. General LL.M), який дає студентам можливість широкого вибору курсів

навчання і тем наукової роботи з будь-якої галузі права. Такі можливості надаються університетами Британської Колумбії, Вікторії, Далхаузі, Квінс, Макгілл, та правничими школами Віндзорського, Шербрукського, Йоркського, Квебецького, Лавальського, Монреальського, Саскачеванського університетів.

Студенти також можуть вибрати спеціалізовану галузь права для поглибленого вивчення та проведення досліджень у контексті магістерських програм підготовки фахівців. Більшість університетів пропонують лише невелику кількість таких програм. Зокрема, Віндзорський, Лавальський, Манітобський, Монреальський, Саскачеванський, Шербрукський університети пропонують лише одну магістерську програму, правничі школи Калгарі, Західного Онтаріо, і Квінс – по 2, а найбільше програм на здобуття ступеня магістра представлено в правничій школі Осгуд Хол Йоркського університету – 17 (LLM Guide, 2018).

Освітньо-професійні програми на здобуття освітнього рівня магістра права охоплюють такі галузі як: право про банкрутство, банківське право, комерційне, кримінальне, вирішення спорів, медіа-право, екологічне право, право у сфері фінансових послуг, право щодо захисту прав людини, право інформаційних технологій, страхове право, право інтелектуальної власності, міжнародне право, право та економіка, судовий процес, морське право, військове право, патентне право, право у сфері нерухомості, право соціального забезпечення, право телекомунікації, торговельне право тощо (LLM Guide, 2018).

Деякі юридичні школи дозволяють студентам-магістрам вільно розробляти власну програму навчання на основі курсів і семінарів за вибором, в тому числі комерційного та корпоративного права, міжнародного, конституційного права та прав людини.

Магістр правознавства (англ. Master of Studies in Law, MSL) є освітньо-професійною програмою, призначеною для науковців, які вже отримали вищу освіту та працюють і займаються науковою роботою в дотичній до права галузі, проте бажають опанувати правознавство для того, щоб висвітлити власну

академічну дисципліну або професію з правової перспективи. Таким чином, можна наголосити на міждисциплінарному характері цієї програми. Тривалість навчання для отримання освітнього рівня магістра правознавства становить 12 місяців очної форми навчання і 24 місяці заочної. Протягом навчання студенти освітньо-професійної програми підготовки магістра правознавства готують науково-дослідну роботу міждисциплінарного характеру.

Студенти можуть вибрати один з двох типів магістерської програми – науково-орієнтовану програму магістра, що базується на написанні наукової роботи (англ. thesis-based option) чи академічно-орієнтований ступінь магістра, в основу якої покладено опанування низки курсів (англ. course-based option). Обидва варіанти магістерських програм дають право на отримання однакового освітнього рівня магістра у галузі права, але вони відрізняються співвідношенням курсових робіт та наукових досліджень.

Науково-орієнтована магістерська програма – це одно- або дворічна спеціалізована науково-дослідна інтенсивна програма, яка вимагає від студентів написання роботи, що робить істотний внесок у розвиток певної галузі досліджень. Вона призначена для студентів, які мають на меті здійснювати науково-дослідну роботу на поглибленому рівні з можливістю подальшого продовження навчання для здобуття наукового ступеня доктора. Такий тип магістерської програми спрямований на стимулювання передових досліджень в галузі права і найкраще підходить для студентів, що бажають продовжити наукову кар'єру. Ця освітньо-професійна програма пропонує вивчення ключових теоретичних структур і методологічних підходів до правових досліджень й аналізу. Студенти можуть проводити дослідження з низки предметних галузей права, від комерційного права і оподаткування до трудового, кримінального, міжнародного, приватного, конституційного права та права інтелектуальної власності. Основною у цих програмах є наукова робота, обсяг якої повинен бути 80–150 друкованих сторінок з подвійним інтервалом (за винятком резюме,

заміток, бібліографії і додатків) та відображати високий рівень наукової обізнаності. Крім цього, студент зобов'язаний пройти навчання принаймні на двох додаткових факультативних курсах, які пропонуються конкретною програмою.

Академічно-орієнтована магістерська програма має більш загальний характер і не вимагає значного обсягу науково-дослідної роботи. Такий тип магістерської програми більше підходить для тих, хто бажає підвищити свою кваліфікацію й отримати глибші знання в конкретній галузі практичної діяльності. Студенти цієї програми зобов'язані вибрати для вивчення як мінімум 5 навчальних курсів з великої кількості пропонованих вибіркових дисциплін. Факультативи можуть передбачати короткострокові стажування, призначені для удосконалення професійних умінь і навичок студентів. Студенти також повинні написати науково-дослідний проект (англ. Major Research Project), який відображає їхні професійні чи академічні інтереси, зосередивши увагу на правових або політичних питаннях, які вимагають нагальних рішень. Обсяг магістерського проекту як правило становить 50–70 сторінок (за винятком резюме, заміток, бібліографії і додатків) і полягає в аналізі та узагальненні існуючої літератури (з урахуванням цитування) (University of Western Ontario. Master of Laws, 2018).

Програма на здобуття наукового ступеня доктора у галузі права – це інтенсивний науково-дослідний курс навчання, який має на меті виховати провідних учених-правознавців, здатних зробити істотний внесок у розвиток обраної галузі права, та завершується захистом дисертації. Головне завдання докторської програми – це підготовка випускників до викладання права та здійснення подальших наукових досліджень. Крім того, доктори у галузі права беруть активну участь у громадській і державотворчій діяльності, роботі в міжнародних організаціях, а також практиці права (University of British Columbia. Doctor of Philosophy in Law, 2018).

На основі дослідження докторських програм підготовки студентів виявлено, що в Канаді науковий ступінь доктора у галузі права присвоюють 18 університетів. Варто зазначити, що в Канаді існує кілька видів академічних докторських ступенів: доктор права (англ. LL.D – лат. Legum Doctor, Doctor of Laws); доктор юридичних наук (англ. J.S.D./S.J.D – лат. Juridicae Scientiae Doctor / Scientiae Juridicae Doctor or Doctor of Juridical Science or Doctor of Legal Science); доктор цивільного права (англ. D.C.L. – Doctor of Civil Law.); і доктор філософії (англ. Ph.D. – Doctor of Philosophy). Різниця у цих програмах підготовки доктора у галузі права здебільшого відображає поділ юридичної системи Канади на дві юрисдикції, де факультети, що дотримуються традиції цивільного права надають ступінь доктора права (англ. LL.D) чи доктора цивільного права (англ. D.C.L.), тоді як університети загального права присвоюють ступені доктора філософії (англ. Ph.D) чи доктора юридичних наук (англ. J.S.D.) (Canadian Law PhD/Doctorate Programs, 2018).

На сьогоднішній день більшість канадських університетів пропонують освітньо-професійні програми наукового ступеня доктора філософії у галузі права, зокрема правнича школа Осгуд Хол Йоркського університету, Альбертський, Віндзорський, Калгарський, Карлтонський університети, університети Британської Колумбії, Вікторії, Квінс, Північного Онтаріо, Святого Павла. Науковий ступінь доктора юридичних наук (англ. J.S.D./S.J.D) присвоюється лише в Торонтському університеті та університеті Далхаузі, а доктора цивільного права (англ. D.C.L.) – в Університеті Макгілла (Canadian Law PhD/Doctorate Programs, 2018).

Університети Канади присвоюють науковий ступінь доктора права (англ. LL.D) здебільшого у якості почесного диплому, але, якщо цей науковий ступінь надається правничою школою, то вважається таким, що отриманий за результатами навчання. Зокрема, з усіх університетів в Канаді, які присвоюють науковий ступінь доктора права (англ. LL.D), п'ять франкомовних або двомовних



університетів – Шербруцький, Оттавський, Монреальський, Квебецький та Лавальський університети (Canadian Law PhD/Doctorate Programs, 2018).

Науковий ступінь доктора юридичних наук у канадських університетах передбачає певну спеціалізацію. Зокрема, Університет Макгілла надає науковий ступінь доктора з повітряного та космічного права, а також порівняльного права (McGill University. Doctoral Program, 2018), Університет Святого Павла – з канонічного права (Saint Paul University. PhD (Canon Law), 2018), Оттавський університет – з міжнародного, екологічного права, прав людини, права і соціальної справедливості (University of Ottawa. Ph.D Program, 2018), Університет Вікторії – з прав людини і суспільства (University of Victoria. Ph.D Program, 2018).

Існує низка університетів, які присвоюють загальний науковий ступінь доктора у галузі права без певної спеціалізації, наприклад університети Британської Колумбії, Квінс, Далхаузі, правнича школа Осгуд Хол Йоркського університету, Віндзорський і Торонтський університети (Canadian Law PhD/Doctorate Programs, 2018).

Докторські програми у галузі права передбачають поглиблене академічне навчання та наукове дослідження в обраній галузі права для випускників, які вже отримали ступінь магістра права (англ. LLM) або його еквівалент та продемонстрували високий рівень академічної успішності (мінімум рівень B+) (University of Toronto. Doctor of Juridical Science, 2018).

Особа, яка бажає здобути науковий ступінь доктора права зобов'язана представити такі документи:

- CV або резюме;
- проект дисертаційного дослідження (англ. Thesis Proposal), який повинен окреслювати передбачуваний зміст роботи, зробити огляд існуючої літератури у цій галузі, охарактеризувати методологічні та теоретичні підходи, які використовуватимуться у процесі написання, а також обґрунтувати оригінальність наукового внеску в обрану галузь правового дослідження.

Рекомендується подати і таблицю змісту з відповідними заголовками і підзаголовками, а також бібліографію із зазначенням первинних і вторинних джерел дослідження. Проект дисертації становить приблизно 10–20 сторінок, не беручи до уваги списку використаних джерел. Важливе значення у цій роботі має чіткість висловлювання, оскільки цей проект повинен дати можливість Комітету післядипломної освіти (Graduate Studies Committee) належно оцінити актуальність обраної теми дисертації, а також наявність допоміжних ресурсів і можливостей докторанта для виконання роботи; дійсні результати Тесту на знання англійської мови як іноземної (TOEFL) або Міжнародної системи оцінювання знання англійської мови (IELTS) для студентів з мовою викладання іншою, ніж англійська.

Здатність проводити незалежні дослідження і працювати з використанням англійської мови є обов'язковою умовою для вступу. Іноземні абітурієнти, які отримали попередню освіту в закладах освіти з іншою мовою викладання, повинні представити результати складання Тесту на знання англійської мови як іноземної відповідно до вимог Комітету післядипломної освіти (Graduate Studies Committee) з мінімальним балом 100). Крім того, абітурієнта можуть зобов'язати пройти спеціальний екзамен, призначений виявити рівень володіння іноземною мовою, статистичними методами, комп'ютерним аналізом, або іншими вміннями і навичками, які, на думку Комітету, є важливими для успішного написання докторської дисертації в обраній галузі права;

- академічні довідки (виписки з отриманих дипломів) і доказ присвоєння всіх наявних ступенів;
- три рекомендаційні листи;
- список з вказанням двох бажаних наукових керівників дисертаційної роботи.

Тривалість навчання для здобуття наукового ступеня доктора у галузі права в Канаді варіюється залежно від попередньо отриманої освіти і досвіду роботи студента та характеру виконуваних досліджень і становить від 3 до 4 років на

денній формі навчання, причому заочна форма навчання дозволяється лише за виняткових особистих обставин. Наприклад, факультет післядипломної освіти Університету Далхаузі вимагає, щоб написана докторська дисертація була представлена Комітету післядипломної освіти (Graduate Studies Committee) протягом шести років з дати зарахування на докторську програму підготовки.

Вимоги до отримання наукового ступеня доктора у галузі права передбачають виконання курсових робіт, складання комплексних іспитів, розробку та захист проекту дисертаційного дослідження, написання дисертації та її захист в усній формі.

Центральною вимогою освітньо-професійної програми на здобуття наукового ступеня доктора у галузі права є написання й успішний захист докторської дисертації під керівництвом наукового керівника. Докторська дисертація обсягом приблизно від 250 до 500 сторінок (залежно від вимог університету), включаючи виноски, але без урахування бібліографії та інших матеріалів, повинна відображати результати оригінальних досліджень й аналізу та відповідати стандартам наукових публікацій.

Студенти, які навчаються для здобуття наукового ступеня доктора у галузі права, повинні виконати відповідні вимоги:

- пройти курс директивного читання (англ. directed reading course) – курс, який, як правило, передбачає розробку індивідуального навчального плану та регулярні зустрічі студента та викладача(ів) один раз упродовж двох тижнів. Спрямованість курсу здебільшого достатньо широка, наприклад, «Сучасна правова теорія» або «Міжнародно-правові відносини», «Теорії рівності» тощо. По завершенню курсу студент пише роботу, в якій надає всебічну та критичну оцінку галузі вивчення, що надалі дозволить йому не тільки трактувати основні проблеми галузі, а й співставляти власні ідеї із загальним баченням предмету вивчення. Метою цієї роботи є не стільки перевірка освоєних знань, скільки можливість формувати критичні висновки у галузі;

- здати фаховий іспит (англ. area exam), який передбачає обов'язковість самостійного навчання без регулярних зустрічей викладача і здобувача. Метою такого іспиту є перевірка оволодіння певною сукупністю знань як теоретичного блоку, так і законодавчої бази чи поєднання обидвох;
- захистити проект дисертаційної роботи (англ. thesis proposal defence), який полягає в тому, щоб оцінити актуальність дисертації. Цей вид діяльності складається з підготовки письмового проекту та його усного захисту. Захист проекту дисертації зазвичай відбувається в кінці першого року навчання, але не менше ніж за один рік до подачі дисертаційної роботи на розгляд;
- написати курсову роботу та здати інші екзамени, встановлені Комітетом післядипломної освіти (Graduate Studies Committee), що здебільшого передбачають участь у семінарах. Крім того, може вимагатися вивчення певних юридичних чи інших дисциплін.

У Канаді, отримання освітнього рівня бакалавра, магістра і наукового ступеня доктора у галузі права не є достатньою умовою для реалізації юридичної практики, тобто роботи в якості юриста. Для того, щоб бути прийнятим в Асоціацію юристів в одній з провінцій або територій Канади та отримати ліцензію на практику права потрібно скласти кваліфікаційний екзамен (англ. bar exam), де перевіряються практичні знання, вміння і навички, а також пройти виробничу практику (англ. articling) під керівництвом ліцензованого та кваліфікованого юриста, тривалістю від 10 до 12 місяців. Прийняття до Асоціації юристів означає визнання особи достатньо компетентною здійснювати юридичну діяльність та наявність у неї особистих та морально-етичних якостей, що відповідають іміджу правника (Fitzgerald, & Wright, 2000).

Отже, система професійної підготовки фахівців у галузі права в Канаді є багатогранною системою, яка відзначається престижністю, надзвичайною селективністю, короткотерміновістю, водночас ефективністю та високим рівнем академічної результативності.

### **2.3. Модель професійної підготовки бакалаврів у галузі права в університетах Канади**

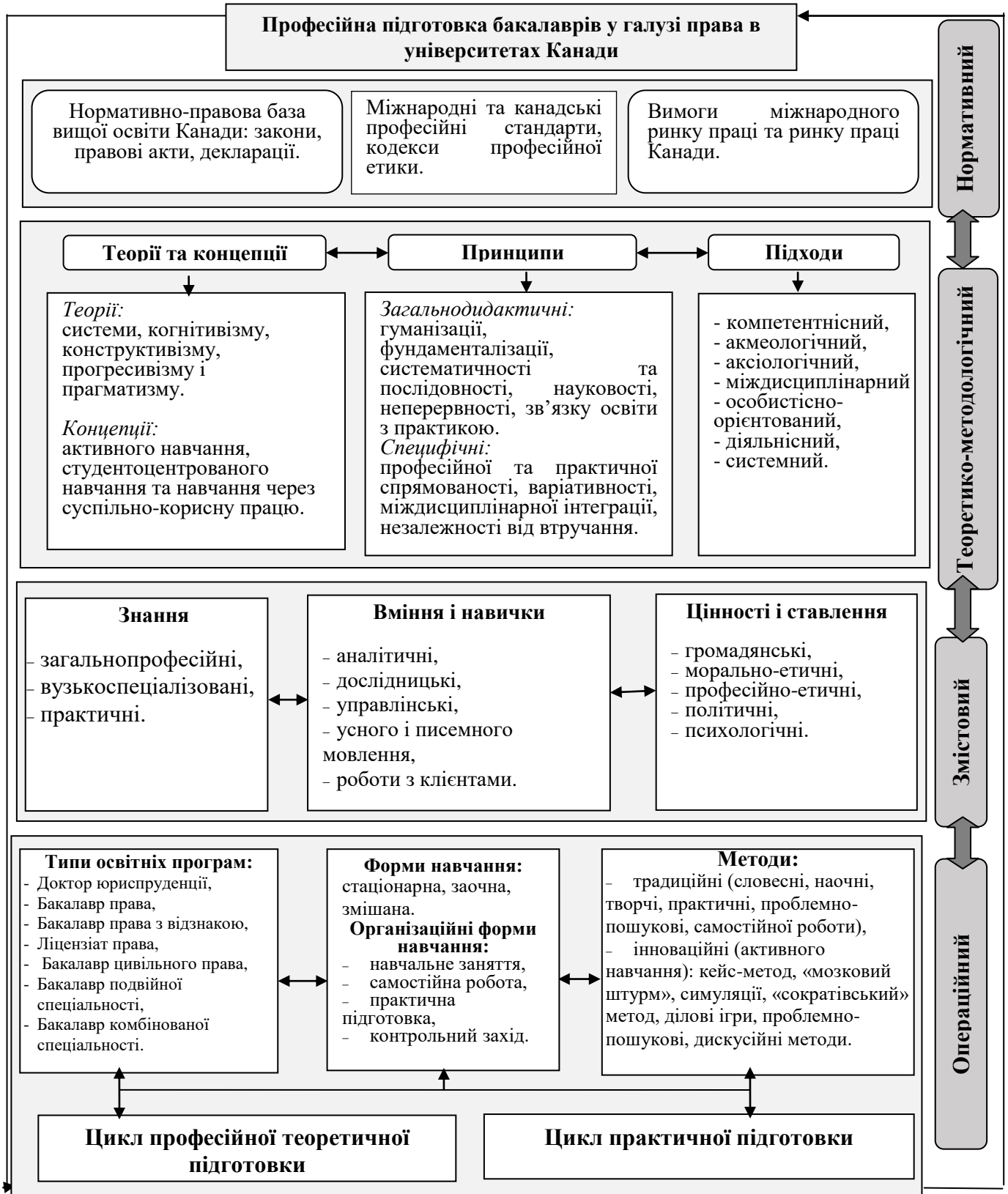
На основі дослідження нормативно-правової бази вищої освіти Канади, досвіду університетів, що здійснюють підготовку майбутніх юристів нами розроблено структурну модель професійної підготовки бакалаврів у галузі права в університетах Канади, що охоплює нормативний, теоретико-методологічний, змістовий та операційний компоненти (див. Рис. 2.1).

Нормативний компонент моделі професійної підготовки бакалаврів у галузі права передбачає аналіз міжнародної та національної нормативно-правової документації, державних і галузевих стандартів вищої освіти, стандартів закладів вищої освіти, професійних стандартів та кодексів професійної етики, вимог міжнародного та національного ринків праці, а також навчальних планів і програм, на яких базуються освітньо-професійної програми підготовки майбутніх юристів.

Теоретико-методологічний компонент спрямований на виокремлення теорій, концепцій, підходів і принципів, що покладені в основу професійної підготовки майбутніх фахівців у галузі права в умовах університетської освіти Канади, та виступають підґрунтям ефективної організації освітнього процесу.

Змістовий компонент моделі професійної підготовки бакалаврів у галузі права охоплює загальнопрофесійні, вузькоспеціалізовані та практичні знання, вміння та навички, які мають опанувати здобувачі вищої освіти після успішного освоєння освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів зі спеціальності «Право», що забезпечує формування особистісних та професійних компетентностей і готовності до професійної діяльності згідно з обраною спеціальністю.

Операційний компонент окреслює види, організаційні форми, методи навчання і викладання, які застосовуються в освітньому процесі з метою опанування здобувачами вищої освіти змістом освітньо-професійної програми,



**Рис. 2.1. Структурна модель професійної підготовки бакалаврів у галузі права в університетах Канади**

та базується на студентоцентрованому підході, що переносить освітній акцент з викладача, який виконує роль фасилітатора, на студента, який бере активну участь у процесі освоєння знань, формування і розвитку вмінь та навичок. Охарактеризуємо кожен із представлених компонентів моделі професійної підготовки бакалаврів у галузі права в університетах Канади детальніше.

### **2.3.1. Змістовий компонент підготовки бакалаврів у галузі права**

Спеціальність «Право» посідає чільне місце у системі вищої освіти Канади, оскільки юристові відводиться вагома роль у суспільстві, яка полягає в утвердженні ідеалів рівності, свободи і справедливості, захисті прав та інтересів громадян, правовому вихованні й освіті. Професійна підготовка бакалаврів у галузі права в Канаді реалізується через систему правничих шкіл, освітні програми яких забезпечують студентів можливостями освоювати знання, формувати та розвивати необхідні вміння і навички для майбутньої професійної діяльності.

Спеціальність «Право» у системі університетської освіти Канади належить до однойменної галузі знань, яка розвивається у сфері соціальних наук (Statistics Canada, 2016).

Згідно з Класифікацією спеціальностей у Канаді (Major Field of Study Classification), яка була розроблена у 1986 р. для забезпечення відповідних даних щодо Перепису населення (Census of Population), право як спеціальність належить до галузі знань «Соціальні науки і споріднені галузі» (Social Sciences and Related Fields), де фігурує під назвою «Право і юриспруденція», якій присвоєно цифрові коди 153–157, де 153 – «Право і юриспруденція загалом», 154 – «Цивільне/Кримінальне / Сімейне право», 155 – «Комерційне / Торговельне право», 156 – «Конституційне і міжнародне право», 157 – «Право – інші». У контексті цієї класифікації вища професійна освіта у галузі права визначається як навчання та

підготовка, що пов'язані з отриманням знань та розвитком компетентності з теорії та практики права і юриспруденції як професії, регульованої професійними асоціаціями чи юридичними товариствами (Statistics Canada, 2016).

21 лютого 2005 року цей стандарт був замінений на Класифікацію освітньо-професійних програм (Classification of Instructional Programs (CIP) Canada 2000), яка є спільною розробкою федерального урядового агентства «Статистика Канади» (Statistics Canada) і Національного центру статистики освіти США (National Center for Education Statistics in the USA), оскільки це була сучасна детальна та перевірена класифікація з 20-річною історією, що мала налагоджений механізм оновлення інформації й точну ієрархічну структуру кодування. Ця класифікація надає перелік різних типів освітньо-професійних програм з відповідними цифровими кодами, яким надане таке визначення: «Освітньо-професійна програма – це комплекс курсів дисциплін і практичного досвіду, створена для досягнення визначеної цілі чи цілей, таких як підготовка до подальшого навчання, отримання кваліфікації для професійної діяльності чи збагачення знань і розуміння» (Chismore, & Hill, 1978).

На сьогоднішній день Класифікація освітньо-професійних програм (Classification of Instructional Programs) функціонує як офіційний стандарт освітньої галузі в Канаді, в основу якого покладено принцип класифікації відповідно до академічної спеціальності (англ. field of study), яка розглядається як «дисципліна чи галузь вивчення або підготовки» (Classification of Instructional Programs (CIP) Canada, 2016).

Класифікація освітньо-професійних програм (Classification of Instructional Programs) має триступеневу ієрархічну структуру з послідовними рівнями деталізації. Перший рівень складається з низки освітньо-професійних програм, яким присвоєно двоцифровий код, що вказує на їх приналежність до широких галузей знань. Наступний рівень представлений проміжними групами програм зі схожим змістом і цілями, які володіють чотирицифровим кодом. Третій рівень



утворений класами освітньо-професійних програм з шестизначними кодами, які відповідають конкретним спеціальностям, відповідно до яких формують окремі освітньо-професійні програми.

Згідно з цією класифікацією, професійна підготовка у галузі права здійснюється в межах галузі знань зі шифром 22 «Правові професії та студії (Legal professions and studies), яка містить освітньо-професійні програми для підготовки як професійних юристів і науковців-правників, так і фахівців споріднених спеціальностей, а також зосереджується на вивченні юридичних дисциплін на непрофільному рівні. Отже, професійна підготовка бакалаврів у галузі права має чотиризначний код 22.01, де число 22 вказує на приналежність до галузі знань, а 01 – до спеціальності «Право» (освітній рівень бакалавра), яка містить клас однойменних освітньо-професійних програм з кодом 22.0101 «Право» (освітній рівень бакалавра) (Law (LLB, JD, BCL) (Classification of Instructional Programs (CIP) Canada, 2016).

Ці освітньо-професійні програми готують майбутніх фахівців до незалежної професійної практики загального і цивільного права, професії нотаріуса в провінції Квебек, складання кваліфікаційного екзамену (англ. bar exam) і науково-дослідної роботи у сфері юриспруденції. Такі програми передбачають вивчення курсів дисциплін з теорії та практики правової системи, включаючи статутні, адміністративні та правові аспекти цивільного і кримінального права (Classification of Instructional Programs (CIP) Canada, 2016).

Зразками назв освітньо-професійних програм у межах цієї спеціальності є: «Американське право» (American law), «Бакалавр у галузі цивільного права» (Bachelor of Civil Law), «Бакалавр права» (Bachelor of law), «Підготовка до вступу в Асоціацію юристів» (Bar admission course), «Торговельне право» (Business law), «Канадське право» (Canadian law), «Цивільне право» (Civil law), «Загальне право» (Common law), «Порівняльне право» (Comparative law), «Корпоративне право» (Corporate law), «Кримінальне право» (Criminal law), «Енергетичне право» (Energy

law), «Екологічне право» (Environmental law), «Медичне право» (Health law), «Інформаційне право» (Information and technology law), «Міжнародне торговельне право» (International business law), «Міжнародне право» (International law), «Міжнародне податкове право» (International tax law), «Доктор юриспруденції» (Juris Doctor), «Право» (Law), «Правнича школа» (Law school), «Юрист» (Lawyer), «Право природних ресурсів» (Natural resources law), «Нотаріальне право у Квебеку» (Notarial law (Quebec), «Нотаріус у провінції Квебек» (Notary (Quebec), «Адвокат» (Solicitor), «Податкове право» (Tax law), «Технологічне право» (Technology law) (Classification of Instructional Programs (CIP) Canada, 2016).

Варто зазначити, що Класифікація освітньо-професійних програм дає можливість також побачити споріднені за змістом програми, які належать до освітньо-професійних програм іншої спеціальності, проте мають схоже спрямування.

Зокрема, спорідненими за змістом освітньо-професійними програмами є: 22.0301 «Помічник юриста з адміністративних питань/ секретар-референт» (Legal administrative assistant/secretary); 22.0302 «Помічник адвоката / юриста» (Legal assistant/paralegal); 22.0303 «Ведення протоколу судового засідання/ секретар суду» (Court reporting/court reporter). До споріднених освітньо-професійних програм можна віднести і 22.0000 «Правові студії» (Legal studies), яка є загальною програмою, що базується на вивченні права і правових аспектів з перспективи соціальних і гуманітарних наук. Освітня програма 22.9999 «Правові професії та студії, інше» (Legal professions and studies, other) передбачає програми підготовки майбутніх нотаріусів (Classification of Instructional Programs (CIP) Canada, 2016).

Класифікація освітньо-професійних програм містить споріднені програми, які належать до інших галузей знань і спираються на інтегровані навчальні плани, які забезпечують вивчення курсів дисциплін різних галузей знань з метою забезпечення необхідної професійної підготовки студентів (Statistics Canada, 2016). Зокрема, 45.0401 «Кримінологія» (Criminology) є типом освітньо-

професійної програми, що базується на систематичному вивченні злочину як соціопатологічного явища, поведінки злочинців і соціальних інститутів, створених, щоб реагувати на злочин. Ці програми охоплюють вивчення курсів з таких дисциплін як теорія злочину, психологічна і соціальна основа кримінальної поведінки, суспільні системи цінностей і теорія покарання, кримінальне право і кримінальне судочинство, пеналогія, реабілітація і рецидивізм, вивчення окремих типів злочинів, суспільних позицій і політики, застосування певних принципів у здійсненні правосуддя.

У цьому контексті спорідненими за змістом освітньо-професійними програмами є: 43.0102 «Виправна система» (Corrections), 43.0103 «Кримінальне судочинство / органи дотримання правопорядку» (Criminal justice/law enforcement administration), 43.0104 «Кримінальне судочинство / Студії з безпеки» (Criminal justice/safety studies), 43.0106 «Криміналістика і технології» (Forensic science and technology), 43.0107 «Кримінальне судочинство/ поліцієзнавство» (Criminal justice/police science), 43.0109 «Служба безпеки і запобіганню втрат» (Security and loss prevention services), 43.0110 «Виправні заходи щодо неповнолітніх правопорушників» (Juvenile corrections), 43.0111 «Криміналістика і кримінологія» (Criminalistics and criminal science), 43.0112 «Управління службами безпеки» (Securities services administration/management), 43.0113 «Управління виправною установою» (Corrections administration), 43.0114 «Поліцейське розслідування і допит» (Law enforcement investigation and interviewing), 43.0115 «Правоохоронне діловодство та робота з доказами» (Law enforcement record keeping and evidence management), 43.0116 «Розслідування кіберзлочинів і боротьба з тероризмом» (Cyber/computer forensics and counterterrorism), 43.0117 «Розслідування випадків фінансового зловживання і шахрайства» (Financial forensics and fraud investigation), 43.0118 «Аналіз поліцейської розвідки» (Law enforcement intelligence analysis), 43.0119 «Реагування на надзвичайні ситуації/ спеціальні операції поліції» (Critical incident response/special police operations), 43.0120 «Операції служби

охорони» (Protective services operations), 43.0121 «Розслідування затримання і заборони діяльності» (Suspension and debarment investigation), 43.0122 «Забезпечення правопорядку в морі» (Maritime law enforcement), 43.0123 «Захист культурних/археологічних ресурсів» (Cultural/archaeological resources protection) (Classification of Instructional Programs (CIP) Canada, 2016).

Освітньо-професійні програми з числом 43 належать до галузі знань «Служби безпеки і захисту» (Security and protective services), яка охоплює освітньо-професійні програми, зорієнтовані на вивчення принципів і процедур для забезпечення потреб поліцейських, пожежних, спеціалізованих служб безпеки і захисту й управління виправними закладами (Classification of Instructional Programs (CIP) Canada, 2016).

Для подальшого навчання у магістратурі за спорідненими програмами також існує низка програм з кодом 22.02 «Правові дослідження і подальші професійні студії» (Legal research and advanced professional studies (post-LLB/JD), а саме 22.0201 «Спеціальні правові дослідження/ студії, загальне» (Advanced legal research/studies, general (LLM, MCL, MLI, MSL, LLD, JSD/SJD), 22.0202 «Програми для іноземних юристів» (Programs for foreign lawyers (LLM, MCL), 22.0203 «Американське право/ правові студії/ юриспруденція» (American/US law/legal studies/jurisprudence (LLM, MCJ, LLD, JSD/SJD), 22.0204 «Канадське право/ правові студії/ юриспруденція» (Canadian law/legal studies/jurisprudence (LLM, MCJ, LLD, JSD/SJD), 22.0205 «Акціонерне, фінансове право і законодавство про банківську справу та цінні папери» (Banking, corporate, finance and securities law (LLM, LLD, JSD/SJD), 22.0206 «Порівняльне право» (Comparative law (LLM, MCJ, LLD, JSD/SJD), 22.0207 «Енергетичне, екологічне право і право природних ресурсів» (Energy, environment and natural resources law (LLM, MS, MSc, LLD, JSD/SJD), 22.0208 «Медичне право» (Health law (LLM, MJ, LLD, JSD/SJD), 22.0209 «Міжнародне право і правові студії» (International law and legal studies (LLM, LLD, JSD/SJD), 22.0210 «Міжнародне господарське, торговельне і

податкове право» (International business, trade and tax law (LLM, LL.D., JSD/SJD), 22.0211 «Податкове право / оподаткування» (Tax law/taxation (LLM, LL.D., JSD/SJD), 22.0212 «Право інтелектуальної власності» (Intellectual property law (LLM, LL.D., JSD/SJD), 22.0299 «Правове дослідження і подальші професійні студії, інше» (Legal research and advanced professional studies (post-LLB/JD), other) (Classification of Instructional Programs (CIP) Canada, 2016).

Як зазначається у звіті Ради канадських деканів правничих шкіл, право є інтелектуальною дисципліною і юридична практика вимагає ретельного академічного навчання, як і розвитку практичних навичок (Council of Canadian Law Deans, 2008). Отже, мета юридичної освіти – це підготовка майбутнього фахівця-правознавця, який опанував теоретичні знання в галузі права та методологію їх застосування, спроможний поєднати досвід минулого із сьогоденням і передбачати наслідки своїх дій і відносин до інших людей, з'ясувати причинний зв'язок спостережуваних ним явищ і творчо передбачати і виявлятися, бути і самореалізуватися в складних життєвих ситуаціях. Професійна підготовка фахівців у галузі права спрямована на формування компетентностей, необхідних для розуміння природи і функцій права, змісту основних юридичних інститутів, застосування права, а також меж юридичного регулювання різних суспільних відносин. Здобувачі вищої юридичної освіти повинні бути готові до служіння суспільству, будучи відданими принципам людської та професійної гідності, справедливості, неупередженості, співпереживання та дотримання високих етичних стандартів.

Результати дослідження змісту освітньо-професійних програм правничих шкіл Канади свідчать, що професійна підготовка бакалаврів у галузі права охоплює вивчення значної кількості дисциплін для формування професійної компетентності конкурентоспроможного випускника, чия майбутня юридична діяльність буде спрямована на реалізацію правових норм і забезпечення правопорядку в різних сферах життєдіяльності суспільства.

Трирічна програма підготовки бакалаврів в правничих школах Канади, обсягом 90-99 кредитів ECTS залежно від університету, передбачає опанування низки загальнообов'язкових дисциплін на першому курсі та вибіркового – на наступних, що «мають на меті не лише надати знання матеріального та процесуального права, а й навчити користуватися «правничою бібліотекою» (законодавчою базою, судовою практикою, навчальною літературою та періодикою тощо) та правовому мисленню (“мислити як правник”) – для вирішення правових питань» (Матвіїшин, 2009, с. 403).

Освітньо-професійні програми правничих шкіл Канади охоплюють виключно спеціальні обов'язкові курси для першокурсників, які сприяють формуванню і розвитку вмінь та навичок з фундаментальних галузей, проблем і принципів права. Наприклад, у Калгарському університеті (Calgary University) студенти першого року навчання на факультеті права вивчають 7 обов'язкових предметів: «Конституційне право», «Контракти», «Законодавство», «Приватна власність», «Делікти», «Основи права і справедливості», «Злочин: закон і процедура» (JD First Year Course Description, University of Calgary, 2018) (див. Додаток Г-1).

Правнича школа Альбертського університету (University of Alberta) пропонує студентам-першокурсникам вивчення таких предметів, як «Основи права», «Правове дослідження і письмо», «Контракти», «Кримінальне право», «Делікти», «Конституційне право» і «Майнове право» (JD Curriculum, University of Alberta, 2018).

Правнича школа Пітера А.Алларда при Університеті Британської Колумбії (Peter A. Allard School of Law, University of British Columbia), намагаючись відповідати викликам XXI століття і глобальним тенденціям в праві й суспільстві, розробила інноваційну освітньо-професійну програму, яка поєднує ґрунтовне вивчення основ правничих принципів з диверсифікацією навчальних методів і стилів, методів оцінювання і кількості слухачів на курсі. В останні роки до

базових загальнообов'язкових дисциплін першого року навчання додано 3 нові курси дисциплін: «Публічне право», «Міждержавне право», «Правове дослідження і письмо» (University of British Columbia. J.D. Curriculum, 2018) (див. Додаток Г-2).

Упродовж двох наступних років навчання цикл обов'язкових дисциплін варіюється в залежності від вимог правничих шкіл і становить від одного (наприклад, «Цивільний процес» у Віндзорському університеті на 2 курсі чи «Юридична професія і професійна відповідальність» на 3 курсі в Університеті Далхаузі) до чотирьох (наприклад, «Конституційне право», «Адміністративне право», «Цивільний процес» і «Торговельне право» в Оттавському університеті на 2 курсі) обов'язкових навчальних курсів. Решта дисциплін є вибірковими і представляються на вибір студентів з великої кількості предметів, виходячи з особистих зацікавлень, потреб і кар'єрних планів. Цикл вибіркових дисциплін, який становить приблизно 70% обсягу освітньо-професійної програми, представлений здебільшого різними галузями права чи їх складовими (University of Windsor. Juris Doctor, 2018; University of Ottawa. English Juris Doctor. Course Sequence, 2018). Зокрема, студенти можуть зупинити свій вибір на вивченні адміністративного, клінічного, освітнього, сімейного, екологічного, медичного, трудового, міжнародного, міжнародного торгового, міжнародного кримінального, патентного права, науки і права, спорту і права, права та технологій, права та релігії тощо. Варто зазначити, що стандарти професійної підготовки бакалаврів у галузі права в Канаді передбачають вивчення курсу «Етика і професійна відповідальність», який студенти зобов'язані опанувати на будь-якому році навчання за вибором (National Requirements for Canadian Common Law Degree Programs, 2018).

Крім поглиблення теоретичних правових знань і вдосконалення аналітичних умінь і навичок під час відвідування традиційних лекцій і семінарів, університети Канади пропонують студентам освітньо-професійні програми, що формують

знання, вміння та навички через практичний досвід. Можливість формування і розвитку практичних умінь і навичок, отримання доступу до правосуддя та безпосередньої участі у громадському житті як представника юридичної професії реалізується через низку клінічних і практичних навчальних курсів для студентів 2 і 3 років навчання (University of York. Experiential Education, 2018).

Участь у роботі юридичних клінік дає студентам нагоду вдосконалити такі професійні вміння і навички як надання юридичних консультацій, діловодство, складання документів, техніка ведення допиту та переговорів, аналіз свідчень чи захист клієнтів у суді. Для вдосконалення практичних умінь і навичок, формування впевненості та закріплення знань студенти 2 і 3 років навчання беруть участь у тренувальних судових процесах (англ. moot programs) (Queen's University. Moot Court Program, 2018). Перевагами таких процесів є інтенсивне оволодіння усними та письмовими вміннями і навичками захисту, консультування клієнтів і вирішення спорів, а також можливість співпрацювати в команді з іншими студентами та зустрітися з майбутніми правниками інших університетів.

Професійна підготовка бакалаврів у галузі права в університетах Канади пов'язана з формуванням і розвитком системи знань, умінь та навичок, які формують професійну компетентність майбутніх фахівців.

У 2013 році усі юридичні товариства Канади схвалили Національний профіль компетентностей (National Competency Profile), який визначає знання, вміння і навички, які необхідні для практики права в Канаді. З цією метою було проведене національне опитування «нових» юристів і нотаріусів у провінції Квебек, тобто тих, які отримали можливість здійснювати юридичну практику за останні 5 років (2007-2012) (National Entry to Practice Competency Profile for Lawyers and Quebec Notaries, 2012). Положення цього документу успішно реалізуються в освітньо-професійних програмах підготовки фахівців у галузі права в Канаді.

У програмах підготовки бакалаврів у галузі права в університетах Канади, зокрема університетів Британської Колумбії (University of British Columbia), Квінс



(Queen's University), Макгілла (McGill University), правничих шкіл Альбертського (University of Alberta), Йоркського (York University), Оттавського (University of Ottawa) університетів наголошується на необхідності ґрунтовного освоєння здобувачами вищої освіти матеріально-правових знань з метою усвідомлення складності права та взаємозв'язку між різними галузями правових знань у процесі комплексної програми навчання (University of British Columbia. JD Program Overview, 2018; Queen's University. JD, 2018; McGill University. BCL/LLB Program in Law, 2018; University of Alberta. JD Curriculum, 2018; York University. Juris Doctor, 2018; University of Ottawa. English Juris Doctor, 2018).

У ході навчання за цією освітньо-професійною програмою студент повинен отримати загальне розуміння основних правових понять, які можна застосувати в юридичній практиці в Канаді, зокрема в таких сферах як: законодавча система Канади (Конституція Канади, в тому числі федералізм і розподіл законодавчих повноважень; Хартія прав і свобод; принципи прав людини і прав корінних народів Канади (а для студентів у провінції Квебек додатково – Хартія прав і свобод Квебеку); принципи загального права та справедливості (для юрисдикції загального права) і принципи цивільного права (для провінції Квебек); здійснення правосуддя в Канаді, включаючи організацію судів, трибуналів, апеляційних процесів і системи несудового вирішення спору; законодавча і регуляторна системи; зміст статуту та його тлумачення) та знання матеріального права Канади (контракти; грошові зобов'язання і порука (для провінції Квебек); делікти; сімейне право; корпоративне і торговельне право; спадкове та майнове право; кримінальне право, окрім кандидатів у нотаріуси в провінції Квебек; свідчення; процесуальні правила (цивільні, кримінальні, адміністративні й альтернативні процедури вирішення спорів) (University of Alberta. JD Curriculum, 2018; University of British Columbia. JD Program Overview, 2018; Dalhousie University. JD Program, 2018; McGill University. BCL/LLB Program in Law, 2018; Queen's University. JD, 2018; University of Ottawa. English Juris Doctor, 2018).

Важливе значення у процесі підготовки майбутніх фахівців з права в університетах Канади, наприклад, в університетах Західного Онтаріо (University of Western Ontario), Макгілла (MacGill University), юридичних факультетів Альбертського (University of Alberta), Йоркського (York University), Торонтського (University of Toronto) університетів, належить формуванню комунікативної компетентності, а саме вмінь і навичок усного та писемного мовлення, що передбачає вільне спілкування англійською і французькою мовою, а для здобувачів вищої освіти у провінції Квебек – здатність спілкуватися французькою відповідно до норм закону; вміння визначати мету розмови; застосовувати правильну граматику й орфографію; використовувати стиль мовлення, що відповідає меті спілкування та цільовій аудиторії; вміння з'ясувати інформацію у клієнтів та інших осіб; пояснити правові аспекти зрозумілою для аудиторії мовою; ефективно формулювати й представляти юридичні аргументи, висновки, поради чи твердження; вміння вести переговори у спосіб, що відповідає юридичному та фактичному контексту; складати правову документацію, а саме контракти, угоди, заяви, звернення, звіти тощо (University of Alberta. JD Curriculum, 2018; University of British Columbia. JD Program Overview, 2018; Dalhousie University. JD Program, 2018; McGill University. BCL/LLB Program in Law, 2018; Queen's University. JD, 2018; University of Ottawa. English Juris Doctor, 2018; York University. Juris Doctor, 2018).

Значна увага в освітньо-професійних програмах підготовки бакалаврів у галузі права в університетах Лейкхед (Lakehead University), Нью-Брансвік (University of New Brunswick), Томпсон Ріверс (Thompson Rivers University), правничих школах Віндзорського (University of Windsor), Йоркського (York University), Манітобського (University of Manitoba) університетів приділяється розвитку аналітичних умінь і навичок, що охоплює вміння і навички правильно зрозуміти цілі та завдання клієнта; з'ясувати відповідні факти, правові, етичні та практичні питання; проаналізувати результати дослідження; застосувати норми

закону відповідно до правового та фактичного контексту; передбачати прийнятний курс дій та вірогідні наслідки; визначати та оцінювати доречність альтернатив для вирішення питань або спорів (Lakehead University. JD Curriculum, 2018; University of Manitoba. JD, 2018; University of New Brunswick. Juris Doctor Program, 2018; Thompson Rivers University. JD Program, 2018; University of Windsor. Juris Doctor, 2018).

Чимало правничих шкіл, а саме: Віндзорського (University of Windsor), Манітобського (University of Manitoba), Монреальського (Université de Montréal), Оттавського (University of Ottawa), Саскатчеванського (University of Saskatchewan) університетів акцентують увагу на формуванні дослідницьких умінь та навичок здобувачів вищої юридичної освіти. Зокрема, юрист повинен вміти проводити фактичні та правові розслідування, які передбачають визначення правових проблем; вибір відповідних джерел та методів; використання методів правового мислення й аргументації, наприклад, аналіз випадків та тлумачення закону для аналізу правових питань; визначення, інтерпретація та застосування результатів розслідування; ефективного повідомлення результатів розслідування; проведення розслідувань з процесуальних питань (University of Windsor. Juris Doctor, 2018; University of Manitoba. JD, 2018; Université de Montréal – Baccalauréat en Droit, 2018; University of Ottawa. English Juris Doctor, 2018; University of Saskatchewan. Juris Doctor, 2018).

Низка програм підготовки бакалаврів права, зокрема в університетах Далхаузі (Dalhousie University), Західного Онтаріо (University of Western Ontario), Лаваль (Université Laval), Макгілла (McGill University), юридичного факультету Торонтського університету (University of Toronto) наголошують на формуванні у майбутніх юристів морально-етичних та професійних умінь і навичок юридичної практики в Канаді та здатність ідентифікувати та вирішувати етичні дилеми в правовому контексті, який охоплює: визначення етичних питань та проблем; застосування критичного мислення при вирішенні етичних проблем; прийняття

обґрунтованих рішень щодо таких проблем (Dalhousie University. JD Program, 2018; University of Calgary. JD Program, 2018; University of Western Ontario. JD Academic Programs, 2018; McGill University. BCL/LLB Program in Law, 2018; University of Toronto. JD Program, 2018).

Освітньо-професійні програми підготовки бакалаврів у галузі права в системі вищої освіти Канади, зокрема, в Альбертському (University of Alberta), Йоркському (York University), Монреальському (Université de Montréal), Оттавському (University of Ottawa), Торонтському (University of Toronto) університетах передбачають формування управлінських компетентностей у здобувачів вищої юридичної освіти. Важливими для професійної юридичної діяльності є управлінські вміння і навички роботи з клієнтами, які охоплюють такі вміння як: керування відносинами з клієнтами (встановлення та підтримка довіри клієнтів й відповідність очікуванням клієнта під час ведення справи); розробка правової стратегії та консультування клієнта з урахуванням його особливостей (наприклад, вік, мова, соціально-економічний та культурний контекст); підтримка зв'язку з клієнтом; документування наданих клієнту порад та завдань, отриманих від клієнта. Крім того, фахівець у галузі права повинен володіти практичними управлінськими вміннями і навичками, а саме: вміння управляти часом, тобто визначати пріоритети та відстежувати крайні терміни; делегувати завдання та здійснювати їх моніторинг; управляти справами, зокрема бути здатним відкривати та закривати справи, розробляти контрольний список, зберігати чи знищувати справи; управляти фінансами, включаючи управління майном за дорученням; контролювати власні професійні обов'язки, наприклад, етичні, ліцензійні та інші (University of Alberta. JD Curriculum, 2018; York University. Juris Doctor, 2018; Université de Montréal – Baccalauréat en Droit, 2018; University of Ottawa. English Juris Doctor, 2018; Queen's University. JD, 2018).

Отже, можемо зробити висновок, що професійна компетентність майбутніх юристів представляє собою сукупність освоєних загальнопрофесійних та

вузькоспеціалізованих знань, сформованих і розвинутих умінь та навичок, що можуть цілісно реалізовуватися на практиці. Тому основним завданням вищої юридичної освіти є надання студентам ґрунтовних знань з навчальних дисциплін, вміння застосовувати отримані теоретичні знання на практиці та підготувати до адаптації у реаліях швидкозмінного сьогодення.

Досягнення мети професійної підготовки юристів в Канаді здійснюється шляхом реалізації в освітньому процесі системи принципів, які покладенні в основу формування змісту навчання, вибору методів навчання, розроблення і конструювання форм організації навчання. Це своєрідні вимоги, виконання яких дає змогу не тільки теоретично, а й практично створити і реалізувати систему навчання. У контексті цього визначення принципи – це основа, система вимог для створення і реалізації системи навчання (Малафійк, 2005). Принципи навчання виступають в органічній єдності, утворюючи певну концепцію освітнього процесу, яку можна представити як систему, компонентами якої вони є.

Аналіз освітньо-професійних програм підготовки бакалаврів у галузі права в університетах Канади, зокрема Альбертського (University of Alberta), Калґарського (University of Calgary), Йоркського (York University), Оттавського (University of Ottawa), Саскачеванського (University of Saskatchewan) університетів та правничих шкіл університетів Британської Колумбії (University of British Columbia), Далхаузі (Dalhousie University), Макгілла (McGill University) дав змогу виділити принципи, на яких вони базуються. Процес навчання майбутніх правників має базуватися на «принципах науковості, гуманізму, спадкоємства, безперервності, незалежності від втручання будь-яких політичних партій, інших суспільних і релігійних організацій; організовуватися з урахуванням можливостей сучасних інформаційних технологій навчання; орієнтуватися на формування досвідченої, гармонійно розвинутої особистості, спроможної до постійного відновлення наукових знань, фахової мобільності, швидкої адаптації до змін і розвитку соціально-культурної сфери» (Гусарєв, 2002, с. 111).

Принцип гуманізації юридичної освіти передбачає задоволення інтересів здобувачів вищої освіти, розвиток їхніх індивідуальних здібностей і можливостей, створення сприятливих можливостей для особистісної самореалізації. Гуманізація професійної підготовки майбутніх юристів – це шлях до вдосконалення правосвідомості, правової культури, духовного, культурного складу особистості, це формування соціальних здібностей людини жити в суспільстві за моральними нормами, зберігання і збагачення здібностей до творчої діяльності, самовдосконалення. Гуманізація процесу професійної підготовки майбутніх юристів є головною умовою гармонійного розвитку особистості фахівця. Гуманістична технологія освіти припускає не лише засвоєння майбутніми юристами правових знань і формування в них правових умінь і навичок, але й забезпечує можливість здобувати ці знання самостійно. Особливий акцент робиться на особистості юриста, його індивідуальних цілях й інтересах. Щоб забезпечити сучасне суспільство висококваліфікованими фахівцями-юристами, освітній процес має акцентувати увагу на перевагах використання у системі вищої освіти гуманістичних принципів, форм та методів навчально-виховної роботи, зокрема, зв'язок її з життям, органічне поєднання вимог і довіри до особистості, оцінювання самовизначення особистості тощо. Провідними складовими гуманістичної спрямованості вищої професійної освіти юристів виступають орієнтації на ціннісно-смісловий і морально-етичний компоненти змісту освітньо-професійних програм, урізноманітнення процесу навчання елементами духовної самобутності, національної ментальності, гуманних стосунків між викладачем і здобувачами вищої освіти.

Принцип фундаменталізації освіти зумовлений необхідністю оптимізації формування обсягу і змісту знань. Фундаменталізація вищої юридичної освіти спрямована на фундаментальну підготовку здобувачів вищої освіти в умовах мобільного ринку інтелектуальної праці, що визначає рівень їхньої конкурентоспроможності; перехід від дисциплінарно-інформаційного до

міждисциплінарного підходу, до інтелектуальних засад майбутньої професійної діяльності; включення високих інтелектуальних і нових інформаційних освітніх технологій; отримання фундаментальних якісних результатів (Субетто, 1995). Актуальність фундаменталізації зумовлена потребою інформаційного суспільства у фахівцях, які володіють універсальними знаннями, вміннями і навичками, а також здатні адаптуватися до суспільних інтересів. Завдяки фундаменталізації професійної підготовки майбутні фахівці у галузі права отримують фундаментальні знання, до яких належать знання сутності законів, закономірностей, принципів навчання і виховання, розвитку і соціалізації особистості, що допоможуть у процесі самоосвіти та формуванні власної цілісної світоглядної позиції.

Принцип системності та послідовності передбачає формування знань, умінь, навичок в певному порядку, системно, враховуючи логічне поєднання компонентів навчального матеріалу між собою, коли отримані знання базуються на попередньо засвоєних і слугують для них фундаментом. Реалізації принципу системності та послідовності сприяють сучасні освітньо-професійні програми, у яких передбачено розкриття внутрішньопредметних та міжпредметних зв'язків і формування системних правових знань. Принцип системності передбачає засвоєння знань як з урахуванням доступності та послідовності викладу навчального матеріалу, так і взаємозв'язку з іншими дисциплінами. Зміст навчання піддається певній систематизації за роками, семестрами навчання і з кожного окремого предмета згідно з освітньо-професійною програмою підготовки фахівців з права. Цей принцип також визначає взаємодію системи роботи викладача та діяльності студентів у процесі навчання. Принцип системності та послідовності у професійній підготовці юристів у Канаді реалізується шляхом застосування логіки освітнього процесу і структурування змісту навчання під час викладання; послідовному та внутрішньо узгодженому розподілу навчального матеріалу з різних дисциплін за семестрами і роками навчання, з урахуванням всіх

знань, умінь і навичок, змістового компонента, кінцевого результату та особливостей попередньої підготовки студентів; перехід від простих систем і структур до складних, від конкретних до загальних, і навпаки; уміле врахування особливостей майбутньої професійної діяльності для вдосконалення професійних знань, умінь і навичок; проведення теоретичних занять перед практичними, методично обґрунтоване чергування теоретичних і практичних занять; широке впровадження в освітній процес сучасних технологій навчання; систематичний моніторинг за навчально-пізнавальною діяльністю студентів з метою глибокого засвоєння ними знань, якісного опанування практичних дій; пошук можливостей комплексного застосування знань, умінь і навичок під час навчальних занять тощо.

Професійна підготовка майбутніх юристів також базується на принципі науковості, адже зміст навчання повинен відповідати сучасному науковому рівню і виховувати науковий світогляд. Цей принцип полягає у науково обґрунтованій характеристиці навчального матеріалу, відповідності конкретній галузі науки та сучасним тенденціям її розвитку. Впровадження цього принципу в освітній процес правничих шкіл Канади забезпечується шляхом дотримання певних педагогічних умов: добір та викладання навчального матеріалу відповідно до останніх досягнень науки; розкриття наукових причинно-наслідкових зв'язків явищ, що вивчаються; тісний зв'язок викладу навчального матеріалу з життям; наукова організація та проведення навчальних заходів з використанням наукових технологій. Науковість професійної підготовки майбутніх юристів в Канаді забезпечується кореляцією освітньо-професійних програм рівню наукового та суспільного розвитку та сприяє формуванню умов для всебічного розвитку майбутнього фахівця юридичного профілю.

Принцип зв'язку освіти з практикою полягає у використанні на заняттях життєвого досвіду, розкритті практичної значимості знань, застосуванні їх у практичній діяльності. Цей принцип може розглядатися і як врахування



соціального запиту на модель фахівця, виходячи з якого, студенти можуть обирати індивідуальні освітні траєкторії на основі певного набору вибіркового дисциплін та власних уподобань, здібностей та інших індивідуально-психологічних і соціально-психологічних особливостей. Принцип зв'язку освіти з практикою успішно реалізується у професійній підготовці бакалаврів у галузі права в університетах Канади шляхом поєднання теоретичного та прикладного у юридичному навчанні у максимально наближених до життя ситуаціях, зокрема активного залучення студентів до участі в тренувальних судових процесах та в роботі юридичних клінік.

Принцип неперервності юридичної освіти спрямований на забезпечення цілеспрямованого отримання знань, умінь та навичок впродовж всього життя, оскільки професійна освіта юриста не є статичною, а розвивається й адаптується до постійно мінливих правових умов.

Дослідження змісту освітньо-професійних програм у галузі права в університетах Канади виявило, що в цій країні функціонує ефективна система професійної підготовки майбутніх юристів у структурі університетської освіти, яка характеризується універсальністю, гармонійністю та цілісністю і відповідає сучасним вимогам, стандартам і тенденціям, спрямована на підготовку конкурентоспроможного фахівця, який володіє професійними знаннями, вміннями та навичками, а також особистісними ціннісними орієнтаціями та спрямованістю на майбутню професійну діяльність.

### **2.3.2. Операційний компонент підготовки бакалаврів у галузі права**

Невід'ємним компонентом дослідження системи професійної підготовки бакалаврів у галузі права в університетах Канади є аналіз операційного компоненту організації освітнього процесу. Операційний компонент – це один із головних складових дидактичного процесу, що полягає в організації практичної

навчально-пізнавальної діяльності з опанування змісту освіти та реалізується через застосування видів, форм і методів навчання, а також сучасних діалогічних способів педагогічної взаємодії (Ягупов, 2002).

У Канаді функціонують професійні організації викладачів у галузі права, такі як Канадська асоціація викладачів права (Canadian Association of Law Teachers), Канадська асоціація практичного вивчення права в освіті (Canadian Association for the Practical Study of Law in Education), Асоціація канадської клінічної правової освіти (Association for Canadian Clinical Education), Канадська асоціація викладачів правоохоронної діяльності (Canadian Association of Police Educators) тощо. Ці організації сприяють професійному розвитку канадських викладачів права, удосконаленню правової освіти шляхом поширення знань та найкращих практик у галузі права, формують відкрите середовище для спільного обговорення поточних проблем правової освіти та пошуку спільних шляхів їх вирішення, підтримують проведення та поширення наукових досліджень у галузі права та правової освіти. Вони регулярно проводять конференції та семінари, присвячені різним аспектам функціонування професійної юридичної освіти, обговорюючи інноваційні підходи, методи та форми, які необхідно застосовувати в освітньому процесі (Sullivan, Colby, Welch, Bond, & Lee, 2007). Крім того, такі асоціації заохочують наукові дослідження і публікації у сфері права в контексті освіти через видання періодичних фахових журналів, тез конференцій та інформаційних бюлетенів. Вартий уваги журнал «Щорічний огляд канадської юридичної освіти» (Canadian Legal Education Annual Review (CLEAR)), що публікується під егідою Канадської асоціації викладачів права (Canadian Association of Law Teachers) та призначений для всіх викладачів права і випускників. Мета видання – заохочення критичних та наукових роздумів щодо прагнень, цілей, завдань та цінностей юридичної освіти та процесів, що відбуваються у праві. Кожен випуск складається з низки статей викладачів, які присвячені актуальним питанням і проблемам юридичної освіти, що висвітлюють

нові тенденції й методи викладання, обговорюють питання удосконалення освітньо-професійних програм та доступу до юридичної освіти (Canadian Legal Education Annual Review, 2019).

Результати дослідження системи професійної підготовки бакалаврів у галузі права в університетах Канади свідчать, що основною формою навчання у закладах вищої юридичної освіти є стаціонарна. Деякі правничі школи Канади передбачають вивчення права лише на основі денної форми, що зобов'язує студентів відвідувати навчальні заняття. До таких ЗВО належать зокрема Лавальський університет (Université Laval), Монреальський університет (Université de Montréal), Університет Лейкхед (Lakehead University), Університет Монктона (Université de Moncton), Університет Нью-Брансвіка (University of New Brunswick), Університет Райерсона (Ryerson University), Університет Томпсон Ріверс (Thompson Rivers University), Шербруцький університет (Université de Sherbrooke). Решта правничих шкіл Канади, зокрема, Альбертського (University of Alberta), Віндзорського (University of Windsor), Калгарського (University of Calgary), Оттавського (University of Ottawa), Торонтського (University of Toronto) університетів, а також Університет Далхаузі (Dalhousie University), Університет Західного Онтаріо (University of Western Ontario), Університет Квінс (Queen's University), Університет Макгілла (McGill University) тощо дозволяють навчання на заочній формі, проте обмежують кількість студентів, які можуть скористатися цією можливістю (здебільшого, до 5% від загальної кількості місць). При цьому абітурієнт повинен представити обґрунтування причини неможливості навчання стаціонарно, наприклад, через проблеми з власним здоров'ям чи здоров'ям когось із членів сім'ї, обмежені фізичні можливості чи виняткові сімейні або фінансові труднощі, та зобов'язаний виконати вимоги для вступу в обраний університет, які є однаковими як для денної, так і для заочної форм навчання. На відміну від стаціонарної форми навчання тривалістю 3-4 роки залежно від освітньо-професійних програм правничих шкіл, заочне навчання триває 5-7 років і також

передбачає необхідність періодично відвідувати заняття згідно зі встановленим розкладом (York University. JD Extended Time Program, 2018).

Вартим уваги є той факт, що жоден з університетів Канади не надає можливості отримати освітній рівень бакалавра у галузі права через дистанційну форму навчання. Це пояснюється тим, що канадські юридичні товариства історично наполягали на тому, що лише традиційні програми навчання в університеті дають право випускникам отримувати освітній рівень бакалавра у галузі права, що своєю чергою, гарантує якість юридичної освіти та продовження кар'єри в сфері юриспруденції (Federation of Law Societies of Canada, 2019). Як наслідок, можна стверджувати, що правничі школи Канади більше зацікавлені у підвищенні якості та збільшенні кількості освітньо-професійних програм денної форми навчання, аніж у розширенні доступу до юридичної освіти шляхом впровадження дистанційного навчання.

Однак, стрімкий розвиток сучасних інформаційних технологій сприяв зміні способу викладання у правничих школах Канади. Використання систем управління онлайн курсами, таких як TWEN (The West Educational Network – Освітня мережа Вест) або Moodle (Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment – модульне об'єктно-орієнтоване динамічне навчальне середовище) є досить поширеними у канадських правничих школах на сьогоднішній день. Деякі викладачі застосовують ці системи лише як засоби надання інформації студентам, тоді як інші – використовують їх здатність покращувати навчання за межами аудиторії за допомогою дискусійних форумів або тестів, які допомагають студентам перевірити розуміння матеріалу з певної навчальної дисципліни. Ці системи також успішно застосовуються для розміщення лекційного матеріалу онлайн з метою збільшення кількості аудиторного часу на обговорення та практичне застосування освоєних знань.

Крім того, деякі університети Канади, такі як Оттавський університет (University of Ottawa), Університет Західного Онтаріо (University of Western

Ontario), Саскачеванський університет (University of Saskatchewan), Йоркський університет (York University) та інші проводять відеоконференції, які дають можливість викладачам, що перебувають за межами університету, пропонувати курси з навчальних дисциплін для конкретного університету. Отже, канадські правничі школи використовують онлайн освіту як спосіб доповнити та покращити якість традиційного особистісного навчання, а не замінити його, що відображає переконання в тому, що особиста взаємодія між студентами і викладачами є важливим аспектом юридичної практики, а правничі школи мають слугувати зразком такого типу взаємодії. Така тенденція узгоджується з вимогами Федерації юридичних товариств Канади до освітньо-професійних програм підготовки майбутніх юристів загального права в Канаді (Canadian common law degree programs), де зазначається, що освітньо-професійні програми повинні складатися з «здебільшого особистого викладання та навчання та/або викладання та навчання, що передбачає безпосередню взаємодію між викладачем та студентами» (Federation of Law Societies of Canada, 2019).

Аналіз освітньо-професійних програм підготовки фахівців у галузі права в Канаді засвідчує, що все більшого поширення набуває змішане навчання (англ. blended learning), яке поєднує аудиторне, індивідуальне навчання та навчання з використанням електронних засобів як цілеспрямований та взаємодоповнюючий спосіб залучення студентів до навчання (Garrison, & Vaughn, 2008).

Змішаний тип навчання мінімізує пасивну передачу інформації під час лекції з виконанням домашнього завдання на застосування знань, натомість передбачає отримання інформації «вдома» (онлайн) з подальшим активним обговоренням з однокурсниками та викладачем під час практичних занять. Наприклад, Альбертський університет (University of Alberta) пропонує студентам навчальну дисципліну «Доказове право» (Evidence), яка складається з перегляду відеолекцій онлайн в позааудиторний час з метою підготовки до виконання практичних завдань, з якими вони можуть зіткнутися в суді (University of Alberta, 2019).

Оттавський університет є частиною Консорціуму дистанційного навчання провінції Онтаріо (Ontario Online Learning Consortium – OOLC), який нещодавно запустив Інтернет-портал під назвою eCampusOntario, що дозволяє студентам знайти та зареєструватися на онлайн курси дисциплін в будь-якому університеті провінції Онтаріо та надає доступ до великої кількості ресурсів, які доповнюють дистанційне навчання. У рамках цього проекту Оттавський університет дає можливість студентам вивчати курси дисциплін «Правові аспекти прав людини» (Legal Aspects of Human Rights) та «Міжамериканська система прав людини» (Inter American System of Human Rights) онлайн, у результаті чого вони отримують відповідні сертифікати.

Отже, професійна підготовка бакалаврів у галузі права в університетах Канади реалізується через різні форми організації освітнього процесу, зокрема, навчальні заняття, самостійну роботу, контрольні заходи та практичну підготовку. Навчальні заняття у системі вищої освіти Канади представлені різними видами, а саме: лекції, практичні заняття, семінари, консультації.

Звичною формою організації навчальних занять у контексті професійної підготовки бакалаврів у галузі права в університетах Канади є лекція, яка спрямована на засвоєння студентами теоретичного матеріалу і проводиться для великої групи студентів. Обов'язкове відвідування лекцій, ведення запису лекційного матеріалу не є нормою для канадських університетів (Лаєнз, 1997).

Варто зазначити, що лектори ніколи не ставлять перед собою завдання забезпечити студентів коротким конспектом предмета вивчення, що дозволило б не читати жодної довідкової літератури, а навпаки мають на меті дати ключ до розуміння основних положень і принципів, які б мотивували до самостійної роботи із законодавчими документами. Вважається, що лекції є ефективними при необхідності викладу невеликої кількості інформації швидко і стисло, для ознайомлення студентів з певною галуззю права, підведення підсумків наприкінці

дослідження, коли мають справу з загальними ідеями, особливо з принципами та доктринами галузі права та їх систематизацією (Hall, 1955).

Оскільки система вищої юридичної освіти Канади базується на принципі автономії правничих шкіл, свободі викладачів у виборі форм і методів викладання, то процеси планування, організації і проведення лекційних занять залежать від бачення конкретного викладача, його досвіду та професіоналізму на шляху до досягнення навчальних цілей. Студенти, своєю чергою, мають можливість вибору серед великої кількості запропонованих правничою школою елективних дисциплін, зважаючи на свої зацікавлення та академічні вимоги. Наприклад, студенти правничої школи Університету Квінс можуть відвідувати лекції на такі теми: «Адміністративне право» (Administrative Law), «Цивільний процес» (Civil Procedure), «Юриспруденція» (Jurisprudence), «Оподаткування» (Taxation), «Методи ведення переговорів» (Techniques in Negotiation), «Імміграційне право» (Immigration Law), «Спадкове право» (Wills), «Права людини» (Human Rights), «Конфлікти прав» (Conflicts of Laws), «Страхове право» (Insurance Law), «Бізнес організації» (Business Associations), «Міжнародне торгівельне право» (International Trade Law), «Трудове право» (Labour Law), «Кримінальний процес» (Criminal Procedure) тощо (Queen's University. JD Course Catalog, 2018).

На сьогоднішній день все більшої популярності в правничих школах Канади набуває інтегроване 3-годинне заняття, яке передбачає поєднання лекційної форми викладу матеріалу з практичним застосуванням отриманих теоретичних знань. Згідно з принципами активного навчання (англ. active learning techniques), головною метою такого виду навчального заняття є опанування теоретичного матеріалу на засадах творчої та активної участі студента, який знаходиться в центрі освітнього процесу (Derrig, 2008). Такі інтегровані заняття передбачають кілька вступних лекцій для студентів з оглядом предмету та мети вивчення, термінології, базових концепцій і головних тем навчальної дисципліни. Решта часу, відведеного на вивчення навчальної дисципліни, використовується для

дискусій та обговорення, зважаючи на той факт, що право – це дисципліна, яка вимагає прикладних умінь і навичок аналізу та комунікації.

У зв'язку з тим, що лекція, для якої характерна пасивність студента та очікування подачі готових знань, не стимулює критичне мислення і розвиток когнітивних здібностей, то лекції збагачені взаємодією з аудиторією, підвищують ефективність професійної підготовки бакалаврів у галузі права в Канаді (Jonstone, & LeBrun, 1994). Зокрема, результати аналізу освітньо-професійних програм підготовки бакалаврів в Оттавському університеті (University of Ottawa) засвідчили, що характерними формами проведення такого типу заняття у правничих школах Канади є поєднання лекції з семінарським заняттям, лекції та практичного заняття, а також проведення лекції на основі вирішення проблемної ситуації чи ділової гри у процесі вивчення таких дисциплін як «Міжнародне право у сфері прав людини» (International Human Rights Law), «Кримінальне право» (Criminal Law), «Тварини і право» (Animals and the Law), «Право і здійснення правоохоронної діяльності» (Law and Policing), «Міжнародне екологічне право» (International Environmental Law), «Антикорупційне право» (Anti-Corruption Law) тощо (University of Ottawa. JD Program Requirements, 2018).

Проаналізувавши освітньо-професійні програми у сфері права в університетах Канади, а саме: Альбертського (University of Alberta), Калгарського (University of Calgary), Йоркського (York University), Оттавського (University of Ottawa), Торонтського (University of Toronto) університетів та правничих шкіл університетів Британської Колумбії (University of British Columbia), Західного Онтаріо (University of Western Ontario), Далхаузі (Dalhousie University), Макгілла (McGill University), можна стверджувати, що професійна підготовка майбутніх юристів у цій країні характеризується практичною спрямованістю. Окрім отримання та поглиблення теоретичних правових знань під час відвідування традиційних лекцій і семінарів, правничі школи Канади пропонують студентам різноманітні види практичних занять із використанням кейс-методу,



«сократівського» методу та проблемно-пошукових і дискусійних методів, які допомагають у формуванні професійних якостей студентів, підвищують рівень правового мислення, сприяють перетворенню теоретичних знань на практичні, розвивають логічне мислення та комунікативні вміння і навички, залучають студентів до спільного вирішення професійних завдань та активізують освітній процес загалом (Canadian Law School Profiles, 2018).

У ході проведення практичних занять викладач організовує детальний розгляд студентами певних теоретичних питань і створює сприятливі умови для формування у здобувачів вищої юридичної освіти вмінь та навичок їх практичного використання через виконання студентами індивідуальних завдань. Практичні заняття зорієнтовані на поглиблення і розширення освоєних студентами на лекціях чи внаслідок роботи над навчальними посібниками знань, а також на оволодіння методикою роботи з науковим та навчальним матеріалом і типовими для права практичними вміннями і навичками. При цьому студент повинен бути попередньо ознайомлений зі змістом певного розділу теоретичного курсу лекцій, практичне використання якого йому належить опанувати.

Семінари у вищій школі Канади передбачають активну участь студентів у процесі навчання, а не пасивне сприйняття чи відтворення матеріалу, надаючи їм можливість безпосереднього спілкування з викладачами. Аналіз освітньо-професійних програм правничих шкіл Канади Альбертського (University of Alberta), Калгарського (University of Calgary), Йоркського (York University), Оттавського (University of Ottawa), Торонтського (University of Toronto) університетів та правничих шкіл при університетах Британської Колумбії (University of British Columbia), Західного Онтаріо (University of Western Ontario), Макгілла (McGill University) засвідчує, що семінари проводяться викладачами з групами студентів у кількості 20 – 30 осіб. Як зазначає Микитенко (2006), «семінарські заняття полягають в обговоренні змісту навчально-наукових джерел, самостійно опрацьованих студентами на основі матеріалів для читання, укладених

для них викладачами» (с. 77). Мета семінарських занять полягає в самостійному вивченні студентами запропонованих викладачем питань з курсу лекцій з подальшим обговоренням і оформленням матеріалу у вигляді презентації, повідомлення, реферату, доповіді тощо. Під час семінарського заняття викладач організовує дискусію на основі аналізу виконаних у процесі підготовки письмових робіт або усних виступів студентів. Особливістю семінару є активна участь студентів у з'ясуванні проблем, запропонованих до розгляду. Семінарські заняття сприяють глибокому засвоєнню студентами теоретичних питань, оволодінню науковим апаратом, формуванню у них умінь і навичок ораторського мистецтва, вміння аргументувати власні висловлювання, вести наукову полеміку, відстоювати свою думку, зважаючи на думку іншої людини, вчать толерантності. Отримані студентом оцінки за підготовлені роботи, виступи й активну участь у дискусії під час семінарів враховуються при виставленні підсумкової оцінки з цієї навчальної дисципліни (Stolker, 2014).

Ще однією формою навчального заняття є консультація, яка в університетах Канади проводиться індивідуально чи з невеликою групою студентів. Під час консультації студент може отримати вичерпні відповіді від викладача на питання, які виникли у процесі самостійної роботи чи які викликають труднощі у розумінні теоретичних питань навчальної дисципліни. Такий тип навчального заняття дає нагоду студентам правничих шкіл Канади обговорити з викладачем написане есе чи наукову роботу та отримати детальний відгук і пропозиції щодо удосконалення. Перевагою консультацій є можливість діалогу між викладачем і студентом, що передбачає більш складний рівень взаєморозуміння і пропонує нове бачення освітнього процесу (Stolker, 2014).

Самостійна робота студентів у правничих школах Канади відбувається у вигляді виконання індивідуальних завдань, роботи з літературними джерелами, підготовки до практичних занять, семінарів та іспитів, а також підготовки й написання наукових проектів і робіт. Результати аналізу освітньо-професійних

програм університетів Канади свідчать, що обов'язковою вимогою до отримання освітнього рівня бакалавра в цій країні є вибір навчальної дисципліни на 2 і /або 3 році навчання, яка передбачає написання наукової роботи під керівництвом викладача у якості контрольного заходу. Метою такої роботи є систематизація теоретичних і практичних знань, які студенти отримали під час навчання, а також здійснення фундаментальних правових досліджень, спрямованих на поглиблене вивчення та вирішення актуальних проблем обраної тематики. Зокрема, у Віндзорському університеті (Windsor University) студенти повинні написати наукову роботу на 2 чи 3 році навчання, оцінка за яку має становити не менше, ніж 50% від сумарної оцінки за весь курс навчальних дисциплін. В Університеті Макгілла (McGill University) кожен студент зобов'язаний вибрати курс, компонентом якого є написання наукового проекту або написати статтю, замітку чи коментар, який прийнятий до друку чи вийшов друком у «Юридичному журналі Університету Макгілла» (McGill Law Journal). Як зазначається в освітньо-професійній програмі Оттавського університету (University of Ottawa), студентські наукові роботи, обсягом від 5 до 10 тисяч слів (приблизно від 20 до 40 сторінок друкованого тексту), здебільшого передбачають оригінальне дослідження за обраною юридичною тематикою, проект реформи, критичний аналіз певного правового питання, або містять синтез існуючих літературних джерел (справ, законів і коментарів) у певній галузі права з метою пояснення важких для розуміння питань, здійснення припущень щодо застосування нових положень чи оцінювання існуючих законів (Ginsberg, 1988).

Оцінювання знань, умінь і навичок студентів є важливим компонентом професійної підготовки бакалаврів у галузі права в університетах Канади. З цією метою впродовж усього освітнього процесу проводяться різноманітні контрольні заходи з виставленням відповідних оцінок (Principles for Fair Student Assessment Practices for Education in Canada, 2017).

Згідно з результатами дослідження освітньо-професійних програм у галузі права Університету Британської Колумбії (University of British Columbia), Університету Західного Онтаріо (University of Western Ontario), Саскатчеванського (University of Saskatchewan) та Торонтського (Toronto University) університетів тощо, можемо стверджувати, що основною формою проведення контрольного заходу є підсумковий письмовий екзамен, який проводиться в кінці семестру. Викладачі також здійснюють проміжний контроль знань студентів шляхом написання міжсеместрового іспиту. Оцінювання знань, умінь та навичок, освоєних студентами впродовж освітнього процесу в правничих школах Канади може відбуватися на основі поточного контролю через виконання різноманітних індивідуальних завдань, написання есе, проведення тестувань в усній, письмовій чи онлайн формах, участь в дискусіях та семінарах, підготовку доповідей та презентацій на задані чи самостійно обрані теми, що безпосередньо пов'язані з предметом вивчення. Варто зауважити, що навчальні дисципліни, які викладаються у вигляді семінарських занять для студентів-старшокурсників, часто передбачають підготовку, написання, а іноді й презентацію курсової роботи як форми організації контрольного заходу. Як зазначає Фіцула (2006), «контроль як дидактичний засіб управління навчанням спрямований на забезпечення ефективності формування знань, умінь і навичок, використання їх на практиці, стимулювання навчальної діяльності студентів, формування у них прагнення до самоосвіти. Перевірка й оцінювання знань студентів сприяють активізації їхньої пізнавальної діяльності, ґрунтовному засвоєнню знань, формуванню професійних умінь і навичок» (с. 26).

Практична підготовка бакалаврів у галузі права в університетах Канади є невід'ємною частиною їхнього професійного становлення, яка покликана закріпити теоретичні знання, освоєні під час лекційних і практичних занять, сформувати первинні професійні уміння і навички та ознайомити з особливостями майбутньої професійної діяльності. Практична підготовка студентів-правників в

університетах Канади здійснюється через навчальні та виробничі практики під час другого та третього років навчання.

Однією з найбільш вдалих форм практично спрямованого освітнього процесу в галузі права в Канаді є юридична клініка – структурний підрозділ правничих шкіл, беручи участь у діяльності якого, студенти проходять практичну підготовку шляхом надання безкоштовної юридичної допомоги та здійснення правової просвіти населення. Бігун (2006) зазначає, що юридична клініка – це спеціальна установа, що надає правову допомогу малозабезпеченим особам та проводить науково-дослідницьку роботу, а також форма навчання майбутніх юристів професійним знанням і навичкам, що здійснюється під керівництвом кваліфікованого юриста цього закладу. Юридична клініка виконує низку функцій: навчальну – поєднання теорії та практики, вироблення різних професійних якостей майбутніх спеціалістів; соціальна – задоволення проблем соціуму в юридичній інформації та обслуговуванні; науково-дослідна – проведенні дослідів; і благодійницька – надання безкоштовних юридичних послуг. Юридична клініка – це конструктивне освітнє середовище, яке дає студентам нагоду застосовувати освоєні знання у реальних життєвих ситуаціях та спілкуватися з фахівцями-практиками судових і правоохоронних органів під час освітнього процесу, що у майбутньому сприятиме їхньому працевлаштуванню і подальшій кар’єрі. Працюючи під керівництвом юристів клініки, студенти розвивають нове бачення соціальної реальності щодо роботи у галузі права та в юридичних інституціях, вивчають етичні проблеми та формують і розвивають вміння і навички у таких сферах як надання юридичних консультацій, діловодство, складання юридичних документів, техніка ведення допиту та переговорів, аналіз свідчень чи представництво інтересів клієнтів у суді та проведення заходів з правової освіти населення.

Юридичний факультет Торонтського університету (Toronto University), наприклад, пропонує студентам можливість зануритися в теорію та практику

певної галузі юриспруденції як частини освітньо-професійної програми рівня бакалавра у галузі права, в одній із десяти юридичних клінік, таких як: Міські юридичні послуги, Юридична клініка кримінального права, Юридична клініка сімейного права, Юридична клініка у справах біженців та емігрантів, Юридична клініка у справах орендарів житла, Юридична клініка допомоги студентам університету, Юридична клініка у справах зайнятості, Центр конституційних прав імені Девіда Аспера, Юридична клініка у справах міжнародних прав людини, Юридичні послуги для корінного населення. Студенти цієї правничої школи можуть зараховуватися до роботи в юридичній клініці на неповний робочий день із отриманням 3 кредитів, на половину робочого дня (6 кредитів) та інтенсивну програму (12 кредитів) (Experiential education, 2019).

Правнича школа Калгарського університету (Calgary University) пропонує навчальні курси тривалістю 1 рік (3 кредити) у юридичних клініках сімейного права, кримінального судочинства, податкового права, у справах захисту громадських інтересів, захисту інтелектуальної власності та приватного підприємства (University of Calgary. Clinic Opportunities, 2017).

Невід'ємною складовою професійної підготовки бакалаврів у галузі права в Канаді є участь студентів-правників всіх років навчання у навчальних судових засіданнях (англ. moot court programs), що прирівнюється до вивчення навчальної дисципліни. Навчальне судове засідання – це змодельований судовий процес, який передбачає інтенсивне оволодіння усними та письмовими вміннями і навичками захисту, консультування клієнтів і вирішення спорів. Зокрема, студенти першого року навчання беруть участь у навчальних судових засіданнях як компоненті навчальної дисципліни «Правовий аналіз і захист» (Legal Analysis and Defense), що дає змогу розробити і представити правові аргументи у контексті апеляційної справи, здійснити правовий аналіз та удосконалити вміння і навички письма.

Студенти другого і третього року навчання правничих шкіл Канади регулярно беруть участь у національних і міжнародних конкурсах судових

процесів, включаючи Національний конкурс імені Дональда Баумана, Конкурс на здобуття кубку Гейла з кримінального та адміністративного права, Міжнародний конкурс імені Філіпа Джессапа з міжнародного публічного права, Конкурс імені Бора Ласкіна з адміністративного і конституційного права, Конкурс імені Гарольда Фокса з права інтелектуальної власності, Конкурс імені Берти Вілсон з проблем рівності, Кубок імені МакКенлі/ Сопінки з судової практики тощо (University of McGill. Mooting, 2018). Перевагами таких процесів є «можливість для студентів побачити зв'язок теорії з практикою, стимулювати майбутніх юристів до поглибленого вивчення правових норм і творчого застосування освоєних знань, умінь і навичок, а також нагода співпрацювати в команді з іншими студентами та зустрітися зі студентами-юристами інших університетів під час проведення змагань з таких судових процесів на державному та міжнародному рівнях» (Stuckey, 2007, p. 287).

Важливу роль у процесі професійної підготовки бакалаврів у галузі права відіграє участь у Національній студентській програмі Pro Bono (Pro Bono Students Canada, з лат. *pro bono publico*, дослівно – для суспільного добра) – волонтерській організації в Канаді, яка активно підтримується адвокатським корпусом, судовою системою та закладами вищої освіти. Заснована в Торонтському університеті в 1996 році, сьогодні вона успішно функціонує у 22 правничих школах Канади, щороку залучаючи понад 1500 юристів по всій країні, щоб безкоштовно надавати професійні юридичні послуги для малозабезпечених громадян та неприбуткових організацій. Ця організація виконує три функції: підготовка майбутніх юристів шляхом надання практичного навчального досвіду для студентів; збільшення доступу до правосуддя для малозабезпечених громадян та некомерційних організацій; і заохочення культури *pro bono* в юридичній професії (Pro Bono Students Canada, 2019).

Завдяки цій програмі студенти-волонтери, працюючи під керівництвом юриста-волонтера, отримують можливість вдосконалювати свої вміння і навички

у різних галузях права, здобуваючи практичний досвід у різноманітних юридичних установах, включаючи юридичні клініки, некомерційні організації, адвокатські контори, суди, трибунали та інші юридичні й державні установи. Студенти цієї програми не надають юридичного представництва або консультацій, а лише складають звіти, розробляють та проводять семінари з юридичної освіти, допомагають адвокатам з прийомом клієнтів та надають допомогу клієнтам у підготовці документів (Pro Bono Students Canada, 2019).

Бакалаври у галузі права в університетах Канади також активно залучаються до роботи над періодичними юридичними журналами, які публікуються більшістю правничих шкіл Канади. Це забезпечує майбутніх юристів практичним досвідом у галузі правового аналізу та письма, вміннями і навичками роботи з матеріалами, що подаються науковцями та планування і видання журналів, які присвячені вивченню поточних правових питань, проблем та філософії права шляхом представлення статей, наукових заміток, коментарів та оглядів. Студенти першого курсу запрошуються на посади членів молодшої редакційної колегії на добровільній основі для перевірки фактів та приміток під текстом рукописів, тоді як студенти другого і третього років навчання можуть претендувати на посади старших членів редакційної колегії та редакторів на конкурсній основі, працюючи безпосередньо з авторами та вдосконалюючи вміння і навички академічного письма, отримуючи ґрунтовні знання щодо стандартів наукових досліджень і цитування. Участь у виданні журналу правничої школи є важливою не лише для успішного навчання, але й для подальшої кар'єри у галузі права (Queen's University. Law Journal, 2018).

Стажування (англ. *internship*) є ще одним обов'язковим елементом практичної підготовки бакалаврів у галузі права в університетах Канади, яке дає студентам можливість отримати додаткові кредити та практичний досвід у вибраних галузях права та різноманітних установах як в Канаді, так і за її межами: міжнародних організаціях, урядових і неурядових організаціях, приватних



підприємствах, корпораціях, юридичних фірмах, благодійних установах тощо. Зокрема, правнича школа Університету Макгілла (McGill University) пропонує студентам старших курсів щорічну унікальну програму стажування на посаді секретаря в Апеляційному суді провінції Квебек, Верховному суді Канади, Федеральному суді Канади та провінційних судах країни (MacGill University. Clerkships, 2018).

Університет Західного Онтаріо пропонує широкий спектр міжнародних програм для стажування студентів у різних країнах, таких як: Австралія, Аргентина, Бразилія, Велика Британія, Грузія, Китай, Коста Ріка, Нідерланди, Німеччина, Перу, США, Чилі, Швейцарія тощо (University of Western Ontario. International Exchanges and Internships, 2018).

Результати виконаного дослідження свідчать, що отримання диплома бакалавра у галузі права в університетах Канади не дає право займатися юридичною діяльністю. Закінчивши навчання у правничій школі, випускнику необхідно пройти обов'язкову виробничу практику (англ. articling placement) у провінції, де він виявив намір працевлаштуватися. Ця практика триває 9–12 місяців залежно від провінції (у провінції Квебек – 6 місяців) і відбувається під керівництвом кваліфікованого ліцензованого юриста з мінімальним досвідом юридичної практики п'ять років, незалежно від місця роботи, наприклад, у прокуратурі, суді, великій юридичній компанії, середній або малій фірмі, місцевій чи провінційній адміністрації, неурядових організаціях тощо (University of Toronto. So You Want to Become a Lawyer, 2018). Наприклад, Юридичне товариство провінції Онтаріо (Law Society of Ontario), керуючись Національним профілем компетентностей (див. Додаток), визначає 5 рівнів професійних умінь та навичок, які студенти зобов'язані продемонструвати під час проходження практики та які необхідні для початку юридичної діяльності. Керівник практики повинен підготувати звіт для юридичного товариства провінції, оцінивши роботу

практиканта відповідно до виконаних завдань в межах вимог до компетентностей (Law Society of Ontario. Experiential Training Competencies for Candidates, 2019).

Отже, практична підготовка майбутніх юристів виступає сполучною ланкою між теоретичним навчанням майбутніх фахівців та їхньою самостійною роботою в юридичних установах Канади, адже через дієвий механізм організації практичної підготовки у правничих школах Канади студенти отримують перший досвід юридичної діяльності. Як зазначає Гусарєв (2005), практична підготовка є обов'язковим компонентом освітньо-професійної програми для отримання освітнього рівня бакалавра у галузі права і спрямована на оволодіння студентами сучасними методами, формами, засобами майбутньої професійної діяльності, її організації, формування професійних умінь і навичок, виховання потреби систематичного оновлення знань, а також готовності майбутніх фахівців до професійної діяльності.

На сьогоднішній день у педагогіці існує велика кількість різних підходів до класифікації методів навчання. У процесі аналізу операційного компонента професійної підготовки майбутніх фахівців у галузі права в університетах Канади використовуємо класифікацію методів навчання, запропоновану Бабанським (1983), яка виокремлює три групи методів навчання, а саме: методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності; методи стимулювання й мотивації навчально-пізнавальної діяльності; методи контролю за ефективністю навчально-пізнавальної діяльності студентів.

Результати виконаного дослідження освітньо-професійних програм з права в університетах Канади засвідчують, що для професійної підготовки фахівців юридичного профілю використовують широкий діапазон методів навчання студентів. Завдяки аналізу освітньо-професійних програм у галузі права Університету Британської Колумбії (University of British Columbia. JD Program Overview, 2018), Університету Макгілла (McGill University. BCL/LLB Program in Law, 2018), Університету Квінс (Queen's University. JD, 2018), Альбертського

(University of Alberta. JD Curriculum, 2018), Віндзорського (University of Windsor. Juris Doctor, 2018), Йоркського (York University. Juris Doctor, 2018), Торонтського (University of Toronto. JD Program. 2018) університетів, тощо, з'ясовано, що для професійної підготовки майбутніх юристів у Канаді використовують такі методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності: словесні (лекція, розповідь, пояснення, бесіда), наочні (ілюстрування, демонстрація); практичні (вправи, практичні роботи, написання рефератів, есе); творчі (застосування творчого підходу до навчального процесу); проблемно-пошукові (вирішення проблем, що вимагають самостійного пошуку оптимального рішення); методи самостійної роботи (пошук інформації, підготовка до навчальних занять та контрольних заходів, написання науково-дослідної роботи).

Вагоме значення у процесі професійної підготовки бакалаврів у галузі права в Канаді мають методи стимулювання й мотивації, а саме: ведення навчальних дискусій, під час яких студенти висловлюють та обґрунтовують власну точку зору; застосування методів і прийомів навчання, що сприяють формуванню відчуття обов'язку та відповідальності, зокрема, співпраці з громадами й неурядовими організаціями в рамках практичної підготовки студентів до професійної діяльності. Заключну групу формують методи контролю за ефективністю освітнього процесу та його корекції, де можемо виділити методи усного контролю, самоконтролю, взаємоконтролю, а також методи комп'ютерного контролю з використанням мультимедійних засобів і віртуального навчального середовища.

Ефективна професійна підготовка бакалаврів у галузі права в університетах Канади здійснюється шляхом використання інтерактивних методів навчання, які дозволяють організувати освітній процес на основі взаємодії, діалогу, в ході якого студенти «вчаться критично мислити, вирішувати складні проблеми на основі аналізу обставин і відповідної інформації, враховувати альтернативні думки, приймати продумані рішення, брати участь у дискусіях, спілкуватись з іншими

людьми» (Пашенко, 2015, с. 94). Такі методи реалізують можливості активного, орієнтованого на практичні результати навчання, створюють умови для моделювання професійних ситуацій, удосконалюють творче мислення і сприяють формуванню у майбутніх фахівців практичних умінь і навичок вирішення проблемних ситуацій.

Чільне місце серед таких методів навчання в правничих школах Канади посідає метод аналізу ситуацій або кейс-метод (англ. case-study). Як стверджує Бігун (2006), кейс-метод полягає в опануванні права шляхом вивчення судових справ чи ситуацій. Кейс-метод передбачає використання реальних ситуацій, тексти яких називаються «кейсом» (від англ. case – справа, випадок) з метою їх спільного аналізу, обговорення та вибору найоптимальнішого вирішення певної справи правничої тематики. При підготовці до занять студенти ознайомлюються з певною кількістю справ – письмовими судовими рішеннями шляхом аналізу та стислого викладу справи, яким вони можуть скористатися під час обговорення. На заняттях студент розповідає суть справи та висловлює власні судження щодо неї. Викладач задає студенту питання, розкриваючи взаємозв'язок проблеми, що вивчається, з тотожними проблемами, змінює обставини справи, щоб студенти мали можливість побачити і зрозуміти, як в цьому випадку може змінитися рішення. Група бере участь в обговоренні, ставлячи питання і висловлюючи власну точку зору. Кейс-метод, на відміну від традиційних методів навчання в Канаді, вимагає постійної взаємодії між викладачем та студентом, яка реалізується через дискусії, обговорення, доведення правильності власної позиції.

Відмінність у проведенні занять із застосуванням кейс-методу від традиційних навчальних занять полягає у тому, що в основу цього методу покладено реальну правову проблему, яка дає студенту можливість застосувати освоєні теоретичні знання на практиці, оскільки ситуації, аналізовані в рамках кейса, беруться з судової практики. Навчання за допомогою кейс-методу сприяє формуванню аналітичних умінь, оскільки під час використання «кейсів» студенти

аналізують практичну ситуацію і її результат або прогнозують свої дії у запропонованій справі. Кейс-метод також розвиває комунікативні вміння і навички, оскільки вимагає від студента формулювання та висловлення власної позиції, налагодження спілкування, участі у дискусії, оперативного сприйняття та оцінювання інформації, яка надходить під час дискусій. Крім того, застосування викладачем кейс-методу стимулює активність студентів, формує позитивну мотивацію до навчання, забезпечує високу ефективність навчання і розвитку майбутніх фахівців-юристів та ознайомлює зі специфікою майбутньої професійної діяльності (Hall, 1995).

Цей метод доповнюється «сократівським» діалогом – це метод діалогу викладача і студента шляхом постановки питань і пошуку на них відповідей, внаслідок чого відбувається процес конструювання знань, а не просто їх передачі, як це зазвичай відбувається під час лекційних занять. Під час «сократівського» діалогу викладач ставить питання, а студенти відповідають. Після кожної відповіді викладач ставить наступне питання, заглиблюючись в аргументацію суду. І коли студенти думають, що на всі можливі питання були дані відповіді, викладач раптово змінює обставини справи, і все починається спочатку. Впродовж бесіди студенти роздумують над питаннями викладача, висловлюють свої думки, а викладач лише допомагає студентам самостійно знайти правильне вирішення проблеми. Методика ґрунтується на двох принципах Сократа: «нічия думка не буває помилковою» (принцип відносності знань) та «я знаю, що нічого не знаю» (принцип «знаючого незнання»). Така методика зорієнтована не лише на одержання відповідей, а й на постійний пошук. Застосування «сократівського» методу у викладанні права в університетах Канади заохочує поєднання права та фактичних ситуацій, що сприяє запам'ятовуванню та розвитку вміння аргументації, стимулює розвиток правового мислення, зокрема дедуктивного, надає можливість самостійного розкриття певних правових принципів, чинників, що стали причиною того чи іншого судового рішення, а також залучає студентів

до динамічного процесу постійного пізнання права як у теорії, так і на практиці (Hall, 1995).

З метою підготовки всебічно розвинутого фахівця в різних галузях юриспруденції застосовується проблемно-пошуковий метод, який базується на вивченні права шляхом розгляду і розв'язання правових задач. Його основна ідея – зосередженість на проблемі та її вирішенні. Завдяки проблемно-пошуковому методу навчання в університетах Канади студенти вивчають відповідні галузі права шляхом застосування принципів та норм у конкретних юридичних ситуаціях, з якими може зустрітися юрист у своїй практичній діяльності. Під час використання проблемно-пошукового методу студенти виконують наступні завдання: аналізують новий комплекс обставин; систематизують відповідні питання у логічну схему; ознайомлюються з функціями відповідних органів влади з метою вирішення проблем клієнтів (Menkel-Meadow, 1999). На відміну від традиційних методів, що здебільшого зорієнтовані на репродукцію та закріплення знань, проблемно-пошукова методика вимагає від студентів не простого відтворення інформації, а творчості, оскільки містять у своїх умовах елемент незнаного, невідомого.

Ділова (рольова) гра є одним із найбільш популярних видів навчальної роботи серед студентів-правників, адже ґрунтується на змагальності, колективній співпраці та творчому підході. Основна особливість будь-якої ділової гри полягає у створенні ситуації, максимально наближеної до реальної, в якій студент-правник повинен виконати необхідні професійні дії, правильно застосувати освоєні знання, виявити вміння і навички роботи з клієнтами, колегами, а також – працювати з нормативними документами. Мета ділової (рольової) гри – формування й розвиток практичних умінь і навичок під час виконання певної ролі через залучення власного досвіду, пережиті почуття. Цей метод доволі успішно використовується у процесі викладання багатьох фахових дисциплін у правничих школах Канади. Наприклад, це може бути розгляд трудового спору у комісії з трудових спорів під

час вивчення дисципліни «Трудове право» (Labour Law); обговорення законопроекту на занятті з «Конституційного права» (Constitutional Law); засідання комісії у справах неповнолітніх у процесі опанування «Адміністративне право» (Administrative Law). У процесі викладання процесуальних дисциплін для підготовки студентів до судової практики успішно застосовується метод рольової гри у курсі викладання навчальної дисципліни «Судовий процес» (Court Proceedings), або метод інсценування судового засідання (Moot Court). Розігрування судового процесу у вигаданій справі або тій, що вже вирішена судом, має за мету підготувати студентів до участі у судовому процесі: позмагатись у красномовстві, сформуванню та захистити свою позицію, висвітлити власне бачення якогось питання. Для симуляції судового засідання використовують спеціальні приміщення – судові зали з необхідними меблями та технічним обладнанням, наприклад, мікрофони, відеокамери з можливістю відеозапису матеріалу, проектори для трансляції та перегляду необхідних відеоматеріалів тощо. Функція викладача – відпрацювати сценарій судового розгляду справи з урахуванням ролі кожного учасника гри. Метод рольової гри надає можливість її учасникам сформувати і вдосконалити навички критичного мислення, ефективної комунікації, аргументування, професійної етики, роботи з юридичними документами та кодексами, розв’язання правових проблем, відпрацювання різних варіантів поведінки в проблемних ситуаціях, а також допоможе навчитись розуміти позиції інших людей, бути толерантним (Артикуца, 2007).

Результати дослідження освітньо-професійних програм професійної підготовки бакалаврів у галузі права в університетах Канади, дозволяють стверджувати, що особливого значення у правничих школах цієї країни набуває також дискусійний метод. Цей метод відрізняється від «сократівського» методу тим, що під час дискусії активно задіяні всі студенти. Дискусія – це неієрархічний метод, за яким думки та ідеї студентів цінуються так само, як і розуміння матеріалу. «Дискусійне обговорення відрізняється двосторонньою розмовною

комунікацією між студентами і викладачем, а також прямою взаємодією серед самих студентів» (Hess, & Friedland, 1999, p. 370). Як стверджує Дагетт, метод дискусії володіє такими позитивними характеристиками: надає студентам активну роль під час навчання; заохочує студентів слухати та вчитися один в одного; спонукає до активної мисленнєвої діяльності; допомагає студентам у розвитку навичок усного захисту; сприяє меншому зосередженню на викладачеві і більшій увазі на студентах; забезпечує викладача зворотним зв'язком щодо рівня успішності студента; надає студентам можливість висловити свої думки щодо закону; навчає викладача (оскільки викладач повинен ретельно готуватися до дискусії з метою проведення її на високому рівні) (Daggett, 1995).

«Мозковий штурм» (брейнстормінг – від англ. brain storming) – ще один надзвичайно ефективний метод активізації творчої діяльності та інтелектуального потенціалу учасників освітнього процесу. Це метод організації спільної творчої роботи в аудиторії з метою продукування плідних ідей, конструктивних рішень, шляхів розв'язання складних проблем або нестандартних ситуацій. Цей метод доцільно застосовувати на початковому етапі розв'язання проблеми або якщо цей процес зайшов у глухий кут. Його головне завдання – запропонувати найбільшу кількість варіантів рішення, не вдаючись до їхнього аналізу та критики. На першому етапі учасники генерують власні ідеї та пропозиції. У формі «мозкового штурму» студенти можуть, наприклад, відповідати на запитання: «Як відреагує на ту чи іншу позицію протилежна у справі сторона?» або «Які наслідки для клієнта буде мати ця угода?» та з'ясовують усі можливі варіанти для остаточного розв'язання проблеми. Другий етап «мозкового штурму» полягає у відборі перспективних пропозицій, їх обговоренні, оцінюванні, класифікації. Ефективно при цьому працювати в малих групах із застосуванням елементів дискусії та обговорення. Функція викладача полягає у забезпеченні контролю, заохоченні студентів до активної участі у продукуванні ідей, виявленні правильних рішень, висвітленні перспектив подальшого розвитку висловлених ідей (Hess, 1999).



Підсумовуючи, варто зазначити, що застосування широкого спектру методів й організаційних форм навчання, що утворюють операційний компонент професійної підготовки в університетах Канади, забезпечує формування професійних якостей студентів, підвищує рівень правового мислення, сприяє перетворенню теоретичних знань на практичні, розвиває логічне мислення та комунікативні вміння і навички, залучає студентів до колективного вирішення професійних завдань та активізує освітній процес загалом.

### **Висновки до другого розділу**

У розділі «Організаційно-педагогічні засади професійної підготовки бакалаврів у галузі права в університетах Канади» здійснено дослідження професійної підготовки фахівців з права у науково-методичному дискурсі, подано загальну характеристику системи професійної підготовки фахівців з права в Канаді, а також проаналізовано змістовий та операційний компоненти професійної підготовки бакалаврів у галузі права в університетах Канади.

Опрацювання нормативно-правових документів і науково-методичних матеріалів дозволило з'ясувати проблему забезпечення якості вищої освіти у галузі права в університетах Канади. Визначено, що система професійної підготовки бакалаврів у галузі права в Канаді характеризується відсутню уніфікованих державних стандартів регулювання системи юридичної освіти, а канадські університети є автономними закладами вищої освіти, які несуть абсолютну відповідальність за розробку освітньо-професійних програм і надання освітніх послуг високої якості. У своїй діяльності університети Канади керуються нормативними документами та рекомендаціями міністерства чи департаменту освіти відповідної провінції або території, рад з оцінки якості вищої освіти з метою забезпечення якісної професійної підготовки майбутніх юристів відповідно до освітніх та професійних стандартів. Досліджено, що вагома роль у встановленні

і контролі за дотриманням професійних стандартів та морально-етичного кодексу фахівця з права належить провінційним чи територіальним юридичним товариствам та їхньому координуючому органу – Федерації юридичних товариств Канади, іншим професійним, громадським асоціаціям та об'єднанням правників.

Дослідження системи професійної підготовки фахівців у галузі права в університетах Канади дало змогу виявити, що спеціальність «Право» вивчається в правничих школах, кожна з яких пропонує низку освітньо-професійних програм, що передбачають отримання освітнього рівня бакалавра права, магістра права чи наукового ступеня доктора юридичних наук. Вступні вимоги варіюються залежно від університету та провінції чи території, проте спільною вимогою є наявність попередньої незавершеної чи завершеної вищої освіти. Характерною рисою професійної підготовки бакалаврів у галузі права в Канаді є наявність різних типів освітньо-професійних програм, зокрема програм, що ведуть до присвоєння ступеня бакалавра права одиначної спеціальності, бакалавра права з відзнакою, бакалавра права подвійної чи комбінованої спеціальності.

У розділі представлено структурну модель професійної підготовки бакалаврів у галузі права в університетах Канади, що охоплює нормативний, теоретико-методологічний, змістовий та операційний компоненти.

Дослідження змістового компоненту професійної підготовки фахівців у галузі права в університетах Канади дозволило представити різноманітність освітньо-професійних програм у контексті Класифікації освітньо-професійних програм Канади. З'ясовано, що змістове наповнення освітньо-професійних програм підготовки бакалаврів права вирізняється наявністю виключно дисциплін фахового спрямування, які поділяються на цикли професійної теоретичної підготовки та практичної підготовки. Освітньо-професійні програми підготовки майбутніх юристів спрямовані на освоєння системи знань, формування і розвиток умінь та навичок, які генерують професійну компетентність майбутніх фахівців правової сфери.

Аналіз освітньо-професійних програм канадських університетів засвідчив, що професійна підготовка у галузі права в Канаді ґрунтується на застосуванні комплексу принципів професійної підготовки бакалаврів у галузі права в Канаді, а саме: загальнодидактичних (гуманізації, фундаменталізації освіти, системності та послідовності, науковості, неперервності, зв'язку освіти з практикою) та специфічних (варіативності, міждисциплінарної інтеграції, професійної та практичної спрямованості, незалежності від втручання), які спрямовані на освоєння професійних знань, формування й розвиток умінь і навичок та підготовку конкурентоспроможного фахівця у галузі права.

Вивчення операційного компоненту професійної підготовки бакалаврів права в університетах Канади виявило домінантне використання стаціонарної форми навчання, тоді як заочна і змішана форма пропонуються лише окремими закладами вищої юридичної освіти. В освітньому процесі застосовують різноманітність форм організації процесу навчання, зокрема: навчальні заняття (лекції, семінари, індивідуальні та практичні заняття, консультації), самостійна робота, контрольні заходи та практична підготовка.

Професійна підготовка бакалаврів у галузі права реалізується шляхом застосування широкого спектру як традиційних, так і інноваційних методів навчання, зокрема словесних, наочних, практичних, творчих, проблемно-пошукових, методів самостійної роботи. З'ясовано, що ключову роль у професійній підготовці майбутніх юристів в Канаді відіграють методи активного навчання: кейс-метод, «мозковий штурм», «сократівський» метод, симуляції, ділові ігри, проблемно-пошукові, дискусійні методи, які забезпечують моделювання ситуації, максимально наближеної до реальної, та дозволяють ефективно розвивати загальні і професійні компетентності майбутніх фахівців з права.

Матеріали розділу висвітлені у таких публікаціях автора: Столярчук, 2016а; 2016с; 2017а; 2017b; 2018b; 2018с; 2018d.

## РОЗДІЛ 3

### ПОРІВНЯЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ БАКАЛАВРІВ У ГАЛУЗІ ПРАВА В УНІВЕРСИТЕТАХ КАНАДИ ТА УКРАЇНИ

У розділі «Порівняльно-педагогічний аналіз професійної підготовки бакалаврів у галузі права в університетах Канади та України» представлено результати дослідження стану професійної підготовки бакалаврів права в закладах вищої освіти України, здійснено порівняльний аналіз професійної підготовки бакалаврів у галузі права в Канаді та Україні, а також розглянуто можливості застосування досвіду Канади у професійній підготовці бакалаврів у галузі права в умовах університетської освіти України.

#### 3.1. Стан професійної підготовки бакалаврів права в Україні

На сучасному етапі становлення української державності, в умовах реформування судової системи, кардинального оновлення законодавства відбулося суттєве зростання соціальної значущості юриспруденції. Функціонування органів державної влади, правосуддя та правопорядку було б неможливе без висококваліфікованих фахівців у галузі права.

Формування демократичного правового суспільства вимагає високого рівня професійної підготовки майбутніх фахівців з права. У цьому контексті постає необхідність у переосмисленні стану правової освіти в Україні та формуванні нових концепцій, методик та підходів до професійної підготовки юристів, здатних ефективно здійснювати практичну діяльність в сучасних реаліях (Столярчук, 2019).

Процес інтеграції України в європейське та світове співтовариство обумовлює зростання потреби у висококваліфікованих фахівцях у галузі права, здатних представляти та захищати інтереси держави, громадян України та юридичних осіб у міжнародних організаціях та судових інстанціях, а також забезпечувати дотримання прав людини і принципів верховенства права на міжнародному рівні.

Членство України в Раді Європи, вступ до Світової організації торгівлі, розширення співробітництва з Європейським Союзом та НАТО, активна участь у діяльності органів Організації Об'єднаних Націй у правозахисній сфері, підписання угод про правову допомогу та співпрацю у галузі права є важливим чинником інтеграції країни у єдиний європейський і світовий правовий простір шляхом приведення національного законодавства у відповідність до норм цих організацій.

Як зазначає Опришко (2013), «від часів проголошення незалежності України юридична освіта залишається однією з важливих складових вітчизняної системи вищої освіти, зважаючи на започатковані в державі реформи політичної, правової, суддівської систем, розвиток ринкових відносин в економіці» (с. 6). На сьогоднішній день система професійної підготовки майбутніх фахівців з права в Україні зазнала суттєвих змін, що спричинено зростанням ролі права в суспільному житті, підвищення престижу професії юриста та попиту на фахівців цієї сфери діяльності.

Організація професійної підготовки фахівців з права в Україні базується на положеннях Конституції України (1996), Законів України «Про освіту» (2018), «Про вищу освіту» (2014), «Про наукову і науково-технічну діяльність» (2015), Указу Президента України «Про національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» від 25.06.2013 р. № 344/2013, (2013), Державної національної програми «Освіта» («Україна XXI століття»), затвердженої постановою Кабінету Міністрів України № 896 від 3 листопада 1993 року (1993),

наказу МОН України від 16.10.2009 р. № 943 «Про запровадження у вищих навчальних закладах України Європейської кредитно-трансферної системи», (2009), Проекту закону України «Про юридичну (правничу) освіту і загальний доступ до правничої професії» від 28.09.2017 р. №7147, (2017), який має на меті реформування системи підготовки юристів в Україні у контексті європейських та міжнародних стандартів в освіті та забезпечення якості правничої професії.

У 2000 році уряд України підтримав Рекомендацію Комітету Міністрів Ради Європи № R(2000)21 про свободу професійної діяльності правника, яка пропонує визначення терміну «правник» чи «юрист», як «особи кваліфікованої та уповноваженої відповідно до національного права звертатися або діяти від імені своїх клієнтів, займатися юридичною практикою, виступати перед судом та представляти своїх клієнтів у юридичних питаннях» (Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи № R(2000)21 про свободу професійної діяльності правника, ухвалена 25 жовтня 2000 р. на 727-ому засіданні заступників міністрів, 2000). Взявши на себе зобов'язання керуватися принципами, викладеними у Рекомендації Комітету Міністрів, при розробці законодавства та формування державних стандартів, уряд України наголошує на необхідності дотримання таких основних принципів правничої освіти:

- «доступ до юридичної освіти, виконання та приєднання до правничої професії не повинні бути обмежені на підставі статі, сексуальної орієнтації, раси, кольору шкіри, релігії, політичних чи особистих переконань, етнічного чи соціального походження, належності до національної меншини, майнового стану, народження чи фізичної вади;
- слід уживати всіх належних заходів, щоб гарантувати високі стандарти правничої підготовки та моральності як передумови доступу до професії;
- правнича освіта повинна дбати про розвиток юридичних навичок, підвищення обізнаності щодо питань етики та прав людини, а також навчати правників поважати, захищати й утверджувати права й інтереси своїх клієнтів і

підтримувати належне здійснення правосуддя» (Постанова Кабінету Міністрів України від 7 березня 2007 року № 423 із доповненням, внесеним постановою Кабінету Міністрів України від 11 листопада 2009 року № 1197).

Таким чином, зазначені принципи наголошують на розумінні професії юриста як «вільної, саморегульованої, заснованої на високих етичних стандартах, моральності й обізнаності з правами людини; професії, скерованої на повагу, захист та утвердження прав й інтересів клієнтів, а також на підтримку належного здійснення правосуддя» (Стан юридичної освіти та науки в Україні, 2009-2010, с.42).

Відповідно, можна окреслити загальні риси професії юриста:

- «служить громадянському суспільству і державі: його діяльність має, передусім, суспільний і державний характер;
- як правило, має справу із соціальними аномаліями, «хворобами» у суспільстві;
- має офіційний статус посадової особи: обіймаючи посаду, він нерідко присягає на вірність своєму професійному обов'язку;
- своєю працею не бере безпосередньої участі у створенні матеріальних та духовних благ: він володіє певними владними повноваженнями, які містять у собі управлінське начало (але не обов'язково є винятково управлінськими). Наприклад, праця прокурора, судді, слідчого, оперативного працівника передбачає наявність у них особливих владних повноважень, наявність права й обов'язку застосовувати владу іменем закону;
- діє автономно: його робота повністю не збігається з діяльністю установи, відомства, працівником яких він є;
- покликаний діяти творчо: він перебуває у постійному пошуку істини, у нього немає стандартів, оскільки він вирішує конкретні справи конкретної особи і випадку;

- служитель закону: у своїй діяльності він завжди обмежений рамками закону» (Бандурка, & Скакун, 2002).

Професійна діяльність юристів в умовах сьогодення висуває все нові вимоги до сучасного правника, тому завданням закладів вищої освіти є підготувати конкурентоспроможного фахівця, здатного приймати оптимальні рішення у тій чи іншій виробничій ситуації. Це вимагає фундаментальної зміни підходів до професійної підготовки майбутніх юристів. У системі вищої освіти України науковці визначають такі базові підходи до професійної підготовки юристів як акмеологічний, аксіологічний, діяльнісний, компетентнісний, контекстний, особистісно-орієнтований, проблемний і системний.

Акмеологічний підхід до професійної підготовки фахівців у галузі права можна трактувати як процес досягнення максимального для кожного студента розвитку теоретичної та практичної досконалості в освітній діяльності. Акмеологічний підхід у сучасній системі вищої професійної освіти має на меті посилити професійну мотивацію майбутніх правників, стимулювати розвиток їхнього творчого потенціалу, дати можливість виявляти та використовувати ресурси особистості для досягнення успіху в професійній діяльності. Вибір методів викладання та організації самостійної роботи в акмеологічному контексті підготовки майбутніх юристів має бути спрямований на:

- прищеплення розуміння необхідності максимальної самовіддачі, потреби у постійній роботі над собою як професіоналом, громадянином, особистістю;
- навчання методам роботи з інформацією (пошук, відбір, верифікація, аналіз, формування нової юридично значущої інформації на підставі її осмислення);
- привчання особи до саморефлексії, вміння використовувати аналіз життєвих ситуацій та власної поведінки у цих ситуаціях, комунікації з іншими людьми як своєрідного «уроку», що потребує усвідомлення, а на цій підставі – самовдосконалення;



- використання принципу змагальності та здорової конкуренції задля стимулювання особистості для максимального використання своїх задатків і здібностей (Топчій, 2016).

Використання аксіологічного підходу у професійній підготовці майбутніх фахівців з права пов'язаний з формуванням системи ціннісних орієнтацій у процесі набуття студентами відповідних предметних компетентностей. Цей підхід є важливим для майбутньої професійної діяльності юристів, адже коли вони сформовані на основі професійної етики, кодексу юридичного працівника, їм вдається протистояти беззаконню, корупції та поважати лише верховенство права (Циганій, 2015).

Діяльнісний підхід у професійній підготовці майбутніх юристів базується на сприйнятті діяльності як основи та засобу особистісного розвитку майбутнього фахівця. Лише за наявності відповідних умінь та навичок, які формуються у процесі оволодіння спеціальністю в ЗВО, випускник зможе професійно виконувати обов'язки за змінюваних обставин (Циганій, 2015).

Компетентнісний підхід у професійній підготовці правників в Україні спрямований на оволодіння системою професійних знань, вироблення вміння і навичок їх використовувати, формування професійно-важливих якостей, отримання досвіду роботи з людьми для виконання своїх професійних обов'язків у майбутньому (Циганій, 2015).

Застосування контекстного підходу полягає у введенні в процес навчання професійного контексту, оскільки за формою і змістом навчальний процес має відповідати реаліям майбутньої юридичної діяльності. Особливу роль при цьому відіграють активні методи навчання, що дозволяють моделювати певні умови професійної діяльності, коли і студент, і викладач стають учасниками модельованих професійних ситуацій (Котикова, 2012b).

Особистісно-орієнтований підхід до професійної підготовки майбутніх юристів ґрунтується на самоцінності особистості, глибокій повазі та емпатії з

урахування індивідуальності майбутнього фахівця. За такого підходу викладач і студент у ході освітнього процесу працюють в єдиному емоційно-чуттєвому діапазоні, забезпечуючи можливість самостійно приймати рішення та діяти на їх основі (Циганій, 2015).

Проблемний підхід до організації навчання майбутніх юристів – це спосіб організації активної взаємодії студентів з проблемно представленим змістом освіти. Сутність такого підходу полягає у навчанні на основі проблемних ситуацій, за допомогою яких моделюються умови майбутньої професійної діяльності студентів. Вирішення цих ситуацій спонукає до пошуку необхідного навчального матеріалу, робота з яким спонукає студента до виконання ролі активного суб'єкта освітнього процесу. Перевагами такого підходу є не тільки більш глибоке, осмислене засвоєння навчальної інформації, а й набуття творчого досвіду постановки і вирішення конкретних проблемних ситуацій (Котикова, 2012b).

Системний підхід у професійній підготовці майбутніх юристів дає змогу уявити освітній процес у вигляді системи структурних компонентів, а саме: формування досвіду пізнавальної діяльності, досвіду практичної діяльності, досвіду креативного та творчого мислення, досвіду емоційного ставлення до майбутньої професійної діяльності (Циганій, 2015).

Існуюча система професійної підготовки бакалаврів у галузі права в Україні ґрунтується на певних принципах професійної освіти, зокрема:

- принцип неперервності та ускладнення навчального матеріалу, суть якого полягає в тому, що кожна навчальна дисципліна є логічним продовженням попередньої, а ускладнення освітнього процесу відбувається у поступовому переході від вивчення первинних правових понять до аналізу концепцій права, сучасних питань юридичної науки;
- принцип поєднання загальних та спеціалізованих знань у процесі навчання, тобто майбутні юристи освоюють знання, необхідні для юриста будь-якого

профілю, ті знання, які є основою юридичної освіти. Разом з тим, враховуючи спеціалізацію, знання поглиблюються відповідно до обраних галузей права;

- принцип поєднання теоретичного та прикладного у юридичному навчанні – полягає в апробації теоретичних знань на практиці у максимально наближених до життя ситуаціях, розв’язанні конкретних питань шляхом застосування фундаментальних досліджень у галузі юридичної науки;
- принцип творчого підходу до розв’язання наукових проблем та практичних ситуацій передбачає прищеплення студентам здатності до творчого пошуку шляхів розв’язання практичних завдань, застосовуючи сучасну методологію трактування правових явищ (Пермінова, 2013).

Професійна підготовка бакалаврів у галузі права в Україні здійснюється у закладах вищої освіти (ЗВО), яких згідно з даними порталу osvita.ua зараз налічують 167, з яких 110 – державні і 57 – приватної форми власності. Переважну більшість бакалаврів права випускають заклади вищої освіти IV рівня акредитації (110 ЗВО). Крім того, ще 43 ЗВО мають III-IV рівень акредитації, 12 закладів III рівня акредитації, 2 ЗВО мають II-III рівень акредитації (Довідник ВНЗ, 2018).

Престижність юридичної професії та зростання попиту на представників юридичного фаху призвели до різкого збільшення кількості закладів вищої освіти, які готують майбутніх фахівців у галузі права. Зокрема, «за даними Міністерства освіти і науки, перевипуск юристів в Україні становить 400 відсотків, а роботу за спеціальністю знаходить лише один із 12 випускників юридичних факультетів» (Стан юридичної освіти та науки в Україні, 2009-2010, с. 5). Такі показники ставлять під сумнів доцільність такої кількості юристів, якість професійної підготовки випускників та відповідність отриманих знань, умінь та навичок потребам ринку праці.

У контексті дослідження професійної підготовки юристів в Україні варто зазначити, що «станом на 1990 р. існувало тільки шість закладів вищої освіти, які

готували юристів, – Харківський юридичний інститут імені Ф. Е. Держинського, Державна юридична академія (м. Одеса), Львівський державний університет імені Івана Франка (юридичний факультет), Київський ордена Леніна та Ордена Великої Жовтневої революції державний університет імені Т. Г. Шевченка (юридичний факультет), Донецький державний університет (економіко-правовий факультет) та Дніпропетровський державний університет (юридичний факультет)» (Масальський, 2012, с. 180).

Аналізуючи перелік ЗВО, які пропонують освітньо-професійні програми професійної підготовки бакалаврів права, потрібно відзначити, що із загальної кількості 33 заклади є регіональними відділеннями, філіалами чи відокремленими структурними підрозділами інших ЗВО. Наприклад, Вищий навчальний заклад «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна» має у своєму складі 9 регіональних інститутів, серед яких Білоцерківський інститут економіки та управління Університету «Україна», Вінницький соціально-економічний інститут Університету «Україна», Горлівський регіональний інститут, Івано-Франківська філія Університету «Україна», Кіровоградський інститут розвитку людини Університету «Україна», Луцький інститут розвитку людини Університету «Україна», Миколаївський міжрегіональний інститут розвитку людини Університету «Україна», Полтавський інститут економіки і права Університету «Україна», Хмельницький інститут соціальних технологій Університету «Україна».

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого має 2 відокремлені структурні підрозділи – Полтавський юридичний інститут Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого та Інститут управління і права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (Довідник ВНЗ, 2018).

Результати дослідження свідчать, що серед ЗВО, які забезпечують професійну підготовку бакалаврів права, можна виокремити такі типи:

- ЗВО правничого спрямування, наприклад: Національний університет «Одеська юридична академія», Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого, Полтавський юридичний інститут Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Інститут управління і права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Київський університет права Національної академії наук України, Рівненський інститут Київського університету права Національної академії наук України, Товариство з обмеженою відповідальністю «Академія адвокатури України»;
- ЗВО правоохоронного спрямування, зокрема ЗВО системи Міністерства оборони, Міністерства внутрішніх справ, Державної служби України з надзвичайних ситуацій, Державної пенітенціарної служби, Служби безпеки України, Державної прикордонної служби, Державної фіскальної служби, серед яких – Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Донецький юридичний інститут МВС України, Луганський державний університет внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка, Львівський державний університет внутрішніх справ, Національна академія внутрішніх справ, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького, Національна академія Служби безпеки України, Одеський державний університет внутрішніх справ, Університет державної фіскальної служби України, Харківський національний університет внутрішніх справ;
- класичні університети з юридичними факультетами: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Львівський національний університет імені Івана Франка, Національний університет «Києво-Могилянська академія», Національний університет «Острозька академія», Національний університет «Львівська політехніка», Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Сумський державний університет, Хмельницький національний університет тощо;

- ЗВО фахового спрямування, відмінного від правничого: Київський національний університет культури і мистецтв, Запорізький національний технічний університет, Київський національний лінгвістичний університет, Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. Гжицького, Національний авіаційний університет, Національний транспортний університет, Національний університет водного господарства та природокористування, Національний університет харчових технологій, Одеська державна академія будівництва та архітектури, Українська академія друкарства, Херсонський державний аграрний університет тощо (Довідник ВНЗ, 2018).

Згідно з даними академічного рейтингу закладів вищої освіти України «Топ-200 Україна 2018», до провідних закладів вищої освіти, які здійснюють професійну підготовку бакалаврів права в Україні, можна віднести Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Національний університет «Львівська політехніка», Національний університет біоресурсів і природокористування України, Національний технічний університет «Дніпровська політехніка», Сумський державний університет, Львівський національний університет імені Івана Франка, Національний університет «Києво-Могилянська академія», Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана (Рейтинг університетів «ТОП-200 Україна», 2018) (див. Додаток Д).

Відповідно до постанови Кабінету міністрів України «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти» від 29 квітня 2015 р. № 266 (2015), спеціальність 081 «Право» у системі університетської освіти України належить до однойменної галузі знань 08 «Право».

Результати аналізу освітньо-професійних програм підготовки бакалаврів права свідчать, що більшість вітчизняних ЗВО готує фахівців широкого

юридичного профілю без присвоєння конкретної спеціалізації. Проте деякі університети все ж дають змогу студентам обирати спеціалізацію відповідно до сфери зацікавлень та можливостей працевлаштування в майбутньому. Наприклад, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана здійснює підготовку бакалаврів права за такими спеціалізаціями як «Право громадської і політичної діяльності» та «Право національної безпеки», а Київський університет імені Бориса Грінченка – «Правове забезпечення комунального врядування» та «Правове забезпечення функціонування суб'єктів господарювання».

Огляд наукових публікацій свідчить, що основними проблемами юридичної освіти у контексті реформування сучасної правової системи України фахівці називають такі: невідповідність системи юридичної освіти реальним потребам суспільства і держави; велика кількість юридичних ЗВО та факультетів; зростаюча потреба у підвищенні якості юридичної освіти; низький рівень правової свідомості та правової культури здобувачів вищої освіти; складні інтеграційні процеси на шляху до входження вищої юридичної освіти в європейський і світовий освітні простори; успадкування та часткове наслідування радянської системи професійної підготовки майбутніх юристів, що проявляється у викривленому розумінні професії юриста, навчанні фахівців у дусі дотримання примусово-заборонних норм права; відсутність відкритості та публічності в правовідносинах загалом та в захисті прав людини і громадянина зокрема (Крупчан, 2013; Сущенко, 2007; Стецюк, 2009).

Перші спроби реформи юридичної освіти в Україні були здійсненні ще у 2001 році з прийняттям Кабінетом міністрів України Постанови №344 «Про затвердження Програми розвитку юридичної освіти на період до 2005 року», яка задекларувала «актуальність розвитку юридичної освіти, необхідність постійної уваги до якості підготовки та перепідготовки юридичних кадрів, приведення змісту юридичної освіти у відповідність із сучасними вимогами юридичної

практики» (Про затвердження Програми розвитку юридичної освіти на період до 2005 року. Постанова Кабінету Міністрів України від 10 квітня 2001 №344, 2001).

У рамках реформування системи вищої освіти та цілісного оновлення законодавчої бази у галузі юридичної освіти, 14 вересня 2016 р. Міністерство освіти і науки України спільно з Міністерством юстиції презентували проект «Концепції вдосконалення правової (юридичної) освіти для професійної підготовки юриста відповідно до європейських стандартів вищої освіти і юридичної професії», який був розроблений у співпраці представників органів державної влади, координаторів проектів ОБСЄ в Україні, партнерів, які втілюють проект USAID «Справедливе правосуддя», представників закладів вищої освіти та громадських об'єднань (Концепція розвитку юридичної освіти, 2019).

На підставі Концепції вдосконалення юридичної освіти розроблено законопроект «Про юридичну (правничу) освіту і загальний доступ до правничої професії» № 7147 від 28.09.2017. Метою законопроекту є «розвиток правової освіти, спрямованої на підготовку юриста відповідно до його фундаментальної ролі – утверджувати верховенство права через захист прав і свобод людини» (Пояснювальна записка до проекту Проект Закону України «Про юридичну (правничу) освіту і загальний доступ до правничої професії» від 28.09.2017 р. №7147, 2017) . Проект закону «визначає засади (стандарт) юридичної (правової) освіти, а також встановлює механізми оцінювання якості юридичної (правової) освіти і загального доступу до юридичної професії» (Проект Закону України «Про юридичну (правничу) освіту і загальний доступ до правничої професії» від 28.09.2017 р. №7147, 2017). Документ надає перелік фундаментальних юридичних дисциплін, що мають входити до стандартів правової освіти, та тих, освітньо-професійні програми яких вимагають змістового і методологічного вдосконалення з метою забезпечення підготовки юриста відповідно до європейських стандартів. Законопроект розділяє юридичні професії (суддя, адвокат, прокурор, нотаріус) та професійну діяльність у сфері права (проходження державної служби чи служби в



органах місцевого самоврядування, робота на посадах, пов'язаних з наданням безоплатної правничої допомоги, робота на посадах помічника судді, адвоката, нотаріуса, прокурора, науково-викладацька діяльність в правничих школах). Згідно з нормами законопроекту професійна підготовка майбутніх юристів може здійснюватись виключно правничими школами, що перебувають у підпорядкуванні МОН України (класичні університети, профільні університети), і приватними ЗВО, що отримали ліцензію МОН України (Проект Закону України «Про юридичну (правничу) освіту і загальний доступ до правничої професії» від 28.09.2017 р. №7147, 2017).

Важливим етапом реформування сучасної системи підготовки майбутніх юристів стало підписання наказу Міністерства освіти і науки України №1379 від 12 грудня 2018 року щодо затвердження Стандарту вищої освіти України за спеціальністю 081 «Право» галузі знань 08 «Право» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. Цей документ визначає перелік компетентностей випускника, які представлені 3 видами: інтегральна компетентність, загальні та спеціальні (фахові, предметні) компетентності. До того ж, сформульований нормативний зміст підготовки бакалаврів права, представлений у термінах результатів навчання, які охоплюють такі блоки: соціально-гуманітарна ерудованість, дослідницькі вміння і навички, комунікація, професійна самоорганізація та використання інформаційних технологій, праворозуміння та правозастосування (Наказ МОН України «Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти від 12.12.2018 №1379, 2018).

Положення та норми Стандарту вищої освіти України за спеціальністю 081 «Право» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти реалізуються в освітньо-професійних програмах закладів вищої освіти України, які здійснюють підготовку бакалаврів права (Столярчук, 2019).

Зокрема, в Україні освітньо-професійна програма першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» має на меті «надати теоретичні знання та практичні уміння і навички, достатні для успішного виконання професійних обов'язків та підготувати студентів для подальшого працевлаштування за обраною спеціальністю. Основним фокусом освітньо-професійної програми є професійна підготовка у сфері економічних, інформаційних, правових та політичних відносин. Ця програма базується на загальновідомих наукових положеннях та результатах сучасних досліджень з права, орієнтує на актуальні спеціалізації, в рамках яких можлива подальша професійна кар'єра у сфері адвокатської діяльності, нотаріальної діяльності, юстиції, суду, поліції, фіскальних органах, органах державної влади та місцевого самоврядування» (Освітньо-професійна програма першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» Національного університету «Львівська політехніка», 2018) (див. Додаток Е-1).

Освітньо-професійна програма з права Національного університету «Києво-Могилянська академія» відповідно до Стандарту вищої освіти України за спеціальністю 081 «Право» виділяє 3 типи програмних компетентностей: інтегральна компетентність, загальні компетентності, фахові компетентності спеціальності та фахові компетентності професійного спрямування. «Інтегральна компетентність – це здатність розв'язувати складні проблеми у сфері правозастосування або у процесі навчання, застосовуючи знання з відповідних галузей права, природи та змісту окремих інститутів права та правових норм, керуючись верховенством права. Загальні компетентності передбачають формування світоглядних та морально-етичних цінностей, широку соціально-гуманітарну ерудованість й усвідомлення мультикультурного розмаїття сучасного життя, зокрема: здатність до абстрактного, логічного та критичного мислення, аналізу та синтезу; здатність застосовувати знання в професійній діяльності у стандартних та нестандартних ситуаціях; уміння планувати, організувати і

контролювати свою діяльність; знання і розуміння етичних стандартів правничої професії та здатність діяти на їх основі; здатність спілкуватися державною та іноземною мовами як усно, так і письмово; вміння грамотно і точно формулювати та висловлювати свої позиції, належним чином їх обґрунтовувати, брати участь в аргументованій професійній дискусії; здатність до проведення аналізу фактів, подій, явищ та процесів; здатність до творчого мислення і генерування нових ідей; вміння працювати самотійно та у команді колег за фахом, а також із залученням експертів з інших галузей знань; здатність приймати неупереджені і мотивовані рішення; здатність визначати інтереси і мотиви поведінки інших осіб; здатність вчитися, виявляти прогалини у власних знаннях і оволодівати новими знаннями, усвідомлювати необхідність у навчанні протягом усього життя; вміння визначити пріоритети та проявляти наполегливість у досягненні поставлених завдань і виконанні взятих зобов'язань; здатність проявляти добросовісність, дисциплінованість, пунктуальність та відповідальність у професійній діяльності. Серед фахових компетентностей спеціальності варто відзначити: знання основ теорії та філософії права, структури правничої професії та її ролі у суспільстві; знання історії права та устрою держави; знання стандартів правничої професії; знання міжнародних стандартів прав людини; знання Конвенції з захисту прав людини та основоположних свобод та прецедентної практики Європейського суду з прав людини; знання основ права Ради Європи та права Європейського Союзу; знання засад і принципів національного права, а також змісту правових інститутів фундаментальних галузей права; уміння застосувати знання у практичній діяльності при моделюванні правових ситуацій; здатність аналізувати правові проблеми та формувати правові позиції; здатність застосовувати юридичну аргументацію; здатність виявляти проблеми правового регулювання і пропонувати способи їх вирішення; навички логічного, критичного і системного аналізу документів, розуміння їх правового характеру і значення; навички консультування з правових питань; здатність до критичного та системного аналізу правових явищ і

застосування набутих знань у професійній діяльності тощо» (Освітньо-професійна програма першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» Національного університету «Києво-Могилянська академія», 2018).

Дослідження освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів права Львівського державного університету внутрішніх справ дало можливість окреслити результати навчання здобувачів вищої юридичної освіти. Отже, «у результаті навчання студенти здобувають соціально-гуманітарну ерудованість (сумлінно виконувати професійні обов'язки, дотримуватися етичних норм поведінки; проводити збір і інтегрований аналіз матеріалів з різних джерел; формулювати власні обґрунтовані судження на основі аналізу відомої проблеми; давати короткий висновок щодо окремих проблем з достатньою обґрунтованістю; оцінювати недоліки і переваги аргументів; аналізуючи відому проблему), дослідницькі навички (узгоджувати план власного дослідження і самостійно формувати матеріали за визначеними джерелами; використовувати різноманітні інформаційні джерела для засвоєння складних питань з певної теми; самостійно визначати та формулювати ті питання, з яких потрібна допомога і діяти відповідно до рекомендацій; володіти культурою поведінки, здатність до кооперації в роботі з колегами), навички комунікації (вільно володіти письмовою та усною державною мовою, правильно вживаючи правничу термінологію; володіти навиками професійного спілкування на іноземній мові; відтворювати зміст, демонструючи розуміння з основних професійних та суспільних тем. здатність до саморозвитку, підвищенню своєї кваліфікації та майстерності), навички професійної самоорганізації та використання інформаційних технологій (належно використовувати цифрову і статистичну інформацію, отриману з першоджерел та вторинних джерел для своєї професійної діяльності; вільно використовувати для професійної діяльності доступні інформаційні технології і бази даних; здатність демонструвати необхідні знання та розуміння суті та змісту основних правових інститутів та норм фундаментальних галузей права) та правозастосування

(застосовувати набуті знання у різних правових ситуаціях; тлумачити та застосовувати норми матеріального та процесуального права; виокремлювати юридично значущі факти і формувати обґрунтовані правові висновки)» (Освітньо-професійна програма першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» Львівського державного університету внутрішніх справ, 2018) (див. Додаток Е-2).

Після отримання відповідної кваліфікації випускники здатні «виконувати професійні обов'язки та займати такі первинні посади: секретар судового засідання, секретар суду, помічник приватного детектива, помічник судді, помічник юриста, помічник-консультант народного депутата України, державний виконавець, оперуповноважений, інспектор патрульної служби, командир відділення (органи внутрішніх справ), молодший інспектор (органи внутрішніх справ), помічник дільничного інспектора міліції, помічник оперуповноваженого, помічник слідчого, інспектор (пенітенціарна система), оперуповноважений (пенітенціарна система), інспектор праці (правовий), приватний детектив, судовий експерт, юрисконсульт. Такі випускники мають право продовжити навчання на другому рівні вищої освіти для отримання ОС «Магістр» із спеціальності «Право» або інших спеціальностей специфічних категорій» (Освітньо-професійна програма першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» Національного університету біоресурсів і природокористування України, 2018) (див. Додаток Е-3).

Відповідно до освоєних знань та сформованих умінь і навичок фахівці у галузі права можуть забезпечувати ефективну роботу органів прокуратури, юстиції, суду, поліції, адвокатури, нотаріату, фіскальних органів, органів державної влади та місцевого самоврядування, приватних структур у різних сферах діяльності (Освітньо-професійна програма першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» Національного університету «Львівська політехніка», 2018).

В умовах реформування юридичної освіти в Україні виникла нагальна потреба у розробці стандартів доступу до юридичної професії. У 2016 році Міністерство освіти і науки України представило пілотний проект із впровадження єдиного фахового вступного випробування (ЄФВВ) з використанням організаційних технологій проведення зовнішнього незалежного оцінювання (ЗНО) для вступу у заклади вищої освіти для здобуття ступеня магістра за спеціальністю 081 «Право». У наступному році ЄФВВ було проведено у всіх закладах вищої освіти, що здійснюють підготовку фахівців за цією спеціальністю.

Набір у магістратуру за спеціальністю «Право» за технологією зовнішнього незалежного оцінювання в Україні здійснювали 104 ЗВО. На базі університетів було створено 75 пунктів тестування, у яких діяли 1189 аудиторій. Тест, на виконання якого було відведено 240 хвилин, складався з трьох блоків:

- «блок «Право», який містив 70 тестових запитань з шести правничих дисциплін: «Адміністративне право», «Конституційне право», «Кримінальне право», «Кримінальний процес», «Цивільне право», «Цивільний процес» (105 хвилин);
- блок ТЗНПК (тест загальних навчальних правничих компетентностей), який містив 30 тестових запитань, розділених на 3 групи: «Критичне мислення» представлене першими 12 тестовими запитаннями ТЗНПК, «Аналітичне мислення» – наступними 9 запитаннями тесту, і «Логічне мислення» – останніми 9 запитаннями (75 хвилин);
- блок «Іноземна мова», формат якого повністю відповідав завданням тесту ЗНО, що складають випускники середньої школи в частині Бланку А, де перевірялися лише компетентності «Читання» і «Застосування мови». Використані в блоці «Іноземна мова» тексти запозичені з нефахової зарубіжної преси, веб-сайтів університетів, і присвячені питанням, близьким до правничої професії (60

хвилин)» (Стан юридичної освіти в Україні. Аналітичне дослідження за результатами освітніх вимірювань, 2018).

Незалежне оцінювання дало можливість реально оцінити рівень професійної підготовки випускників ЗВО, які отримали кваліфікацію бакалавр права. Загалом у вступних іспитах до магістратури брали участь 16129 осіб, з яких 3225 бакалаврів з права, що становить приблизно 20%, не змогли подолати поріг «склав/ не склав» з усіх трьох частин тестування (Стан юридичної освіти в Україні. Аналітичне дослідження за результатами освітніх вимірювань, 2018).

Відповідно до рейтингу ЗВО, складеного Інститутом освітньої аналітики МОН України, згідно з отриманими абітурієнтами середніми балами зі всіх блоків тестування, найкращі результати професійної підготовки продемонстрували випускники таких закладів:

1. Національний університет «Києво-Могилянська академія» – 470,5 балів;
2. Київський національний університет імені Тараса Шевченка – 448,4 бали;
3. Львівський національний університет імені Івана Франка – 448,4 бали;
4. Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого – 433,7 балів;
5. Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» – 427,1 бал;
6. Національний університет «Острозька академія» – 426,7 балів;
7. Національний університет «Одеська морська академія» – 425,0 балів;
8. Київський національний лінгвістичний університет – 422,0 бали;
9. Полтавський юридичний інститут Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого – 420,2 бали;
10. Хмельницький університет управління та права – 419,3 бали.

Найгірший рівень знань показали бакалаври права таких ЗВО:

1. Вищий навчальний заклад «Східноєвропейський університет економіки і менеджменту» – 354,2 бали;

2. Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського – 356,9 балів;
3. Академія Державної пенітенціарної служби – 367,9 балів;
4. Академія праці, соціальних відносин і туризму – 368,2 бали;
5. Міжнародний гуманітарний університет – 370,3 бали.

Отже, можемо зробити висновок, що найкращі показники професійної підготовки бакалаврів права продемонстрували профільні юридичні ЗВО – середній бал 424,39; класичні університети – 415,84; а також ЗВО економіки, фінансів, управління та підприємництва – 409,85, тоді як аграрні (середній бал випускників – 380,7), правоохоронні (середній бал випускників – 380,86) та приватні ЗВО (середній бал випускників – 386,38) показали найгірші результати навчання бакалаврів у галузі права (Найгірше правників навчають у аграрних вишах – ЗНО з права, 2017).

Таким чином, ЄФВВ стало вагомим етапом на шляху до впровадження стандартизованого оцінювання вищої юридичної освіти, що сприяє забезпеченню якості професійної підготовки майбутніх правників та здійсненню ефективного контролю за результатами навчання.

Професійна підготовка бакалаврів права в Україні базується на освітньо-професійних програмах тривалістю 4 роки навчання. Бакалаврські освітньо-професійні програми належать до першого рівня кваліфікації, шостого рівня Національної рамки кваліфікацій України (НРК), шостого рівня Європейської рамки кваліфікацій для навчання впродовж життя (EQF LLL) першого циклу Європейського простору вищої освіти (HPFQ ENEA). Основними формами навчання є денна та заочна (Наказ МОН України «Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти від 12.12.2018 №1379, 2018).

Зміст освітньо-професійних програм, навчальних планів, програм навчальних дисциплін в Україні розробляє ЗВО на основі Закону України «Про



вищу освіту» (2014) та з урахуванням положень і норм Стандарту вищої освіти України за спеціальністю 081 «Право» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, затвердженого 12 грудня 2018 року наказом Міністерства освіти і науки України №1379. «Цей стандарт вводиться в дію з 2018–2019 навчального року та визначає базові вимоги до змісту та результатів освітньої діяльності ЗВО, які готують бакалаврів права» (Наказ МОН України «Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти від 12.12.2018 №1379, 2018).

У вітчизняних закладах вищої освіти студенти, які навчаються за освітньо-професійною програмою з права, для отримання кваліфікації «Бакалавр права» повинні виконати повний обсяг освітньо-професійної програми, пройти навчальну та виробничу практики, які є обов'язковими елементами підготовки фахівців-правників, скласти атестаційний екзамен, який передбачає оцінювання досягнення результатів навчання, визначених в освітньо-професійних програмах, а також виконати та захистити бакалаврську кваліфікаційну роботу.

Обсяг освітньо-професійної програми з підготовки бакалаврів права на базі повної загальної середньої освіти становить «240 кредитів ЄКТС, з яких не менше 150 кредитів ЄКТС має бути спрямовано на забезпечення загальних та спеціальних (фахових) компетентностей за спеціальністю 081 «Право» та не менше 10 кредитів ЄКТС повинно спрямовуватися на практику в юридичних особах публічного та приватного права, які здійснюють діяльність з правозастосування, зокрема, на базі юридичних служб органів місцевого самоврядування, органів законодавчої та виконавчої влади, підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності, а також у судах, прокуратурі, адвокатурі, нотаріаті, юридичних клініках закладів вищої освіти» (Наказ МОН України «Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти від 12.12.2018 №1379, 2018).

Освітньо-професійна програма бакалаврського рівня вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» в ЗВО України «спрямована на формування компетентностей, необхідних для розуміння природи і функцій права, змісту його основних правових інститутів, застосування права, а також меж правового регулювання різних суспільних відносин, а також формування знань про основи поведінки індивідів і соціальних груп; творення права, його тлумачення та застосування; правові цінності принципи, а також природу і зміст правових інститутів базових галузей права; етичні стандарти правничої професії. Основним фокусом освітньо-професійної програми є оволодіння основами фундаментальних та практичних знань в галузі права» (Освітньо-професійна програма першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» Національного університету біоресурсів і природокористування України, 2018).

Дослідження освітньо-професійних програм з права в українських ЗВО дало змогу виявити розподіл змісту професійної підготовки бакалаврів права на обов'язкові та вибіркові дисципліни, які своєю чергою поділяються на два цикли підготовки: цикл загальної підготовки та цикл професійної підготовки. Співвідношення обсягу навчального часу та кількості кредитів на кожен з циклів підготовки визначається окремим ЗВО. Наприклад, в освітньо-професійній бакалаврській програмі з права Національного університету «Львівська політехніка», загальний обсяг якої становить 240 кредитів ЄКТС, цикл загальної підготовки становить 86 кредитів, а цикл професійної підготовки – 154 кредити (Освітньо-професійна програма першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» Національного університету «Львівська політехніка», 2018). Освітньо-професійна програма Національного університету «Острозька академія» передбачає 150 кредитів на обов'язкові (нормативні) початкові дисципліни та 90 кредитів – на вибіркові дисципліни (Освітньо-професійна програма першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» Національного університету «Острозька академія», 2018).

Основним нормативним документом ЗВО, що «визначає перелік та обсяг нормативних і вибіркових навчальних дисциплін, послідовність їх вивчення, конкретні форми проведення навчальних занять та їхній обсяг, графік навчального процесу, форми проведення поточного та підсумкового контролю» (Положення про організацію освітнього процесу в Національному університеті «Львівська політехніка», 2019, с.5) є навчальний план, що формується на основі освітньо-професійної програми.

Обов'язкові навчальні дисципліни освітньо-професійних програм з права встановлюються державним стандартом вищої освіти України за спеціальністю 081 «Право» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, тому заклади вищої освіти зобов'язані дотримуватись їх назв та обсягів. Зокрема, навчальний план бакалавра права у Львівському державному університеті внутрішніх справ охоплює такі цикли обов'язкових компонентів освітньо-професійної програми: цикл дисциплін соціально-гуманітарної підготовки, природничо-наукової підготовки, професійної і практичної підготовки, які охоплюють дисципліни загальнопрофесійної та спеціальної професійної підготовки, зокрема:

- цикл гуманітарної та соціально-економічної підготовки («Іноземна мова за професійним спрямуванням», «Історія та культура України», «Українська мова за професійним спрямуванням», «Філософія», «Політологія», «Соціологія», «Логіка юридична», «Юридична психологія»);
- цикл природничо-наукової підготовки («Основи економічної теорії», «Безпека життєдіяльності» та «Охорона праці»);
- цикл професійної і практичної підготовки («Адміністративне право і адміністративний процес», «Історія держави і права України», «Історія держави та права зарубіжних держав», «Конституційне право», «Судові та правоохоронні органи», «Кримінальне право», «Кримінальний процес», «Теорія держави та права», «Цивільний процес», «Криміналістика», «Кримінологія», «Юридичне

документознавство», «Міжнародне право», «Електронні сервіси в господарській діяльності»).

Варіативна частина освітньо-професійної програми з права, яка визначається ЗВО, містить навчальні дисципліни самостійного вибору закладу вищої освіти та навчальні дисципліни вільного вибору студента. Наприклад, навчальний план Національного університету «Львівська політехніка» передбачає вивчення таких дисциплін самостійного вибору ЗВО: «Соціологія права», «Земельне право», «Конституційний процес», «Міграційне право», «Екологічне право», «Історія вчень про державу і право», «Кримінологія», «Податкове право», «Фінансове право», «Інформаційне право», «Основи права Європейського союзу». До дисциплін вільного вибору студента належать: «Культурологія права», «Аграрне право», «Державне будівництво і органи місцевого самоврядування», «Кримінально-виконавче право», «Митне право», «Правове забезпечення тендерної рівності», «Банківське право», «Правове регулювання фінансової діяльності», «Сімейне право», «Правове забезпечення інформаційної безпеки», «Правове регулювання зовнішньо-економічної діяльності» (Освітньо-професійна програма першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» Національного університету «Львівська політехніка», 2018).

Освітній процес у закладах вищої юридичної освіти України реалізується у формі навчальних занять, самостійної роботи, практичної підготовки та проведення контрольних заходів. Результати аналізу освітньо-професійних програм юридичних факультетах вітчизняних ЗВО свідчать, що до основних видів навчальних занять належать лекція, практичне, індивідуальне заняття та консультація.

Основним видом навчальних занять у ЗВО, які пропонують освітньо-професійні програми підготовки бакалаврів права, є лекція, яка спрямована на виклад теоретичного матеріалу та ознайомлює здобувачів вищої освіти з науково-

теоретичними положеннями і методологією обраної спеціальності та показує її взаємозв'язок з іншими галузями знань. Лекція закладає фундамент наукових знань та визначає зміст інших видів навчальних занять відповідно до робочої програми навчальної дисципліни.

Найпоширенішою формою у вітчизняних ЗВО можна вважати традиційну лекцію, структура якої містить вступ, основну частину та висновки. Така форма лекції передбачає активну участь викладача, при якій студенти виконують роль пасивних слухачів. Перевагами такої форми лекційного заняття є повна подача викладачем необхідного навчального матеріалу, наявність відповідних записів у студентів, необхідних для вивчення теми. Проте, низька ефективність такої форми організації освітнього процесу зумовлює пошук нових підходів до проведення лекційних занять, зокрема проведення лекції-візуалізації, яка базується на застосуванні принципу наочності та образності, що допомагає студентам уявити конкретику теми, стимулювати подальше самостійне вивчення питань, які їх зацікавили; лекції-пресконференції, яку проводять на актуальні для суспільства теми, у ході якої студенти задають питання викладачу, а основну частину становить логічно побудована доповідь-відповідь; лекції-розмови, які мають форму діалогу між викладачем і студентами і передбачають активну участь обох сторін; лекції-дискусії, які проводять тоді, коли студенти вже освоїли певний обсяг інформаційно-правових знань і можуть вільно висловлювати свої думки щодо запропонованої тематики, тим самим стимулюючи мислення та розвиваючи комунікативні вміння і навички тощо. У Національному університеті «Львівська політехніка» майбутні бакалаври права слухають курси лекцій з таких дисциплін як «Історія держави і права України», «Юридична деонтологія», «Конституційне право», «Політологія», «Адміністративний процес», «Правове забезпечення гендерної рівності», «Соціологія конфлікту», «Правове регулювання фінансової діяльності» тощо (Освітньо-професійна програма першого (бакалаврського) рівня

вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» Національного університету «Львівська політехніка», 2018).

Практичні заняття на юридичних факультетах ЗВО України проводяться у формі детального розгляду студентами окремих теоретичних положень навчальної дисципліни під керівництвом викладача з метою формування вмінь і навичок їх практичного використання через виконання здобувачем вищої освіти індивідуальних завдань. Основним завданням практичних занять є закріплення та поглиблення знань, які освоєні під час лекцій та самостійної роботи, а також вдосконалення вміння застосовувати їх для розв'язування практичних задач. Варто зазначити, що у процесі таких занять здійснюється активне формування і розвиток у майбутніх юристів умінь, навичок і якостей, необхідних для подальшої професійної діяльності. Наприклад, студентам юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка пропонують практичні заняття з таких дисциплін: «Дотримання прав людини в процесі кримінального переслідування», «Екологічне право», «Кримінологія», «Основи права Європейського Союзу», «Правове регулювання сімейних відносин», «Судові органи України», «Юридична психологія» та інші (Освітньо-професійна програма першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» Національного університету імені Івана Франка, 2019) (див. Додаток Е-4).

Така форма організації освітнього процесу як індивідуальне заняття проводиться з окремими студентами для підвищення рівня їхньої підготовки чи розкриття індивідуальних здібностей студентів до науково-дослідної роботи та творчої діяльності. Видами індивідуальних завдань є – реферати, аналітичні огляди, есе, курсові і дипломні роботи, які виконуються студентом самостійно під керівництвом викладача та демонструють здатність студента до поглибленого вивчення теоретичного матеріалу, самостійної роботи з навчальною та науковою

літературою, вміння використовувати наявні знань для розв'язання поставлених практичних завдань.

Аналіз освітньо-професійних програм підготовки бакалаврів у галузі права в Україні засвідчив необхідність написання і захисту курсових робіт під керівництвом кваліфікованих викладачів на основі набутих з даної та суміжних дисциплін знань та умінь. Тематика курсових робіт повинна відповідати завданням навчальної дисципліни або кількох дисциплін і має тісно пов'язуватися з практичними потребами юриспруденції. Здобувачам вищої юридичної освіти надається право вибирати тему курсової роботи або запропонувати власну. Зокрема, освітньо-професійна програма бакалаврського рівня вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» Національного університету біоресурсів і природокористування України передбачає написання і захист 5 курсових робіт впродовж навчання з таких навчальних дисциплін: «Теорія держави і права» (2 семестр), «Конституційне право України» (3 семестр), «Цивільне та сімейне право» (4 семестр), «Кримінальне право» (5 семестр), «Аграрне право» (8 семестр) (Освітньо-професійна програма першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» Національного університету біоресурсів і природокористування України, 2018).

Самостійна робота здобувачів вищої освіти становить важливу частину освітнього процесу в закладах вищої юридичної освіти, яка передбачає підготовку до навчальних занять шляхом опрацювання літературних джерел, конспектів лекцій, виконання індивідуальних завдань, написання курсових і дипломних проектів, підготовку до контрольних робіт, диференційованих заліків, екзаменів та інших форм поточного контролю. Такий вид організації освітнього процесу спрямований на поглиблення і закріплення знань майбутніх фахівців у галузі права, розвиток практичних та аналітичних умінь і навичок та сприяє формуванню високої культури розумової праці студентів, готовності до самовдосконалення та навчання впродовж життя. Обсяг навчального часу, що відводиться на самостійну

роботу студента бакалаврату, регламентується в описі освітньо-професійної програми та в навчальному плані і становить щонайменше 50% від навчального часу студента денної форми навчання, що передбачається на вивчення певних дисциплін.

У процесі самостійної роботи студенти юридичних факультетів вітчизняних ЗВО мають можливість отримати фахову пораду від викладача, з'ясувати складні чи незрозумілі питання, уточнити певні теоретичні положення чи методологію виконання дослідження під час проведення консультацій згідно з встановленим розкладом. «Консультація може бути індивідуальною чи колективною, залежно від того, консультиє викладач студентів з питань, що пов'язані з виконанням індивідуальних завдань, чи з теоретичних питань навчальної дисципліни» (Положення про організацію освітнього процесу у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка, 2018).

Практичне навчання студентів є невід'ємною складовою частиною процесу підготовки бакалаврів права в українських ЗВО і поділяється на навчальну (ознайомчу) та виробничу (переддипломна) практики. Навчальна практика, тривалістю 3 тижні, відбувається без відриву від навчання на 2 і 3 курсах на базі органів місцевого самоврядування, місцевих державних адміністрацій, органів прокуратури, органів внутрішніх справ, місцевих судів, нотаріальних контор, адвокатських бюро та об'єднань, відділів державної виконавчої служби, бюро правової допомоги, тощо. Виробнича практика, яка триває 6 тижнів, проходить на 4 році навчання на базі місцевих державних адміністрацій, управління юстиції, органів місцевого самоврядування, органів прокуратури, органів внутрішніх справ, місцевих судів, юридичних служб та структурних підрозділів міністерств, інших органів державної виконавчої влади, підприємств, установ, організацій, органів сфери державної служби, органів виконання покарань Державної пенітенціарної служби, державної виконавчої служби в системі органів Міністерства юстиції України, господарських судів, державних та приватних



нотаріальних конторах, адвокатських об'єднаннях, Міністерстві соціальної політики України. Завданням виробничої практики є ознайомити студентів з кар'єрними можливостями, досвідом організації правової роботи, практикою застосування чинного законодавства України, організацією правового виховання та навчання; зібрати й узагальнити практичний матеріал для написання кваліфікаційної та дипломної роботи, набути навички проведення науково-дослідної роботи (Освітньо-професійна програма першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» Національного університету «Острозька академія», 2018).

Атестація здобувачів освітнього ступеня бакалавр за спеціальністю «Право» здійснюється у формі комплексного екзамену, до структури якого входить оцінювання компетентностей з таких навчальних дисциплін: «Конституційне право», «Кримінальне право», «Трудове право», «Цивільне право». За результатами успішної атестації студенту видається диплом державного зразку про присвоєння освітнього ступеня бакалавр у галузі знань 08 «Право» спеціальності 081 «Право» із присвоєнням кваліфікації – бакалавр права (фахівець з права) (Освітньо-професійна програма першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» Національного університету біоресурсів і природокористування України, 2018).

Отже, дослідження змістового компоненту професійної підготовки бакалаврів права у закладах вищої юридичної освіти України свідчить, що цикл загальної підготовки становить значний відсоток від обсягу навчального навантаження бакалаврів права, тобто організація освітнього процесу недостатньою мірою спрямована на формування компетентностей випускника у сфері професійної діяльності. Крім того, доцільно було б збільшити варіативність навчальних планів, що надавало б здобувачам вищої освіти більші можливості для вибору навчальних дисциплін та мінімалізації кількості обов'язкових навчальних дисциплін, та сприяло б підвищенню якості освітнього процесу.

У результаті проведеного дослідження стану професійної підготовки бакалаврів права в закладах вищої освіти можемо стверджувати про позитивні зміни на шляху до реформування вищої юридичної освіти та правової системи України загалом. Проте, для наближення системи підготовки юристів в Україні до європейських та світових стандартів не викликає сумнівів необхідність її подальшого удосконалення як на рівні органів державної влади, так і зі сторони закладів вищої освіти. З метою підвищення якості професійної підготовки бакалаврів права у закладах вищої освіти України необхідне переосмислення змісту та організації освітнього процесу, зокрема із застосуванням позитивного досвіду світових лідерів вищої юридичної освіти (Столярчук, 2019).

### **3.2. Порівняльний аналіз професійної підготовки бакалаврів у галузі права в Канаді та Україні**

Порівняльний аналіз професійної підготовки бакалаврів у галузі права в університетах Канади та України здійснено з метою виявлення спільних та відмінних рис у системі вищої юридичної освіти, що передбачає вивчення специфіки нормативного, теоретико-методологічного, змістового й операційного компонентів. На нашу думку, виявлення прогресивних ідей досвіду Канади та їх зіставлення з традиціями вітчизняної вищої освіти сприятиме вдосконаленню професійної підготовки майбутніх фахівців з права в університетах України.

З метою порівняння нормативно-правового забезпечення професійної підготовки бакалаврів з права в університетах Канади й України варто взяти до уваги міжнародні документи, закони про вищу освіту, галузеві стандарти підготовки бакалаврів права та нормативно-правову документацію університетів Канади та України, що містить положення про умови прийому та зарахування вступників, організацію навчального процесу, оцінювання й атестацію здобувачів вищої освіти, забезпечення якості освітньої діяльності, а також освітньо-

професійні програми, навчальні плани, описи модулів навчальних дисциплін тощо.

У процесі дослідження з'ясовано, що професійна підготовка майбутніх фахівців у галузі права в Канаді та Україні базується на міжнародних документах, зокрема, «Світовій декларації щодо вищої освіти у двадцять першому столітті: бачення та реалізація», яка передбачає інтернаціоналізацію вищої освіти, рівний доступ до вищої освіти, диверсифікацію освітніх моделей, студентоцентрикований підхід до організації навчального процесу, використання інформаційно-комунікаційних технологій, академічну свободу закладів вищої освіти, навчання впродовж життя, науково-дослідну роботу у співпраці з громадськістю, забезпечення контролю якості вищої освіти (World Declaration on Higher Education for the Twenty First Century: Vision and Action, 1998). Наступний міжнародний документ у сфері вищої освіти – «Конвенція про визнання кваліфікацій з вищої освіти у Європейському регіоні» або «Лісабонська конвенція» від 11 квітня 1997 року (Convention on the Recognition of Qualifications concerning Higher Education in the European Region, 1997), яка була розроблена та прийнята під егідою Ради Європи та ЮНЕСКО, передбачає рівний доступ всіх людей до різноманіття систем освіти та полегшення доступу до освітніх ресурсів інших держав. Цей документ був ратифікований Верховною Радою України 3 грудня 1999 року, тоді як Канада стала учасником Лісабонської конвенції про визнання кваліфікацій у 1997 році. Згідно з цією конвенцією у 2013 році всіма державами-учасницями ЮНЕСКО були прийняті Рекомендації щодо використання рамок кваліфікацій у визнанні іноземних кваліфікацій (Recommendation on the Use of Qualifications Frameworks on the Recognition of Foreign Qualifications), які сприяють розвитку рамок кваліфікацій у кожній країні-учасниці, а також використанні цих рамок у процесі визнання кваліфікацій (Canadian Information Centre for International Credentials, 2014).

Канада, освіта у якій децентралізована на всіх рівнях, не володіє загальнодержавною системою вищої освіти, і, відповідно, не має єдиного закону про вищу освіту. Розробка та реалізація законів і нормативно-правових документів у сфері освіти належить до повноважень законодавчої влади окремих провінцій і територій, які базуючись на світових і національних освітніх тенденціях, враховують особливості функціонування регіону та специфіку системи освіти. Серед документів, які регулюють вищу освіту Канади на державному рівні, можна виокремити Міністерську заяву щодо забезпечення якості освіти в Канаді (Ministerial Statement on Quality Assurance of Degree Education in Canada, 2007), яка була схвалена відповідними міністерствами та департаментами освіти провінцій і територій в якості орієнтира для прийняття рішень щодо ліцензування нових закладів й освітньо-професійних програм на місцевому рівні. Цей документ визначає Рамку кваліфікаційних рівнів Канади (Canadian Degree Qualifications Framework) з метою узгодженості опису кожного рівня для досягнення спільних результатів навчання; Процедури і стандарти для оцінювання якості нових програм для здобуття освітнього рівня (Procedures and Standards for New Degree Program Quality Assessment), де описані знання, вміння і навички, якими повинен володіти випускник закладу вищої освіти після отримання певного освітнього рівня для забезпечення чітких стандартів навчання та належної якості освіти; Процедури і стандарти для оцінювання нових установ, які присвоюють освітні рівні (Procedures and Standards for Assessing New Degree-Granting Institutions), яким регулюється процес визнання нового закладу вищої освіти. Іншим документом державного рівня є Національний профіль компетентностей (National Entry to Practice Competency Profile for Lawyers and Quebec Notaries, 2012), що визначає знання, вміння і навички та завдання, які необхідно досягти для практики права в Канаді. Пан-канадська структура кваліфікацій (Pan-Canadian Qualification Frameworks, 2015) – це документ, який визначає головні цілі та результати навчання для кожної кваліфікації в контексті конкретної системи освіти, і

співвідношення між різними кваліфікаціями, що дає змогу зіставляти системи кваліфікацій різних країн, тим самим забезпечуючи механізми трансферу кредитів та визнання кваліфікації, здобутих в системах освіти інших країн, сприяючи мобільності фахівців між країнами, які володіють різними освітніми системами.

Основними компонентами нормативно-правової бази вищої освіти України є «Закон України про вищу освіту» (2014), Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття») (Постанова Кабінету міністрів України «Про державну національну програму «Освіта» («Україна XXI століття»)) від 03 листопада 1993 року № 896. (1993), Національна доктрина розвитку освіти (Постанова Кабінету міністрів України «Про Державну національну програму «Освіта» («Україна XXI століття») від 29.05.1996 №576. (1996), Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 рр. (Указ Президента України «Про національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» від 25 червня 2013 р. № 344/2013. (2013), де спостерігається тенденція до відходу від централізованого управління системою вищої освіти, а натомість декларуються принципи демократизації, автономізації та персоналізації освітнього процесу.

Варто зазначити, що ухвалення Закону України «Про вищу освіту» (2014) продемонструвало наближення вітчизняної системи вищої освіти до європейських та світових стандартів, адже заклади вищої освіти отримали право на розширення академічної, господарської та фінансової автономії, що передбачає широкі можливості для реалізації власного бачення організації освітнього процесу, самостійної розробки та затвердження освітньо-професійних програм і навчальних планів, планування і розподілу бюджету, що здійснюватиме позитивний вплив на підвищення рівня конкурентоспроможності вітчизняних закладів вищої освіти на міжнародному ринку надання освітніх послуг.

Важливим кроком на шляху до впровадження прозорих механізмів забезпечення внутрішнього та зовнішнього контролю якості вищої юридичної освіти України стало створення 1 вересня 2015 року Національного агентства із

забезпечення якості вищої освіти (НАЗЯВО), що передбачено у Законі України «Про вищу освіту» (2014). Проте, лише на початку 2019 року ця структура офіційно розпочала свою діяльність, яка полягає у виконанні регуляторних та контрольних функцій із забезпечення якості вищої освіти, а саме акредитації закладів освіти та освітньо-професійних програм, аналізу якості освітньої діяльності, формуванні єдиної бази даних, запровадженні закладами вищої освіти спеціалізацій на кожному рівні вищої освіти, розробці порядку присудження наукових ступенів спеціалізованими вченими радами закладів вищої освіти, акредитації спеціалізованих вчених рад тощо (НАЗЯВО, 2019).

Результати аналізу нормативно-правової бази професійної підготовки майбутніх фахівців з права в Україні свідчать, що окрім зазначених вище документів, на державному рівні діють Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти» від 29 квітня 2015 р. № 266. (2015), Національна рамка кваліфікацій (2011), що забезпечує структурований опис освітньо-навчальних, освітньо-наукових і наукових кваліфікаційних рівнів освіти відповідно до характерних для певного рівня освіти компетентностей.

Дослідження професійної підготовки бакалаврів у галузі права в університетах Канади засвідчало відсутність державного стандарту для цієї галузі через децентралізацію канадської системи вищої освіти. Функції організації та управління вищою юридичною освітою, визначення змісту та освітніх рівнів підготовки майбутніх фахівців з права забезпечуються на місцевому рівні відповідними відділами органів самоврядування – міністерствами чи департаментами освіти кожної провінції та території. Університети Канади, володіючи відносною автономією, самостійно розробляють освітньо-професійні та навчальні програми, а також визначають методи викладання, навчання, оцінювання та форми атестації здобувачів вищої освіти у галузі права. Моніторинг за якістю надання освітніх послуг правничими школами здійснюється здебільшого

юридичними товариствами у кожній провінції та території шляхом розробки та контролю за дотриманням державних вимог щодо допуску до здійснення юридичної діяльності, де визначено обов'язкові компетентності для здобуття освітнього рівня із загального права, а саме в основних галузях матеріального знання, правових навичок і професіоналізму та етики.

Протягом останніх років Україна здійснила значний поступ у розробці нормативно-правової бази професійної підготовки фахівців у галузі права, зокрема затвердивши галузевий стандарт для спеціальності 081 «Право» галузі знань 08 «Право» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, що стало першим етапом на шляху до реформування та модернізації національної системи вищої юридичної науки. Цей стандарт встановлює основні вимоги до змістового та оцінно-результативного компонентів освітньої діяльності ЗВО, які здійснюють професійну підготовку бакалаврів права, пропонуючи перелік компетентностей випускника та окреслюючи можливості їх подальшого працевлаштування. Таким чином, освітньо-професійні програми закладів вищої освіти України, які здійснюють підготовку бакалаврів права, базуються на положеннях та нормах цього галузевого стандарту (Наказ МОН України «Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти від 12.12.2018 №1379, 2018).

Отже, нормативно-правове забезпечення професійної підготовки бакалаврів у галузі права в Канаді та Україні характеризується певними відмінностями у контексті державного регулювання вищої юридичної освіти, автономності правничих шкіл та наявності галузевих стандартів для цієї спеціальності.

Вагому роль у професійній підготовці бакалаврів у галузі права в університетах Канади відіграє членство у світових (Міжнародна асоціація права (International Law Association), Міжнародна асоціація студентів-правників (International Law Students Association), Міжнародна асоціація юристів (International Bar Association), Міжнародна асоціація прокурорів (International

Association of Prosecutors), Міжнародна рада юристів (International Council of Jurists), Міжнародна організація права розвитку (International Development Law Organization), Асоціацією юристів Співдружності (Commonwealth Lawyers Association), Міжамериканською асоціацією адвокатів (Inter-American Bar Association), Міжнародна комісія юристів (International Commission of Jurists) та національних (Федерація юридичних товариств Канади (Federation of Law Societies of Canada), Канадська асоціація юристів (Canadian Bar Association), Судова рада Канади (Canadian Judicial Council), Товариство державних нотаріусів Британської Колумбії (Society of Notaries Public of British Columbia), Товариство адвокатів (Advocates' Society), Канадський форум з цивільного судочинства (Canadian Forum on Civil Justice), Рада деканів правничих шкіл Канади (Council of Canadian Law Deans) організаціях, які забезпечують можливості для співпраці фахівців у галузі права в межах країни та у світовому масштабі, стимулюють професійний розвиток та навчання впродовж життя, гарантують високу якість надання освітніх послуг і забезпечують високі стандарти юридичної діяльності та верховенства права в Канаді.

На території України діють такі професійні громадські об'єднання юридичного профілю як Союз юристів України, Всеукраїнська професійна спілка адвокатів України, Асоціація правників України, Національна асоціація адвокатів України, Спілка адвокатів України, Рада адвокатів України, Асоціація адвокатів України, Українська правнича фундація, Українська нотаріальна палата, Українська асоціація прокурорів, Студентська правова асоціація, Світовий конгрес українських юристів, Всеукраїнська незалежна суддівська асоціація, головним завданням яких є згуртування всіх представників юридичної професії в єдину правничу спільноту, сприяння проведенню реформи юридичної освіти відповідно до кращих стандартів та вимог сьогодення; побудова ефективних відносин з державними органами та участь у законотворчому процесі, розвиток міжнародної співпраці з правничими організаціями світу, проведення конференцій,



симпозіумів, форумів, підвищення рівня правової допомоги населенню, розвиток юридичної професії, підвищення ролі та авторитету правника в суспільстві, встановлення верховенства права в Україні.

Варто зазначити, що Україна є активним членом низки міжнародних та європейських правових організацій, зокрема Міжнародної асоціації юристів (International Bar Association, IBA), Організації з безпеки і співробітництва в Європі (Organization for Security and Co-operation in Europe), Гаазької конференції з міжнародного приватного права (The Hague Conference on International Private Law), Організації за демократію та економічний розвиток (ГУАМ), Постійної палати третейського суду (Permanent Court of Arbitration, PCA) а також підтримує тісні контакти з Американською асоціацією юристів (American Bar Association, ABA) і є спостерігачем при Раді адвокатур та юридичних товариств Європи (The Council of Bars and Law Societies of Europe, CCBE). Важливу роль у професійній підготовці правників в Україні відіграє приєднання до Європейської асоціації студентів-юристів (The European Law Students' Association, ELSA), що дає можливість студентам українських університетів брати участь у програмах обміну та стажування, конкурсах тренувальних судових процесів, літніх школах та різноманітних зустрічах, вебінарах і науково-дослідних проектах. Отже, можемо зробити висновок про активну участь обох країн у діяльності міжнародних організацій та асоціацій юристів.

Відмінність полягає у тому, що на національному рівні в Канаді функціонують юридичні товариства кожної провінції та території, а також їх координаційний орган – Федерація юридичних товариств Канади, членство в яких є обов'язковим для всіх фахівців у галузі права, а їхня діяльність передбачає не лише регулювання юридичної професії у громадських інтересах, а й розробку, впровадження уніфікованих стандартів допуску до професійної діяльності у тісній співпраці з правничими школами, які отримали чітку специфікацію знань, умінь та навичок, якими має володіти випускник. В Україні всі професійні

об'єднання правників є громадськими організаціями, що об'єднують суб'єктів правової сфери України на добровільних засадах та не беруть участі в процесі реформування системи професійної підготовки майбутніх фахівців і не демонструють ініціативи щодо співпраці з ЗВО, які готують майбутніх юристів, у контексті організації практики, стажування чи підвищення кваліфікації для працівників.

В Україні результати теоретичних та науково-практичних досліджень у галузі права можна опублікувати у великій кількості вітчизняних фахових видань, зокрема, «Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції», «Альманах права», «Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)», «Вісник Академії адвокатури України», «Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Серія: Юридичні науки», «Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки», «Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право», «Держава і право», «Наукові записки НаУКМА: Юридичні науки», «Питання боротьби зі злочинністю», «Право і суспільство», «Соціальне право», «Теорія та практика судової експертизи і криміналістики», «Український часопис міжнародного права», «Філософські та методологічні проблеми права», «Юридична наука» тощо (див. Додаток Ж).

Існує низка українських фахових періодичних видань, які індексовані в міжнародних наукометричних базах даних, що дозволяє висвітлювати результати власних досліджень за межами України. До таких видань належать: журнали «Lex Portus», «Право України», «Інтернаука». Серія: «Юридичні науки», «Збірник праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. «Право», «Право і Безпека», «Правова держава», «Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ», «Юридичний вісник України», «Адміністративне право і процес», «Вісник Маріупольського

державного університету. Серія: Право», «Вісник Національної академії правових наук України», «Публічне право» та інші (див. Додаток Ж).

У Канаді результати наукових досліджень у галузі права публікуються у фахових наукових журналах, видавництво яких здебільшого здійснюється при правничих школах університетів за участю провідних науковців, зокрема «Юридичний огляд університету Альберти» (Alberta Law Review), «Канадський журнал адміністративного права та практики» (Canadian Journal of Administrative Law and Practice), «Журнал міжнародного права та міжнародних відносин» (Journal of International Law and International Relations), «Юридичний журнал університету Макгілла» (McGill Law Journal), «Юридичний журнал правничої школи Осгуд-Хол» (Osgoode Hall Law Journal), «Канадський журнал порівняльного та сучасного права» (Canadian Journal of Comparative and Contemporary Law), «Канадський журнал з прав людини» (Canadian Journal of Human Rights), «Журнал з вирішення спорів університету Макгілла» (McGill Journal of Dispute Resolution), «Юридичний огляд Оттавського університету» (Ottawa Law Review) тощо (див. Додаток З-1).

Варто зауважити, що в Канаді існує ряд журналів, які публікують виключно статті, що базуються на наукових дослідженнях студентів правничих шкіл, а саме: «Апеляція: Огляд сучасного права і правової реформи» (Appeal: Review of Current Law and Law Reform), що видається правничою школою Університету Вікторія, «Журнал юридичних наук Університету Далхаузі» (Dalhousie Journal of Legal Studies), «Огляд факультету права Торонтського університету» (University of Toronto Faculty of Law Review) і «Журнал юридичних наук університету Західного Онтаріо» (Western Journal of Legal Studies). Весь процес видавництва цих журналів відбувається під керівництвом студентів, які таким чином отримують практичні навички та досвід роботи у цій сфері. Такі наукові журнали як «Канадський журнал сімейного права» (Canadian Journal of Family Law), «Журнал політики і права» (Journal of Politics and Law), «Канадсько-

американський юридичний журнал» (Canadian-United States Law Journal), «Канадський журнал права і юриспруденції» (Canadian Journal of Law and Jurisprudence), «Дослідження у галузі соціальної справедливості» (Studies in Social Justice), «Інноваційний журнал» (Innovation Journal), «Юридичний журнал університету Торонто» (University of Toronto Law Journal), «Канадський журнал кримінології та кримінального правосуддя» (Canadian Journal of Criminology and Criminal Justice), та інші належать до міжнародних фахових видань та до авторитетних міжнародних наукометричних баз даних, що демонструє високу якість їх публікацій та гарантує поширення у світовому освітньо-науковому просторі (Scimago Journal & Country Rank, 2018) (див. Додаток 3-2).

Аналіз освітніх можливостей підготовки бакалаврів у галузі права в Україні та Канаді засвідчив, що їхня підготовка здійснюється у 167 ЗВО, тоді як у Канаді студенти можуть навчатися лише у 24 правничих школах.

В Україні зарахування абітурієнтів на навчання за спеціальністю 081 «Право» відбувається на основі конкурсного відбору та не передбачає особливих умов вступу чи наявності необхідних пререквізитів. Вступ на програми підготовки бакалаврів права в усіх університетах України вимагає наявності атестата про повну середню загальну освіту та сертифікатів з результатами ЗНО з трьох конкурсних предметів. Згідно зі затвердженими Міністерством освіти і науки України «Умовами прийому на навчання до закладів вищої освіти України в 2019 році», для вступу на спеціальності з особливо високим рівнем суспільної відповідальності, зокрема «Право», встановлюється мінімальна кількість балів із вступних випробувань, з якими абітурієнт допускатиметься до участі у конкурсному відборі на рівні не менше 130 балів (Вступ 2019: затверджено умови прийому до вишів, на вступників чекають зміни у творчих конкурсах, прохідних балах та пільгах, 2019).

У Канаді не існує уніфікованих вимог для вступу в правничі школи, адже кожен університет встановлює власні умови зарахування, які базуються на

поєднанні кількох складових. Процедура вступу в усі заклади вищої освіти Канади, які готують бакалаврів права, передбачає наявність пререквізитів, а саме повної чи незавершеної попередньої університетської освіти згідно з освітнім рівнем бакалавра з іншої спеціальності. Для зарахування у правничу школу Канади на програму бакалаврату університет вимагає від абітурієнта підготовки цілого пакету документів, а саме академічної довідки з попереднього місця навчання із зазначенням опанованих дисциплін та середнього показника успішності навчання з мінімальним балом приблизно 3,7. по 4,0 шкалі; сертифікату про результат обов'язкового для всіх бажаючих отримати юридичну освіту Вступного випробування правничої школи (Law School Admission Test), резюме, мотиваційного листа з обґрунтуванням бажання навчатися в обраному закладі. Кожна правнича школа в залежності від свого рейтингу встановлює мінімальний бал ВВПШ, проте, як правило, 164 бали із максимальних 180 забезпечують високі шанси на вступ у більшість правничих шкіл Канади. Окрім вищезгаданих обов'язкових документів, більшість правничих шкіл Канади при відборі студентів беруть до уваги інші фактори, такі як академічну та громадську діяльність абітурієнта, наявність рекомендаційних листів та досвіду роботи тощо.

Порівнюючи операційний компонент підготовки бакалаврів у галузі права в університетах Канади та України, варто звернути увагу на тривалість і форми навчання, методи та форми організації освітнього процесу у досліджуваних країнах.

Професійна підготовка бакалаврів права в університетах України здійснюється відповідно до освітньо-професійних програм тривалістю 4 роки навчання (240 кредитів ЄКТС). Оскільки у Канаді юридична освіта відноситься до рівня професійної освіти і є другою вищою освітою, тривалість навчання є меншою і становить 3 роки (90-99 кредитів ЄКТС в залежності від вимог університету). Організація навчального процесу в університетах Канади та України є схожою, оскільки навчальний рік складається здебільшого з двох

семестрів (осіннього та весняного), кожен з яких закінчується складанням заліково-екзаменаційної сесії, після якої починаються канікули. Проте, деякі університети, наприклад Торонтський університет в Канаді та Національний університет «Києво-Могилянська академія» в Україні, які мають високі рейтинги у професійній підготовці бакалаврів у галузі права, дотримуються триместрової організації освітнього процесу, що зумовлене намаганням рівномірно розподілити навчальне навантаження та передбачити період на самостійну роботу студентів наприкінці триместру.

Формами навчання майбутніх фахівців у галузі права, що пропонуються університетами Канади та України, є очна та заочна. Відмінність полягає у тому, що в Канаді можливість навчання на заочній формі є обмежена кількістю місць та необхідністю представити обґрунтування потреби вибору такої форми навчання. Крім того, студент-заочник має можливість вибору власної траєкторії навчання, що збільшує тривалість отримання освіти до 5–7 років. В Україні немає обмежень для навчання на заочній формі, тривалість навчання, починаючи з 2018 року вступу, скорочується з п'яти до чотирьох років і повністю відповідає навчальному плану навчання студентів денної форми навчання (Вступ 2019: затверджено умови прийому до вишів, на вступників чекають зміни у творчих конкурсах, прохідних балах та пільгах, 2019).

У результаті порівняння операційного компоненту підготовки бакалаврів у галузі права в Канаді та Україні з'ясовано, що форми організації процесу навчання в університетах цих країн є схожими й охоплюють навчальні заняття (лекції, консультації, індивідуальні й практичні заняття), самостійну роботу, практичну підготовку та контрольні заходи. Варто зазначити, що кількість аудиторних занять у процесі підготовки бакалаврів у галузі права в університетах Канади є значно меншою (20–25%), ніж в ЗВО України, що пояснюється закріпленням більшої кількості годин в освітньо-професійній програмі Канади на самостійну роботу студентів (75–80%), в рамках якої здобувач вищої освіти отримує можливість

якісної підготовки до практичних та семінарських занять, виконання індивідуальних завдань та написання наукової роботи. Однак в українських ЗВО упродовж останніх років спостерігається тенденція до поступового збільшення часу, відведеного на самостійне навчання, зокрема шляхом дистанційного навчання. Спостерігається відмінність у методиці проведення лекційних занять в університетах Канади та України. Лекції в Канаді проводяться з урахуванням студентоцентрованого підходу до організації освітнього процесу, коли студент стає активним учасником процесу навчання та самостійно продукує знання, вміння і навички шляхом ознайомлення, аналізу та критичного осмислення інформації. Натомість в українських закладах вищої юридичної освіти все ще домінує тенденція до постатейного переказу національного законодавства на лекційних заняттях, де викладач виступає в ролі передавача знань, а студенти – пасивні отримувачі інформації.

Порівнюючи застосування методів навчання під час підготовки бакалаврів у галузі права в університетах Канади та України, слід зауважити, що в українських ЗВО переважають традиційні методи викладання правничих дисциплін, а саме словесні, наочні, практичні, контрольні та методи самостійної роботи. У правничих школах Канади тяжіють до використання інтерактивних методів навчання, які забезпечують максимальне наближення ситуацій до реальної практичної діяльності майбутнього юриста та вимагають пошуку шляхів вирішення проблем на основі діалогу, обговорення, дискусії, що сприяє активному формуванню загальних та професійних компетентностей. Серед популярних методів активного навчання бакалаврів права в Канаді можемо назвати кейс-метод, «сократівський» метод, ділову гру, симуляцію, дискусійний метод, метод «мозкового штурму» тощо. Варто підкреслити, що в останні роки спостерігається тенденція до підвищення рівня використання методів активного навчання у вітчизняних ЗВО юридичного профілю, які пропонують організацію навчання у формі дискусії, представлення презентацій з подальшим обговоренням,

проблемно-пошуковими методами та кейс-методом, проте не викликає сумніву необхідність подальшого розширення сфер застосування інтерактивності в освітньому процесі в Україні.

На основі порівняння видів освітньо-професійних програм підготовки бакалаврів за спеціальністю «Право», які пропонуються закладами вищої освіти Канади та України, слід зазначити, що в університетах Канади імплементується кілька типів освітньо-професійних програм у межах освітнього рівня «Бакалавр», зокрема: програми одиничної спеціальності (англ. major JD program), спеціальності комбінованого типу (англ. combined JD program), подвійної спеціалізації (англ. double JD program), з відзнакою (англ. JD honours program). Причому деякі університети передбачають здобуття освітнього рівня бакалавра з основної спеціальності та освітнього рівня магістра чи навіть наукового ступеня доктора з додаткової спеціальності. Значна частина таких освітньо-професійних програм має міждисциплінарний характер, що передбачає опанування навчальних дисциплін з різних галузей знань, що підвищує конкурентоспроможність випускників на ринку праці у майбутньому.

Університети України пропонують освітньо-професійні програми підготовки бакалаврів права, що ведуть до присвоєння одиничного диплома. Проте, варто відзначити наявність програм додаткової спеціалізації на факультеті правничих наук Національного університету «Києво-Могилянська академія», де реалізуються дві сертифікатні програми вивчення права для бакалаврів, а саме «Міжнародний захист прав людини» та «Основи підприємницького права», що є прогресивним кроком до застосування міждисциплінарного підходу у вивченні права (Сертифікатні програми Національного університету «Києво-Могилянська академія», 2019).

Дослідження освітньо-професійних програм з права в канадських і українських ЗВО дало змогу виявити розподіл змісту професійної підготовки правників на нормативні (обов'язкові) та вибіркові дисципліни. Нерідко



навчальний план бакалавра права охоплює такі цикли обов'язкових компонентів освітньо-професійної програми: цикл дисциплін соціально-гуманітарної підготовки, природничо-наукової підготовки, професійної та практичної підготовки, що охоплюють дисципліни загальнопрофесійної та спеціальної професійної підготовки (Освітньо-професійна програма першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» Львівського державного університету внутрішніх справ, 2018; Освітньо-професійна програма першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» Національного університету «Острозька академія», 2018). Крім того, в українських ЗВО вибіркові дисципліни поділяються на дисципліни за вибором університету та дисципліни вільного вибору студента, чого не спостерігається у правничих школах Канади. Відмінність у структурі освітньо-професійних програм полягає у співвідношенні інваріативної та варіативної складових підготовки бакалаврів права в Україні та Канаді.

Аналіз програм професійної підготовки правників в Канаді виявив, що здобувачі вищої освіти мають значно більшу свободу у формуванні власної освітньої стратегії, оскільки модулі за вибором студента становлять 70% від загального обсягу кредитів, кількість яких поступово збільшується з кожним роком навчання, тоді як в університетах України цей показник варіюється в межах 25–50%. У Канаді та Україні студенти мають право обирати предмет із запропонованого списку факультативних чи елективних дисциплін, які охоплюють широке коло галузей права, наприклад екологічне, земельне, міграційне, фінансове, податкове, аграрне право, причому деякі з них є пререквізитами для дисциплін, що опановуються протягом наступних років навчання. Слід зазначити, що правничі школи Канади активно включають у вибірку компоненту модулі актуального на даний час характеру, які розглядають реальні проблеми сучасного суспільства, наприклад, вирішення спорів у сімейному праві, право інтелектуальної власності, права жінок у

транснаціональній перспективі, право війни, переговори, антикорупційне право, гендерне насилля і право, неповносправність, дискримінація у контексті прав людини і права тощо. Відмінною рисою освітньо-професійних програм з права в Канаді можна вважати те, що більшість правничих шкіл Канади на третьому році навчання передбачає вивчення лише вибірових модулів, які обираються студентами з огляду на перспективи подальшого працевлаштування та особисті професійні зацікавлення.

У Канаді всі навчальні дисципліни в правничих школах належать до категорії фахових та поділяються на цикли професійної теоретичної та практичної підготовки. В Україні дисципліни поділяються на два цикли підготовки: цикл загальної підготовки та цикл професійної підготовки. Співвідношення обсягу навчального часу та кількості кредитів на кожен з циклів підготовки визначається окремим ЗВО. Загалом спостерігається практика необґрунтовано великого навчального навантаження на вивчення дисциплін циклу загальної підготовки, які здебільшого або дублюють шкільну програму або взагалі не мають жодного відношення до професійної підготовки бакалаврів права. На нашу думку, у контексті сучасної університетської освіти доречно збільшити частку дисциплін циклу професійної підготовки, натомість звести кількість дисциплін циклу загальної підготовки до мінімуму чи інтегрувати їх зміст у дисципліни фахового спрямування, що сприятиме комплексному формуванню загальних і фахових компетентностей.

Важливим компонентом професійної підготовки бакалаврів у галузі права в Канаді та Україні є практичне навчання. Вітчизняні ЗВО здебільшого пропонують короткотривалу практику для майбутніх бакалаврів права (Освітньо-професійна програма першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» Львівського національного університету імені Івана Франка, 2018); Освітньо-професійна програма першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» Карпатського університету імені

Августина Волошина, 2018), тоді як в університетах Канади студенти-правники мають можливість проходити як короткотривалу (1–8 тижнів), так і довготривалу практичну підготовку, тривалістю від 1 семестру до 1 року.

Обсяг кредитів, які здобувачі вищої юридичної освіти отримують в результаті проходження практики у досліджуваних країнах, суттєво варіюється від університету до університету. В Канаді цей обсяг коливається від 10 до 25 кредитів ЄКТС, а в Україні – від 6 до 30 кредитів ЄКТС. В Канаді традиційною є практика на базі юридичних клінік, що лише набуває розвитку в Україні. Крім того, практична підготовка в правничих школах Канади здійснюється через систему участі у національних і міжнародних конкурсах судових процесів, участі у Національній студентській програмі Pro Vono чи роботі над видавництвом періодичних юридичних журналів.

У результаті виконаного порівняльного аналізу виявлено, що освітньо-професійні програми університетів Канади та України передбачають написання науково-дослідних робіт. Однак, студенти українських ЗВО впродовж навчання пишуть в середньому дві-три курсові роботи і одну дипломну роботу, тоді як в Канаді існує вимога до написання лише однієї кваліфікаційної роботи. Відмінність у формуванні науково-дослідницької компетентності бакалаврів у галузі права в Канаді та Україні полягає у недостатній підготовці здобувачів вищої освіти до виконання наукових досліджень, адже серед компонентів освітньо-професійних програм відсутні модулі, присвячені опануванню методами дослідження у галузі права. Водночас більшість із досліджених університетів Канади включають в обов'язкову компоненту навчальну дисципліну «Правові дослідження й академічне письмо», які дають можливість студентам ознайомитись з інструментарієм проведення досліджень у галузі права та передбачають проведення наукового дослідження та представлення отриманих результатів у науковій праці. Атестація здобувачів вищої освіти в Канаді та отримання освітнього рівня бакалавра права загалом передбачає виконання повного обсягу

освітньо-професійної програми, написання науково-дослідної роботи та окремих вимог, що встановлюються безпосередньо конкретним університетом та значно варіюються, наприклад проходження практики, участь у конкурсах судових процесах чи вивчення заздалегідь визначених навчальних дисциплін.

У вітчизняних університетах студенти, які навчаються за освітньо-професійною програмою з права, для отримання кваліфікації бакалавра права повинні виконати повний обсяг освітньо-професійної програми, пройти виробничу практику, а також практику за темою бакалаврської кваліфікаційної роботи, скласти кваліфікаційний екзамен та захистити бакалаврську роботу (Наказ МОН України «Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти від 12.12.2018 №1379, 2018).

Результати порівняльного аналізу професійної підготовки бакалаврів у галузі права в університетах Канади та України представлено у таблиці 3.3.

*Таблиця 3.3.*

**Порівняльна таблиця професійної підготовки бакалаврів у галузі права в університетах Канади та України**

Компонент	Критерій порівняння	Канада	Україна
<b>Нормативний</b>	<b>Галузь знань Спеціальність</b>	22 «Правові професії та студії» 22.01 «Право»	08 «Право» 081 «Право»
	<b>Органи управління вищою освітою</b>	Міністерство чи департамент освіти кожної провінції та території, ради з оцінки якості вищої освіти, Федерації юридичних товариств Канади, Рада деканів правничих шкіл. Управління вищою юридичною освітою відбувається на засадах децентралізації.	Міністерство освіти і науки України, Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти, органи державної влади та місцевого самоврядування та підпорядковані їм органи управління вищою освітою. Домінують механізми державного регулювання вищої юридичної освіти.
	<b>Нормативно-законодавча база</b>	Міжнародні документи: Світова декларація щодо вищої освіти у двадцять	Міжнародні документи: Світова декларація щодо вищої освіти у двадцять першому

		<p>першому столітті: бачення та реалізація (World Declaration on Higher Education for the Twenty First Century: Vision and Action, 1998), Конвенція про визнання кваліфікацій вищої освіти у Європейському регіоні (Convention on the Recognition of Qualifications concerning Higher Education in the European Region, 1997) Державні документи: Міністерська заява щодо забезпечення якості освіти в Канаді (Ministerial Statement on Quality Assurance of Degree Education in Canada, 2007); Національний профіль компетентностей (National Competency Profile, 2013); Панканадська структура кваліфікацій (Pan-Canadian Qualification Frameworks, 2015). Відсутність галузевого стандарту.</p>	<p>столітті: бачення та реалізація (World Declaration on Higher Education for the Twenty First Century: Vision and Action, 1998), Конвенція про визнання кваліфікацій вищої освіти у Європейському регіоні (Convention on the Recognition of Qualifications concerning Higher Education in the European Region, 1997) Державні документи: Закон України «Про вищу освіту» (2014), Національна доктрина розвитку освіти, Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»), Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 рр., Постанова «Про затвердження переліку галузей і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти», Національна рамка кваліфікацій. Наявність галузевого стандарту для спеціальності 081 «Право» галузі знань 08 «Право» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти.</p>
Теоретико-методологічний	<b>Членство в організаціях</b>	<p>Науково-педагогічні працівники, практикуючі фахівці та здобувачі вищої юридичної освіти беруть активну участь у діяльності національних та міжнародних організаціях. Існує тісна співпраця громадських організацій з правничими школами.</p>	<p>Членство науково-педагогічних працівників і здобувачів вищої освіти в національних та міжнародних організаціях є винятковим явищем. Більший відсоток практикуючих фахівців належить до професійних громадських об'єднань, що не здійснюють впливу на вищу юридичну освіту.</p>
	<b>Публікації</b>	<p>Результати наукових досліджень у галузі права висвітлюються у вітчизняних та міжнародних фахових виданнях, які належать до престижних міжнародних наукометричних баз даних</p>	<p>Результати наукових досліджень у галузі юридичних наук переважно публікуються у вітчизняних фахових виданнях. Незначна кількість публікацій у журналах, які включені до міжнародних наукометричних баз даних.</p>
	<b>Теорії, концепції, підходи</b>	<p>Теорії системи, когнітивізму, конструктивізму, прогресивізму і прагматизму; концепція активного навчання, студентоцентрованого</p>	<p>Теорії конструктивізму, когнітивізму, прогресивізму, неперервної освіти; концепція активного навчання, компетентнісний, аксіологічний, акмеологічний, контекстний,</p>

		навчання і навчання через суспільно-корисну працю; компетентнісний, міждисциплінарний, акмеологічний, аксіологічний, особистісно-орієнтований, діяльнісний, системний підходи.	особистісно-орієнтований, проблемний, діяльнісний підходи.
<b>Змістовий</b>	<b>Типи освітньо-професійних програм</b>	Бакалавр права, бакалавр права з відзнакою, доктор юриспруденції, ліцензіат права, бакалавр цивільного права, бакалавр права подвійної спеціальності, бакалавр права комбінованої спеціальності	Бакалавр права, бакалавр права з відзнакою
	<b>Цикли підготовки</b>	Освітньо-професійна програма передбачає поділ дисциплін на цикли професійної теоретичної підготовки та практичної підготовки. Відповідно до навчальних планів, відбувається поділ дисциплін на обов'язкові та вибіркові.	Освітньо-професійна програма передбачає поділ навчальних дисциплін на цикл загальної підготовки та цикл професійної підготовки, які в свою чергу, поділяються на цикл соціально-гуманітарної підготовки, цикл природничо-наукової підготовки, цикл професійної та практичної підготовки. Відповідно до навчальних планів, відбувається поділ дисциплін на обов'язкові, за вибором ЗВО та за вибором студента.
	<b>Практична підготовка</b>	Обсяг кредитів, які виділяються на практичну підготовку, варіюється від 10 до 25 кредитів ЄКТС. Існують різні види короткотривалої та довготривалої практики.	Практична підготовка поділяється на навчальну, виробничу практику та практику за темою кваліфікаційної роботи. Обсяг кредитів, які виділяються на практичну підготовку, коливається від 6 до 30 кредитів ЄКТС. Пропонуються різноманітні види короткотривалої практики.
	<b>Науково-дослідна робота</b>	Передбачається написання однієї науково-дослідної роботи. Прикладний характер наукової роботи.	Вимагається написання двох-трьох курсових робіт та однієї дипломної роботи. Теоретичний характер наукових досліджень.
<b>Операційний</b>	<b>Кількість ЗВО</b>	24	167
	<b>Форма освіти</b>	Очна, заочна, змішана	Очна, заочна
	<b>Тривалість навчання, кредити ЄКТС</b>	3 роки (90-99 кредитів)	4 роки (240 кредитів)
	<b>Вступні вимоги</b>	Зарахування на основі відкритого, конкурсного відбору за наявності пререквізитів.	Зарахування на основі відкритого, конкурсного відбору за відсутності пререквізитів.

	<b>Організаційні форми навчання</b>	Навчальні заняття, практична підготовка, самостійна робота, контрольні заходи. Базовий обсяг навчального навантаження становить практична підготовка.	Навчальні заняття, самостійна робота, практична підготовка, контрольні заходи. Базовий обсяг навчального навантаження становлять аудиторні заняття.
	<b>Методи навчання</b>	Домінування різноманітних методів активного навчання: кейс-методу, методу «мозкового штурму», «сократівського» методу, ділових ігор, симуляції, проблемно-пошукових та дискусійних методів.	Застосування традиційних методів навчання (словесних, творчих, наочних, практичних, проблемно-пошукових і методів самостійної роботи) із елементами впровадження інтерактивних методів.

Отже, професійна підготовка бакалаврів у галузі права в університетах Канади характеризується наявністю ефективної моделі організації освітнього процесу, зорієнтованого на досягнення визначених результатів навчання, фаховою та практичною спрямованістю, що забезпечує здобувача вищої освіти професійними компетентностями (знаннями, вміннями та навичками), необхідними для успішної діяльності у галузі права. Водночас в Україні професійна підготовка майбутніх юристів перебуває у процесі активної трансформації та модернізації відповідно до тенденцій міжнародного та європейського освітнього простору, сучасних освітніх стандартів та вимог ринку праці.

### **3.3. Науково-методичні рекомендації щодо використання конструктивних ідей канадського досвіду професійної підготовки бакалаврів у галузі права в умовах університетської освіти України**

На сьогоднішній день юридична освіта в Україні перебуває на етапі реформування, продиктованого зміною суспільних потреб та модернізацією вищої освіти загалом, приведенні її у відповідність до вимог сучасного ринку праці та

європейських і світових стандартів професійної підготовки майбутніх фахівців у галузі права.

Необхідність кардинальних змін у системі професійної підготовки майбутніх юристів зумовлена і тим, що «традиції юридичної освіти в Україні глибоко вкорінені в радянську епоху, коли ця професія була суворо регламентованою та спрямованою на виконання своєї ролі: служіння державному апарату та здійснення інквізиційного судового процесу. Державні відносини не перебували у сфері права, адже відсутність демократичних процесів означала непотрібність права. Професія юриста, перш за все, означала роботу слідчого, потім прокурора, судді, і лише насамкінець – адвоката. Зі здобуттям незалежності та переходом до ринкової економіки попит на юристів зростав експоненціально, як і пропозиції різних закладів освіти, що призвело до девальвації цієї професії та зниження якості професійної підготовки фахівців» (Стан юридичної освіти в Україні. Аналітичне дослідження за результатами освітніх вимірювань, 2018, с. 9).

У процесі вдосконалення системи вищої юридичної освіти в Україні не викликає сумніву доцільність вивчення зарубіжного досвіду країн, які володіють розвиненими системами юридичної освіти та багаторічним досвідом підготовки юристів, зокрема бакалаврів у галузі права. Це дозволяє запроваджувати перспективні здобутки для модернізації юридичної освіти України, підвищення якості підготовки майбутніх фахівців та наближення до світових і європейських стандартів.

У цьому контексті заслуговує на увагу досвід Канади, яка володіє успішною практикою професійної підготовки бакалаврів у галузі права, чиї базові принципи, концепції, підходи, технології та особливості функціонування забезпечують високий професійний кінцевий рівень. Про це свідчить розроблена у процесі дослідження модель професійної підготовки бакалаврів у галузі права в університетах Канади. Запропонована модель може слугувати джерелом ідей для вдосконалення професійної підготовки майбутніх юристів та становлення



правничої освіти в Україні. Проте, у процесі реформуванні вітчизняної юридичної освіти не слід забувати про надбання української педагогіки, які доречно поєднувати з досягненнями Канади у сфері професійної підготовки правників.

Здійснивши порівняльне дослідження професійної підготовки бакалаврів у галузі права в університетах Канади та України, можемо стверджувати про суттєві недоліки в системі юридичної освіти України, які вимагають радикальних змін як на державному рівні, так і на рівні закладів вищої освіти та зі сторони науково-педагогічних працівників і студентів університетів. Вважаємо за доцільне висвітлити наступні рекомендації щодо реформування вищої юридичної освіти в Україні, розроблені на основі результатів виконаного дослідження:

*Рекомендації для управлінців у галузі освіти.* Успішне реформування юридичної освіти в Україні неможливе без державного регулювання, моніторингу якості надання освітніх послуг та пошуку шляхів впровадження інноваційних ідей для створення якісної системи професійної підготовки фахових юристів, які б кваліфіковано здійснювали професійну діяльність на засадах утвердження верховенства права в суспільстві та побудови правової демократичної держави. У контексті дослідження професійної підготовки бакалаврів у галузі права в Канаді рекомендуємо управлінцям в освітній галузі України:

- завершити обговорення, внести відповідні поправки та прийняти закон на основі законопроекту «Про юридичну (правничу) освіту і загальний доступ до правничої професії» № 7147 від 28.09.2017, який «визначає стандарт вищої юридичної освіти та встановлює механізми оцінювання якості юридичної (правової) освіти і загального доступу до юридичної професії та критерії, яким повинні відповідати правничі школи» (Проект Закону України «Про юридичну (правничу) освіту і загальний доступ до правничої професії» від 28.09.2017 р. №7147, 2017);
- забезпечити контроль за дотриманням закладами вищої освіти затвердженого нещодавно Стандарту вищої освіти України за спеціальністю 081 «Право» галузі

знань 08 «Право» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти наказом Міністерства освіти і науки України №1379 від 12 грудня 2018 року, що встановлює основні вимоги до змісту та результатів навчальної діяльності ЗВО, які здійснюють професійну підготовку бакалаврів права (Наказ МОН України «Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти від 12.12.2018 №1379, 2018);

- розробити та затвердити професійні стандарти та паспорти професій у галузі права, що сприятиме формуванню комплексного бачення змісту, мети, завдань професійної підготовки майбутніх юристів з огляду на потреби ринку праці та очікування роботодавців у цій сфері професійної діяльності, а також кращому розумінню можливостей майбутнього працевлаштування для випускників;
- ініціювати необхідність складання іспиту у форматі ЗНО з правознавства, курс якого вивчається у 9–11 класах загальноосвітньої школи, з урахуванням зразка стандартизованого тесту ВВПШ (англ. Law School Admission Test, LSAT), який є обов'язковим елементом вступу в правничі школи Канади та визначає, окрім рівня правничих знань, ступінь володіння вміннями і навичками розуміння прочитаного тексту, письмової аргументації, логічного, критичного й аналітичного мислення;
- гарантувати наявність у всіх власників дипломів державного зразка мінімального рівня професійних знань, умінь та навичок шляхом стандартизації та забезпечення механізмів контролю за рівнем знань випускників через розробку і впровадження комплексного кваліфікаційного іспиту єдиного для всіх правничих шкіл зразка та встановити уніфіковані критерії оцінювання результатів навчання випускників, зважаючи на єдиний стандарт диплому державного зразка;
- передбачити нові спеціалізації в закладах вищої освіти, які пропонують освітньо-професійні програми підготовки бакалаврів права з урахуванням сучасних видів юридичної діяльності;

- налагодити роботу системи зовнішнього забезпечення якості вищої освіти шляхом перегляду ліцензійних умов здійснення освітньої діяльності закладами вищої освіти юридичного спрямування та акредитаційних вимог до освітньо-професійних програм підготовки фахівців з права з метою оптимізації кількості ЗВО, що готують юристів, якості набутих ними компетентностей і чисельності випускників, затребуваних ринком праці України;
- створити передумови для залучення роботодавців та професійних громадських організацій до співпраці із закладами вищої освіти, що готують юристів, для забезпечення конкурентоспроможного рівня професійної підготовки фахівців з права і можливостей їх подальшого стажування та працевлаштування.

*Рекомендації для наукових працівників у галузі дослідження професійної підготовки фахівців з права.* Модернізація системи професійної підготовки майбутніх фахівців з права в університетах України зумовлює необхідність дослідження та аналізу досвіду інших країн у цій сфері з перспективою запозичення позитивних надбань для подальшої реалізації у закладах вищої освіти України. З огляду на це, пропонуємо наступні рекомендації для науковців у галузі дослідження професійної підготовки майбутніх фахівців з права:

- проводити порівняльно-педагогічні дослідження професійної підготовки юристів у країнах, які мають успішний досвід здійснення правових реформ у короткий період часу після падіння комуністичних режимів, таких як Польща, Словаччина, Чехія, а також країн, законодавча і судова системи яких ефективно функціонують впродовж тривалого відрізка часу, проте недостатньо вивчені вітчизняною наукою, зокрема Бельгії, Ізраїлю, Японії;
- шукати можливості для налагодження співпраці з іноземними колегами для проведення спільних наукових досліджень, участі у програмах обміну з метою збору теоретичного матеріалу та збагачення практичного досвіду щодо організації освітнього процесу та методик викладання правничих дисциплін, а також глибшого розуміння та ґрунтовнішого аналізу досліджуваних питань;

- впроваджувати результати власних досліджень у діяльність закладів вищої освіти для розробки й оновлення робочих навчальних програм підготовки бакалаврів у галузі права з урахуванням інноваційних ідей для підвищення якості освітнього процесу в університетах України;
- представляти результати своєї наукової роботи у вигляді публікацій у фахових вітчизняних та міжнародних виданнях, збірниках тез доповідей на конференціях, колективних монографіях задля ознайомлення широкого кола фахівців з можливостями використання позитивного досвіду інших країн у реформуванні та функціонуванні моделей професійної підготовки майбутніх юристів у системах вищої освіти;
- брати активну участь у роботі науково-практичних конференцій, наукових семінарів, симпозіумів, круглих столів, з'їздів, конгресів, форумів для обміну результатами проведених досліджень, обговорення стану професійної підготовки майбутніх фахівців у галузі права в Україні та перспектив прогресивних змін в системі вищої юридичної освіти.

*Рекомендації для закладів вищої освіти.* Закон України «Про вищу освіту» (2014) надає вітчизняним закладам вищої освіти більшу автономію, що сприяє реалізації інституційних стратегій розвитку та вдосконалення професійної підготовки фахівців у галузі права. Результати виконаного дослідження дають підставу рекомендувати університетам України такі ідеї для впровадження:

- оновити зміст і структуру програм професійної підготовки бакалаврів права відповідно до чітко визначеного у Стандарті вищої освіти України за спеціальністю 081 «Право» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти переліку компетентностей майбутніх фахівців, а саме, формування у бакалаврів права інтегральних, загальних і спеціальних (фахових, предметних) компетентностей;
- відкоригувати обсяг, структуру та зміст циклів професійної підготовки бакалаврів права з метою уникнення дублювання і суперечностей у навчальних

планах дисциплін та рівномірного розподілу навчального навантаження студентів на весь період освітнього процесу;

- переглянути зміст низки дисциплін, які були успадковані з радянської системи вищої школи («Безпека життєдіяльності», «Цивільна оборона», «Основи охорони праці») та вилучити з освітньо-професійної програми ті предмети, базовий курс з яких студенти вивчали в школі («Історія України», «Інформатика та обчислювальна техніка», «Психологія», «Фізичне виховання») чи які взагалі не властиві для вищої юридичної освіти («Бухгалтерський облік та аудит», «Економічна теорія», «Етика та естетика», «Пенсійне забезпечення», «Релігієзнавство», «Соціологія», «Українська та зарубіжна культура»), на які припадає до 30% від загального обсягу кредитів, передбачених для підготовки правника, та наблизити зміст навчальних курсів до сфери професійної діяльності юристів шляхом збільшення кількості дисциплін професійної та практичної підготовки;
- забезпечити практичну спрямованість освітнього процесу через запровадження у структурі викладання різних форм практичних занять з метою формування прикладних професійних умінь та навичок, наприклад навичок ораторського мистецтва, лідерства, організації ведення судових дебатів, тощо;
- організувати вивчення іноземної мови впродовж всіх років навчання, зважаючи на невтішні результати ЄФВВ з іноземної мови, які отримали бакалаври права за виконання тесту з англійської мови, та вимагати від студентів представлення сертифікатів про рівень знання іноземної мови на рівні не нижче В2 як обов'язкової вимоги для отримання освітнього рівня бакалавра права;
- надати студентам свободу у виборі спеціалізації та збільшити відсоток варіативної частини освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів права, даючи можливість отримати мінімум 50% від загального обсягу кредитів за вивчення дисциплін за вибором студента з поступовим збільшення їх кількості з кожним роком навчання, з метою формування особистої академічної

самостійності здобувачів вищої освіти, орієнтації на власні зацікавлення та перспективи працевлаштування;

- збільшити обсяг годин, які відводяться на навчальну та виробничу практику як невід'ємний компонент освітньої підготовки майбутніх юристів та розширення спектру баз проходження практики, яка передбачає набуття студентами фахових компетентностей та конкурентоспроможності при подальшому працевлаштуванні на українському та міжнародному ринках праці;

- забезпечити здійснення громадської та волонтерської діяльності студентів як обов'язкового елемента освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів права, зокрема шляхом створення юридичних клінік при кожному юридичному факультеті університету, де б студенти формували здатність застосовувати отримані в процесі навчання знання, вміння і навички у вирішенні реальних проблем суспільства та виявляли готовність працювати на користь громади;

- диверсифікувати освітньо-професійні програми підготовки бакалаврів права, пропонуючи здобувачам вищої юридичної освіти програми, що передбачають отримання подвійного диплома із потенційним поєднанням права з такими додатковими спеціальностями як економікою, міжнародними відносинами, політологією, управління бізнесом, державним управлінням задля підвищення конкурентоспроможності випускників закладів вищої освіти, що готують бакалаврів права та задоволення потреб роботодавців;

- налагодити процес співпраці між закладами вищої освіти та галузевими організаціями і ринком праці як у питаннях організації практики і стажування для майбутніх фахівців, так і в проведенні практичних занять та семінарів для забезпечення зв'язку між змістом освітньо-професійних програм і практичною діяльністю юриста;

- надати здобувачам вищої освіти більше можливостей для самостійної роботи з розроблення індивідуальних навчальних планів та використанням віртуального навчального середовища університетів;

- запровадити конструктивні ідеї досвіду Канади щодо організації стажування студентів і науково-педагогічних працівників за кордоном, що сприятиме ознайомленню з особливостями професійної діяльності в іншій юрисдикції та збагатить обсяг знань, умінь та навичок для успішної реалізації в Україні;
- сприяти студентам та науково-педагогічним працівникам в організації як внутрішньої, так і міжнародної академічної мобільності на основі укладення договорів про співпрацю із закладами вищої освіти України та інших країн з можливістю розробки освітньо-професійних програм, що ведуть до присвоєння спільного диплома;
- підвищити вимоги до вступу на спеціальність 081 «Право», встановивши високі порогові бали результатів складання ЗНО з визначених предметів для відбору вступників з якісним рівнем попередньої підготовки та високим освітнім потенціалом;
- переглянути доречність та ефективність професійної підготовки бакалаврів права на заочній формі навчання, звівши до мінімуму прийом абітурієнтів лише при наявності обґрунтованих причин такого виду здобуття вищої юридичної освіти, а також запропонувати способи її удосконалення з огляду на результати проведеного дослідження, які свідчать про наявність дуже низького рівня фахових знань випускників-заочників, що своєю чергою, завдає шкоди іміджу правничої освіти;
- заохочувати науково-педагогічних працівників вітчизняних університетів до публікації статей у виданнях юридичного спрямування, що належать до авторитетних міжнародних наукометричних баз даних, та участі у міжнародних конференціях з метою підтвердження теоретичної та практичної значущості результатів досліджень на міжнародному рівні;
- розробити систему внутрішнього забезпечення якості юридичної освіти в університетах України, що дасть змогу здійснювати моніторинг та оцінювання якості надання освітніх послуг у сфері права з подальшим відкритим доступом

громадськості, роботодавців та абітурієнтів до інформації про результати роботи та досягнення ЗВО у навчальній та науковій сферах діяльності.

*Рекомендації для професорсько-викладацького складу.* Вдосконалення професійної підготовки майбутніх фахівців з права та впровадження інновацій в освітній процес неможливий без постійного особистісно-професійного зростання науково-педагогічних працівників. Для покращення роботи викладачів закладів вищої освіти пропонуємо такі рекомендації:

- використовувати інноваційні методи активного навчання, зокрема у процесі навчання майбутніх юристів доцільно застосовувати кейс-метод, «сократівський» метод, рольові (ділові) ігри, проблемний та дискусійний методи, «мозковий штурм» тощо з метою формування у студентів особистісних та професійних компетентностей у максимально наближених до професійного середовища умовах;
- змінити методику викладання деяких дисциплін у контексті студентоцентрованого підходу до професійної освіти, відмовившись на лекційних заняттях від постатейного переказу національного законодавства, натомість пропонуючи критичний аналіз та обговорення запропонованої теми, даючи можливість студентам самостійно продукувати знання, компетенції та навички і таким чином стимулювати освітній процес та підвищувати мотивацію до навчання;
- залучати студентів до позааудиторної діяльності, а саме до участі в роботі юридичних клініках, навчальних судових засіданнях, волонтерських організацій і над періодичними юридичними журналами, що базується на принципі зв'язку теорії з практикою та дає студентам нагоду застосовувати освоєні знання у реальних життєвих ситуаціях;
- впроваджувати елементи наукових досліджень у освітній процес та сприяти активній участі студентів у науково-дослідній роботі з метою отримання нових



знань з обраної спеціальності, розширення теоретичного кругозору та здатності застосовувати теоретичні знання на практиці;

- постійно підвищувати професійну кваліфікацію шляхом участі у програмах академічної мобільності для розширення своїх знань, залучення до кращих світових практик, професійного діалогу з колегами з інших університетів та покращення якості викладання через впровадження отриманого досвіду у освітній процес.

*Рекомендації для здобувачів вищої юридичної освіти.* Професійна підготовка бакалаврів у галузі права спрямована на оволодіння студентами якісними теоретичними знаннями, практичними вміннями та навичками, ціннісними орієнтирами та формування правового мислення і правової культури для успішного виконання майбутніх професійних обов'язків. Дослідження особливостей професійної підготовки бакалаврів у галузі права в університетах Канади дало нам можливість розробити такі рекомендації для студентів-правників України:

- демонструвати свідомий підхід до вибору елективних навчальних дисциплін, базуючись на особистих уподобаннях і майбутніх професійних цілей, таким чином реалізувати можливість формування власної освітньої траєкторії;
- проявляти ініціативу у процесі навчання, беручи активну участь у позааудиторній діяльності, зокрема у конкурсах, олімпіадах, тренінгах, гуртках, круглих столах, що сприяє не лише поглибленню знань та позитивної мотивації до навчання, а й формуванню особистісних якостей майбутніх юристів;
- долучатися до науково-дослідної діяльності шляхом написання наукових робіт, доповідей на наукових конференціях та семінарах, публікацій статей у фахових періодичних виданнях, що передбачає поглиблене вивчення поставленої проблеми, забезпечує розвиток дослідницьких навичок, вміння опрацьовувати й аналізувати наукову літературу та збільшує науковий потенціал майбутніх правників;

- ефективно використовувати можливості мережі Інтернет у навчальних цілях у процесі самостійної роботи для отримання нових знань та підготовки до навчальних занять через відкритий доступ до інформаційних джерел, налагодження контактів та обміну досвідом зі студентами і практикуючими юристами в Україні та за її межами за допомогою інформаційних онлайн-сервісів (блогів, форумів, соціальних мереж). У контексті глобалізаційного та інформаційного суспільства студенти мають нагоду поглибити свої знання шляхом проходження дистанційних курсів навчальних дисциплін, розміщених у віртуальному навчальному середовищі будь-якого університету, що допоможе усвідомити необхідність і доступність професійного навчання впродовж життя;
- брати активну участь у пошуку можливостей стажувань, студентської мобільності, волонтерської діяльності та роботи в юридичних клініках і громадських організаціях з метою вдосконалення професійних умінь і навичок та отримання необхідного практичного досвіду.

Виконане дослідження дає можливість зробити висновок, що використання досвіду Канади з урахуванням національних традицій вищої освіти щодо професійної підготовки бакалаврів у галузі права в системі сучасної вищої освіти України допоможе інтеграції вітчизняної моделі підготовки юристів у європейський та світовий освітній простір.

### **Висновки до третього розділу**

У третьому розділі «Порівняльно-педагогічний аналіз професійної підготовки бакалаврів у галузі права в університетах Канади та України» висвітлено результати дослідження стану професійної підготовки бакалаврів права в Україні, здійснено порівняльний аналіз професійної підготовки бакалаврів у галузі права в університетах Канади та України та запропоновано рекомендації щодо перспективи впровадження прогресивних ідей досвіду Канади у

професійній підготовці бакалаврів у галузі права в умовах університетської освіти України.

Професійна підготовка фахівців за спеціальністю 081 «Право» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти в Україні здійснюється у системі університетської освіти на юридичних факультетах або у профільних закладах вищої освіти.

З'ясовано, що основними підходами, на яких базується професійна підготовка майбутніх юристів, є: акмеологічний, аксіологічний, діяльнісний, компетентнісний, контекстний, особистісно-орієнтований, проблемний і системний. Серед принципів, на яких ґрунтується професійна підготовка бакалаврів у галузі права в Україні можемо виділити: принцип неперервності та ускладнення навчального матеріалу; принцип поєднання загальних та спеціалізованих знань у процесі навчання; принцип поєднання теоретичного та прикладного у юридичному навчанні; принцип творчого підходу до розв'язання наукових проблем та практичних ситуацій.

Дослідження системи професійної підготовки бакалаврів у галузі права у закладах вищої освіти України дало змогу виокремити її характерні риси, а саме: розробка й обговорення проекту закону «Про юридичну (правничу) освіту і загальний доступ до правничої професії»; затвердження галузевого стандарту вищої освіти України за спеціальністю 081 «Право» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти; велика кількість закладів вищої освіти, які забезпечують підготовку фахівців у галузі права, що негативно позначається на якості надання освітніх послуг; теоретична спрямованість підготовки майбутніх фахівців з права, що задекларовано у галузевому стандарті, де відводиться як мінімум 150 кредитів ЄКТС на формування загальних та спеціальних компетентностей та щонайменше 10 кредитів ЄКТС спрямовується на практичну підготовку; наявність різних форм навчання: денної та заочної; тенденція до використання традиційних методів

навчання та організації освітнього процесу в порівнянні з методами активного навчання; недостатнє використання потенціалу самостійної роботи студентів.

У результаті виконання порівняльного аналізу професійної підготовки бакалаврів у галузі права в Канаді та Україні у контексті нормативного, теоретико-методологічного, змістового та операційного компонентів авторської моделі, з'ясовано, що найвагоміші відмінності полягають у: кількості закладів вищої юридичної освіти та рівні вимог до вступу; ступені державного регулювання професійної підготовки майбутніх юристів й автономності правничих шкіл; тривалості та формах навчання; гнучкості освітньо-професійних програм і можливості формувати власну освітню траєкторію за рахунок співвідношення інваріантної та варіативної складових; наявності циклу загальної підготовки в межах освітньо-професійних програм; різноманітті дисциплін у вибірковій компоненті програми; формах практичної підготовки; практичній спрямованості освітнього процесу; співвідношенні обсягу годин навчального навантаження здобувача вищої юридичної освіти, що відводяться на аудиторні заняття та самостійну роботу; реалізації студентоцентрованого підходу; використанні методів активного навчання; обсягу навчального навантаження студента-правника з огляду на кількість кредитів кожного року навчання.

Важливим результатом виконаного дослідження системи професійної підготовки бакалаврів у галузі права в університетах Канади є розробка науково-методичних рекомендацій щодо використання конструктивних ідей канадського досвіду в умовах вищої освіти України, зокрема запропоновані рекомендації для управлінців у галузі освіти, для науковців у галузі дослідження професійної підготовки фахівців з права, для закладів вищої освіти, а також для професорсько-викладацького складу та здобувачів вищої освіти.

Матеріали розділу висвітлені у таких публікаціях автора: Столярчук, 2015; 2018a; 2019a; 2019b; Столярчук, Яшин, & Сай, 2015; Столярчук, & Яшин, 2016.

## ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі запропоновано вирішення наукового завдання щодо виявлення особливостей професійної підготовки бакалаврів у галузі права в університетах Канади та розробки науково-методичних рекомендацій щодо використання конструктивних ідей канадського досвіду професійної підготовки бакалаврів у галузі права в умовах університетської освіти України. Результати виконаного дослідження дають змогу сформулювати такі висновки:

1. Професійна підготовка бакалаврів у галузі права реалізується в умовах університетської освіти Канади. В основу професійної підготовки бакалаврів права покладено комплекс сучасних філософських, педагогічних, політичних, психологічних, соціологічних, економічних теорій і концепцій (теорія системи, когнітивізму, конструктивізму, прогресивізму, прагматизму, концепція активного, студентоцентрованого навчання та навчання через суспільно-корисну працю), принципів (загальні – гуманізації, фундаменталізації, системності та послідовності, науковості, неперервності, зв'язку освіти з практикою; специфічні – варіативності, міждисциплінарної інтеграції, професійної та практичної спрямованості, незалежності від втручання) та підходів (компетентнісний, міждисциплінарний, акмеологічний, аксіологічний, особистісно-орієнтований, діяльнісний, системний).

Висвітлено особливості професійної підготовки фахівців у галузі права в Канаді, зокрема: автономність закладів вищої юридичної освіти; відсутність державного стандарту підготовки майбутніх юристів; диверсифікація та міждисциплінарний характер освітньо-професійних програм; гнучкість змісту освітньо-професійних програм; можливість вільного вибору індивідуальної освітньої траєкторії; акцентуація на практичній та самостійній роботі під час освітнього процесу; широке використання інноваційних форм і методів активного навчання; орієнтація на академічну результативність; забезпечення академічної

мобільності здобувачів вищої юридичної освіти; моніторинг якості вищої юридичної освіти; співпраця між університетами та професійними громадськими організаціями; інтегрованість системи професійної підготовки бакалаврів у галузі права у міжнародний освітній та науковий простір.

2. Охарактеризовано організаційно-педагогічні засади професійної підготовки бакалаврів у галузі права в університетах Канади. Розроблено й обґрунтовано модель професійної підготовки бакалаврів у галузі права, яка охоплює нормативний компонент (нормативно-правова база вищої освіти: закони, правові акти, декларації; професійні стандарти та кодекси професійної етики; вимоги ринку праці); теоретико-методологічний (теорії та концепції; принципи та підходи, на яких ґрунтується професійна підготовка бакалаврів у галузі права в Канаді); змістовий, якому притаманний високий ступінь варіативності (цикл професійної теоретичної підготовки та цикл практичної підготовки); операційний (типи освітньо-професійних програм: бакалавр права одниничної спеціальності, бакалавр права з відзнакою, бакалавр подвійної спеціальності; бакалавр комбінованої спеціальності; форми навчання: стаціонарна, заочна, змішана; організаційні форми навчального процесу: навчальне заняття, самостійна робота, практична підготовка, контрольний захід; поєднання традиційних методів з методами активного навчання).

3. У результаті виконаного порівняльно-педагогічного дослідження виявлено спільне та відмінне у професійній підготовці бакалаврів у галузі права в університетах Канади та України. До спільного належать: модернізація існуючої системи професійної підготовки майбутніх юристів з урахуванням міжнародних і національних тенденцій розвитку вищої освіти; ступеневість та неперервність професійної освіти; наявність теоретико-методологічного підґрунтя професійної підготовки бакалаврів у галузі права; поділ навчальних дисциплін, відображених в освітньо-професійній програмі, на обов'язкові та вибіркові; реалізація професійної

підготовки майбутніх фахівців у галузі права на основі впровадження компетентнісного підходу.

Специфічними для системи підготовки бакалаврів у галузі права Канади є: автономність закладів вищої юридичної освіти; високий ступінь інтегрованості у міжнародний освітній і науковий простір; диверсифікація та гнучкість освітньо-професійних програм; можливість вступу лише при наявності вищої чи незавершеної вищої освіти; рівномірний розподіл навантаження на всі роки навчання; можливість здобувача вищої освіти формувати власну освітню траєкторію; практико-зорієнтований характер освітньо-професійних програм підготовки бакалаврів у галузі права; варіативність моделей практичної підготовки; виділення значного обсягу навчального навантаження студента на самостійну роботу; ефективна реалізація студентоцентрованого підходу; широке використання інтерактивних методів навчання; розвинута система стажування, навчальної та виробничої практики, волонтерської діяльності студентів; співпраця університетів з громадськими організаціями та ринком праці, що сприяє підготовці конкурентоспроможних фахівців з права та подальшому їх працевлаштуванню.

У системі підготовки бакалаврів права в Україні характерним є: великий обсяг навчального навантаження здобувача вищої освіти у галузі права; зорієнтованість на теоретичну підготовку майбутніх фахівців зі значним обсягом знань, проте неналежним рівнем сформованості практичних умінь і навичок; недостатня гнучкість та варіативність освітньо-професійних програм, зважаючи на співвідношення обов'язкової та вибіркової складових; декларативний характер можливості формування власної освітньої траєкторії; переважаючий обсяг аудиторних занять при недостатньому використанні потенціалу самостійної роботи майбутніх юристів; недостатній рівень застосування студентоцентрованого підходу до освітнього процесу; початковий етап впровадження міждисциплінарного підходу до формування змісту професійної підготовки

бакалаврів у галузі права; наявність моделей короткотривалої практичної підготовки; обмежені можливості для реалізації академічної мобільності та стажування; низький рівень сприяння майбутньому працевлаштуванню випускників.

4. На основі виявлених спільних та відмінних ознак у досвіді двох країн, запропоновано науково-методичні рекомендації щодо застосування прогресивних ідей досвіду Канади у професійній підготовці бакалаврів у галузі права в закладах вищої освіти України:

- *для управлінців у галузі юридичної освіти:* ухвалення закону «Про юридичну (правничу) освіту і загальний доступ до правничої професії»; моніторинг дотримання норм галузевого стандарту вищої освіти України за спеціальністю 081 «Право» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти; розробка та впровадження професійно-етичних стандартів і паспортів правничих професій; уніфікація комплексного кваліфікаційного іспиту для всіх правничих факультетів; налагодження роботи системи зовнішнього забезпечення якості вищої освіти; створення передумов для залучення роботодавців та професійних, громадських організацій до співпраці із закладами вищої юридичної освіти;

- *для науковців у галузі дослідження професійної підготовки фахівців з права:* проведення порівняльно-педагогічних досліджень професійної підготовки юристів у країнах, які мають успішний досвід здійснення правових реформ; налагодження співпраці з іноземними колегами для проведення спільних наукових досліджень та участі у програмах обміну; впровадження результатів власних досліджень у діяльність закладів вищої освіти; представлення результатів наукової роботи у вигляді публікацій та участі у роботі конференцій, семінарів, симпозіумів, круглих столів тощо;

- *для закладів вищої освіти:* оновлення змісту і структури програм професійної підготовки бакалаврів права; забезпечення практичної спрямованості освітнього процесу; збільшення варіативної складової освітньо-професійних



програм; залучення студентів до громадської та волонтерської діяльності; диверсифікація освітньо-професійних програм підготовки бакалаврів права; забезпечення вивчення іноземної мови впродовж усіх років навчання; налагодження співпраці між закладами вищої освіти та галузевими організаціями і ринком праці; забезпечення можливостей для самостійної роботи; організація стажування й академічної мобільності студентів і науково-педагогічних працівників; підвищення вимог до вступу на спеціальність 081 «Право»; перегляд доречності й ефективності професійної підготовки бакалаврів права на заочній формі навчання; розробка системи внутрішнього забезпечення якості юридичної освіти в університетах України;

- *для професорсько-викладацького складу:* використання методів активного навчання; студентоцентрованого підходу; залучення студентів до позааудиторної діяльності; впровадження елементів наукових досліджень в освітній процес; участь у програмах академічної мобільності;

- *для здобувачів вищої юридичної освіти:* свідомий підхід до вибору освітньої траєкторії; ініціативність в освітньому процесі та позапрограмній діяльності; участь у науково-дослідній роботі; реалізація можливостей стажувань, студентської мобільності, волонтерської діяльності тощо.

Проведене порівняльно-педагогічне дослідження професійної підготовки бакалаврів у галузі права в університетах Канади не вичерпує усіх аспектів цієї проблематики. Перспективами подальших педагогічних розвідок є аналіз стимулювально-мотиваційного та контрольного-регулювального компонентів професійної підготовки бакалаврів у галузі права в університетах Канади; професійна підготовка магістрів у галузі права; професійна підготовка докторів філософії у галузі права в університетах Канади; порівняльно-педагогічні дослідження зарубіжних систем професійної підготовки фахівців у галузі права.

## ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Авшенюк, Н. М. (2015). *Педагогіка транснаціональної вищої освіти: концептуальні засади*. Київ, Україна: Інститут обдарованої дитини НАПН України.
- Андрейцев, В. І., & Андрейцев, В. В. (2000). *Правнича освіта в Україні: проблеми теорії та практики*. Київ, Україна: Радянська школа.
- Андрощук, А. Г. (2006). *Професійна підготовка юристів у Німеччині*. (Автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спеціальність 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти»). Київ: Інститут вищої освіти АПН України.
- Артикуца, Н. В. (2007). Високоєфективні методики фахової підготовки правників. *Вища освіта України у контексті інтеграції до Європейського освітнього простору*. (сс. 180–189). Київ, Україна: КМА.
- Артикуца, Н. В. (2005). *Інноваційні методики викладання дисциплін у вищій юридичній освіті*. Взято з: <http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/2424/?sequence=1>.
- Бабанский, Ю. К. (1983). *Педагогика*. Москва, ССРСР: Просвещение.
- Байденко, В. И. (2004). Концептуальная модель государственных образовательных стандартов в компетентностном формате (дискуссионный вариант). *Материалы ко второму заседанию методологического семинара*. Москва, Россия: Издательский центр проблем качества подготовки специалистов.
- Бандурка, О. М., & Скакун, О. Ф. (2002). *Юридична деонтологія*. Харків, Україна: Видавництво НУВС України.
- Барабаш, О. В., Бусько, М. Б., Істоміна, К. Ю., Мукан, Н. В., & Шийка, Ю. І. (2018). *Теоретико-методологічні аспекти дослідження розвитку*

*неперервної освіти у Канаді.* Н. В. Муқан, М. Б. Бусько (ред.). Львів, Україна: ВД «Панорама».

- Батечко, Н. Г. (2014). Моделювання змісту освіти майбутніх викладачів вищої школи в умовах магістратури. *Педагогічний процес: теорія і практика*, 3, 5–12.
- Бех, І. Д. (1998). *Особистісно-зорієнтоване виховання.* Київ, Україна: ІЗМН.
- Бібік, Н. М., Ващенко, Л. С., & Локшина, О. І. (2004). *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи.* О. В. Овчарук (ред.). Київ, Україна: К.І.С.
- Бігун, В. С. (2006). *Юридична професія та освіта. Досвід США у порівняльній перспективі.* – Київ, Україна: Видавнича організація «Юстиніан».
- Бідюк, Н. М. (2009). *Професійне навчання безробітних у США: теорія і практика.* Київ, Україна: Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих АПН України.
- Біленчук, П. Д., & Сливка, С. С. (1999). *Правова деонтологія.* Київ, Україна: АТІКА.
- Білоножко, А. В. (2008). *Соціально-психологічні чинники становлення комунікативної культури майбутнього юриста в процесі професійної підготовки.* (Автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: спеціальність 19.00. 05 – «Соціальна психологія; психологія соціальної роботи»). Київ: Інституті психології ім. Г. С. Костюка АПН України.
- Білоус, В. В. (2016). Актуальні питання реформування юридичної освіти та професійної підготовки юристів в Україні. *The abstracts of scientifically-methodological works by the results of international scientifically-educational internship “Innovative educational technologies: European Union experience and its implementation to the training of lawyers”.* (pp. 16–19). Slovak Republic: Bratislava.

- Бойко, Ю. Ю. (2008). *Формування психологічної готовності майбутніх юристів до професійної діяльності*. (Автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. псих. наук: спеціальність 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія»). Київ: Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова.
- Бойчук, Ю. Д. (2009). Культурологічний і аксіологічний підходи до формування еколого-валеологічної культури студентів вищих педагогічних навчальних закладів. *Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка*, 3, 122.
- Бондар, С. (2003). Компетентність особистості інтегрований компонент навчальних досягнень учнів. *Біологія і хімія в школі*, 2, 8–9.
- Борейчук, А. В. (2018). *Формування освітніх компетентностей майбутніх юристів у процесі професійної підготовки*. (Дисертація на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спеціальність 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти»). Рівне: Національний університет водного господарства та природокористування.
- Бризгалов, І. В. (2003). *Юридична деонтологія: короткий курс лекцій*. Київ, Україна: МАУП.
- Василенко, О., & Галдецька, І. (2017). Професійна підготовка юристів в США та Україні. *Матеріали тез доповідей VI міжнародної науково-методологічного семінару «Розвиток порівняльної професійної педагогіки у контексті глобалізаційних та інтеграційних процесів»*. (с. 120–122). Київ-Хмельницький: Термінова поліграфія.
- Васильев, В. Л. (2016). *Юридическая психология*. Москва, Россия: Юстиция.
- Вишнякова, С. М. (1999). *Профессиональное образование Словарь. Ключевые понятия, термины, актуальная лексика*. Москва, Россия: НМЦ СПО.

- Вітвицька, С. С. (2005). Методологічні основи ступеневої педагогічної освіти. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*, 21, 8–11.
- Вітвицька, С. С. (2011). Компетентнісний та професіографічний підходи до побудови професіограми магістра освіти. *Вісник Житомирського державного університету. Педагогічні науки*, 57, 52–58.
- Власов, А. (2000). *Юридическое образование в Канаде*. Санкт-Петербургский государственный университет: ЮРФАК, 9. Взято з: <http://www.law.edu.ru/doc/document.asp?docID=1139408>.
- Волкова, Н. П. (2012). *Педагогіка*. Київ, Україна: Академвидав.
- Воронцова, К. (2015). Загальна характеристика вищої юридичної освіти Великої Британії. *Молодь і ринок*, 5, 151–156.
- Вступ 2019: затверджено умови прийому до вишів, на вступників чекають зміни у творчих конкурсах, прохідних балах та пільгах.* (2019). Взято з: <https://mon.gov.ua/ua/news/vstup-2019-zatverdzheno-umovi-prijomu-do-vishiv-na-vstupnikiv-chekayut-zmini-u-tvorchih-konkursah-prohidnih-balah-ta-pilgah>.
- Вульфсон, Б. Л. & Малькова, З. А. (1996). *Сравнительная педагогика*. Москва, Россия: Издательство «Институт практической психологии» – Воронеж, Россия: НПО «МОДЗК».
- Вульфсон, Б. Л. (2003). *Сравнительная педагогика. История и современные проблемы*. Москва, Россия: УРАО.
- Галус, О. М., & Шапошнікова, Л. М. (2006). *Порівняльна педагогіка*. Київ, Україна: Вища школа.
- Гаврилюк, М., Миськів, І., Мукан, Н., & Яремко, Г. (2019). *Лідерство в освіті Великої Британії: порівняльно-педагогічний дискурс*. Н. Мукан, Г. Яремко (ред.). Львів, Україна: ВД «Панорама».

- Гончаренко, С. У. (1997). *Український педагогічний словник*. Київ, Україна: Либідь.
- Гончаренко, С. У. (2006). Фундаменталізація професійної освіти. *Kształcenie zawodowe: pedagogika i psychologia*, 7, 165–175.
- Гришко, В. І. (2016). *Формування базових компетентностей майбутніх правознавців у процесі фахової підготовки*. (Автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спеціальність 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти»). Рівне: Національний університет водного господарства та природокористування.
- Грушицький, А. І. (2019). Застосування практичних форм навчання при підготовці юристів. Взято з: <https://sud.ua/ru/news/blog/135451-zastosuvannya-praktichnikh-form-navchannya-pri-pidgotovtsi-yuristiv>.
- Гурак, Р. В. (2015). Юридична освіта в Сполучених Штатах Америки. *Право і суспільство*, 2, 3–9.
- Гуревич, Р. С., Кадемія, М. Ю., & Козяр, М. М. (2012). *Інформаційно-комунікаційні технології в професійній освіті*. Львів, Україна: Сполом.
- Гусарев, С. Д., & Тихомиров, О. Д. (2002). *Юридична деонтологія*. Київ, Україна: ВІРА-Р.
- Гусарев, С. Д., & Тихомиров, О. Д. (2005). *Юридична деонтологія (Основи юридичної діяльності)*. Київ, Україна: Знання.
- Данилова Г. С. (2003). Акмеологічна модель педагога у ХХІ столітті. *Рідна школа*, 6, 6–9.
- Денищик, О. І. (2010). *Формування моральної культури як складової професійної підготовки майбутніх юристів*. (Автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спеціальність 13.00.07 «Теорія і методика виховання»). Тернопіль: Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка.

- Десятов, Т. М. (2003). Дистанційне навчання в системі неперервної професійної освіти. *Педагогіка і психологія*, 1, 75–80.
- Джуринский, А. Н. (2016). *Сравнительная педагогика*. Москва, Россия: Издательство Юрайт.
- Довідник ВНЗ. (2018). Взято з: <https://osvita.ua/vnz/guide/search-17-0-0-61-0.html>.
- Дубасенюк, О. А. (2015). *Професійна педагогічна освіта: системні дослідження*. Житомир, Україна: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка.
- Журавський, В. С., & Згуровський, М. З. (2003). Болонський процес: головні принципи входження в Європейський простір вищої освіти. Київ, Україна: ІВЦ Вид-во «Політехнік».
- Задояний, М. Т., & Оксьом, І. Г. (2012). Сучасні підходи щодо модернізації юридичної освіти в Україні. *Публічне право*, 4(8), 276–284.
- Закон України «Про вищу освіту». (2014). Взято з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
- Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність». (2015). Взято з: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/848-19>.
- Закон України «Про освіту». (2018). Взято з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
- Зимняя, И. А. (2006). Компетентностный подход. Каково его место в системе современных подходов к проблеме образования? (теоретико-методологический аспект). *Высшее образование сегодня*, 8, 20–26.
- Зошій, І. В. (2018). Формування професійної компетентності майбутніх юристів. *Молодий вчений*, 3(2), 487–492.
- Зязюн, І. А. (2010). Освітні парадигми та педагогічні технології у вимірах філософії освіти. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія: Педагогічні науки*, 1(28), 1–27.

- Зязюн, І. А. (2005). Філософія педагогічної якості в системі неперервної освіти. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*, 25, 13–18.
- Карбышев, С. В. (2005). Юридическое образование в Канаде. *Вестник университета имени О. Е. Кутафина (МГЮА)*, 5, 91–98.
- Карпинська, Л. О. (2004). Сучасна система вищої освіти Канади. *Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*, 3–4, 62–70.
- Климова, К. Я. (2010). *Теорія і практика формування мовно комунікативної професійної компетенції студентів нефілологічних спеціальностей педагогічних університетів*. Житомир, Україна: ПП«Рута».
- Кожем'яко, Н. В. (2015). *Формування комунікативної компетентності молодших спеціалістів з правознавства у процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін*. (Дисертація на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спеціальність 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти»). Київ: Інститут професійно-технічної освіти НАПН України.
- Козловський, Ю. М. (2012). *Моделювання наукової діяльності вищого навчального закладу: теоретико-методологічний аспект*. М. Козяр (ред.). Львів, Україна: СПОЛОМ.
- Колот, А. М. (2014). Міждисциплінарний підхід як домінанта розвитку економічної науки та освітньої діяльності. *Соціальна економіка*, 1–2, 76–83.
- Концепція розвитку юридичної освіти. (2019). Взято з: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/koncepciya-vdoskonalennya-pravnichoyi-yuridichnoyi-osviti-dlya-fahovoyi-pidgotovki-pravnika>.
- Корсак, К. В. (1997). *Світова вища освіта. Порівняння і визнання закордонних кваліфікацій і дипломів*. К.: МАУП-МКА, 208.



- Котикова, О. М. (2012b). Методологічні підходи до розроблення системи практико-зорієнтованої психолого-педагогічної підготовки майбутніх юристів. *Вісник післядипломної освіти*, 7, 85–90.
- Котикова, О. М. (2012a). Варіативність змісту та структури практико-зорієнтованої психолого-педагогічної підготовки майбутніх юристів. *Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Сер.: Психолого-педагогічні науки*, 5, 177–183.
- Котлярова, И. О. (1999). *Теоретические основы личностно ориентированного повышения профессионально-педагогической квалификации работников образования*. (Диссертация на соискание научн. степени докт. пед. наук: специальность 13.00.01. Челябинск, Россия.
- Краєвський, В. В., & Хуторської, А. В. (2003). Предметное и общественное в образовательних стандартах. *Педагогика*, 3, 44–53.
- Кремень, В. (2003). Філософія освіти ХХІ ст. *Персонал*, 1, 8.
- Кремень, В. (2011). Поступ до нової філософії освіти в Україні. *Розвиток педагогічних наук в Україні і Польщі на початку ХХІ сторіччя*, 11–21.
- Крупчан, О. Д. (2013). До питання про якість юридичної освіти. *Правове регулювання економіки*, 13, 48–52.
- Куковська, Т. С. (2012). Основні форми і методи професійної підготовки в юридичних навчальних закладах США. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*, 14, 205–209.
- Лавриш, Ю. Е. (2009). Професійна підготовка медичних сестер в університетах Канади. *К.: Інститут педагогічної освіти та освіти дорослих АПН України*.
- Лаєнз, Д. (1997). Система професійної підготовки вчителів у Канаді. *Освіта і управління*, 1(4), 163–165.
- Левченко, Т. І. (2002). *Розвиток освіти та особистості в різних педагогічних системах*. В. М. Калюжна (ред.). Вінниця, Україна: Нова Книга.

- Леонтьев, А. Н. (1972). *Проблемы развития психики*. Москва, СССР: Издательство Московского университета.
- Лівшун, О. В. (2009). Акмеологічні особливості професійної готовності майбутнього вчителя. *Педагогічні науки*, 48/2, Ч. II, 79–81.
- Лозовой, В. О., & Петришин, О. В. (2004). *Професійна етика юриста*. Харків: Право.
- Локшина, О. І. (2015). Порівняльна педагогіка в Україні у вимірі розвитку світової компаративістики. *Український педагогічний журнал*, 1, 36–46.
- Лукьянов, В. Г. (2001). Изучение проблемы ценностей в современной философии. *Материалы международной научной конференции «Методология гуманитарного знания в перспективе XXI века. К 80-летию профессора Моисея Самойловича Кагана»*. (с. 221–224). СПб: Санкт-Петербургское философское искусство.
- Лупша, В. (2017). Інноваційні методи підготовки юристів у ВНЗ. *Проблеми сучасної освіти*, 4, 188–193.
- Малафіїк, І. В. (2005). *Дидактика*. Київ, Україна: Кондор.
- Маньгора, В. В. (2013). Болонський процес і професійна підготовка юристів. *Педагогічний дискурс*, 4, 298–303.
- Масальський, В. І. (2012). Юридична освіта у вищих навчальних закладах України у 1991-2002 рр.: історико-соціологічний аналіз. *Гілея*, 59, 177–183.
- Матвіїшин, Н. І. (2009). Міжнародний досвід юридичної освіти і його використання у професійній підготовці студентів-юристів. *Актуальні проблеми держави і права*, (46-С), 400-408.
- Методологія міждисциплінарних досліджень у сфері освіти: робоча навчальна програма для спеціальності 8.18010020 «Управління навчальним закладом» (освітньо-кваліфікаційний рівень «магістр»)*. (2014). Сисоєва С. О. (розраб.). – Київ, Україна: Київський університет Б. Грінченка.

- Микитенко, Н. О. (2006). *Професійна підготовка соціальних працівників в університетах Канади* (Дисертація на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 – «Теорія і методика професійної освіти»). Тернопіль, Україна: Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка.
- Михайленко, О. Р. (2010). Дослідження американськими вченими підготовки фахівців-юристів у юридичних коледжах США. *Вісник Чернігівського державного педагогічного університету*, 79, 215–221.
- Мукан, Н. В. (2011). *Професійний розвиток учителів загальноосвітніх шкіл у системах неперервної педагогічної освіти Великої Британії, Канади, США*. (Дисертація на здобуття наук. ступеня докт. пед. наук: спец. 13.00.04 – «Теорія і методика професійної освіти»). Київ, Україна: Київський національний університет імені Тараса Шевченка.
- НАЗЯВО. (2019). Взято з: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nazyavo>.
- Найгірше правників навчають у аграрних вишах – ЗНО з права. (2017). Взято з: <https://mon.gov.ua/ua/news/usi-novivni-novini-2017-10-26-najgirshe-pravnikiv-navchayut-u-agrarnix-vishax--zno-z-prava?>
- Наказ МОН України «Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти від 12.12.2018 №1379. (2018). Взято з: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/12/21/081-pravo-bakalavr.pdf>.
- Наказ МОН України від 16.10.2009 р. № 943 «Про запровадження у вищих навчальних закладах України Європейської кредитно-трансферної системи». (2009). Взято з: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0943290-09>.

- Насіленко, Л. А. (2013). Професійна підготовка майбутніх юристів на основі компетентнісного підходу (з досвіду роботи Університету сучасних знань). *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*, 6, 75–81.
- Національна рамка кваліфікацій*. (2011). Взято з: <https://mon.gov.ua/ua/tag/natsionalna-ramka-kvalifikatsiy>.
- Ничкало, Н. Г. (2000). Неперервна професійна освіта: міжнародний аспект / Н.Г. Ничкало. *Матеріали Міжнародної наукової конференції «Творча особистість у системі неперервної професійної освіти»* (с. 54–80). Харків, Україна: ХДПУ.
- Ничкало, Н. Г. (2001). Неперервна професійна освіта як філософська та педагогічна категорія. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*, 1, 9–22.
- Ничкало, Н. Г. (2011). Порівняльна професійна педагогіка як галузь педагогічного знання. *Порівняльна професійна педагогіка*, 1, 6–8.
- Овчарук, О. В. (2004). *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи*. Київ, Україна: К. І. С.
- Огієнко, О. І. (2008). *Тенденції розвитку освіти дорослих у скандинавських країнах*. Н. Г. Ничкало (ред.). Суми, Україна: Еллада.
- Огієнко, О. І. (2014). Тенденції реформування вищої освіти Великої Британії в контексті євроінтеграційних процесів. *Педагогічні науки: теорія, історія інноваційні технології*, 1, 10–19.
- Опришко, В. Ф. (2013). Особливості підготовки юристів у непрофільних вищих навчальних закладах України: сучасний стан і шляхи подальшого розвитку. *Правове регулювання економіки*, 13, 6–27.
- Ортинський, В. Л. (2009). *Педагогіка вищої школи*. Київ, Україна: Центр учбової літератури.

*Освітньо-професійна програма першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» Львівського державного університету внутрішніх справ. (2018). Взято з: <http://www.lvduvs.edu.ua/d6>.*

*Освітньо-професійна програма першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» Національного університету «Острозька академія». (2018). Взято з: <https://www.oa.edu.ua/ua/abiturijentovi/bachelor/specialities#law>.*

*Освітньо-професійна програма першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» Львівського національного університету імені Івана Франка. (2018). Взято з: <http://law.lnu.edu.ua/academics/bachelor>.*

*Освітньо-професійна програма першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» Карпатського університету імені Августина Волошина. (2018). Взято з: [http://www.kau.com.ua/images/dokumenty/navchalni-plany/Навчал\\_ний\\_план\\_081\\_Право\\_бакалавр.pdf](http://www.kau.com.ua/images/dokumenty/navchalni-plany/Навчал_ний_план_081_Право_бакалавр.pdf).*

*Освітньо-професійна програма першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» Національного університету «Львівська політехніка». (2018). Взято з: <http://lp.edu.ua/education/majors/IJPS/6.081.00.00/8/2018/ua/full>.*

*Освітньо-професійна програма першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» Національного університету «Києво-Могилянська академія». (2018). Взято з: <https://www.ukma.edu.ua/ects/index.php/fprn/141-2018-06-15-07-25-14/pravo/271-2018-11-01-11-09-00>.*

*Освітньо-професійна програма першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» Національного університету біоресурсів і*

*природокористування України.* (2018). Взято з:  
[https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u284/081\\_pravo.pdf](https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u284/081_pravo.pdf).

*Освітньо-професійна програма першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» Національного університету імені Івана Франка.* (2019). Взято з: <http://law.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/01/Osvitnia-prohrama-Bakalavra.pdf>.

Пащенко, Т. (2015). Кейс-метод як сучасна технологія навчання спеціальних дисциплін. *Молодь і ринок*, 8, 94-99.

Пермінова, В. А. (2013). Аналіз сучасного стану підготовки бакалаврів права у контексті залучення до творчої діяльності. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Педагогічні науки*, 110, 264–267.

Пехота, О. М. (2000). Особистісно орієнтована освіта і технології. У *Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи (монографія)*. І. А. Зязюн (ред.). Київ: Видавництво «Віпол», с. 274–298.

Погребняк, Н. М. (2011). *Науково-дослідна робота студентів у системі вищої педагогічної освіти Великобританії.* (Автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01 – «Загальна педагогіка та історія педагогіки»). Ялта, Україна: Кримський гуманітарний університет.

*Положення про організацію освітнього процесу в Національному університеті «Львівська політехніка»* від 22 січня 2019 р. № 26-1-10. (2019). Взято з: [http://lp.edu.ua/sites/default/files/attach/2019/12214/svo\\_02.01\\_polozhennya\\_pro\\_organizaciyu\\_osvitnogo\\_procesu.pdf](http://lp.edu.ua/sites/default/files/attach/2019/12214/svo_02.01_polozhennya_pro_organizaciyu_osvitnogo_procesu.pdf).

Пометун, О. І. (2004b). Теорія та практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн. У: *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики*. О. В. Овчарук (ред.). Київ, Україна: К.І.С., 15–24.

Пометун, О. І. (2004а). Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті. У: *Компетентністний підхід у сучасній освіті. Світовий підхід та українські перспективи*. О. В. Овчарук (ред.). Київ, Україна: К.І.С., 71–84.

*Постанова Кабінету міністрів України «Про державну національну програму «Освіта» («Україна XXI століття»)»* від 03 листопада 1993 року № 896. (1993). Взято з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF>.

*Постанова Кабінету міністрів України «Про Державну національну програму «Освіта» («Україна XXI століття»)»* від 29.05.1996 №576. (1996). Взято з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF>.

*Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти»* від 29 квітня 2015 р. № 266. (2015). Взято з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266-2015-%D0%BF>.

Про затвердження Програми розвитку юридичної освіти на період до 2005 року. Постанова Кабінету Міністрів України від 10 квітня 2001 №344. (2001). *Офіційний вісник України*, 15, 33.

*Проект Закону України «Про юридичну (правничу) освіту і загальний доступ до правничої професії»* від 28.09.2017 р. №7147. (2017). Взято з: [http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4\\_1?pf3511=62613](http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62613).

Проскурняк, О. Г. (2016). Проблеми реформування змісту сучасної зарубіжної юридичної освіти (на прикладі США, Великобританії і ФРН). *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки*, 845, 402–406.

Пуховська, Л. П. (2000). Сучасні дослідження в галузі педагогічної освіти у країнах Західної Європи. У *Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи*. І. Я. Зязюн (ред.). Київ, Україна: Віпол.

- Рейтинг університетів «ТОП-200 Україна».* (2018). Взято з: <https://osvita.ua/vnz/rating/60985/>.
- Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи № R(2000)21 про свободу професійної діяльності правника, ухвалена 25 жовтня 2000 р. на 727-ому засіданні заступників міністрів.* (2000). Взято з: [https://supreme.court.gov.ua/userfiles/R\\_2000\\_21\\_2000\\_10\\_25.pdf](https://supreme.court.gov.ua/userfiles/R_2000_21_2000_10_25.pdf).
- Рибачук, А. В. (2011). Сучасний стан і проблематика фахової підготовки майбутніх юристів. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*, 28, 441–447.
- Рижиков, В. С. (2011). Зміст та складові професійної підготовки майбутніх юристів відповідно професіограми. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*, 2. Взято з: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps\\_2011\\_2\\_10](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2011_2_10).
- Роскопіна, Ю. О. (2014). *Професійна підготовка юристів в університетах США.* (Автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спеціальність 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти»). Переяслав-Хмельницький: Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди.
- Савіщенко, В. М. (2015). Удосконалення організаційно-правових засад науково-методичного забезпечення у сфері освіти та науки. *Evropsky politicky a pravni diskurz*, 2(1), 279–284.
- Савіщенко, В. М. (2008). *Педагогічні умови формування професійно значущих якостей майбутнього юриста в навчально-виховному процесі вищого навчального закладу.* (Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спеціальність 13.00.04 «теорія і методика професійної освіти»). Запоріжжя: Класичний приватний університет.



- Сбруєва, А. А. (1999). *Порівняльна педагогіка*. Суми, Україна: Ред.-вид. відділ СДПУ.
- Сбруєва, А. А. (2011). *Порівняльна педагогіка*. О. В. Сухомлинська (ред.); 2-ге вид. Суми, Україна: Університетська книга.
- Семенов, О. М., & Насіленко, Л. А. (2015). *Професійна комунікативна підготовка майбутніх юристів: теорія і практика*. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка.
- Сертифікатні програми Національного університету «Києво-Могилянська академія»*. (2019). Взято з: <https://www.ukma.edu.ua/index.php/osvita/fakulteti/fpn/osvita>.
- Сисоєва С. О. (ред). (2001). *Педагогічні технології у неперервній педагогічній освіті*. Київ, Україна: Віпол.
- Сисоєва, С. О. (2014). Порівняльна педагогіка в контексті розвитку освітології. *Освітологія*, 3, 17–23.
- Сікорський, П. (2014). До проблеми формулювання понять «компетентність» і «компетенція». *Педагогіка і психологія професійної освіти*, 6, 7-15.
- Скотна, Н. (2013). Сутність глобалізації та її вплив на розвиток вищої освіти в Україні. *Людинознавчі студії. Філософія*, 28, 4–15.
- Сливка, С. С. (2012). *Юридична деонтологія. Правнича етика. Професійна культура*. Київ, Україна: Атіка.
- Сопілко, І. М. (2015). Інновації в юридичній освіті. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія «Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*, 2(35), 157–160.
- Стан юридичної освіти в Україні. Аналітичне дослідження за результатами освітніх вимірювань*. (2018). Київ, Україна: Ваїте.
- Стан юридичної освіти та науки в Україні*. (2009-2010). Взято з: <http://www.osce.org/uk/ukraine/108309?download=true>.

- Стефанчук, Р. О., & Стефанчук, М. О. (2005). Проблеми організації та змісту вищої юридичної освіти в Україні в контексті входження до Болонського процесу. *Університетські наукові записки*, 4, 414–418.
- Стецюк, Л. О. (2009). Проблеми вищої юридичної освіти та шляхи їх вирішення. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету Україна*, 1, 123–124.
- Столярчук, Л. Б. (2019). Сучасний стан професійної підготовки бакалаврів права в закладах вищої освіти України. *Молодий вчений*, 1(65), 89–94.
- Субетто, А. И. (1995). *Проблемы фундаментализации и источников формирования содержания высшего образования*. Кострома, Россия: Изд-во КГПУ.
- Сущенко, В. М. (2007). Сучасні проблеми реформування юридичної освіти і науки в Україні. *Наукові праці. Політичні науки. Правознавство*, 69(56), 184–187.
- Сущенко, В. М. (2009). *Професійна відповідальність правника*. Миколаїв, Україна: Видавництво Чорноморського державного університету імені Петра Могили.
- Татур, Ю. Г. (2004). *Компетентносный подход в описании результатов и проектировании стандартов высшего профессионального образования: материалы ко второму заседанию методологического семинара*. Москва, Россия: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов.
- Топчій, О. В. (2016). Юридико-педагогічна акмеологія як новітня підгалузь науки. *Педагогічні науки*, LXXIII, Т. 2, 43–47.
- Третько, В. В. (2011). Сучасні тенденції інноваційного розвитку системи вищої освіти в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*, 23, 186–188.

- Указ Президента України «Про національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року»* від 25 червня 2013 р. № 344/2013. (2013). Взято з: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/344/2013/page>.
- Фатхутдінова, О. В. (2012). Впровадження нових технологій в процесі підготовки спеціалістів правознавства. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*, 48, 35–39.
- Фулей, Т. І. (2017). *Інтерактивні методи навчання у підготовці суддів*. Київ, Україна: ФОП Клименко Ю. Я.
- Фурсова, Л. (2005). Від літературної компетенції – до життєвої компетентності. *Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах*, 5, 12–21.
- Химинець, В. В. (2010). *Компетентнісний підхід до професійного розвитку вчителя*. Закарпатський інститут післядипломної педагогічної освіти. Взято з: <http://zakinpro.org.ua/2010-01-18-13-44-15/233-2010-08-25-07-10-49>.
- Хуторской, А. В. (2002). Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования. *Ученик в общеобразовательной школе*, 135–157.
- Циганій, С. О. (2015). Методологія формування культури професійно-правового спілкування у майбутніх юристів у процесі фахової підготовки. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету*, 12(55), Ч. 2, 393–401.
- Цюра, С. Б. (2013). Особливості методології порівняльних педагогічних досліджень. *Порівняльно-педагогічні студії*, 2–3, 7–13.
- Чепіль, М. М. (2014). *Порівняльна педагогіка*. Київ, Україна: Академвидав.

- Чмиленко, Ф. О., & Жук, Л. П. (2014). *Посібник до вивчення дисципліни «Методологія та організація наукових досліджень»*. Дніпропетровськ, Україна: РВВ ДНУ.
- Шишов, С. Е., & Кальней, В. А. (2000). *Школа: мониторинг качества образования*. Москва, Россия.: Педагогическое общество России.
- Шиянов, Е. Н., & Котова, И. Б. (1995). *Идея гуманизации образования в контексте отечественных теорий личности*. Ростов-на-Дону, Россия: АО «Цветная печать».
- Яворська, Г. Х. (2005). *Соціально-професійна зрілість курсантів вищих закладів освіти МВС України*. Одеса: ПЛАСКЕ ЗАТ.
- Ягупов, В. В. (2002). *Педагогіка*. Київ, Україна: Либідь.
- Ярошенко, А. О. (2013). Компетентнісний підхід як один із напрямів підвищення якості освіти підготовки фахівців соціальної сфери. *Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент*, 14, 5–12.
- Academic Handbook, University of Toronto*. (2018). Retrieved from: <https://www.utm.utoronto.ca/dean/academic-handbook>.
- ACTR ACCELS*. (2017). Retrieved from: <http://chamber.ua/uk/Membership/MembersListPage/17>.
- Adamson, B. (2012). International comparative studies in teaching and teacher education. *Teaching and Teacher Education*, 28, 641–648.
- Arthurs, H. W. (2014). The Future of Legal Education: Three Visions and a Prediction. *Alberta Law Review*, 51, 705–716.
- Austin, J. (1832). *The Province of Jurisprudence Determined, 1954*. London: Weidenfeld and Nicolson.
- Bereday, G. (1964). *Comparative method in education*. New York, USA: Holt, Rinehart and Winston.

- Berry, W. (2008). Surviving lecture: A pedagogical alternative. *College Teaching*, 56(3), 149–154.
- Best Global Universities Rankings*. (2019). Retrieved from: [https://worldtop20.org/global-universities?gclid =EAIaIQobChMIyLekgaGH5AIVQqoYCh2JgALDEAAYASAAEgKqyPD\\_BwE](https://worldtop20.org/global-universities?gclid=EAIaIQobChMIyLekgaGH5AIVQqoYCh2JgALDEAAYASAAEgKqyPD_BwE).
- Bonwell, C. C., & Eison, J. A. (1991). *Active Learning: Creating Excitement in the Classroom*. ASHE-ERIC Higher Education Report No.1. Washington, D.C., USA: George Washington University.
- Boon, A. L. (2014). *The Ethics and Conduct of Lawyers in England and Wales*. Bloomsbury.
- Boon, A. L., & Webb, J. (2008). Legal education and training in England and Wales: back to the future? *Journal of Legal Education*, 58(1), 79–121.
- Bowker, W. F., & Christian, T. (2015). Legal Education. In *The Canadian Encyclopedia*. Retrieved from: <https://www.thecanadianencyclopedia.ca/en/article/legal-education>.
- Bray, M. (2003). *Comparative education: continuing traditions, new challenges, and new paradigms*. Dordrecht; Boston: Kluwer Academic Publishers.
- Bringle, R., Hatcher, J., & McIntosh, R. (2006). Analyzing Morton's Typology of Service Paradigms and Integrity. *Michigan Journal of Community Service Learning*, 13(1), 5–15.
- Bruner, J. (1984). Vygotsky's zone of proximal development: The hidden agenda. In B. Rogoff J. Wertsch (eds.). *Children's learning in the "Zone of proximal development: New directions for child development*. San Francisco, USA: Jossey-Bass.
- Bryden, P. (2014). The changing landscape of legal education in Canada. *Canadian Lawyer Magazine*. Retrieved from: <https://www.canadianlawyermag.com/news/general/the-changing-landscape-of-legal-education-in-canada/269331>.

- Buckingham, D. E. (1976). *Legal ethics in Canada: theory and practice*. Toronto, Canada: Harcourt Brace Canada.
- Buhler, S. M. (2015). Clinical Legal Education in Canada: A Survey of the Scholarship. *Canadian Legal Education Annual Review*. Retrieved from: <https://ssrn.com/abstract=2865957>.
- Campbell, D. (1998). *Copyright Infringement: Comparative Law Yearbook of International Business Special Issue, 1997* (Vol. 1997). Netherlands: Kluwer Law International BV.
- Canadian Degree Qualification Framework*. (2007). Retrieved from: [http://technicalcouncil.com/files/canadian\\_qfw.pdf](http://technicalcouncil.com/files/canadian_qfw.pdf).
- Canadian Information Centre for International Credentials*. (2014). Retrieved from: <https://www.cicic.ca/>.
- Canadian Law PhD/Doctorate Programs*. (2018). Retrieved from: <http://www.canadian-universities.net/Universities/Programs/Doctorate-Law.html>.
- Canadian Law School Profiles* (2017). Retrieved from: [http://www.oxfordseminars.ca/LSAT/lSAT\\_profiles.php](http://www.oxfordseminars.ca/LSAT/lSAT_profiles.php).
- Canadian Legal Education Annual Review*. (2019). Retrieved from: <https://www.acpd-calt.org/clear>.
- Cheffins, B. (1999). Using Theory to Study Law: A Company Law Perspective. *The Cambridge Law Journal*, 58(1), 197–221.
- Chismore, W. D., & Hill, Q. M. (1978). *A Classification of Educational Subject Matter*. National Centre for educational Statistics. Washington, D.C., USA: US Government Printing Office.
- Classification of Instructional Programs (CIP) Canada, 2016*. (2016). Retrieved from: <https://www.statcan.gc.ca/eng/subjects/standard/cip/2016/index>.
- Combined Law Degree Programs in Canada*. (2018). Retrieved from: <http://www.canadian-universities.net/Law-Schools/Combined.html>.

- Comparative and International Education Society*. (2018). Retrieved from: <https://www.cies.us/>.
- Comparative Education Society in Europe*. (2018). Retrieved from: <https://www.cese-europe.org/>.
- Constitutional Act, 1867*. (1867). Retrieved from: [https://laws-lois.justice.gc.ca/pdf/const\\_e.pdf](https://laws-lois.justice.gc.ca/pdf/const_e.pdf).
- Convention on the Recognition of Qualifications concerning Higher Education in the European Region*. (1997). UNESCO. Retrieved from: [http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL\\_ID=13522&URL\\_DO=DO\\_TOPIC&URL\\_SECTION=201.html](http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13522&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html).
- Convention on the Recognition of Qualifications*. (1997). Retrieved from: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/165>
- Cotter, W. B. (1992). *Professional responsibility instruction in Canada: A coordinated curriculum for legal education*. Montreal, Canada: Concept-com.
- Council of Canadian Law Deans*. (2008). An Overview of Canadian Common Law Legal Education (LL.B./J.D. Degrees).
- CWUR World University Rankings, 2018-2019*. (2019). Retrieved from: <https://cwur.org/2018-19.php>.
- Daggett, L. (1995). Using Discussion as a Teaching Method in Law School Classes. In: *The Science and Art of Law Teaching: Conference Materials*.
- Dalhousie University. JD Program*. (2018). Retrieved from: <https://www.dal.ca/faculty/law/programs/jd-admissions.html>.
- Degree Authorization Act*. (2002). Retrieved from: [http://www.bclaws.ca/civix/document/id/complete/statreg/02024\\_01](http://www.bclaws.ca/civix/document/id/complete/statreg/02024_01).
- Departments of Ecuation across Canada*. (2018). Retrieved from: [http://www.edu.gov.on.ca/eng/relsites/oth\\_prov.html](http://www.edu.gov.on.ca/eng/relsites/oth_prov.html).

- Derrig, M. (2008). *Active Learning Techniques*. Center for Teaching Excellence, Virginia Commonwealth University. Retrieved from: [http://www.vcu.edu/cte/resources/active\\_learning.htm](http://www.vcu.edu/cte/resources/active_learning.htm).
- Dewey, J. (1948). *Education and the Philosophic Mind*. New York, USA: The Macmillian Co.
- Encyclopedia Britannica*. (2019). Retrieved from: <https://www.britannica.com/>.
- European Research Federation*. (2017). Retrieved from: <https://www.efamro.eu/>.
- Experiential education*. (2019). University of Toronto. Faculty of Law. Retrieved from: <https://www.law.utoronto.ca/academic-programs/jd-program/experiential-learning-faculty-law>.
- Fairbrother, G. P. (2005). Comparison to what end? Maximizing the potential of comparative education research. *Comparative Education*, 41(1), 5–24.
- Falconer, R., & Johnson, D. D. (2012). *McGraw-Hill's LSAT*. USA: McGraw Hill Professional.
- Federation of Law Societies of Canada*. (2018). Retrieved from: <https://flsc.ca/about-us/our-mission/>.
- Federation of Law societies of Canada*. (2019). Retrieved from: <https://flsc.ca/>
- Felten, P., & Clayton, P. H. (2011). Service learning. *New Directions for Teaching and Learning*, 128, 75–84.
- Ferguson, A. G. (2015). Big data and predictive reasonable suspicion. *University of Pennsylvania Law Review*, 327–410.
- First Year Degree Guide*. (2019). University of Alberta. Retrieved from: <https://www.ualberta.ca/science/programs/bachelor-of-science/admission-to-science/after-you-apply/plan-your-first-year>.
- Fitzgerald, P., & Wright, B. (2000). *Looking at Law: Canada's Legal System*. (5<sup>th</sup> ed.). Toronto, Canada: Butterworths.
- Flood, J. (2011). *Legal education in the global context: challenges from globalization, technology and changes in government regulation*. Legal Services Board.



- Freeman, S., Eddy, S. L., McDonough, M., Smith, M. K., Okoroafor, N., Jordt, H., & Wenderoth, M. P. (2014). Active learning increases student performance in science, engineering, and mathematics. *Proceedings of the National Academy of Sciences USA*. (pp. 111, 8410–8415).
- Garrison, D. R., & Vaughn, N. D. (2008). *Blended learning in higher education: Framework, principles and guidelines*. New York, USA: John Wiley and Sons.
- Ginsberg, J. (1988). Legal Research and Writing as Taught in Canadian Law Schools. *The Law Librarian*, 19(1), 21–26.
- Gray, J. C. (1921). *The nature and sources of the law*. New York, USA: Macmillan.
- Gredler, M. E. (1997). *Learning and instruction: Theory into practice*. Upper Saddle River, OH: Merrill / Prentice Hall.
- Gregor, A. D., & Jasmin, G. (eds.). (1992). *Higher Education in Canada*, Department of the Secretary of State.
- Grenon, A., & Perret, L. (2002). Symposium: A Global legal odyssey: Globalization and Canadian Legal Education. *South Texas Law Review*, 43, 543–596.
- Gulli, C. (2010). *Why are schools switching to J.D.? What's the difference, anyway?* Maclean's. Retrieved from: <https://www.macleans.ca/news/canada/the-letter-of-the-law/>.
- Hall, J. (1955). Teaching Law by Case Method and Lecture. *Journal of the Society of Public Teachers of Law*, 3, 99.
- Handelsman, J., Miller, S., & Pfund, C. (2007). *Scientific teaching*. New York, USA: W.H. Freeman.
- Harno, A. J. (2004). *Legal Education in the U.S.: A Report Prepared for the Survey of the Legal Profession*. The Lawbook Exchange, Ltd.
- Harris, R. S. & Tremblay, A. (1960). *A bibliography of higher education in Canada*. Toronto: Toronto U.P.

- Hess, G. F., & Friedland, S. (1999). *Techniques for Teaching Law*. Durham, North Carolina, USA: Carolina Academic Press.
- Higher Education Quality Council of Ontario Act*. (2005). Retrieved from: <https://www.ontario.ca/laws/statute/05h28>.
- Hogg, P. W. (2003). *Constitutional Law of Canada*. Scarborough, Ontario, Canada: Thomson Canada Limited.
- Holloway, I. (2014). A Canadian Law School Curriculum for this Age. *Alberta Law Review*, 51(4), 787.
- Holmes, O. W. (1920). The path of the law: collected legal papers. *Positive and natural law and their correlation*, 449, 171–173.
- Hutchinson, A. (2006). *Legal Ethics and Professional Responsibility*. Toronto: Irwin Law.
- International Bureau of Education*. (2017). Retrieved from: <http://www.ibe.unesco.org/>
- International Institute of Teachers College. (2017). Retrieved from: <https://www.tc.columbia.edu/international/>.
- JD Admissions Guide 2018-2019. (2018). Peter A. Allard School of Law. Retrieved from: [http://www.allard.ubc.ca/sites/www.allard.ubc.ca/files/files/uploads/admissions/ubc\\_-\\_allard\\_law\\_jd\\_brochure\\_2018.pdf](http://www.allard.ubc.ca/sites/www.allard.ubc.ca/files/files/uploads/admissions/ubc_-_allard_law_jd_brochure_2018.pdf).
- JD Curriculum, University of Alberta* (2018). Retrieved from: <https://www.ualberta.ca/law/programs/jd/curriculum>.
- JD First Year Course Description, University of Calgary. (2018). Retrieved from: [https://law.ucalgary.ca/sites/default/files/teams/2/400-level\\_coursedescriptions\\_jan-20-2016.pdf](https://law.ucalgary.ca/sites/default/files/teams/2/400-level_coursedescriptions_jan-20-2016.pdf).
- JD/MBA Program Chart, Queen's University, 2019. Retrieved from: <https://law.queensu.ca/programs/combined-degrees/mba>.
- Johnstone, R., & Le Brun, M. (1994). *The quiet (r) evolution: Improving student learning in law*. Sydney, Australia: Law Book Co.

- Jones, G. A. & Weinrib, J. (2011). Globalization and higher education in Canada. In R. King, S. Marginson and R. Naidoo (Eds.). *Handbook on globalization and higher education* (pp. 222–240). Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing.
- Jones, G. A. (2012) Reflections on the evolution of higher education as a field of study in Canada. *Higher Education Research & Development*, 31(5), 711–722.
- Kant, I. (1887). *The philosophy of law: an exposition of the fundamental principles of jurisprudence as the science of right*. Edinburgh, UK: T. & T. Clark.
- Kelly, P. (2013). Comparative Pedagogy: Making Sense of Cultural Complexity. *Research in Comparative and International Education*, 8(4), 415–427.
- Kiser, R. (2017). *Soft Skills for the Effective Lawyer*. Cambridge University Press.
- Lakehead University. *JD Curriculum*. (2018). Retrieved from: <https://www.lakeheadu.ca/academics/departments/law/curriculum>.
- Law in Action Within Schools*. (2019). Retrieved from: <https://www.lawinaction.ca/>.
- Law School Application Statistics*. (2018). Ontario Universities' Application Centre. Retrieved from: <https://www.ouac.on.ca/statistics/law-school-application-statistics/>.
- Law Society of Ontario. Experiential Training Competencies for Candidates*. (2019). Retrieved from: <https://lso.ca/becoming-licensed/lawyer-licensing-process/articling-principals/filing-and-reporting/experiential-training-competencies>.
- LLM Guide*. (2018). Retrieved from: <https://llm-guide.com/schools/americas/canada>.
- Macfarlane, J., & Manwaring, J. (2006). *Reconciling Professional Legal Education with the Evolving (Trial-less)/ Reality of Legal Practice*. Retrieved from: <https://scholarship.law.missouri.edu/jdr/vol2006/iss1/16>.
- MacGill University. Clerkships*. (2018). Career Development Office. Retrieved from <https://www.mcgill.ca/cdo/keyword/clerkships>.
- MacKenzie, G. (2009). *Lawyers and Ethics: Professional Responsibility and Discipline* Toronto, Canada: Carswell.

- Maharg, P. (2004). Professional legal education in Scotland. *Georgia University State Law Review*, 20, 947–976.
- Marshall, D. (2008). Differentiation by degrees: System design and the changing undergraduate environment in Canada. *Canadian Journal of Higher Education*, 38 (3), 1–20.
- McGill University. McGill's Unique BCL/LLB Program. (2018). Retrieved from: <https://mcgill.ca/law/bcl-llb/program-description>.
- McGill University. BCL/LLB Program in Law. (2018). Retrieved from: <https://www.mcgill.ca/law/bcl-llb>.
- McGill University. Doctoral Program. (2018). Retrieved from: <https://www.mcgill.ca/law/grad-studies/doctoral-program>.
- Menkel-Meadow, C. (1999). Taking Problem – Solving Pedagogy Seriously: A Response to the Attorney General. *Journal of Legal Education*, 49, 14.
- Ministerial Statement on Quality Assurance of Degree Education in Canada. (2007). Retrieved from: <https://www.cicic.ca/docs/cmec/QA-Statement-2007.en.pdf>.
- Ministerial Statement on Quality Assurance of Degree Education in Canada. (2007). Retrieved from: <https://www.cicic.ca/docs/cmec/QA-Statement-2007.en.pdf>
- Moline, B. J. (2003). Early American Legal Education. *Washburn Law Journal*, 42, 775–793.
- Mukan, N., & Kobryn, N. (2019). Theoretical Framework for Studying Medical Informatics Education Development. In *The Actual Problems of the World Today, Vol. 2*. (pp. 99–113). London, UK: Science Publishing.
- Mukan, N., Noskova, M., & Baibakova, I. (2017). The formation of school principals' readiness to use internet technologies in their work in the system of continuous pedagogical education. *Science and Education*, 4, 123–132.
- Mukan, N., Shyika, J., & Shyika, O. (2017). The development of bilingual education in Canada. *Advanced education*, 8, 35–40.

- Mukan, N., Yaremko, H., Kozlovskiy, Yu., Ortynskiy, V., & Isayeva, O. (2019). Teachers' continuous professional development: Australian experience. *Advanced Education, 12*, 105–113.
- Murphy, T., & Tan, J. (2012). *Service-learning and educating in challenging contexts: International perspectives*. Bloomsbury Academic.
- Mwenda, K. K. (2007). *Comparing American and British Legal Education Systems: Lessons for Commonwealth African Law Schools*. Cambria Press.
- National Entry to Practice Competency Profile for Lawyers and Quebec Notaries*. (2012). Retrieved from: <https://flsc.ca/wp-content/uploads/2014/10/admission4.pdf>.
- National Occupational Classification*. (2016). Retrieved from: <http://noc.esdc.gc.ca/English/noc/welcome.aspx?ver=16>.
- National requirements for Canadian Common Law Degree Programs*. (2018). Retrieved from: <https://flsc.ca/wp-content/uploads/2018/01/National-Requirement-Jan-2018-FIN.pdf>.
- Noah, H. J., & Eckstein, M. A. (1969). *Toward A Science of Comparative Education*. New York, USA: Macmillan.
- Ontario lawyers to combat systemic racism in profession. (2016). CBC News. Retrieved from: <https://www.cbc.ca/news/canada/toronto/ontario-lawyers-to-combat-systemic-racism-in-profession-1.3879602>.
- Ontario Universities Council on Quality Assurance*. (2019). Retrieved from: <https://oucqa.ca/>.
- Ozmon, H. & Craver, S. M. (2003). *Philosophical foundations of education*. Upper Saddle River, OH: Merrill / Prentice Hall.
- Pan-Canadian Qualification Frameworks*. (2015). Retrieved from: [https://www.cicic.ca/1286/pan\\_canadian\\_qualifications\\_frameworks.canada](https://www.cicic.ca/1286/pan_canadian_qualifications_frameworks.canada).

- Principles for Fair Student Assessment Practices for Education in Canada.* (2017). Retrieved from: <https://www.wcdsb.ca/wp-content/uploads/sites/36/2017/03/fairstudent.pdf>.
- Pro Bono Students Canada.* (2019). Retrieved from <https://www.probonostudents.ca/>
- Pue, W. W. (1995). *Law school: the story of legal education in British Columbia.* University of British Columbia Faculty of Law.
- QS Higher Education System Strength Rankings.* (2018). Retrieved from: <https://www.topuniversities.com/system-strength-rankings/2018>.
- QS World University Rankings by Subject.* (2019). Retrieved from: <https://www.topuniversities.com/subject-rankings/2019>.
- Queen's University. JD Course Catalog.* (2018). Retrieved from: <https://law.queensu.ca/sites/default/files/files/Course%20Info%20-%20Timetables/2019-2020%20Law%20Course%20Catalog.PDF>.
- Queen's University. JD.* (2018). Retrieved from: <https://law.queensu.ca/programs/jd>;
- Queen's University. Law Journal.* (2018). Retrieved from: <https://www.queensu.ca/lawjournal/student-opportunities>.
- Queen's University. Moot Court Program. (2018). Retrieved from: <https://law.queensu.ca/programs/jd/experiential-learning/moot-court>.
- Queens University, JD Combined Degrees. (2018). Retrieved from: <https://law.queensu.ca/programs/combined-degrees>.
- Raz, J. (1970). *The concept of a legal system* (pp. 26-43). Oxford, UK: Clarendon.
- Robinsohn, S. B. (1992). *Comparative Education: A Basic Approach.* H. Robinsohn (Ed.). Jerusalem, Israel: Magnes Press.
- Rust, V. D. (2002). The Meanings of the Term Comparative in Comparative Education. *World Studies in Education, 1 & 2*, 53–68.
- Saint Paul University. PhD (Canon Law). (2018). Retrieved from: <https://ustpaul.ca/program-new/canon-law-307.htm>.

- Salmond, J. (1924). *Jurisprudence: or the Theory of the Law*. London, UK: Stevens and Haynes.
- Samuel, R. (2001). Legal Ethics and Moral Dilemmas: Strategizing around Race in the Provision of Client Service. *Journal of Law and Social Policy*, 16, 63–76.
- Scimago Journal & Country Rank. (2018). Retrieved from: <https://www.scimagojr.com/journalrank.php?category=3308&country=CA>.
- Scriewer, J. (1992). *Theories and Methods in Comparative Education*. Schriver J., Holmes, B. (Eds.). New York: Frankfurt am Main.
- Sheffield, E. (1978). The national scene. In E. Sheffield, D. D., Campbell, J. Holmes, B. B. Kymlicka, & J. H. Whitelaw (Eds.). *Systems of higher education: Canada*. (pp. 1–63). New York, NY: International Council for Educational Development.
- Simons, P. (1997). Definitions and theories of active learning. In D. Stern & G. Huber (Eds.). *Active Learning for Students and Teachers: Reports from Eight Countries* (pp. 19–39). Frankfurt & New York: Peter Lang.
- Smith, B. (2007). *Professional Conduct for Lawyers and Judges*. Fredericton, NB: Maritime Law Book.
- Smith, K. A., Sheppard, S. D., Johnson, D. W., & Johnson, R. T. (2005). Pedagogies of Engagement: Classroom-Based Practices. *Journal of Engineering Education*, 94(1), 87–101.
- Smits, J. M. (2012). *Elgar Encyclopedia of Comparative Law*. Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing.
- Smyth, G., Hale, S., & Gold, N. (2018). Clinical and Experiential Learning in Canadian Law Schools: Current Perspectives. *Canadian Bar Review*, 95(1), 151.
- Statistics Canada. (2016). Retrieved from: <https://www.statcan.gc.ca/eng/start>.
- Steele, S., & Taylor, K. (Eds.). (2009). *Legal Education in Asia: Globalization, change and contexts* (Vol. 7). Routledge.

- Stolker, C. (2014). *Rethinking the Law School: Education, Research, Outreach and Governance*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Stuckey, R. T. (2007). *Best practices for legal education: a vision and a road map*. New York, USA: Clinical Legal Education Association.
- Sullivan, W. M., Colby, A., Welch, W. J., Bond, L., & Lee, S. S. (2007). *Educating Lawyers: Preparation for the Profession of Law*. San Francisco, USA: Jossey-Bass.
- Temple, C., & Brophy, S. (2002). *Critical thinking in higher education, workshop materials for RWCT course Critical thinking across curriculum*. Prague, Check Republic.
- The Society of Notaries Public of British Columbia*. (2018). Retrieved from: <https://www.notaries.bc.ca/home/index.rails>.
- Thompson Rivers University. JD Program*. (2018). Retrieved from: <https://www.tru.ca/law/jd-program.html>.
- University of British Columbia. J.D. Curriculum*. (2018). Retrieved from: [http://www.allard.ubc.ca/sites/www.allard.ubc.ca/files/uploads/Academic%20Advising/Curriculum/jd\\_curriculum\\_diagram\\_2014w.pdf](http://www.allard.ubc.ca/sites/www.allard.ubc.ca/files/uploads/Academic%20Advising/Curriculum/jd_curriculum_diagram_2014w.pdf).
- Université de Montréal – Baccalauréat en Droit*. (2018). Retrieved from: <https://droit.umontreal.ca/programmes/baccalaureat-en-droit/>.
- Université de Montréal, Combined Programs*. (2018). Retrieved from: [https://droit.umontreal.ca/fileadmin/droit/documents/PDF/programmes\\_combines/EN\\_LLJ\\_JD\\_etudessuperieures.pdf](https://droit.umontreal.ca/fileadmin/droit/documents/PDF/programmes_combines/EN_LLJ_JD_etudessuperieures.pdf).
- Université de Sherbrooke Common law et droit transnational (Juris Doctor)*. (2018). Retrieved from: <https://www.usherbrooke.ca/droit/programmes/deuxieme-cycle-type-cours/common-law-et-droit-transnational/>.
- University Assessment and Grading Practices Policy*. (2012). University of Toronto. Retrieved from: <http://www.governingcouncil.utoronto.ca/policies/uniassgpp.htm>.



- University of Alberta.* (2019). Retrieved from: <https://www.ualberta.ca/>.
- University of Alberta. JD Curriculum.* (2018). Retrieved from: <https://www.ualberta.ca/law/programs/jd>.
- University of British Columbia. Doctor of Philosophy in Law.* (2018). Retrieved from: <http://www.allard.ubc.ca/admissions/graduate-program-admission/doctor-philosophy-law-phd>.
- University of British Columbia. JD Program Overview.* (2018). Retrieved from: <http://allard.ubc.ca/admissions/jd-admissions/jd-program-overview>.
- University of Calgary. Admission Requirements.* (2018). Retrieved from: <https://law.ucalgary.ca/future-students/how-to-apply>.
- University of Calgary. Clinic Opportunities.* (2017). Retrieved from: <https://law.ucalgary.ca/sites/default/files/teams/2/ucalgary-law-viewbook.pdf>.
- University of Calgary. JD Program.* (2018). Retrieved from: <https://law.ucalgary.ca/future-students/our-programs/jd-program>.
- University of Manitoba. JD.* (2018). Retrieved from: <http://law.robsonhall.com/programs/jd/>.
- University of McGill. Mooting.* (2018). Retrieved from: <https://www.mcgill.ca/law-studies/bclllb-studies/clinical-legal-education/mooting>.
- University on New Brunswick. Juris Doctor Program.* (2018). Retrieved from: <https://www.unb.ca/fredericton/law/programs/juris-doctor.html>.
- University of Ottawa. English Juris Doctor.* (2018). Retrieved from: <https://commonlaw.uottawa.ca/en/students/programs/english-juris-doctor>.
- University of Ottawa. JD National Program.* (2018). Retrieved from: <https://commonlaw.uottawa.ca/en/students/programs/jd-national-program>.
- University of Ottawa. JD Program Requirements.* (2018). Retrieved from: <https://catalogue.uottawa.ca/en/undergrad/juris-doctor-jd/#programrequirementstext>.

- University of Ottawa. Licence en droit (LL.L).* (2018). Retrieved from: <https://droitcivil.uottawa.ca/en/civil-law-uottawa/programs-of-study/licence-en-droit>).
- University of Ottawa. Ph.D Program.* (2018). Retrieved from: <https://llmphd.uottawa.ca/en/programs/phd>.
- University of Saskatchewan. Juris Doctor.* (2018). Retrieved from: <https://law.usask.ca/programs/juris-doctor-jd.php>.
- University of Toronto, Faculty of Law.* (2019). Retrieved from: <https://www.law.utoronto.ca/admissions/youth-outreach/so-you-want-become-lawyer>.
- University of Toronto. Doctor of Juridical Science.* (2018). Retrieved from: <https://www.law.utoronto.ca/academic-programs/graduate-programs/sjd-program-doctor-juridical-science>.
- University of Toronto. JD Program.* (2018). Retrieved from: <https://www.law.utoronto.ca/academic-programs/jd-program>.
- University of Toronto. So You Want to Become a Lawyer.* (2018). Retrieved from: <https://www.law.utoronto.ca/admissions/youth-outreach/so-you-want-become-lawyer>.
- University of Victoria. Ph.D Program.* (2018). Retrieved from: <https://www.uvic.ca/law/graduate/phdprogram/index.php>.
- University of Western Ontario. International Exchanges and Internships.* (2018). Retrieved from: [https://law.uwo.ca/future\\_students/international/](https://law.uwo.ca/future_students/international/).
- University of Western Ontario. JD Academic Programs.* (2018). Retrieved from: [https://law.uwo.ca/future\\_students/jd\\_academic\\_programs/](https://law.uwo.ca/future_students/jd_academic_programs/).
- University of Western Ontario. Master of Laws.* (2018). Retrieved from: [https://law.uwo.ca/future\\_students/graduate\\_programs/master\\_of\\_laws/index.html](https://law.uwo.ca/future_students/graduate_programs/master_of_laws/index.html).

- University of Windsor. Juris Doctor.* (2018). Retrieved from: <http://www.uwindsor.ca/law/239/juris-doctor-jd>.
- University of Windsor. Admissions Criteria.* (2018). Retrieved from: <http://www.uwindsor.ca/law/343/our-admissions-criteria>.
- University of York. Experiential Education.* (2018). Retrieved from: <https://www.osgoode.yorku.ca/programs/juris-doctor/experiential-education/>.
- Wæver, O. (1998). The sociology of a not so international discipline: American and European developments in international relations. *International Organization*, 52(4), 687–727.
- Weber, M. (1978). *Economy and Society. An outline of interpretive sociology*. G. Roth, & C. Wittich (Eds.). Berkeley – Los Angeles – London: University of California Press.
- Williams, G. L. (1978). *Learning the law*. (16<sup>th</sup> ed.). UK: Sweet & Maxwell.
- Wilson, D. N. (2003). The future of comparative and international education in a globalised world. In: Bray M. (ed.). *Comparative Education* (pp. 15–33). Dordrecht, Netherland: Springer.
- World Council of Comparative Education Societies.* (2018). Retrieved from: <http://wcces-online.org/>.
- World Declaration on Higher Education for the Twenty First Century: Vision and Action.* (1998). UNESCO. Retrieved from: [http://www.unesco.org/education/educprog/wche/declaration\\_eng.htm#world%20declaration](http://www.unesco.org/education/educprog/wche/declaration_eng.htm#world%20declaration).
- World Reputation Rankings. (2019). Retrieved from: [https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/2019/reputation-ranking#!/page/0/length/25/sort\\_by/rank/sort\\_order/asc/cols/stats](https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/2019/reputation-ranking#!/page/0/length/25/sort_by/rank/sort_order/asc/cols/stats).
- World University Rankings 2019. Subject ranking. (2019). Retrieved from: <https://www.timeshighereducation.com/search?e=404&search=world%20university%20rankings%202019%20subject%20ranking>.

- York University. Juris Doctor/Bachelor of Law (Civil).* (2018). Retrieved from:  
<https://www.osgoode.yorku.ca/programs/juris-doctor/jd-admissions/joint-combined-programs/jd-llb-civil/>.
- York University. JD Extended Time Program.* (2018). Retrieved from:  
<https://www.osgoode.yorku.ca/programs/juris-doctor/jd-program/extended-time-program-jd/>.
- York University. Juris Doctor.* (2018). Retrieved from:  
<https://www.osgoode.yorku.ca/programs/juris-doctor/>.

## ДОДАТКИ

## Додаток А

## Перелік освітньо-професійних програм за спеціальністю «Право», що пропонуються університетами Канади

Назва університету	Програма, що веде до присвоєння ступеня бакалавра з <b>одиночною спеціальністю</b>	Програма, що веде до присвоєння ступеня бакалавра з <b>комбінованою спеціальністю</b>	Програма, що веде до присвоєння ступеня бакалавра з <b>подвійною спеціальністю</b>
Альбертський університет (University of Alberta)	Доктор юриспруденції	Доктор юриспруденції/ Магістр управління бізнесом	Доктор юриспруденції / Доктор юриспруденції (університет Колорадо, США)
Віндзорський університет (University of Windsor)	Доктор юриспруденції	Доктор юриспруденції/ Магістр управління бізнесом; Доктор юриспруденції/ Магістр суспільних наук	Доктор юриспруденції / Доктор юриспруденції (університет Детройт Мерсі, США)
Йоркський університет (York University)	Доктор юриспруденції	Доктор юриспруденції/ Магістр управління бізнесом; Доктор юриспруденції/ Магістр гуманітарних наук (Філософія); Доктор юриспруденції/Магістр екології та охорони довкілля	Доктор юриспруденції/Бакалавр цивільного права (Монреальський університет, Канада)
Калгарський університет (University of Calgary)	Доктор юриспруденції	Доктор юриспруденції/ Магістр управління бізнесом; Доктор юриспруденції/ Магістр державної політики	Доктор юриспруденції / Доктор юриспруденції (Міжнародна програма для юристів з енергетики, Хюстонський університет, США)
Квебецький університет в Монреалі (Université du Québec à Montréal)	Бакалавр права	—	—
Лавальський університет (Université Laval)	Бакалавр права	—	Бакалавр права /Доктор юриспруденції (Університет Західного Онтаріо, Канада)

Манітобський університет (University of Manitoba)	Доктор юриспруденції	—	—
Монреальський університет (Université de Montréal)	Бакалавр права	—	Бакалавр права / Доктор юриспруденції (Йоркський університет, Канада)
Оттавський університет, секція загального права (University of Ottawa, Common law section)	Доктор юриспруденції	Доктор юриспруденції / Бакалавр цивільного права (Національна програма); Доктор юриспруденції/ Бакалавр торгівлі з відзнакою; Доктор юриспруденції/ Бакалавр суспільних наук з відзнакою (Політологія); Доктор юриспруденції/ Магістр управління бізнесом; Доктор юриспруденції/ Магістр гуманітарних наук (Міжнародні відносини)	Доктор юриспруденції / Доктор юриспруденції (Мічиганський державний університет чи Вашингтонський правничий коледж, США)
Оттавський університет, секція цивільного права (University of Ottawa, Civil law section)	Ліцензіат права	Ліцензіат права / Бакалавр суспільних наук; Ліцензіат права / Магістр управління бізнесом	—
Саскатчеванський університет (University of Saskatchewan)	Доктор юриспруденції	Доктор юриспруденції/ Магістр управління бізнесом	—
Торонтський університет (University of Toronto)	Доктор юриспруденції	Доктор юриспруденції/ Магістр соціальної роботи; Доктор юриспруденції/ Магістр гуманітарних наук (Кримінологія); Доктор юриспруденції/ Магістр гуманітарних наук (Економіка); Доктор юриспруденції/ Магістр гуманітарних наук (Англійська	—

		<p>філологія);  Доктор юриспруденції/  Магістр гуманітарних наук (Європейські, російські та євразійські студії);  Доктор юриспруденції/  Магістр інформації;  Доктор юриспруденції/  Магістр міжнародних відносин;  Доктор юриспруденції/  Магістр управління бізнесом;  Доктор юриспруденції/  Магістр державної політики;  Доктор юриспруденції/  Доктор філософії (Економіка);  Доктор юриспруденції/  Доктор філософії (Політологія);  Доктор юриспруденції/  Доктор філософії (Філософія)</p>	
Університет Британської Колумбії (University of British Columbia)	Доктор юриспруденції	Доктор юриспруденції/ Магістр управління бізнесом	Доктор юриспруденції / Доктор юриспруденції (Гавайський університет, США); Доктор юриспруденції/ Доктор юриспруденції (Університет Гонконгу, Китай); Доктор юриспруденції/ Доктор юриспруденції (Університет Цінхуа, Китай)
Університет Вікторії (University of Victoria)	Доктор юриспруденції	Доктор юриспруденції/ Магістр управління бізнесом; Доктор юриспруденції/ Магістр державного управління	—
Університет Далхаузі (Dalhousie University)	Доктор юриспруденції	Доктор юриспруденції/ Магістр управління бізнесом; Доктор юриспруденції/	—

		Магістр державного управління; Доктор юриспруденції/ Магістр бібліотечної та інформаційної справи; Доктор юриспруденції/ Магістр управління охороною здоров'я	
Університет Західного Онтаріо (University of Western Ontario)	Доктор юриспруденції	Доктор юриспруденції/Бакалавр інженерних наук; Доктор юриспруденції/Бакалавр гуманітарних наук (Кінезіологія); Доктор юриспруденції/Бакалавр технічних наук (Комп'ютерні науки); Доктор юриспруденції/Бакалавр гуманітарних наук з відзнакою (Медіа, інформація та технокультура); Доктор юриспруденції/Бакалавр гуманітарних наук з відзнакою (Політологія); Доктор юриспруденції/Магістр технічних наук (Комп'ютерні науки); Доктор юриспруденції/Магістр управління бізнесом з відзнакою Доктор юриспруденції/Магістр управління бізнесом; Доктор юриспруденції/Магістр технічних наук (геологія та геофізика); Доктор юриспруденції/Магістр гуманітарних наук (Історія)	Доктор юриспруденції / Бакалавр права (Лавальський університет, Канада); Доктор юриспруденції / Магістр права (Університет Гронінгена, Нідерланди)
Університет Квінс (Queen's University)	Доктор юриспруденції	Доктор юриспруденції/ Магістр управління бізнесом; Доктор юриспруденції/ Магістр державного	Доктор юриспруденції / Бакалавр права (Шербрукський університет, Канада)



		управління; Доктор юриспруденції/ Магістр трудових відносин; Доктор юриспруденції/ Магістр гуманітарних наук (Економіка); Доктор юриспруденції/ Бакалавр торгівлі з відзнакою	
Університет Лейкхед (Lakehead University)	Доктор юриспруденції	—	—
Університет Макгілла (McGill University)	Бакалавр цивільного права / Бакалавр права	Бакалавр цивільного права / Бакалавр права/ Магістр управління бізнесом; Бакалавр цивільного права / Бакалавр права/ Магістр соціальної роботи	—
Університет Монктона (Université de Moncton)	Доктор юриспруденції	Доктор юриспруденції/ Магістр управління бізнесом; Доктор юриспруденції/ Магістр державної політики; Доктор юриспруденції/ Магістр екології та охорони довкілля	—
Університет Нью-Брансвіка (University of New Brunswick)	Доктор юриспруденції	Доктор юриспруденції/ Магістр управління бізнесом	—
Університет Райерсона (Ryerson University)	Доктор юриспруденції	—	—
Університет Томпсон Ріверс (Thompson Rivers University)	Доктор юриспруденції	—	—
Шербрукський університет (Université de Sherbrooke)	Бакалавр права	—	Бакалавр права /Доктор юриспруденції (Університет Квінс, Канада)

*Додаток підготовлений автором на основі опрацювання матеріалів з офіційних сайтів університетів Канади.*

**Додаток Б**  
**Перелік міністерств і департаментів освіти провінцій та територій**  
**Канади**

<b>Провінція/ Територія</b>	<b>Назва департаменту / міністерства</b>
Альберта	Міністерство вищої освіти і технологій провінції Альберта (Alberta Advanced Education and Technology)
Британська Колумбія	Міністерство вищої освіти (Ministry of Advanced Education).
Манітоба	Міністерство вищої освіти і грамотності (Ministry of Advanced Education and Literacy).
Нью-Брансвік	Департамент вищої освіти, підготовки та праці (Department of Post Secondary Education, Training and Labour)
Ньюфаундленд і Лабрадор	Департамент освіти (Department of Education)
Нова Шотландія	Департамент праці та вищої освіти (Department of Labour and Advanced Education)
Нунавут	Департамент освіти (Department of Education )
Північно-західні території	Департамент освіти та зайнятості (Department of Education and Employment)
Онтаріо	Міністерство освіти, коледжів і університетів (Ministry of Training, Colleges and Universities)
Острів Принца Едварда	Департамент інновацій та вищої освіти (Department of Innovation and Advanced Learning)
Квебек	Міністерство освіти, відпочинку і спорту (Ministry of Education, Recreation and Sports)
Саскачеван	Міністерство вищої освіти провінції Саскачеван (Saskatchewan Advanced Education)
Юкон	Департамент освіти провінції Юкон (Yukon Education)

*Додаток підготовлений автором на основі опрацювання матеріалів з офіційних сайтів «The Canadian Information Centre for International Credentials» та «Council of Ministers of Education, Canada».*

**Додаток В**  
**Перелік університетів Канади, в яких здійснюється професійна підготовка бакалаврів у галузі права**

<b>Назва університету</b>	<b>Провінція</b>	<b>Назва правничої школи</b>	<b>Форма навчання</b>
Альбертський університет (University of Alberta)	Альберта	факультет права	денна, заочна
Віндзорський університет (University of Windsor)	Онтаріо	факультет права	денна, заочна
Йоркський університет (York University)	Онтаріо	правнича школа Осгуд Холл	денна, заочна
Калгарський університет (University of Calgary)	Альберта	факультет права	денна, заочна
Квебецький університет в Монреалі (Université du Québec à Montréal)	Квебек	факультет політології та права	денна, заочна
Лавальський університет (Université Laval)	Квебек	факультет права	денна
Манітобський університет (University of Manitoba)	Манітоба	факультет права Робсон Холл	денна, заочна
Монреальський університет (Université de Montréal)	Квебек	факультет права	денна
Оттавський університет (University of Ottawa)	Онтаріо	факультет права, секція загального права	денна, заочна
Оттавський університет (University of Ottawa)	Онтаріо	факультет права, секція цивільного права	денна, заочна
Саскатчеванський університет (University of Saskatchewan)	Саскатчеван	правничий коледж	денна, заочна
Торонтський університет (University of Toronto)	Онтаріо	факультет права	денна, заочна
Університет Британської Колумбії (University of British Columbia)	Британська Колумбія	правнича школа Пітера А. Алларда	денна, заочна
Університет Вікторії (University of Victoria)	Британська Колумбія	факультет права	денна, заочна
Університет Далхаузі (Dalhousie University)	Нова Шотландія	правнича школа Шуліха	денна, заочна
Університет Західного Онтаріо (University of Western Ontario)	Онтаріо	факультет права	денна, заочна
Університет Квінс (Queen's University)	Онтаріо	факультет права	денна, заочна
Університет Лейкхед (Lakehead University)	Онтаріо	факультет права Бора Ласкін	денна

Університет Макгілла (McGill University)	Квебек	юридичний факультет	денна, заочна
Університет Монктона (Université de Moncton)	Нью-Брансвік	правничча школа	денна
Університет Нью-Брансвіка (University of New Brunswick)	Нью-Брансвік	факультет права	денна
Університет Райерсона (Ryerson University)	Онтаріо	факультет права	денна
Університет Томпсон Ріверс (Thompson Rivers University)	Британська Колумбія	факультет права	денна
Шербрукський університет (Université de Sherbrooke)	Квебек	факультет права	денна

*Додаток підготовлений автором на основі опрацювання матеріалів з офіційних сайтів університетів Канади.*

**Додаток Г-1**  
**Перелік компонентів освітньо-професійної програми правничої школи**  
**Калгарського університету**  
**Ступінь вищої освіти: Бакалавр**  
**Спеціальність: Право**



**2019-2020: Law Courses**  
**By Course Number**

**First year courses**

Law 400	<b>Constitutional Law</b>
Law 402	<b>Contracts</b>
Law 403	<b>Legislation</b>
Law 404	<b>Property</b>
Law 406	<b>Torts</b>
Law 407	<b>Foundations in Law and Justice I</b>
Law 408	<b>Foundations in Law and Justice II</b>
Law 410	<b>Crime: Law &amp; Procedure</b>

**Upper-Year Required Courses**

Law 503	<b>Administrative Law</b>
Law 505	<b>Civil Procedure</b>
Law 507	<b>Evidence</b>
Law 508	<b>Negotiation</b>
Law 509	<b>Business Associations (Students who started JD program in 2017 or earlier)</b>
Law 510	<b>Ethical Lawyering</b>
Law 602	<b>Advocacy</b>

**Upper Year Optional Courses**

Law 511	<b>Criminal Process</b>
Law 515	<b>Family Law</b>
Law 519	<b>Jurisprudence</b>
Law 521	<b>Real Estate Transactions</b>
Law 527	<b>Basic Tax Law</b>
Law 530	<b>Mining Law</b>
Law 531	<b>Environmental Law</b>
Law 533	<b>Wills &amp; Estates</b>
Law 535	<b>Secured Transactions</b>
Law 536	<b>International Criminal Law</b>
Law 547	<b>Human Rights</b>
Law 549	<b>International Law</b>
Law 553	<b>Insurance Law</b>
Law 557	<b>Commercial Arbitration Law</b>
Law 561	<b>Employment Law</b>
Law 571	<b>Oil and Gas Law</b>
Law 579.xx	<b>Legal Theory: Property</b>
Law 579.xx	<b>Legal Theory: Residential Schools Litigation</b>
Law 578.xx	<b>Legal Theory: Indigenous Legal Traditions</b>

*Продовження Додатка Г-1*

Law 579.xx	<b>Legal Theory: International Law</b>
Law 579.xx	<b>Legal Theory: Multiculturalism &amp; the Law</b>
Law 585	<b>Alberta Court of Appeal Moot</b>
Law 587	<b>Kawaskimhon National Aboriginal Moot</b>
Law 591	<b>Provincial Court Clerkships</b>
Law 593	<b>Health Law</b>
Law 594	<b>Indigenous Peoples &amp; the Law</b>
Law 596	<b>Feminist Legal Theory</b>
Law 597	<b>International Trade Law</b>
Law 598	<b>Trusts</b>
Law 599.xx	<b>Legal Practice: Innovation</b>
Law 599.xx	<b>Legal Practice: Parliamentary Procedure</b>
Law 599.xx	<b>Legal Practice: Marketing &amp; Client Development</b>
Law 599.xx	<b>Legal Practice: Leadership for Lawyers</b>
Law 599.xx	<b>Legal Practice: Project Management</b>
Law 599.xx	<b>Legal Practice: Crisis Communications for Lawyers</b>
Law 599.xx	<b>Legal Practice: Indigenous Business Law</b>
Law 601	<b>Advanced Criminal Law</b>
Law 605	<b>Oil and Gas Contracts</b>
Law 607	<b>Advanced Legal Research</b>
Law 613	<b>Conflict of Laws</b>
Law 617	<b>Alternative Energy Law: Renewable Energy and Energy Efficiency</b>
Law 618	<b>Corporate Finance Law</b>
Law 621	<b>Corporate Governance and Litigation</b>
Law 624	<b>Environmental Law &amp; Ethics</b>
Law 627	<b>International Environmental Law</b>
Law 628	<b>International Investment Law</b>
Law 630	<b>International Petroleum Transactions</b>
Law 631	<b>International Tax Law</b>
Law 637	<b>Energy Law</b>
Law 648	<b>Securities Law</b>
Law 650	<b>Business Skills for Lawyers</b>
Law 653	<b>Directed Research</b>
Law 656	<b>Mergers &amp; Acquisitions</b>
Law 667	<b>Advanced Public Law</b>
Law 673	<b>Jessup Moot</b>
Law 674	<b>Business Venture Clinic</b>
Law 677	<b>Corporate Securities Moot</b>
Law 678	<b>Gale Cup Moot</b>
Law 686	<b>SLA Clinical Theory</b>
Law 687	<b>Criminal Justice Clinical</b>
Law 688	<b>SLA Clinical Practice</b>
Law 689	<b>Family Law Clinical</b>
Law 690	<b>Western Canada MacIntyre Cup Trial</b>

*Продовження Додатка Г-1*

Law 693.xx	<b>Common Law En Francais</b>
Law 693.xx	<b>Selected Topics: Indigenous Peoples</b>
Law 693.xx	<b>Public Interest Law Clinical Theory</b>
Law 693.xx	<b>Dentons' International Energy Law Study Tour</b>
Law 693.xx	<b>Energy Transportation &amp; Infrastructure</b>
Law 693.xx	<b>Law of the Sea</b>
Law 693.xx	<b>National Security Lab</b>
Law 693.xx	<b>Entrepreneurial Law</b>
Law 693.xx	<b>Privacy &amp; Cybersecurity Law</b>
Law 693.xx	<b>Climate Change</b>
Law 693.xx	<b>Advanced Topics in French Common Law</b>
Law 693.xx	<b>Bennett Jones Health Law Moot</b>
Law 693.xx	<b>Bowman Tax Law Moot</b>
Law 693.xx	<b>Willms &amp; Shier Environmental Moot</b>
Law 693.xx	<b>Client Counselling Competition</b>
Law 693.xx	<b>Laskin Moot</b>
Law 693.xx	<b>Walsh Family Law Negotiation</b>
Law 693.xx	<b>Introduction to U.S. Legal System</b>
Law 693.xx	<b>Food &amp; Agricultural Law</b>
Law 693.xx	<b>Legal History</b>
Law 696.xx	<b>Public Interest Law Clinical Practice</b>
Law 696.xx	<b>Human Rights Clinical</b>
Law 696.xx	<b>Alberta Utilities Commission (AUC) Clinical</b>
Law 697	<b>Corporate Tax</b>
Law 699	<b>Labour Law</b>
Law 703	<b>Graduate Seminar in Legal Research and Methodology</b>
Law 705	<b>Graduate Seminar in Legal Theory</b>

**Додаток Г-2**  
**Перелік компонентів освітньо-професійної програми правничої школи**  
**Пітера Алларда при Університеті Британської Колумбії**  
**Ступінь вищої освіти: Бакалавр**  
**Спеціальність: Право**

3 6 2014  
Revised February 27, 2014

**UBC FACULTY OF LAW**  
**UNIVERSITY OF BRITISH COLUMBIA**  
**J.D. CURRICULUM DIAGRAM – PROGRAM ENTRY SEPTEMBER 2012 OR LATER**

**J.D. 1<sup>ST</sup> YEAR CURRICULUM**

ALL 1<sup>ST</sup> YEAR COURSES ARE REQUIRED

LAW 201 Canadian Constitutional Law (6 credits) - formerly LAW 100  
 LAW 211 Contracts (5 credits) – formerly LAW 110  
 LAW 221 Criminal Law & Procedure (5 credits) – formerly LAW 221  
 LAW 231 Property Law (5 credits) – formerly LAW 130  
 LAW 241 Torts (5 credits) – formerly LAW 140  
 LAW 251 Public Law (2 credits) – formerly LAW 160  
 LAW 261 Transnational Law (2 credits) – formerly LAW 150  
 LAW 281 Legal Research & Writing (2 credits) – formerly LAW 180

= 32 Credits

**J.D. 2<sup>ND</sup> AND 3<sup>RD</sup> YEAR CURRICULUM**

**REQUIRED COURSES**

All of the first-year courses are compulsory. In the upper years, students must take four compulsory courses:

- LAW 372 Administrative Law (4 credits) – formerly LAW 210
- LAW 459 Business Organizations (4 credits) – formerly LAW 230
- LAW 300 Jurisprudence and Critical Perspectives (3 credits) – formerly LAW 290
- LAW 468 Ethics and Professionalism (3 credits)

In addition, a student must undertake a 3 credit Seminar or Directed Research. (A 4 but not 3 credit seminar or directed research taken prior to the 2014-15 academic year fulfills this requirement.)

**ELECTIVES**

May include a maximum of 6 credits of courses outside of Law at UBC (with permission of the Associate Dean, Academic Affairs).

Not calculated in Average but credits given:

Maximum of 30 credits as Exchange Student in non-Canadian Institution.  
 Maximum of 1 year (no credit max) in another Canadian Law School.

REQUIRED + ELECTIVE 2<sup>nd</sup> AND 3<sup>rd</sup> YEAR COURSES = minimum of 60 Credits

18 Law Credit Max per Term

34 Law Credit Max per Session

**TO GRADUATE**

92 Credits Minimum (60 UBC Credits for transfer students)  
 103 Credits Maximum

Minimum 55% Grade Average per year

Minimum 50% Grade in each required course.



**Додаток Д**  
**Перелік закладів вищої освіти України, що здійснюють підготовку**  
**бакалаврів за спеціальністю 081 «Право» та ввійшли у рейтинг «ТОП-200**  
**Україна» 2018 року**

№ п/п	Місце у рейтингу	Заклад вищої освіти	Оцінка якості науково-педагогічного потенціалу	Оцінка якості навчання	Оцінка міжнародного визнання	Оцінка інтегрального показника діяльності
1.	1	Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»	37,42	24,26	23,06	84,74
2.	1	Київський національний університет імені Тараса Шевченка	37,77	20,82	22,01	80,59
3.	3	Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна	20,20	14,67	14,08	48,95
4.	5	Національний університет «Львівська політехніка»	14,26	15,90	14,51	44,66
5.	6	Національний університет біоресурсів і природокористування України	17,92	15,88	10,15	43,94
6.	8	Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»	21,16	10,17	11,36	42,69
7.	9	Сумський державний університет	14,18	12,16	16,03	42,37
8.	10	Львівський національний університет імені Івана Франка	13,54	14,67	14,06	42,28
9.	11	Національний аерокосмічний університет імені М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»	16,02	11,20	15,06	42,27
10.	12	Національний університет «Києво-Могилянська академія»	14,10	16,94	11,21	42,26
11.	13	Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана	13,54	16,86	10,25	40,66
12.	14	Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара	15,98	12,23	11,65	39,86
13.	16	Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого	16,23	11,34	8,99	36,56
14.	17	Національний університет харчових технологій	17,25	10,09	7,96	35,30
15.	18	Одеський національний університет імені І.І. Мечникова	12,18	7,76	15,26	35,19

16.	19	Національний авіаційний університет	13,45	12,70	9,00	35,15
17.	21	Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова	11,43	11,30	10,59	33,33
18.	24	Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича	9,39	11,01	12,57	32,97
19.	27	Донецький національний університет імені Василя Стуса	10,01	9,79	11,71	31,51
20.	28	Київський національний торговельно-економічний університет	9,64	15,54	6,22	31,40
21.	30	Університет банківської справи НБУ	9,33	15,11	6,65	31,09
22.	32	Київський національний університет технологій та дизайну	13,41	10,48	7,05	30,94
23.	35	Ужгородський національний університет	10,88	10,00	9,01	29,89
24.	39	Тернопільський національний економічний університет	8,80	13,71	6,08	28,59
25.	42	Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника	8,94	8,15	10,44	27,53
26.	44	Чорноморський національний університет імені Петра Могили	8,44	10,39	8,46	27,30
27.	45	Хмельницький національний університет	9,10	6,23	11,90	27,23
28.	47	Національний транспортний університет	11,05	8,13	7,73	26,91
29.	48	Запорізький національний технічний університет	9,30	8,71	8,57	26,58
30.	50	Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля	8,32	7,31	10,68	26,31
31.	51	Національний університет «Одеська юридична академія»	9,58	10,49	6,04	26,11
32.	52	Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця	8,30	10,19	7,49	25,97
33.	55	Українська інженерно-педагогічна академія	11,14	9,34	4,90	25,38
34.	56	Центральноукраїнський національний технічний університет	12,50	8,83	3,98	25,31
35.	59	Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського	8,05	6,29	10,57	24,92
36.	63	Університет економіки та права «КРОК»	7,66	10,70	5,78	24,15

37.	65	Національний університет водного господарства та природокористування	11,06	7,41	5,37	23,84
38.	69	Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського	9,04	7,43	7,23	23,71
39.	71	Луганський національний університет імені Тараса Шевченка	8,10	10,54	5,04	23,68
40.	72	Криворізький національний університет	12,06	6,55	5,02	23,63
41.	74	Луцький національний технічний університет	8,57	7,03	7,97	23,57
42.	77	Запорізький національний університет	8,40	8,47	6,63	23,49
43.	78	Одеський державний екологічний університет	9,80	6,36	7,31	23,48
44.	79	Київський університет імені Бориса Грінченка	8,74	6,89	7,83	23,46
45.	80	Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки	8,52	8,41	6,36	23,29
46.	82	Львівський торговельно-економічний університет	8,55	8,82	5,54	22,91
47.	86	Одеський національний морський університет	9,60	6,81	6,11	22,53
48.	89	Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка	8,46	8,85	4,78	22,10
49.	90	Національна академія внутрішніх справ	9,60	8,43	4,04	22,07
50.	92	Національний університет «Острозька академія»	8,04	8,61	5,11	21,76
51.	93	Чернігівський національний технологічний університет	8,66	7,83	5,15	21,64
52.	95	Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова	8,38	6,16	6,69	21,23
53.	98	Херсонський державний аграрний університет	8,73	8,05	4,38	21,16
54.	99	Одеська державна академія будівництва та архітектури	8,01	6,33	6,81	21,15
55.	100	Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди	8,51	8,67	3,93	21,11
56.	103	Київський міжнародний університет	8,04	9,10	3,87	21,01
57.	105	Національний університет «Одеська морська академія»	8,36	5,82	6,74	20,92
58.	106	Університет імені Альфреда Нобеля	7,06	7,07	6,70	20,83


59.	108	Херсонський державний університет	8,03	8,02	4,74	20,78
60.	109	Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького	8,04	7,24	5,44	20,72
61.	110	Маріупольський державний університет	7,91	7,22	5,58	20,70
62.	112	Київський національний лінгвістичний університет	8,04	7,35	5,14	20,54
63.	114	Донецький державний університет управління	7,00	7,02	6,36	20,39
64.	115	Сумський національний аграрний університет	8,49	7,64	4,05	20,18
65.	118	Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова	9,90	6,57	3,59	20,06
66.	120	Київський національний університет культури і мистецтв	8,90	7,92	3,16	19,98
67.	121	Національна академія управління	7,63	9,00	3,26	19,88
68.	122	Білоцерківський національний аграрний університет	7,35	7,29	5,13	19,77
69.	123	Академія адвокатури України	8,41	8,17	3,02	19,60
70.	124	Університет державної фіскальної служби України	7,82	7,80	3,95	19,57
71.	126	Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка	7,13	7,07	5,07	19,26
72.	128	Вінницький національний аграрний університет	7,60	6,57	5,02	19,19
73.	129	Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського	7,00	6,91	5,10	19,01
74.	131	Житомирський державний університет імені Івана Франка	7,53	7,14	4,14	18,81
75.	133	Черкаський державний технологічний університет	7,09	6,86	4,75	18,70
76.	134	Запорізька державна інженерна академія	7,67	6,75	4,12	18,55
77.	135	Полтавський університет економіки і торгівлі	7,11	5,69	5,52	18,31
78.	145	Класичний приватний університет	6,55	6,64	4,31	17,49
79.	146	Українська академія друкарства	7,15	6,91	3,41	17,47
80.	147	Бердянський державний педагогічний університет	7,33	5,86	4,15	17,34
81.	148	Житомирський національний агроекологічний університет	6,70	6,96	3,66	17,31
82.	149	Харківська державна академія культури	7,68	6,15	3,47	17,30

83.	151	Університет митної справи та фінансів	6,72	6,04	4,35	17,11
84.	154	Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука	7,60	5,45	3,82	16,86
85.	155	Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка	7,37	6,09	3,25	16,71
86.	156	Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»	6,62	6,65	3,38	16,65
87.	157	Хмельницький університет управління та права	5,85	5,88	4,85	16,58
88.	159	Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького	6,62	5,76	4,10	16,47
89.	161	Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського	7,07	6,34	2,97	16,37
90.	163	Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій ім. С.З. Гжицького	6,58	6,07	3,50	16,16
91.	164	Міжнародний науково-технічний університет імені академіка Юрія Бугая	7,02	6,07	3,00	16,09
92.	169	Київський університет права Національної академії наук України	6,32	5,18	3,90	15,41
93.	171	Академія праці, соціальних відносин і туризму	5,91	5,41	3,88	15,20
94.	176	Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка	6,20	5,89	2,32	14,42
95.	177	Державний університет інфраструктури та технологій	6,09	5,09	3,17	14,35
96.	181	Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ	5,86	5,39	2,95	14,19
97.	184	Одеська державна академія технічного регулювання та якості	5,85	5,05	2,64	13,54
98.	189	Донецький юридичний інститут	5,08	5,03	2,38	12,49
99.	190	Європейський університет	5,04	4,99	2,37	12,41
100.	191	Дніпровський гуманітарний університет	5,22	5,31	1,78	12,31
101.	195	Івано-Франківський університет права імені Короля Данила Галицького	4,92	4,80	2,18	11,90
102.	200	Київський університет туризму, економіки і права	4,58	4,07	2,58	11,23

Додаток підготовлений автором на основі опрацювання джерел: Система «Довідник ВНЗ» (2018) та Рейтинги ВНЗ (2018).

**Додаток Е**  
**Додаток Е-1**  
**Освітньо-професійна програма підготовки бакалаврів**  
**за спеціальністю 081 «Право»,**  
**Національний університет «Львівська політехніка»**

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
 НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ  
 «ЛЬВІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»

  
 Директор  
 Національного університету  
 «Львівська політехніка»  
 /Бобало Ю.Я./  
 04 2016 р.

**ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА**

Першого (бакалаврського) рівня вищої освіти  
 за спеціальністю 081 Право  
 галузі знань 08 Право  
 Кваліфікація: Бакалавр з права

Розглянуто та затверджено  
 на засіданні Вченої ради  
 Університету  
 від «19» 04 2016р.  
 протокол № dd

Львів 2016 р.

1. Профіль програми бакалавра зі спеціальності 081 «Право» за спеціалізацією 081.1 «Правознавство»

<b>1 – Загальна інформація</b>	
Повна назва закладу вищої освіти та структурного підрозділу	Національний університет «Львівська політехніка»
Повна назва кваліфікації мовою оригіналу	Бакалавр з права
Офіційна назва освітньої програми	Право
Тип диплому та обсяг освітньої програми	Диплом бакалавра, одиничний, 240 кредитів ЄКТС, термін навчання 4 роки
Наявність акредитації	Акредитована
Цикл/рівень	НРК України – 6 рівень, FQ-EHEA – перший цикл. EQF-LLL – 6 рівень
Передумови	Наявність атестата про повну загальну середню освіту
Мова(и) викладання	Українська мова
Основні поняття та їх визначення	У програмі використано основні поняття та їх визначення відповідно до Закону України «Про вищу освіту»
<b>2 – Мета освітньої програми</b>	
	Надати теоретичні знання та практичні уміння і навички, достатні для успішного виконання професійних обов'язків за спеціальністю 081 «Право» та підготувати студентів для подальшого працевлаштування за обраною спеціальністю
<b>3 - Характеристика освітньої програми</b>	
Предметна область (галузь знань, спеціальність)	Право: правознавство
Орієнтація освітньої програми	Освітньо-професійна програма базується на загальновідомих наукових положеннях та результатах сучасних досліджень з права, орієнтує на актуальні спеціалізації, в рамках яких можлива подальша професійна кар'єра у сфері адвокатської діяльності, нотаріальної діяльності, юстиції, суду, поліції, фіскальних органах, органах державної влади та місцевого самоврядування.
Основний фокус освітньої програми та спеціалізації	Професійна підготовка у сфері економічних, інформаційних, правових, політичних відносин Ключові слова: законодавство, правознавство, юриспруденція, право, правосвідомість.
Особливості програми	
<b>4 – Здатність випускників до працевлаштування та подальшого навчання</b>	
Придатність до працевлаштування	Робочі місця у галузі права: органи прокуратури, юстиції, суду, поліції, адвокатури, нотаріат, фіскальні органи, органи державної влади та місцевого самоврядування, працівниками у приватних структурах.
Подальше навчання	Магістерські програми в галузі права, а також інші магістерські програми

<b>5 – Викладання та оцінювання</b>	
<b>Викладання та навчання</b>	Посидання лекцій, практичних занять, консультацій, самостійної роботи для розв'язання теоретичних і практичних проблем; виконання завдань практики, консультації із викладачами, підготовка бакалаврської кваліфікаційної роботи.
<b>Оцінювання</b>	Екзамени, заліки, поточний контроль, захист кваліфікаційної бакалаврської роботи.
<b>6 – Програмні компетентності</b>	
<b>Інтегральна компетентність (ІНТ)</b>	Здатність розв'язувати практичні проблеми у процесі навчання та під час професійної діяльності у галузі права та застосовувати правові теорії та методи на засадах чинного національного законодавства.
<b>Загальні компетентності (ЗК)</b>	<ol style="list-style-type: none"> <li>1. Здатність до письмової та усної комунікації українською та англійською (чи іншою) мовами;</li> <li>2. Здатність навчатися, сприймати набуті знання в предметній області та інтегрувати їх із уже наявними;</li> <li>3. Уміння бути критичним та самокритичним для розуміння факторів, які мають позитивний чи негативний вплив на комунікацію, та здатність визначити та врахувати ці фактори в конкретних комунікаційних ситуаціях;</li> <li>4. Базові знання гуманітарних наук та права в обсязі, необхідному для освоєння загально-професійних дисциплін;</li> <li>5. Уміння працювати як індивідуально, так і в команді;</li> <li>6. Здатність продукувати нові ідеї, проявляти креативність, здатність до системного мислення;</li> <li>7. Здатність здійснювати пошук та аналізувати інформацію з різних джерел;</li> <li>8. Набуття гнучкого способу мислення, який дає можливість зрозуміти й розв'язати проблеми та задачі, зберігаючи при цьому критичне відношення до усталених наукових концепцій;</li> <li>9. Здатність ефективно використовувати на практиці набуті під час навчання знання та навички;</li> <li>10. Уміння розв'язувати поставлені задачі та приймати відповідні обґрунтовані рішення;</li> <li>11. Уміння проводити дослідження користуючись набутими аналітичними здібностями на відповідному рівні;</li> <li>12. Уміння планувати та керувати часом;</li> <li>13. Уміння застосовувати та інтегрувати знання і розуміння дисциплін інших споріднених галузей;</li> <li>14. Уміння працювати у міжнародному контексті;</li> <li>15. Уміння використовувати сучасні інформаційні та комунікаційні технології;</li> <li>16. Здатність діяти соціально відповідально, проявляти громадянську свідомість, відповідати за якість виконуваної роботи;</li> <li>17. Здатність відтворювати потенціал до подальшого навчання.</li> </ol>
<b>Фахові компетентності спеціальності (ФК)</b>	<ol style="list-style-type: none"> <li>1. Базові знання фундаментальних наук, в обсязі, необхідному для освоєння загально-професійних дисциплін;</li> <li>2. Базові знання в галузі права, необхідні для освоєння професійно-орієнтованих дисциплін;</li> </ol>



	<p>3. Базові знання загально-наукових понять, теорій і методів, необхідних для розуміння принципів роботи та функціонального застосування у галузі права;</p> <p>4. Базові знання основних нормативно-правових актів та довідкових матеріалів, інструкцій та інших нормативно-розпорядчих документів в галузі права;</p> <p>5. Здатність складати, оформлювати і оперувати юридичною документацією;</p> <p>6. Здатність розуміти і враховувати соціальні, екологічні, етичні, економічні аспекти, що впливають на формування поточних та перспективних рішень правового змісту;</p> <p>7. Здатність з'ясувати причинно-наслідкові зв'язки, аналізувати й узагальнювати зовнішню і внутрішню управлінську інформацію для здійснення планування, організування, мотивування працівників та контролю за діяльністю підлеглих в підрозділах;</p> <p>8. Здатність застосовувати професійно-профільовані знання й набуті практичні навички для розв'язання типових задач у відповідності зі спеціальністю;</p> <p>9. Уміння ідентифікувати, класифікувати та описувати роботу, пов'язану з юридичною діяльністю, шляхом використання аналітичних методів і методів моделювання;</p> <p>10. Здатність ведення ділових комунікацій, знання та розуміння предметної області та розуміння фаху</p>
<p><b>Фахові компетентності професійного спрямування (ФКС)</b></p>	<p><u>Блок 01:</u></p> <p>1. Здатність вивчати обставини справи, давати правову кваліфікацію, приймати правове рішення та виконувати його;</p> <p>2. Здатність запобігати правопорушенням;</p> <p>3. Здатність сприяти захисту прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб;</p> <p>4. Уміння здійснювати контроль за виконанням юридичних рішень;</p> <p>5. Здатність здійснювати контроль за дотриманням законності;</p> <p><u>Блок 02:</u></p> <p>1. Уміння тлумачити чинні законодавчі акти, користуватися нормами Конституції України при тлумаченні і застосуванні інших законів і підзаконних нормативних актів, давати правильну юридичну кваліфікацію;</p> <p>2. Здатність вирішувати оперативні завдання щодо організації, підготовки та проведення виборів народних депутатів України, Президента України, органів місцевого самоврядування, сільських, селищних і міських голів;</p> <p>3. Уміння розробляти проекти угод, договорів та інших юридичних актів, складати різного змісту процесуальні документи;</p> <p>4. Уміння вести науково-дослідницьку роботу в галузі права – визначати проблемні питання, складати плани наукової діяльності, формулювати концепції, писати наукові праці;</p> <p>5. Уміння складати проекти нормативних актів; забезпечувати дотримання процедури набрання нормативним актом чинності</p>
<p><b>7 – Програмні результати навчання</b></p>	

Знання (ЗН)	<ol style="list-style-type: none"> <li>1. Тлумачити і правильно застосовувати норми матеріального та процесуального права;</li> <li>2. Скласти проекти нормативних актів відповідно до визначених засад правового регулювання;</li> <li>3. Здійснювати галузеву та міжгалузеву систематизацію нормативних актів;</li> <li>4. Скласти проекти заяв, скарг та інших документів правового характеру;</li> <li>5. Давати консультації та роз'яснення з питань нотаріальної діяльності та вчинення нотаріальних дій відповідно до компетенції;</li> <li>6. Формувати інформаційно-пошукові, реєстраційні та статистичні документи;</li> <li>7. Давати відповіді на заяви та скарги громадян.</li> </ol>
Уміння (УМ)	<ol style="list-style-type: none"> <li>1. Аналізувати і оцінювати обставини справи;</li> <li>2. Здійснювати контроль за реалізацією юридичних рішень;</li> <li>3. Використовувати стандартні форми та методи контролю;</li> <li>4. Здійснювати повноваження відповідно до компетенції;</li> <li>5. Визначати межі правосуб'єктності юридичних і фізичних осіб, об'єднань громадських організацій у конкретних правовідносинах;</li> <li>6. Здійснювати заходи контролю відповідно до компетенції;</li> <li>7. Розробляти пропозиції щодо усунення недоліків у правовому забезпеченні діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, суб'єктів підприємницької діяльності.</li> </ol>
Комунікація (КОМ)	<ol style="list-style-type: none"> <li>1. Уміння спілкуватись, включаючи усну та письмову комунікацію українською та іноземною мовами (англійською, німецькою, італійською, французькою, іспанською);</li> <li>2. Здатність використання різноманітних педагогічних та психологічних методів для ефективного спілкування на професійному та соціальному рівнях.</li> </ol>
Автономія і відповідальність (АіВ)	<ol style="list-style-type: none"> <li>1. Здатність адаптуватись до нових ситуацій та приймати відповідні рішення;</li> <li>2. Здатність усвідомлювати необхідність навчання впродовж усього життя з метою поглиблення набутих та здобуття нових фахових знань;</li> <li>3. Здатність відповідально ставитись до виконуваної роботи, самостійно приймати рішення, досягати поставленої мети з дотриманням вимог професійної етики;</li> <li>4. Здатність демонструвати розуміння чинного законодавства.</li> </ol>
<b>8 – Ресурсне забезпечення реалізації програми</b>	
Специфічні характеристики кадрового забезпечення	100% науково-педагогічних працівників задіяних до викладання професійно-орієнтованих дисциплін зі спеціальності 081 «Право» мають наукові ступені та вчені звання.
Специфічні характеристики матеріально-технічного забезпечення	Використання сучасного обладнання та програмного забезпечення провідних ІТ-компаній, зокрема Microsoft, Apple, HP, Canon, Epson, GNU, Document Foundation.

Специфічні характеристики інформаційно-методичного забезпечення	Використання віртуального навчального середовища Національного університету «Львівська політехніка» та авторських розробок науково-педагогічних працівників.
<b>10 – Академічна мобільність</b>	
Національна кредитна мобільність	На основі двосторонніх договорів між Національним університетом «Львівська політехніка» та університетами України.
Міжнародна кредитна мобільність	На основі двосторонніх договорів між Національним університетом «Львівська політехніка» та навчальними закладами країн-партнерів..
Навчання іноземних здобувачів вищої освіти	Можливе, після вивчення курсу української мови.


## 2. Розподіл змісту освітньо-професійної програми за групами компонентів та циклами підготовки

№ п/п	Цикл підготовки	Обсяг навчального навантаження здобувача вищої освіти (кредитів / %)		
		Обов'язкові компоненти освітньо-професійної програми	Вибіркові компоненти освітньо-професійної програми	Всього за весь термін навчання
1	2	3	4	5
1.	Цикл загальної підготовки	68/28	18/7,5	86/35,5
2.	Цикл професійної підготовки	112/47	42/17,5	154/64,5
Всього за весь термін навчання		180/75	60/25	240/100

## 3 Перелік компонент освітньо-професійної програми

Код н/д	Компоненти освітньої програми (навчальні дисципліни, курсові проекти (роботи), практики, кваліфікаційна робота)	Кількість кредитів	Форма підсумк. контролю
1	2	3	4
<b>Обов'язкові компоненти спеціальності</b>			
<i>1. Цикл загальної підготовки</i>			
СК1.1	Іноземна мова	5	Екзамен
СК1.2	Українська мова (за професійним спрямуванням)	3	Диф. залік
СК1.3	Філософія	3	Екзамен
СК1.4	Політологія	3	Екзамен
СК1.5	Історія держави і права зарубіжних країн	5	Екзамен
СК1.6	Історія держави і права України	6	Екзамен
СК1.7	Основи інформатики та обчислювальної техніки	3	Диф. залік
СК1.8	Теорія держави і права	8	Екзамен
СК1.9	Юридична деонтологія	3	Екзамен
СК1.10	Канонічне право	3	Диф. залік
СК1.11	Конституційне право	6	Екзамен
СК1.12	Логіка	3	Диф. залік
СК1.13	Організація судових та правоохоронних органів	3	Екзамен
СК1.14	Основи Римського приватного права	3	Диф. залік
СК1.15	Судова риторика	3	Диф. залік
СК1.16	Судова медицина	3	Екзамен
СК1.3	Філософія права	3	Диф. залік
СК1.3	Теорія держави і права (КР)	2	Диф. залік
Всього за цикл:		<b>68</b>	
<i>2. Цикл професійної підготовки</i>			
СК2.1	Адміністративне право	7	Екзамен
СК2.2	Кримінальне право	13	Екзамен
СК2.3	Міжнародне право	4	Екзамен
СК2.4	Трудове право	6	Екзамен
СК2.5	Господарське право	6	Екзамен
СК2.6	Цивільне право	13	Екзамен
СК2.7	Адміністративний процес	3	Екзамен
СК2.8	Державне (конституційне) право зарубіжних країн	3	Екзамен
СК2.9	Основи охорони праці та безпека життєдіяльності	3	Диф. залік
СК2.10	Кримінальний процес	8	Екзамен
СК2.11	Міжнародне приватне право	3,5	Диф. залік
СК2.12	Господарський процес	5	Диф. залік
СК2.13	Криміналістика	6	Екзамен
СК2.14	Цивільний процес	5	Екзамен
СК2.15	Транспортне право	3	Екзамен
СК2.16	Трудове право (КР)	2	Диф. залік
СК2.17	Цивільне право (КР)	2	Диф. залік
СК2.18	Виробнича практика	7,5	Диф. залік
СК2.19	Практика за темою бакалаврської кваліфікаційної роботи	4,5	Диф. залік
СК2.20	Виконання та захист бакалаврської кваліфікаційної	7,5	

	роботи		
Всього за цикл:		112	
Всього за групу обов'язкових компонентів:		180	
<b>Вибіркові компоненти освітньо-професійної програми</b>			
Вибіркові блоки компонентів			
I. Цикл загальної підготовки			
Всього за цикл:		18	Диф. залік
<i>Цикл професійної підготовки</i>			
<b>Вибіркові компоненти блоку 01:</b>			
ВБ1.1	Соціологія права	3	Екзамен
ВБ1.2	Земельне право	3	Диф. залік
ВБ1.3	Конституційний процес	3	Екзамен
ВБ1.4	Міграційне право	3	Диф. залік
ВБ1.5	Екологічне право	4	Екзамен
ВБ1.6	Історія вчень про державу і право	4	Екзамен
ВБ1.7	Кримінологія	3	Екзамен
ВБ1.8	Податкове право	4	Диф. залік
ВБ1.9	Фінансове право	3	Екзамен
ВБ1.10	Інформаційне право	3	Диф. залік
ВБ1.11	Основи права Європейського союзу	3	Диф. залік
<b>Вибіркові компоненти блоку 02:</b>			
ВБ2.1	Культурологія права	3	Диф. залік
ВБ2.2	Аграрне право	3	Екзамен
ВБ2.3	Державне будівництво і органи місцевого самоврядування	3	Екзамен
ВБ2.4	Кримінально-виконавче право	4	Екзамен
ВБ2.5	Митне право	3	Диф. залік
ВБ2.6	Правове забезпечення гендерної рівності	4	Диф. залік
ВБ2.7	Банківське право	4	Екзамен
ВБ2.8	Правове регулювання фінансової діяльності	3	Екзамен
ВБ2.9	Сімейне право	3	Диф. залік
ВБ2.10	Правове забезпечення інформаційної безпеки	3	Диф. залік
ВБ2.11	Правове регулювання зовнішньо-економічної діяльності	3	Екзамен
Всього за цикл:		36	
<b>Вибіркові компоненти інших освітньо-професійних програм</b>			
Всього:		6	Диф. залік
Всього за групу вибірових компонентів:		60	
Всього за освітньо-професійну програму:		240	

Звісно:  


#### **4. Форма атестації здобувачів вищої освіти**

Атестація здобувачів вищої освіти – це встановлення відповідності рівня та обсягу знань, умінь та компетентностей здобувача вищої освіти, яка навчається за освітньою програмою, вимогам стандартів вищої освіти.

Атестація випускників спеціальності 081 «Право», проводиться у формі кваліфікаційного екзамена та завершується видачею документів встановленого зразка про присудження йому ступеня бакалавра з присвоєнням кваліфікації: Бакалавр з права. Атестація здійснюється відкрито і публічно.



1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
12	Організація судових та правоохоронних органів		2	Екз	3	90	64		26	32		32	2 2 4			кпп
13	Основи Римського приватного права		2	Зал	3	90	48		42	16		32	1 2 3		1 12	ідп
14	Філософія		2	Екз	3	90	48		42	32		16	2 1 3			кф
15	Політологія		3	Екз	3	90	32		58	16		16	1 1 2			пмв
16	Судова риторика		4	Зал	3	90	32		58	16		16	1 1 2		1 12	тфп
17	Судова медицина		7	Екз	3	90	28		62	14		14	1 1 2			кпп
18	Філософія права		8	Зал	3	90	27		63	18		9	2 1 3		1 12	тфп
19	Теорія держави і права	кР	2	Зал	2	60			60							тфп
<b>1.1.3. ЦИКЛ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ</b>							<b>112</b>	<b>3360</b>	<b>1238</b>	<b>2122</b>	<b>623</b>	<b>6</b>	<b>609</b>		<b>1</b>	<b>1</b>
20	Адміністративне право		3	Екз	7	210	112		98	48		64	3 4 7			аіп
21	Кримінальне право, частина 1		3	Екз	6	180	96		84	48		48	3 3 6			кпп
22	Міжнародне право		3	Екз	4	120	64		56	32		32	2 2 4			кмп
23	Трудове право		3	Екз	6	180	96		84	64		32	4 2 6			цпп
24	Господарське право		4	Екз	6	180	112		68	64		48	4 3 7			цпп
25	Кримінальне право, частина 2		4	Екз	7	210	112		98	48		64	3 4 7			кпп
26	Цивільне право, частина 1		4	Екз	6	180	96		84	64		32	4 2 6			цпп
27	Адміністративний процес		5	Екз	3	90	45		45	15		30	1 2 3			аіп
28	Державне (конституційне) право зарубіжних країн		5	Екз	3	90	45		45	15		30	1 2 3			кмп
29	Цивільне право, частина 2		5	Екз	7	210	75		135	30		45	2 3 5			цпп
30	Кримінальний процес		6	Екз	7	210	96		114	48		48	4 4 8			кпп
31	Міжнародне приватне право		6	Екз	3.5	105	48		57	24		24	2 2 4			кмп
32	Основи охорони праці та безпека життєдіяльності		6	Зал	3	90	24		66	12	6	6	1 5 2 2	.5 2	1 18	цб
33	Криміналістика		7	Екз	6	180	84		96	42		42	3 3 6			кпп
34	Цивільний процес		7	Екз	5	150	70		80	42		28	3 2 5			цпп
35	Господарський процес		8	Зал	3	90	27		63	9		18	1 2 3		1 12	цпп
36	Транспортне право		8	Екз	3	90	36		54	18		18	2 2 4			аіп
37	Трудове право	кР	4	Зал	2	60			60							цпп
38	Цивільне право	кР	5	Зал	2	60			60							цпп
39	Виробнича практика	ПрВ	6	Зал	4.5	135			135							тфп
40	Виробнича практика	ПрВ	7	Зал	3	90			90							тфп
41	Практика за темою бакалаврської кваліфікаційної роботи	Пр	8	Зал	4.5	135			135							тфп
42	Виконання бакалаврської кваліфікаційної роботи	ВКР	8		7.5	225			225							тфп
43	Захист бакалаврської кваліфікаційної роботи	КЕ	8		3	90			90							тфп
<b>1.1.4. ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ</b>																
44	Фізичне виховання, частина 1		1	Зал	1.5	45	32		13				32	2 2		фв



1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
45	Фізичне виховання, частина 2		2	Зал	1.5	45	32		13			32	2 2			ФВ
46	Фізичне виховання, частина 3		3	Зал	1.5	45	32		13			32	2 2			ФВ
47	Фізичне виховання, частина 4		4	Зал	1.5	45	32		13			32	2 2			ФВ
48	Фізичне виховання, частина 5		5	Зал	1.5	45	30		15			30	2 2			ФВ
49	Фізичне виховання, частина 6		6	Зал	1.5	45	24		21			24	2 2			ФВ
<b>1.3. ПІДГОТОВКА ОФІЦЕРІВ ЗАПАСУ</b>																
50	Військова підготовка, частина 1		5	Зал	5	150	120		30			120	8 8			ВІ
51	Військова підготовка, частина 2		6	Зал	5	150	96		54			96	8 8			ВІ
52	Методика тестування		6	Екз	3	90	24		66	12		12	1 2			ПСУ
53	Професійна педагогіка		6	Екз	4	120	48		72	24		24	2 4			ПСУ
54	Психологія виховної роботи		6	Зал	3	90	24		66	12		12	1 2		1	ПСУ
55	Військова підготовка, частина 3		7	Зал	6	180	112		68			112	8 8			ВІ
56	Методика викладання права		7	Екз	4	120	42		78	14		28	1 3		1	ПСУ
57	Військова підготовка, частина 4		8	Екз	6.5	195	90		105			90	10 10			ВІ
58	Методика викладання права	КР	7	Зал	2	60			60							ПСУ
59	Професійна педагогіка	КР	7	Зал	2	60			60							ПСУ
60	Педагогічна практика	ПрВ	8	Зал	6	180			180							ПСУ
61	Кваліфікаційний екзамен	КЕ	8		3	90			90							ПСУ
<b>1.2. ДИСЦИПЛІНИ ЗА ВИБОРОМ СТУДЕНТА</b>																
<b>1.2.5. НАВЧАЛЬНІ ДИСЦИПЛІНИ ІНШИХ ОСВІТНІХ ПРОГРАМ</b>																
					<b>12</b>	<b>360</b>	<b>144</b>		<b>216</b>	<b>72</b>		<b>72</b>			<b>3</b>	
62	<b>1. Дисципліни для вибору</b>		6	Зал	12	360	144		216	72		72	6 12		3	КППД
63	1.1 Бюджетне право		6	Зал	4	120	48		72	24		24	2 4		1	АІП
64	1.2 Правове забезпечення гендерної рівності		6	Зал	4	120	48		72	24		24	2 4		1	ІДП
65	1.3 Історія вчень про державу і право		6	Зал	4	120	48		72	24		24	2 4		1	ІДП
66	1.4 Правове регулювання державної служби в Україні		6	Зал	4	120	48		72	24		24	2 4		1	АІП
67	1.5 Конституційна юрисдикція		6	Зал	4	120	48		72	24		24	2 4		1	КМП
68	1.6 Юридична компаративістика		6	Зал	4	120	48		72	24		24	2 4		1	ТФП
<b>2. ПРОФЕСІЙНІ ДИСЦИПЛІНИ СПЕЦІАЛІЗАЦІЙ</b>					<b>48</b>	<b>1440</b>	<b>657</b>		<b>783</b>	<b>289</b>		<b>368</b>			<b>10</b>	
<b>0100: Блок 0100</b>					<b>48</b>	<b>1440</b>	<b>657</b>		<b>783</b>	<b>289</b>		<b>368</b>			<b>10</b>	
<b>2.2. ДИСЦИПЛІНИ ЗА ВИБОРОМ СТУДЕНТА</b>																
<b>2.2.1. ЦИКЛ ЗАГАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ</b>					<b>18</b>	<b>540</b>	<b>200</b>		<b>340</b>	<b>61</b>		<b>139</b>			<b>5</b>	
69	Соціологія конфлікту		2	Зал	4	120	48		72	16		32	1 3		1	СР
70	Риторика		3	Зал	4	120	48		72			48	3 3		1	УМ
71	Історія української політико- правової думки		4	Зал	3	90	32		58	16		16	1 2		1	ІДП
72	Основи теорії міжнародних відносин		5	Зал	3	90	30		60	15		15	1 2		1	ПМВ

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
73	Основи професійної мобільності		7	Зал	4	120	42		78	14		28	1 2	3	1 12	ПСУ
	<b>2.2.3. ЦИКЛ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ</b>				30	900	457		443	228		229			5	
74	Соціологія права		4	Екз	3	90	64		26	32		32	2 2	4		ТФП
75	Екологічне право		5	Екз	3	90	60		30	30		30	2 2	4		ЦПП
76	Земельне право		5	Зал	3	90	45		45	15		30	1 2	3	1 12	ЦПП
77	Конституційний процес		5	Екз	3	90	45		45	30		15	2 1	3		КМП
78	Міграційне право		5	Зал	3	90	45		45	15		30	1 2	3	1 12	АІП
79	Кримінологія		7	Екз	3	90	42		48	28		14	2 1	3		КПП
80	Податкове право		7	Зал	3	90	42		48	14		28	1 2	3	1 12	АІП
81	Фінансове право		7	Екз	3	90	42		48	28		14	2 1	3		АІП
82	Інформаційне право		8	Зал	3	90	36		54	18		18	2 2	4	1 12	АІП
83	Основи права Європейського Союзу		8	Зал	3	90	36		54	18		18	2 2	4	1 12	КМП
	<b>0200: Блок 0200</b>				0	0			0							
	<b>2.2. ДИСЦИПЛІНИ ЗА ВИБОРОМ СТУДЕНТА</b>															
	<b>2.2.1. ЦИКЛ ЗАГАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ</b>															
84	Соціологія конфлікту		2	Зал	4	120	48		72	16		32	1 2	3	1 12	СР
85	Риторичний практикум (за фахом)		3	Зал	4	120	48		72			48	3 3		1 12	УМ
86	Європейський суд з прав людини: практика діяльності		4	Зал	3	90	32		58	16		16	1 1	2	1 12	ІДП
87	Технологія політичного процесу		5	Зал	3	90	30		60	15		15	1 1	2	1 12	ПМВ
88	Психологія		7	Зал	4	120	42		78	14		28	1 2	3	1 12	ПСУ
	<b>2.2.3. ЦИКЛ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ</b>															
89	Культурологія права		4	Зал	3	90	64		26	32		32	2 2	4	1 12	ТФП
90	Аграрне право		5	Зал	3	90	45		45	15		30	1 2	3	1 12	ЦПП
91	Державне будівництво і органи місцевого самоврядування		5	Екз	3	90	45		45	30		15	2 1	3		КМП
92	Кримінально-виконавче право		5	Екз	3	90	60		30	30		30	2 2	4		КПП
93	Митне право		5	Зал	3	90	45		45	15		30	1 2	3	1 12	АІП
94	Банківське право		7	Екз	3	90	42		48	28		14	2 1	3		АІП
95	Правове регулювання фінансової діяльності		7	Екз	3	90	42		48	28		14	2 1	3		АІП
96	Сімейне право		7	Зал	3	90	42		48	14		28	1 2	3	1 12	ЦПП
97	Правове забезпечення інформаційної безпеки		8	Зал	3	90	36		54	18		18	2 2	4	1 12	АІП
98	Правове регулювання зовнішньо-економічної діяльності		8	Зал	3	90	36		54	18		18	2 2	4	1 12	КМП

**Примітка:** Всі заліки диференційовані, крім фізичного виховання

Поля КР і РГР : верхнє значення - кількість робіт, нижнє значення - їх сумарна тривалість.

**Таблиця підсумків по семестрах навчального плану**  
(без дисциплін циклу фізично-рекреаційного та факультативного типу)

Розподіл по семестрах	1 сем.	2 сем.	3 сем.	4 сем.	5 сем.	6 сем.	7 сем.	8 сем.	Всього
Кредитів всього за графіком	30	30	30	30	30	30	30	30	240
Кредитів практики (крім навчальної) за графіком	0	0	0	0	0	5	3	4,5	12,5
Кредитів на виконання кваліфікаційних робіт за графіком	0	0	0	0	0	0	0	7,5	7,5
Кредитів захисту кваліфікаційних робіт за графіком	0	0	0	0	0	0	0	3	3

**6.081 За базовим напрямом**

Курсових проєктів всього									
Курсових робіт всього		1		1	1				3
Блок 0100									
Кредитів всього за планом	30	30	30	30	30	30	30	30	240
Кредитів практики (крім навчальної) за планом						4,5	3	4,5	12
Кредитів на виконання кваліфікаційних робіт за планом								7,5	7,5
Кредитів захисту кваліфікаційних робіт за планом								3	3
Іспитів всього	4	4	5	4	5	2	5	1	30
Заліків всього	3	4	1	2	3	2	2	4	21
Контрольних робіт всього	7	4	1	2	3	4	3	4	28
Графічно-розрахункових робіт всього	1					1			2
Всього годин	900	900	900	900	900	900	900	900	7200
Всього годин лекцій за тиждень	11,00	11,00	13,00	15,00	11,00	13,00	13,00	9,00	96
Всього годин лабораторних за тиждень	1,00	0	0	0	0	0,50	0	0	1,5
Всього годин практичних за тиждень	16,00	17,00	15,00	13,00	15,00	12,50	12,00	9,00	109,5
Всього годин аудиторних за тиждень	28,00	28,00	28,00	28,00	26,00	26,00	25,00	18,00	207
Блок 0200									
Кредитів всього за планом	30	30	30	30	30	30	30	30	240
Кредитів практики (крім навчальної) за планом						4,5	3	4,5	12
Кредитів на виконання кваліфікаційних робіт за планом								7,5	7,5
Кредитів захисту кваліфікаційних робіт за планом								3	3
Іспитів всього	4	4	5	3	5	2	5	1	29
Заліків всього	3	4	1	3	3	2	2	4	22
Контрольних робіт всього	7	4	1	3	3	4	3	4	29
Графічно-розрахункових робіт всього	1					1			2
Всього годин	900	900	900	900	900	900	900	900	7200
Всього годин лекцій за тиждень	11,00	11,00	13,00	15,00	11,00	13,00	13,00	9,00	96
Всього годин лабораторних за тиждень	1,00	0	0	0	0	0,50	0	0	1,5
Всього годин практичних за тиждень	16,00	17,00	15,00	13,00	15,00	12,50	12,00	9,00	109,5
Всього годин аудиторних за тиждень	28,00	28,00	28,00	28,00	26,00	26,00	25,00	18,00	207

**Додаток Е-2**  
**Освітньо-професійна програма підготовки бакалаврів**  
**за спеціальністю 081 «Право»,**  
**Львівський державний університет внутрішніх справ**

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ**  
**ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ**  
**СПРАВ**

**ЗАТВЕРДЖЕНО**  
Вченою радою ЛьвДУВС  
(у новій редакції)  
(протокол № 8 від 27.03.2019)

**ВВЕДЕНО В ДІЮ**  
наказом ЛьвДУВС  
(наказ № 67 від 01.04.2019)

**ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА**  
**«ПРАВО»**

**РІВЕНЬ ВИЩОЇ ОСВІТИ**  
**СТУПІНЬ ВИЩОЇ ОСВІТИ**  
**ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ**  
**СПЕЦІАЛЬНІСТЬ**

перший (бакалаврський) рівень  
бакалавр  
08 Право  
081 Право

Львів  
2019

5

## II. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Рівень вищої освіти	Перший (бакалаврський) рівень
Ступінь вищої освіти	Бакалавр
Галузь знань	08 Право
Спеціальність	081 Право
Обмеження щодо форм навчання	Відсутні
Вимоги до рівня освіти осіб, які можуть розпочати навчання за цією ОПП (передумови)	<ul style="list-style-type: none"> <li>– повна загальна середня освіта та відповідні результати зовнішнього незалежного оцінювання;</li> <li>– здобуття не менше одного року освітнього ступеня бакалавр за іншою спеціальністю та виконання у повному обсязі індивідуального навчального плану;</li> <li>– диплом про здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня молодший спеціаліст, на основі вступних випробувань.</li> </ul>
Освітня кваліфікація	Бакалавр права
Професійна кваліфікація	Не надається
Кваліфікація в дипломі	Ступінь вищої освіти – Бакалавр Спеціальність – 081 Право Освітньо-професійна програма – Право
Опис предметної області	<p><b>Об'єкт вивчення:</b> право як соціальне явище. Вивчення права та його джерел ґрунтується на правових доктринах, цінностях та принципах, в основі яких покладено права та основоположні свободи людини.</p> <p><b>Цілі навчання:</b> формування здатності розв'язувати складні спеціалізовані завдання у сфері права з розумінням природи і змісту його основних правових інститутів, а також меж правового регулювання різних суспільних відносин.</p> <p><b>Теоретичний зміст предметної області</b> складають знання про: основи поведінки індивідів і соціальних груп; творення права, його тлумачення та застосування; правові цінності принципи, а також природа і зміст правових інститутів; етичні стандарти правничої професії.</p> <p><b>Методи, методики та технології:</b> загальнонаукові і спеціальні методи пізнання правових явищ; методики правової оцінки поведінки чи діяльності індивідів і соціальних груп, ідентифікації правової проблеми та її вирішення на основі принципів права; інформаційно-комунікаційні технології.</p> <p><b>Інструменти та обладнання:</b> сучасне інформаційно-комунікаційне обладнання, інформаційні ресурси та програмні продукти, що застосовуються в правовій діяльності.</p>
Академічні випускників права	Продовжити навчання на другому (магістерському) рівні вищої освіти. Набуття додаткових кваліфікацій в системі післядипломної освіти.
Придатність випускників до працевлаштування	Професії за ДК 003:2010: 3412 Страхові агенти 3413 Агент з нерухомості 3413 Ріелтер

6

	3417 Експерт-консультант зі страхування 3422 Агент з митного оформлення вантажів та товарів 3423 Адміністративний помічник 3423 Інспектор з кадрів 3423 Фахівець з найму робочої сили 3431 Секретарі адміністративних органів 3432 Судові секретарі, виконавці та розпорядники 3432 Державний виконавець 3435.3 Організатори діловодства (система судочинства) 3436.1 Помічники керівників підприємств, установ та організацій 3436.9 Помічник адвоката 3436.9 Помічник нотаріуса 3436.9 Помічник нотаріуса державного 3436.9 Помічник юриста (інші види юриспруденції) 3439 Фахівець з режиму секретності 344 Державні інспектори 3441 Інспектори митної служби 3442 Інспектори податкової служби 3443 Інспектори з соціальної допомоги 3449 Інші державні інспектори 345 Інспектори правоохоронних органів, кримінально-виконавчої служби, воєнізованої охорони, приватні детективи та фахівці з дізнання 3450 Інспектори воєнізованої охорони та приватні детективи 3451 Інспектори правоохоронних органів та фахівці із дізнання 3451 Дільничний інспектор міліції 3451 Інспектор (органи внутрішніх справ) 3451 Інспектор з дізнання 3451 Оперуповноважений 3452 Фахівці кримінально-виконавчої служби
<b>Академічна мобільність</b>	Положення про організацію академічної мобільності учасників освітнього процесу у ЛьвДУВС, затверджене Вченою радою ЛьвДУВС 29.08.2018 (протокол № 1), введено в дію наказом ЛьвДУВС від 03.09.2018 № 209

### III. ОБСЯГ КРЕДИТІВ ЄКТС, НЕОБХІДНИЙ ДЛЯ ЗДОБУТТЯ СТУПЕНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ БАКАЛАВРА ПРАВА

<b>Обсяг освітньо-професійної програми у кредитах ЄКТС</b>	На базі повної загальної середньої освіти – 240 кредитів ЄКТС, з яких: – 230 кредит ЄКТС спрямовано на забезпечення загальних та спеціальних компетентностей за спеціальністю 081 Право, визначених цією освітньо-професійною програмою; – 10 кредитів ЄКТС спрямовується на практику в правозастосовних органах, а саме судових та правоохоронних органах, органах юстиції, нотаріаті, адвокатурі, юридичних службах підприємств, установ.
--	---

	<p>організацій, юридичній клініці ЛьвДУВС, тощо.  На базі освітньо-кваліфікаційного рівня молодший спеціаліст – 120 кредитів ЄКТС, з яких:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>– 113 кредитів ЄКТС спрямовано на забезпечення загальних та спеціальних компетентностей за спеціальністю 081 Право;</li> <li>– 7 кредитів ЄКТС спрямовується на практику в правозастосовних органах, а саме судових та правоохоронних органах, органах юстиції, нотаріаті, адвокатурі, юридичних службах підприємств, установ, організацій, юридичній клініці ЛьвДУВС, тощо.</li> </ul>
--	---

Розподіл змісту освітньо-професійної програми та максимальний навчальний час за циклами підготовки подано у таблицях.

На базі повної загальної середньої освіти:

Компоненти освітньо-професійної програми	Кількість кредитів ЄКТС
Обов'язкові (нормативні) навчальні дисципліни	170
Навчальні дисципліни з вибором здобувача вищої освіти	60
Ознайомлювальна практика	3
Навчальна практика	3
Виробнича практика	4
<b>ВСЬОГО</b>	<b>240</b>

На базі освітньо-кваліфікаційного рівня молодший спеціаліст:

Компоненти освітньо-професійної програми	Кількість кредитів ЄКТС
Обов'язкові (нормативні) навчальні дисципліни	67
Навчальні дисципліни з вибором здобувача вищої освіти	46
Навчальна практика	3
Виробнича практика	4
<b>ВСЬОГО</b>	<b>120</b>

#### IV. ПЕРЕЛІК КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ВИПУСКНИКА

<b>Інтегральна компетентність</b>	Здатність розв'язувати складні задачі і проблеми у галузі професійної правничої діяльності або у процесі навчання, що передбачає проведення досліджень та/або здійснення інновацій та характеризується невизначеністю умов і вимог	
<b>Загальні компетентності (ЗК)</b>	<b>ЗК 1</b>	Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.
	<b>ЗК 2</b>	Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.
	<b>ЗК 3</b>	Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.
	<b>ЗК 4</b>	Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.

	<b>ЗК 5</b>	Здатність спілкуватися іноземною мовою.
	<b>ЗК 6</b>	Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій.
	<b>ЗК 7</b>	Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями
	<b>ЗК 8</b>	Здатність бути критичним і самокритичним
	<b>ЗК 9</b>	Здатність працювати в команді.
	<b>ЗК 10</b>	Здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів).
	<b>ЗК 11</b>	Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.
	<b>ЗК 12</b>	Здатність усвідомлювати рівні можливості та гендерні проблеми.
	<b>ЗК 13</b>	Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку права. Його місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій.
	<b>ЗК 14</b>	Цінування та повага різноманітності і мультикультурності.
	<b>ЗК 15</b>	Прагнення до збереження навколишнього середовища.
<b>Спеціальні (фахові, предметні) компетентності</b>	<b>СК 1</b>	Здатність застосовувати знання з основ теорії та філософії права, знання і розуміння структури правничої професії та її ролі у суспільстві.
	<b>СК 2</b>	Знання і розуміння ретроспективи формування правових та державних інститутів.
	<b>СК 3</b>	Повага до честі і гідності людини як найвищої соціальної цінності, розуміння їх правової природи.
	<b>СК 4</b>	Знання і розуміння міжнародних стандартів прав людини, положень Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, а також практики Європейського суду з прав людини.
	<b>СК 5</b>	Здатність застосовувати знання засад і змісту інститутів міжнародного публічного права, а також міжнародного приватного права.
	<b>СК 6</b>	Знання і розуміння основ права Європейського Союзу.
	<b>СК 7</b>	Здатність застосовувати знання завдань, принципів і доктрин національного права, а також змісту правових інститутів, щонайменше з таких галузей права, як: конституційне право, адміністративне право і адміністративне процесуальне право, цивільне і цивільне



		процесуальне право, кримінальне і кримінальне процесуальне право.
	СК 8	Знання і розуміння особливостей реалізації та застосування норм матеріального і процесуального права.
	СК 9	Знання і розуміння основа правового регулювання обігу публічних грошових коштів.
	СК 10	Знання і розуміння соціальної природи трудових відносин та їх правового регулювання
	СК 11	Здатність визначати належні та прийнятні для юридичного аналізу факти.
	СК 12	Здатність аналізувати правові проблеми, формувати та обґрунтовувати правові позиції
	СК 13	Здатність до критичного та системного аналізу правових явищ і застосування набутих знань у професійній діяльності
	СК 14	Здатність до консультування з правових питань, зокрема, можливих способів захисту прав та інтересів клієнтів, відповідно до вимог професійної етики, належного дотримання норм щодо нерозголошення персональних даних та конфіденційної інформації.
	СК 15	Здатність до самостійної підготовки проектів актів правозастосування.
	СК 16	Здатність до логічного, критичного і системного аналізу документів, розуміння їх правового характеру і значення.

#### V. НОРМАТИВНИЙ ЗМІСТ ПІДГОТОВКИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ, СФОРМУЛЬОВАНИЙ У ТЕРМІНАХ ПРОГРАМНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Здобувач освітнього ступеня бакалавр зі спеціальності 081 Право повинен продемонструвати такі результати навчання:

Соціально-гуманітарна ерудованість	1. Визначити переконливість аргументів у процесі оцінки заздалегідь невідомих умов та обставин.
	2. Здійснювати аналіз суспільних процесів у контексті аналізованої проблеми і демонструвати власне бачення шляхів її розв'язання.
	3. Проводити збір і інтегрований аналіз матеріалів з різних джерел.
	4. Формулювати власні обґрунтовані судження на основі аналізу відомої проблеми.
	5. Давати короткий висновок щодо окремих фактичних обставин (даних) з достатньою обґрунтованістю.
	6. Оцінювати недоліки і переваги аргументів, аналізуючи відому проблему.
Дослідницькі навички	7. Складати та узгоджувати план власного дослідження і самостійно збирати матеріали за визначеними джерелами.
	8. Використовувати різноманітні інформаційні джерела для

	повного та всебічного встановлення певних обставин.
	9. Самостійно визначати ті обставини, у з'ясуванні яких потрібна допомога, і діяти відповідно до отриманих рекомендацій.
<b>Комунікація</b>	10. Вільно спілкуватися державною та іноземною мовами як усно, так і письмово, правильно вживаючи правничу термінологію.
	11. Володіти базовими навиками риторики.
	12. Доносити до респондента матеріал з певної проблематики доступно і зрозуміло.
	13. Пояснювати характер певних подій та процесів з розумінням професійного та суспільного контексту.
<b>Професійна самоорганізація та використання інформаційних технологій</b>	14. Належно використовувати статистичну інформацію, отриману з першоджерел та вторинних джерел для своєї професійної діяльності.
	15. Вільно використовувати для професійної діяльності доступні інформаційні технології і бази даних.
	16. Демонструвати вміння користуватися комп'ютерними програмами, необхідними професійній діяльності.
	17. Працювати в групі, формуючи власний внесок у виконання завдань групи.
<b>Праворозуміння</b>	18. Виявляти знання і розуміння основних сучасних правових доктрин, цінностей та принципів функціонування національної правової системи.
	19. Демонструвати необхідні знання та розуміння сутності та змісту основних правових інститутів і норм фундаментальних галузей права.
	20. Пояснювати природу та зміст основних правових явищ і процесів.
<b>Правозастосування</b>	21. Застосовувати набуті знання у різних правових ситуаціях, виокремлювати юридично значущі факти і формувати обґрунтовані правові висновки.
	22. Готувати проекти необхідних актів застосування права відповідно до правового висновку зробленого у різних правових ситуаціях.
	23. Надавати консультації щодо можливих способів захисту прав та інтересів клієнтів у різних правових ситуаціях.

## VI. ПЕРЕЛІК КОМПОНЕНТ ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЇ ПРОГРАМИ ТА ЇХ ЛОГІЧНА ПОСЛІДОВНІСТЬ

6.1. Перелік обов'язкових та вибіркових компонент освітньо-професійної програми відображено у таблиці:

Шифр	Компоненти освітньо-професійної програми (навчальні дисципліни, курсові роботи, практики, атестація)	Кількість кредитів вивчення навчальних дисциплін	Форма підсумкового контролю	Логічна послідовність вивчення навчальних дисциплін (семестри)
1	2	3	4	5
<b>1. ОБОВ'ЯЗКОВІ КОМПОНЕНТИ</b>				
<b>1.1. Обов'язкові (нормативні) навчальні дисципліни, практики та атестація</b>				
ОК 1	Іноземна мова за професійним спрямуванням	11	заліки екзамен	2,4,6 7
ОК 2	Українська мова за професійним спрямуванням	3	залік	1
ОК 3	Професійна етика юриста	3	залік	1
ОК 4	Безпека життєдіяльності та охорона праці	3	залік	2
ОК 5	Юридична логіка	3	залік	1
ОК 6	Історія держави і права України	3	залік	1
ОК 7	Юридичне документознавство	3	залік	1
ОК 8	Судові та правоохоронні органи України	4	екзамен	1
ОК 9	Конституційне право України	8	залік екзамен курсова робота	1 2 2
ОК 10	Теорія держави і права	6	залік екзамен курсова робота	1 2 2
ОК 11	Політологія	3	залік	2
ОК 12	Інформаційні технології у правозастосуванні	3	залік	2
ОК 13	Державне будівництво і місцеве самоврядування	3	залік	2
ОК 14	Основи права Європейського Союзу	3	залік	2
ОК 15	Римське приватне право	3	залік	2
ОК 16	Правові основи діяльності адвокатури в Україні	3	залік	2
ОК 17	Юридична психологія	3	залік	2
ОК 18	Адміністративне право України	3	екзамен	4
ОК 19	Трудове право України	5	екзамен	3
ОК 20	Філософія права	3	залік	3
ОК 21	Фінансове право України	3	залік	3
ОК 22	Адміністративне процесуальне право України	3	залік	4

12

ОК 23	Кримінальна юстиція та гендерний мейнстрімінг	3	залік	4
<b>1</b>	<b>2</b>	<b>3</b>	<b>4</b>	<b>5</b>
ОК 24	Кримінальне право України	16	залік екзамен курсова робота	3.5 4.6 4
ОК 25	Цивільне право України	15	залік екзамен курсова робота	3.5 4.6 4
ОК 26	Міжнародне публічне право	3	екзамен	5
ОК 27	Право інтелектуальної власності	3	залік	5
ОК 28	Кримінальне процесуальне право України	7	залік екзамен курсова робота	5 6 6
ОК 29	Цивільне процесуальне право України	7	залік екзамен курсова робота	5 6 6
ОК 30	Адміністративне судочинство України	3	залік курсова робота	6 6
ОК 31	Криміналістика	5	екзамен	7
ОК 32	Екологічне право України	3	екзамен	7
ОК 33	Прокурорське право України	3	залік	7
ОК 34	Господарське право України	6	залік екзамен	7 8
ОК 35	Господарський процес України	3	залік	8
ОК 36	Міжнародне приватне право	3	екзамен	8
ОК 37	Міжнародний захист прав людини	3	залік	8
ОК 38	Ознайомча практика	3		3.5.8
ОК 39	Навчальна практика	3		
ОК 40	Виробнича практика	4		
ОК 41	Комплексний атестаційний екзамен	1		8
<b>Загальний обсяг обов'язкових компонент: 180 кредитів ЄКТС</b>				
<b>2. ВИБІРКОВІ КОМПОНЕНТИ*</b>				
<b>НАВЧАЛЬНІ ДИСЦИПЛІНИ НА ВИБІР ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ</b>				
ВК 1	Історія та культура України	3	залік	3
ВК 2	Соціологія	3	залік	3
ВК 3	Основи економіки	3	залік	3
ВК 4	Історія держави і права зарубіжних держав	3	залік	3
ВК 5	Історія політичних і правових вчень	3	залік	3
ВК 6	Електронні сервіси в господарській діяльності	3	залік	4
ВК 7	Право соціального захисту	3	залік	4
ВК 8	Ювенальна юстиція	3	залік	4

## Продовження Додатка Е-2

13

ВК 9	Тлумачення кримінального законодавства	3	залік	4
ВК 10	Прокурорська та судова етика	3	залік	4
<b>1</b>	<b>2</b>	<b>3</b>	<b>4</b>	<b>5</b>
ВК 11	Сімейне право України	3	залік	4
ВК 12	Правове регулювання обігу цінних паперів в Україні	3	залік	4
ВК 13	Правові основи захисту України від зовнішньої та внутрішньої агресії	3	залік	4
ВК 14	Інформаційне право України	3	залік	4
ВК 15	Органи кримінальної юстиції	3	залік	4
ВК 16	Земельне право України	3	залік	5
ВК 17	Міжнародний комерційний арбітраж	3	залік	5
ВК 18	Державне право зарубіжних держав	3	залік	5
ВК 19	Кримінальна відповідальність за злочини проти конституційних прав громадян	3	залік	5
ВК 20	Діяльність адвоката у кримінальному провадженні	3	залік	5
ВК 21	Нотаріальне право України	3	залік	5
ВК 22	Цивільно-правові засади регулювання відносин учасників ринків газу, електроенергії та центрального водопостачання	3	залік	5
ВК 23	Вирішення земельних спорів	3	залік	6
ВК 24	Організація діяльності юридичних служб суб'єктів господарювання	3	залік	6
ВК 25	Альтернативне вирішення спорів у кримінальному провадженні	3	залік	6
ВК 26	Порівняльне кримінальне право	3	залік	6
ВК 27	Розрахунки у сфері підприємницької діяльності	3	залік	6
ВК 28	Цивільно-правове регулювання порядку надання фінансових послуг в Україні	3	залік	6
ВК 29	Митне право України	3	залік	6
ВК 30	Податкове право України	3	залік	6
ВК 31	Аграрне право України	3	залік	7
ВК 32	Договірні відносини суб'єктів господарювання	3	залік	7
ВК 33	Судовий прецедент у кримінальному провадженні	3	залік	7
ВК 34	Кримінально-виконавче право України	3	залік	7
ВК 35	Порівняльний кримінальний процес	3	залік	7
ВК 36	Криминологія	3	залік	7
ВК 37	Виконавче провадження	3	залік	7
ВК 38	Житлове право України	3	залік	7
ВК 39	Кваліфікація та основи методики розслідування злочинів, вчинених організованими групами та злочинними організаціями	3	залік	8
ВК 40	Захист прав суб'єктів господарювання	3	залік	8
ВК 41	Правове регулювання підприємницької діяльності	3	залік	8

14

ВК 42	Кваліфікація та основи методики розслідування злочинів проти власності	3	залік	8
<b>1</b>	<b>2</b>	<b>3</b>	<b>4</b>	<b>5</b>
ВК 43	Кваліфікація та основи методики розслідування домашнього насильства	3	залік	8
ВК 44	Кваліфікація та основи методики розслідування злочинів проти життя та здоров'я особи	3	залік	8
ВК 45	Кваліфікація та основи методики розслідування корупційних злочинів	3	залік	8
ВК 46	Альтернативні способи вирішення цивільних спорів за законодавством України	3	залік	8
ВК 47	Публічні закупівлі за законодавством України	3	залік	8
<b>1</b>	<b>2</b>	<b>3</b>	<b>4</b>	<b>5</b>
ВК 48	Фізичне виховання**		залік	
<b>Загальний обсяг вибіркового компонента: 60 кредитів ЄКТС</b>				
<b>ЗАГАЛЬНИЙ ОБСЯГ ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЇ ПРОГРАМИ - 240 кредитів ЄКТС</b>				

\* З цього переліку здобувачі вищої освіти обирають навчальних дисциплін загальним обсягом 60 кредитів (для вивчення: у третьому семестрі – 2 навчальні дисципліни, у четвертому семестрі – 4 навчальні дисципліни, у п'ятому семестрі – 2 навчальні дисципліни, у шостому семестрі – 3 навчальні дисципліни, у сьомому семестрі – 5 навчальних дисципліни, у восьмому – 4 навчальні дисципліни).

\*\*Відповідно до вимог наказу МОН України від 26 січня 2015 № 47 та листа МОН України від 13.03.2015 № 1/9-126 заняття з фізичного виховання проводяться секційно.

#### VII. ФОРМИ АТЕСТАЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

<b>Форми атестації здобувачів вищої освіти</b>	Атестація здобувачів освітнього ступеня бакалавр здійснюється у формі комплексного атестаційного екзамену. До структури комплексного атестаційного екзамену входить оцінювання компетентностей з таких навчальних дисциплін: «Конституційне право України», «Кримінальне право України», «Цивільне право України», «Господарське право України».
<b>Вимоги до комплексного атестаційного екзамену</b>	Комплексний атестаційний екзамен передбачає оцінювання досягнення результатів навчання, визначених Стандартом вищої освіти: перший (бакалаврський) рівень вищої освіти, галузь знань 08 Право, спеціальність 081 Право, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 12.12.2018 № 1379 та цією Освітньо-професійною програмою.

#### VIII. ВИМОГИ ДО НАЯВНОСТІ СИСТЕМИ ВНУТРІШНЬОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

8.1 Метою системи внутрішнього забезпечення якості освітньої діяльності та вищої освіти у ЛьвДУВС є досягнення позитивної динаміки якості підготовки здобувачів вищої освіти шляхом забезпечення відповідності освітньої діяльності вимогам стандартів вищої освіти та/або договорам про надання освітніх послуг.

**Додаток Е-3**  
**Освітньо-професійна програма підготовки бакалаврів**  
**за спеціальністю 081 «Право»,**  
**Національний університет біоресурсів і природокористування України**



МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ  
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

ЗАТВЕРДЖЕНО

Протокол № 10 від "30" травня 2018 р.  
засідання вченої ради НУБіП України

Освітньо-професійна програма вводиться  
в дію з 1 вересня 2018 р.

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА

«Право»

Першого бакалаврського рівня вищої освіти

за спеціальністю 081 «Право»

галузі знань 08 «Право»

Кваліфікація: Бакалавр права

Київ – 2018

**1. Профіль освітньо-професійної програми «Право»  
з спеціальності 081 «Право»**

<b>1 - Загальна інформація</b>	
Повна назва вищого навчального закладу та структурного підрозділу	Національний університет біоресурсів і природокористування України Юридичний факультет
Ступінь вищої освіти та назва кваліфікації мовою оригіналу	Бакалавр. Бакалавр Права
Офіційна назва освітньої програми	Право
Тип диплому та обсяг освітньої програми	Диплом бакалавра, одиничний 240 кредитів ЄКТС, термін навчання 4 роки
Наявність акредитації	Акредитація первинна Акредитація спеціальності «Правознавство» освітнього ступеня «Бакалавр» проведена у 2005 році (наказ МОН молоді і спорту України від 30.06.2005 р. №1858-Л, сертифікат про акредитацію Серія НД №1101128. Термін дії сертифіката до 1 липня 2019 року.
Цикл/рівень	НПК України – 7 рівень, FQ -EHEA - перший цикл, EQF-LLL – 6 рівень
Передумови	Умови вступу визначаються «Правилами прийому до Національного університету біоресурсів і природокористування України», затвердженими Вченою радою. Наявність повної загальної середньої освіти.
Мова(и) викладання	Українська, англійська
Термін дії освітньої програми	до 1 липня 2023 року
Інтернет-адреса постійного розміщення опису освітньої програми	<a href="https://nubip.edu.ua/node/46601">https://nubip.edu.ua/node/46601</a>
<b>2 - Мета освітньо-професійної програми</b>	
Формування компетентностей, необхідних для розуміння природи і функцій права, змісту його основних правових інститутів, застосування права, а також меж правового регулювання різних суспільних відносин. Формування знань про: основи поведінки індивідів і соціальних груп; творення права, його тлумачення та застосування; правові цінності принципи, а також природу і зміст правових інститутів базових галузей права; етичні стандарти правничої професії.	
<b>3 - Характеристика освітньо-професійної програми</b>	
Предметна область (галузь знань, спеціальність, спеціалізація (за наявності))	Галузь знань 81 Право Спеціальність 081 Право
Орієнтація освітньої	Освітньо-професійна.



програми	
<b>Основний фокус освітньої програми та спеціалізації</b>	Програма спрямована на оволодіння основами фундаментальних та практичних знань в галузі права. Ключові слова: право як соціальне явище, юридична наука, джерела права, правові цінності, правові принципи, принципи права, основоположні права та свободи людини, правнича діяльність.
<b>4 - Придатність випускників до працевлаштування та подальшого навчання</b>	
<b>Придатність до працевлаштування</b>	Фахівець здатний виконувати зазначену професійну роботу за ДК 003:2010 і може займати первинні посади: 3432 – Секретар судового засідання 3432 – Секретар суду 3450 – Помічник приватного детектива 3436.9 – Помічник судді 3436.9 – Помічник юриста 2419.3 – Помічник-консультант народного депутата України 2429 – Державний виконавець 3451 – Оперуповноважений 5162 – Інспектор патрульної служби 5162 – Командир відділення (органи внутрішніх справ) 5162 – Молодший інспектор (органи внутрішніх справ) 5162 – Помічник дільничного інспектора міліції 5162 – Помічник оперуповноваженого 5162 – Помічник слідчого 2424 – Інспектор (пенітенціарна система), оперуповноважений (пенітенціарна система) 2429 – Інспектор праці (правовий), приватний детектив, судовий експерт 2429 – Юрисконсульт
<b>Подальше навчання</b>	Право продовжити навчання на другому рівні вищої освіти для отримання ОС «Магістр» із спеціальності «Право» або інших спеціальностей специфічних категорій.
<b>5 - Викладання та оцінювання</b>	
<b>Викладання та навчання</b>	Кредитно-трансферна система організації навчання, електронне навчання в системі Moodle та Elern. Лекції (мультимедійні та інтерактивні) семінарські заняття, самостійна робота на основі підручників, навчальних посібників та конспектів лекцій, курсові роботи, консультації з викладачами,
<b>Оцінювання</b>	Види контролю: поточний, тематичний, періодичний, підсумковий, самоконтроль. Екзамени, заліки та диференційовані заліки проводяться відповідно до вимог «Положення про екзамени та заліки в Національному університеті біоресурсів і природокористування України» (2018 р). У НУБіП України використовується рейтингова форма контролю після закінчення логічно завершеної частини лекційних та практичних занять (модуля) з певної дисципліни. Її результати враховуються під час виставлення підсумкової оцінки. Контроль знань та умінь студентів здійснюється у формі

	<p>поточного, тематичного, періодичного, самоконтролю та підсумкового контролю. Оцінювання рівня знань студентів проводиться за рейтинговою системою. Поточний контроль включає контроль знань, умінь та навичок студентів на лекціях, семінарських заняттях та під час виконання індивідуальних навчальних завдань, модульних, курсових робіт. Підсумковий контроль проводиться у формі екзаменів, заліків та атестаційного екзамену.</p>
	<p><b>6 – Програмні компетентності</b></p>
<p><b>Інтегральна компетентність</b></p>	<p>Здатність розв'язувати складні спеціалізовані завдання та практичні проблеми у галузі права або у процесі навчання, що передбачає застосування правових доктрин та принципів і характеризується комплексністю та невизначеністю умов.</p>
<p><b>Загальні компетентності (ЗК)</b></p>	<p>ЗК 1. Здатність до абстрактного, логічного та критичного мислення, аналізу і синтезу.</p> <p>ЗК 2. Здатність застосовувати знання в професійній діяльності у стандартних та окремих нестандартних ситуаціях.</p> <p>ЗК 3. Уміння планувати і організовувати свою професійну діяльність.</p> <p>ЗК 4. Знання і розуміння предмета та характеру професійної діяльності, природи етичних стандартів та здатність діяти на їх основі.</p> <p>ЗК 5. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово, добре володіти правничою термінологією.</p> <p>ЗК 6. Здатність спілкуватися іноземною мовою як усно, так і письмово, у тому числі у професійній сфері.</p> <p>ЗК 7. Навички збору і аналізу інформації з національних і міжнародних джерел, оцінка її достовірності, використання сучасних інформаційних технологій і баз даних.</p> <p>ЗК 8. Здатність проведення досліджень, уміння грамотно і точно формулювати та висловлювати свої позиції, належним чином їх обґрунтовувати, брати участь в аргументованій професійній дискусії.</p> <p>ЗК 9. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.</p> <p>ЗК 10. Здатність бути критичним і самокритичним, визнавати та виправляти власні помилки.</p> <p>ЗК 11. Вміння працювати самостійно, проявляти добросовісність, дисциплінованість, пунктуальність та відповідальність, а також працювати у команді колег за фахом.</p> <p>ЗК 12. Здатність приймати неупереджені і мотивовані рішення, визначати інтереси і мотиви поведінки інших осіб, примирювати сторони з протилежними інтересами.</p> <p>ЗК 13. Цінування та повага різноманітності і мультикультурності.</p> <p>ЗК 14. Прагнення до збереження навколишнього середовища.</p>

	ЗК 15. Здатність усвідомлювати рівні можливості та гендерні проблеми.
<b>Фахові компетентності спеціальності (ФК)</b>	<p>ФК 1. Знання основ теорії та філософії права, структури правничої професії та її ролі у суспільстві.</p> <p>ФК 2. Знання історії права та державних інститутів.</p> <p>ФК 3. Знання стандартів правничої професії.</p> <p>ФК 4. Знання міжнародних стандартів прав людини.</p> <p>ФК 5. Знання Конвенції з захисту прав людини та основоположних свобод, а також прецедентної практики Європейського суду з прав людини.</p> <p>ФК 6. Знання засад і доктрин міжнародного публічного права, а також змісту основних міжнародно-правових інститутів.</p> <p>ФК 7. Знання основ права Європейського Союзу.</p> <p>ФК 8. Знання засад і доктрин національного права, а також змісту правових інститутів таких фундаментальних галузей права, як: конституційне право, адміністративне право і адміністративне процесуальне право, цивільне і цивільне процесуальне право, трудове право, кримінальне і кримінальне процесуальне право.</p> <p>ФК 9. Навички реалізації та застосування норм матеріального і процесуального права.</p> <p>ФК 10. Уміння застосувати знання у практичній діяльності при моделюванні правових ситуацій.</p> <p>ФК 11. Здатність визначати належні та прийнятні для юридичного аналізу факти.</p> <p>ФК 12. Здатність аналізувати правові проблеми та формувати правові позиції.</p> <p>ФК 13. Здатність застосовувати юридичну аргументацію.</p> <p>ФК 14. Здатність виявляти проблеми правового регулювання і пропонувати способи їх вирішення, включаючи подолання юридичної невизначеності.</p> <p>ФК 15. Навички логічного, критичного і системного аналізу документів, розуміння їх правового характеру і значення.</p> <p>ФК 16. Навички консультування з правових питань, зокрема, можливих способів захисту прав та інтересів клієнтів, відповідно до вимог професійної етики, належного дотримання норм щодо нерозголошення персональних даних та конфіденційної інформації.</p> <p>ФК 17. Навички самостійної підготовки проектів актів правозастосування.</p> <p>ФК 18. Здатність до критичного та системного аналізу правових явищ і застосування набутих знань у професійній діяльності.</p>
<b>7 - Програмні результати навчання</b>	
Соціально-гуманітарна ерудованість	<p>ПРН1. Визначати вагомість та переконливість аргументів в оцінці задалегідь невідомих умов та обставин.</p> <p>ПРН2. Здійснювати синтез відповідних концепцій і доктринальних положень публічної політики у контексті аналізованої проблеми і демонструвати власне бачення шляхів її розв'язання.</p>

	<p>ПРН3. Проводити збір і інтегрований аналіз матеріалів з різних джерел.</p> <p>ПРН4. Формулювати власні обґрунтовані судження на основі аналізу відомої проблеми.</p> <p>ПРН5. Давати короткий висновок щодо окремих проблем з достатньою обґрунтованістю.</p> <p>ПРН6. Оцінювати недоліки і переваги аргументів, аналізуючи відому проблему.</p>
Дослідницькі навички	<p>ПРН7. Узгоджувати план власного дослідження і самостійно формувати матеріали за визначеними джерелами.</p> <p>ПРН8. Використовувати різноманітні інформаційні джерела для засвоєння складних питань з певної теми.</p> <p>ПРН9. Самостійно визначати та формулювати ті питання, з яких потрібна допомога і діяти відповідно до рекомендацій.</p>
Комунікація	<p>ПРН10. Вільно володіти письмовою та усною державною мовою, правильно вживаючи правничу термінологію.</p> <p>ПРН11. викладати матеріал з певної проблематики таким чином, щоб розкрити зміст основних питань.</p> <p>ПРН12. Відтворювати зміст, демонструючи розуміння з основних професійних та суспільних тем.</p>
Професійна самоорганізація та використання інформаційних технологій	<p>ПРН13. Належно використовувати цифрову і статистичну інформацію, отриману з першоджерел та вторинних джерел для своєї професійної діяльності.</p> <p>ПРН14. Вільно використовувати для професійної діяльності доступні інформаційні технології і бази даних.</p> <p>ПРН15. Користуватися комп'ютерними програмами у межах стандартного програмного забезпечення з використанням електронних таблиць, графіків та інших можливостей.</p> <p>ПРН16. Працювати в групі як учасник, формуючи власний внесок у виконання завдань групи.</p>
Праворозуміння	<p>ПРН17. Демонструвати знання і розуміння щодо визначення основних сучасних правових доктрин, цінностей та принципів функціонування національної правової системи.</p> <p>ПРН18. Пояснювати природу та зміст основних правових інститутів та процедур національного права.</p> <p>ПРН19. Демонструвати необхідні знання та розуміння суті та змісту основних правових інститутів та норм фундаментальних галузей права.</p>
Правозастосування	<p>ПРН20. Застосовувати набуті знання у різних правових ситуаціях, виокремлювати юридично значущі факти і формувати обґрунтовані правові висновки.</p> <p>ПРН21. Самостійно підготувати проекти необхідних актів застосування права відповідно до правового висновку зробленого у різних правових ситуаціях.</p> <p>ПРН22. Надавати консультації щодо можливих способів захисту прав та інтересів клієнтів у різних правових ситуаціях.</p>
<b>8 – Ресурсне забезпечення реалізації програми</b>	

Кадрове забезпечення	У викладанні навчальних дисциплін нормативної частини змісту навчання беруть участь 7 докторів юридичних наук, 3 професори, 36 кандидатів наук, 32 доценти, та фахівці даної галузі знань, які мають стаж практичної, наукової та педагогічної діяльності.
Матеріально-технічне забезпечення	Сучасна комп'ютерна техніка, мультимедійні комплекси, навчальна криміналістична лабораторія, зала судових засідань.
Інформаційне та навчально-методичне забезпечення	<p>Офіційний веб-сайт <a href="https://nubip.edu.ua">https://nubip.edu.ua</a> містить інформацію про освітні програми, навчальну, наукову і виховну діяльність, структурні підрозділи, правила прийому, контакти.</p> <p>Всі зареєстровані в університеті користувачі мають необмежений доступ до мережі Інтернет.</p> <p>Матеріали навчально-методичного забезпечення освітньо-наукової програми викладені на освітньому порталі «Навчальна робота»: <a href="https://nubip.edu.ua/node/12654">https://nubip.edu.ua/node/12654</a>.</p> <p>Бібліотечний фонд багатогалузевий, нараховує понад один мільйон примірників вітчизняної та зарубіжної літератури.</p> <p>Читальний зал забезпечений бездротовим доступом до мережі Інтернет. Всі ресурси бібліотеки доступні через сайт університету: <a href="https://nubip.edu.ua">https://nubip.edu.ua</a>.</p> <p>З 1 січня 2017 р. в НУБіП України відкрито доступ до однієї із найбільших наукометричних баз даних Web of Science.</p> <p>Web of Science дозволяє організовувати пошук за ключовими словами, за окремим автором і за організацією (університетом), підключаючи при цьому потужний апарат аналізу знайдених результатів.</p> <p>З листопада 2017 року в НУБіП України відкрито доступ до наукометричної та універсальної реферативної бази даних SCOPUS видавництва Elsevier. Доступ здійснюється з локальної мережі університету за посиланням <a href="https://www.scopus.com">https://www.scopus.com</a>.</p>
<b>9 - Академічна мобільність</b>	
Національна кредитна мобільність	На основі двосторонніх договорів між НУБіП України та закладами вищої освіти України.
Міжнародна кредитна мобільність	У рамках програм ЄС Еразмус+ на основі двосторонніх договорів між НУБіП України та навчальними закладами країн-партнерів
Навчання іноземних здобувачів вищої освіти	Навчання іноземних здобувачів вищої освіти проводиться на загальних умовах з додатковою мовною підготовкою.

## 2. Перелік компонент освітньо-професійної програми «Право» та їх логічна послідовність

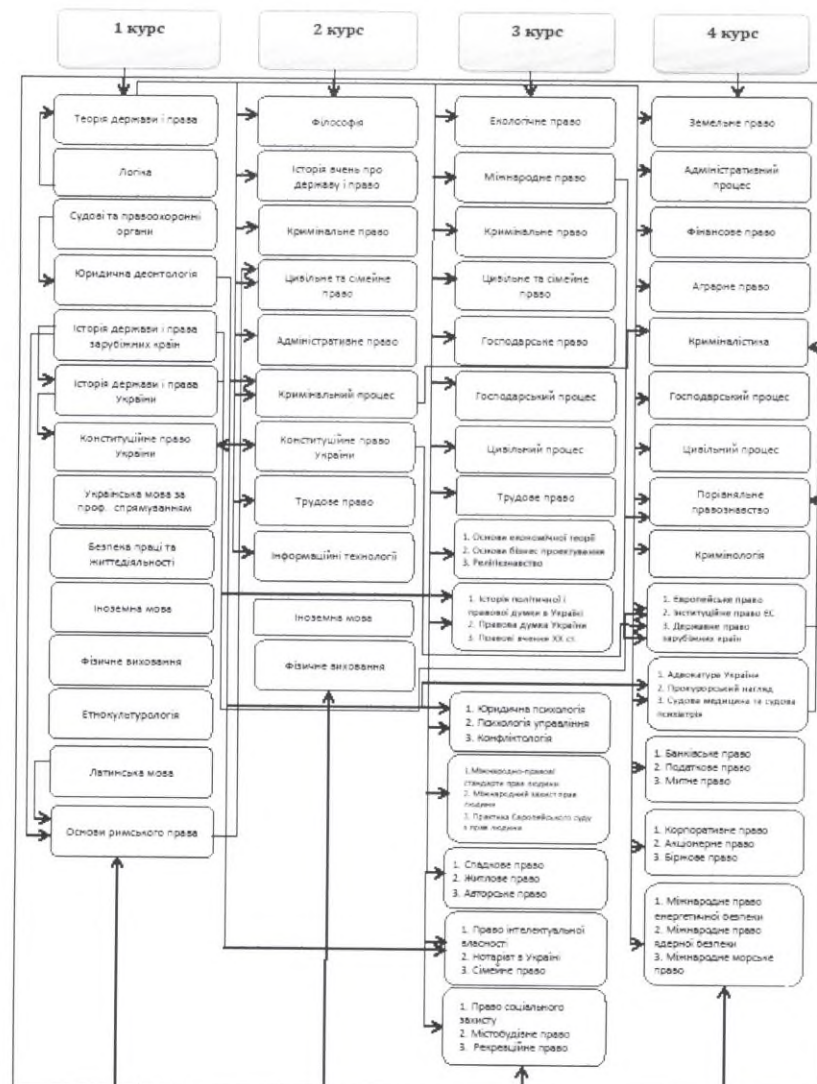
### 2.1. Перелік компонент ОПП

## Продовження Додатка Е-3

Код н/д	Компоненти освітньої програми (навчальні дисципліни, курсові проекти (роботи), практики, кваліфікаційна робота)	Кількість кредитів	Форма підсумкового контролю
1	2	3	4
<b>Обов'язкові компоненти ОПП</b>			
OK1.	Судові та правоохоронні органи	4	екзамен
OK2.	Юридична деонтологія	4	екзамен
OK3.	Латинська мова	3	екзамен
OK4.	Теорія держави і права	6	екзамен
OK5.	Історія держави і права зарубіжних країн	6	екзамен
OK6.	Історія держави і права України	6	екзамен
OK7.	Основи римського права	4	екзамен
OK8.	Логіка	3	екзамен
OK9.	Конституційне право України	7	екзамен
OK10.	Історія вчень про державу і право	4	екзамен
OK11.	Кримінальне право	7	екзамен
OK12.	Цивільне та сімейне право	8	екзамен
OK13.	Адміністративне право	7	екзамен
OK14.	Кримінальний процес	9	екзамен
OK15.	Господарське право	4	екзамен
OK16.	Трудове право	4	екзамен
OK17.	Земельне право	4	екзамен
OK18.	Господарський процес	4	екзамен
OK19.	Цивільний процес	4	екзамен
OK20.	Екологічне право	4	екзамен
OK21.	Міжнародне право	4	екзамен
OK22.	Адміністративний процес	4	екзамен
OK23.	Фінансове право	4	екзамен
OK24.	Аграрне право	4	екзамен
OK25.	Криміналістика	4	екзамен
OK26.	Порівняльне правознавство	4	екзамен
OK27.	Кримінологія	4	екзамен
<b>Загальний обсяг обов'язкових компонентів</b>		<b>130</b>	
<b>Вибіркові компоненти ОПП</b>			
<b>Вибірковий блок 1 (за вибором університету)</b>			
ВБ 1.1.	Філософія	4	екзамен
ВБ 1.2.	Українська мова за професійним спрямуванням	4	екзамен
ВБ 1.3.	Іноземна мова	5	екзамен
ВБ 1.4.	Фізичне виховання	4	екзамен
ВБ 1.5.	Безпека праці і життєдіяльності	3	екзамен
ВБ 1.6.	Етнокulturологія	3	екзамен
ВБ 1.7.	Інформаційні технології	3	екзамен
<b>Вибірковий блок 2 (за вибором студента)</b>			
ВБ 2.1.1.	Основи економічної теорії	5	екзамен
ВБ 2.1.2.	Основи бізнес проектування	5	екзамен
ВБ 2.1.3.	Релігієзнавство	5	екзамен
ВБ 2.2.1.	Юридична психологія	4	екзамен
ВБ 2.2.2.	Психологія управління	4	екзамен

ВБ 2.2.3.	Конфліктологія	4	екзамен
ВБ 2.3.1.	Історія політичної і правової думки в Україні	5	екзамен
ВБ 2.3.2.	Правова думка України	5	екзамен
ВБ 2.3.3.	Правові вчення ХХ ст.	5	екзамен
ВБ 2.4.1.	Міжнародно-правові стандарти прав людини	4	екзамен
ВБ 2.4.2.	Міжнародний захист прав людини	4	екзамен
ВБ 2.4.3.	Практика Європейського суду з прав людини	4	екзамен
ВБ 2.5.1.	Спадкове право	5	екзамен
ВБ 2.5.2.	Житлове право	5	екзамен
ВБ 2.5.3.	Авторське право	5	екзамен
ВБ 2.6.1.	Право інтелектуальної власності	5	екзамен
ВБ 2.6.2.	Нотаріат в Україні	5	екзамен
ВБ 2.6.3.	Сімейне право	5	екзамен
ВБ 2.7.1.	Право соціального забезпечення	4	екзамен
ВБ 2.7.2.	Містобудівне право	4	екзамен
ВБ 2.7.3.	Рекреаційне право	4	екзамен
ВБ 2.8.1.	Адвокатура України	4	екзамен
ВБ 2.8.2.	Прокурорський нагляд	4	екзамен
ВБ 2.8.3.	Судова медицина та судова психіатрія	4	екзамен
ВБ 2.9.1.	Європейське право	4	екзамен
ВБ 2.9.2.	Інституційне право ЄС	4	екзамен
ВБ 2.9.3.	Державне право зарубіжних країн	4	екзамен
ВБ 2.10.1.	Банківське право	4	екзамен
ВБ 2.10.2.	Податкове право	4	екзамен
ВБ 2.10.3.	Митне право	4	екзамен
ВБ 2.11.1.	Корпоративне право	5	екзамен
ВБ 2.11.2.	Акціонерне право	5	екзамен
ВБ 2.11.3.	Біржове право	5	екзамен
ВБ 2.12.1.	Міжнародне право енергетичної безпеки	4	екзамен
ВБ 2.12.2.	Міжнародне право ядерної безпеки	4	екзамен
ВБ 2.12.3.	Міжнародне морське право	4	екзамен
Інші види навчання			
Навчальна практика		14	екзамен
Виробнича практика		16	екзамен
Державна атестація		1	екзамен
<b>Загальний обсяг вибіркового компонента:</b>		<b>110</b>	
<b>ЗАГАЛЬНИЙ ОБСЯГ ОПП</b>		<b>240</b>	

## 2.2. Структурно-логічна схема підготовки бакалаврів освітньо-професійної програми підготовки «Право»







	ЗК1	ЗК2	ЗК3	ЗК4	ЗК5	ЗК6	ЗК7	ЗК8	ЗК9	ЗК10	ЗК11	ЗК12	ЗК13	ЗК14	ЗК15	ФК1	ФК2	ФК3	ФК4	ФК5	ФК6	ФК7	ФК8	ФК9	ФК10	ФК11	ФК12	ФК13	
ББ 1.1	+																												
ББ 1.2	+																												
ББ 1.3																													
ББ 1.4																													
ББ 1.5																													
ББ 1.6																													
ББ 1.7	+																												
ББ 2.1.1	+																												
ББ 2.1.2	+																												
ББ 2.1.3	+																												
ББ 2.2.1	+																												
ББ 2.2.2	+																												
ББ 2.2.3	+																												
ББ 2.3.1	+																												
ББ 2.3.2	+																												
ББ 2.3.3	+																												
ББ 2.4.1	+																												
ББ 2.4.2	+																												
ББ 2.4.3	+																												
ББ 2.5.1	+																												
ББ 2.5.2	+																												
ББ 2.5.3	+																												
ББ 2.6.1	+																												
ББ 2.6.2	+																												
ББ 2.6.3	+																												
ББ 2.7.1	+																												
ББ 2.7.2	+																												
ББ 2.7.3	+																												
ББ 2.8.1	+																												
ББ 2.8.2	+																												
ББ 2.8.3	+																												
ББ 2.9.1	+																												
ББ 2.9.2	+																												
ББ 2.9.3	+																												
ББ 2.10.1	+																												
ББ 2.10.2	+																												
ББ 2.10.3	+																												
ББ 2.11.1	+																												
ББ 2.11.2	+																												
ББ 2.11.3	+																												
ББ 2.12.1	+																												
ББ 2.12.2	+																												
ББ 2.12.3	+																												
ББ 2.13	+																												
ББ 2.14	+																												
ББ 2.15	+																												
ББ 2.16	+																												
ББ 2.17	+																												
ББ 2.18	+																												
ББ 2.19	+																												
ББ 2.20	+																												
ББ 2.21	+																												
ББ 2.22	+																												
ББ 2.23	+																												
ББ 2.24	+																												
ББ 2.25	+																												
ББ 2.26	+																												
ББ 2.27	+																												
ББ 2.28	+																												
ББ 2.29	+																												
ББ 2.30	+																												
ББ 2.31	+																												
ББ 2.32	+																												
ББ 2.33	+																												
ББ 2.34	+																												
ББ 2.35	+																												
ББ 2.36	+																												
ББ 2.37	+																												
ББ 2.38	+																												
ББ 2.39	+																												
ББ 2.40	+																												
ББ 2.41	+																												
ББ 2.42	+																												
ББ 2.43	+																												
ББ 2.44	+																												
ББ 2.45	+																												
ББ 2.46	+																												
ББ 2.47	+																												
ББ 2.48	+																												
ББ 2.49	+																												
ББ 2.50	+																												
ББ 2.51	+																												
ББ 2.52	+																												
ББ 2.53	+																												
ББ 2.54	+																												
ББ 2.55	+																												
ББ 2.56	+																												
ББ 2.57	+																												
ББ 2.58	+																												
ББ 2.59	+				</																								







**НАВЧАЛЬНИЙ ПЛАН**  
**підготовки фахівців 2018 року вступу**

Рівень вищої освіти (ОКР)	<u>Перший (бакалаврський)</u>
Галузь знань	<u>08 «Право»</u>
Спеціальність	<u>081 «Право»</u>
Освітня програма	<u>Право</u>
Орієнтація освітньої програми	<u>Освітньо-професійна</u>
Форма навчання	<u>денна</u>
Термін навчання (обсяг ЄКТС)	<u>4 роки, 240 кредитів</u>
На основі	<u>Повної загальної середньої освіти</u>
Ступінь вищої освіти	<u>«Бакалавр»</u>
Кваліфікація	<u>Бакалавр права</u>







Блок 4	1. Міжнародно-правові стандарти прав людини 2. Міжнародний захист прав людини 3. Практика Європейського суду з прав людини	120	4	5		60	30	30	60								4			
Блок 5	1. Спадкове право 2. Житлове право 3. Авторське право	150	5	6		45	15	30	105								3			
Блок 6	1. Право інтелектуальної власності 2. Нотаріат в Україні 3. Сімейне право	150	5	6		45	15	30	105								3			
Блок 7	1. Право соціального захисту 2. Містобудівне право 3. Рекреаційне право	120	4	6		45	15	30	75								3			
Блок 8	1. Адвокатура України 2. Прокурорський нагляд 3. Судова медицина та судова психіатрія	120	4	7		30	15	15	90									2		
Блок 9	1. Європейське право 2. Інституційне право ЄС 3. Державне право зарубіжних країн	120	4	7		30	15	15	90									2		
Блок 10	1. Банківське право 2. Податкове право 3. Митне право	120	4	8		20	10	10	100										2	
Блок 11	1. Корпоративне право 2. Акціонерне право 3. Біржове право	150	5	8		20	10	10	130										2	
Блок 12	1. Міжнародне право енергетичної безпеки 2. Міжнародне право ядерної безпеки 3. Міжнародне морське право	120	4	8		20	10	10	100										2	
	<b>Всього</b>	<b>1590</b>	<b>53</b>	<b>2</b>	<b>10</b>	<b>470</b>	<b>235</b>	<b>0</b>	<b>235</b>	<b>0</b>	<b>0</b>	<b>0</b>	<b>0</b>	<b>0</b>	<b>0</b>	<b>0</b>	<b>1</b>	<b>9</b>	<b>4</b>	<b>6</b>



## III. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОГО ПЛАНУ

Навчальні дисципліни	Години	Кредити	%
1. Обов'язкові навчальні дисципліни	3780	126,0	52,5
2. Вибіркові навчальні дисципліни	2490	83,0	34,5
2.1. Дисципліни за вибором університету	900	30,0	12,5
2.2. Дисципліни за вибором студента	1590	53,0	22,0
3. Інші види навчання	930	31	13,0
<b>Разом за ОКР</b>	<b>7200</b>	<b>240</b>	<b>100</b>

## IV. ЗВЕДЕНІ ДАНІ ПРО БЮДЖЕТ ЧАСУ, ТИЖНІ

Рік навчання	Теоретичне навчання	Екзаменаційна сесія	Практична підготовка	Державна атестація	Канікули	Всього
1	30	5	5		12	52
2	30	5	6		11	52
3	30	5	6		11	52
4	25	5	6	1	5	42
<b>Разом за ОКР</b>	<b>115</b>	<b>20</b>	<b>23</b>	<b>1</b>	<b>39</b>	<b>198</b>

## V. ПРАКТИЧНА ПІДГОТОВКА

№	Вид практики	Семестр	Години	Кредити	Кількість тижнів
1	Навчальна практика	2,4	420	14,0	11
2	Виробнича практика	6,8	480	16,0	12

## VI. КУРСОВІ РОБОТИ І ПРОЕКТИ

№	Назва дисципліни	Години	Кредити	Курсова робота	Семестр
1	Теорія держави і права	30	1	+	2
2	Конституційне право України	30	1	+	3
3	Цивільне та сімейне право	30	1	+	4
4	Кримінальне право	30	1	+	5
5	Аграрне право	30	1	+	8

## VII. ДЕРЖАВНА АТЕСТАЦІЯ

№	Складова атестації	Години	Кредити	Кількість тижнів
1	Атестаційний екзамен	30	1	1

**Додаток Е-4**  
**Освітньо-професійна програма підготовки бакалаврів**  
**за спеціальністю 081 «Право»,**  
**Львівський національний університет імені Івана Франка**

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**  
**ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА**

**ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА**

**«ПРАВО»**

**Першого (бакалаврського) рівня вищої освіти**

**За спеціальністю № 081 Право**

**Галузі знань № 08 Право**

**Кваліфікація: Бакалавр права**

**ЗАТВЕРДЖЕНО ВЧЕНОЮ РАДОЮ**  
**Голова Вченої ради**

\_\_\_\_\_/\_\_\_\_\_/\_\_\_\_\_  
(протокол № \_\_\_\_ від «\_\_» \_\_\_\_\_ 201\_\_ р.)

**Освітня програма вводиться в дію з \_\_\_\_\_ 201\_\_ р.**  
**Ректор \_\_\_\_\_/\_\_\_\_\_/\_\_\_\_\_**  
(наказ № \_\_\_\_ від «\_\_» \_\_\_\_\_ 201\_\_ р.)

Львів – 2019

## 1. Профіль освітньої програми зі спеціальності 081 Право

<b>1 – Загальна інформація</b>	
<b>Повна назва вищого навчального закладу та структурного підрозділу</b>	Львівський національний університет імені Івана Франка Юридичний факультет
<b>Ступінь вищої освіти та назва кваліфікації мовою оригіналу</b>	Перший (бакалаврський) рівень вищої освіти Бакалавр права
<b>Офіційна назва освітньої програми</b>	Освітньо-професійна програма «Право»
<b>Тип диплому та обсяг освітньої програми</b>	Диплом бакалавра На базі повної загальної середньої освіти – 240 кредитів ЄТКС Не менше 150 кредитів ЄТКС спрямовано на забезпечення загальних та спеціальних (фахових) компетентностей за спеціальністю 081 «Право», визначених Стандартом (196 кредитів ЄТКС, включаючи 10,5 кредитів ЄТКС практики).
<b>Наявність акредитації</b>	IV
<b>Цикл/рівень</b>	Перший (бакалаврський) рівень освіти
<b>Передумови</b>	Наявність повної загальної середньої освіти
<b>Мова викладання</b>	Українська
<b>Термін дії освітньої програми</b>	3 роки 10 місяців
<b>Інтернет-адреса постійного розміщення опису освітньої програми</b>	<a href="http://law.lnu.edu.ua/academics/bachelor">http://law.lnu.edu.ua/academics/bachelor</a>
<b>2 – Мета освітньої програми</b>	
Метою освітньої програми є формування у випускника здатності розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у галузі права або у процесі навчання, що передбачає застосування правових доктрин та принципів і характеризується комплексністю та невизначеністю умов	
<b>3 – Характеристика освітньої програми</b>	
<b>Предметна область (галузь знань, спеціальність, спеціалізація)</b>	08 – Право; 081 – Право Спеціалізація «Право» <b>Об'єкт вивчення:</b> право як соціальне явище. Вивчення права та його джерел ґрунтується на правових цінностях та принципах, в основі яких покладені права та основоположні свободи людини. <b>Цілі навчання:</b> формування компетентностей, необхідних для розуміння природи і функцій права, змісту його основних правових інститутів,

	<p>застосування права, а також меж правового регулювання різних суспільних відносин.</p> <p><b>Теоретичний зміст предметної області</b> складає формування знань про: основи поведінки індивідів і соціальних груп; творення права, його тлумачення та застосування; правові цінності принципи, а також природу і зміст правових інститутів базових галузей права; етичні стандарти правничої професії.</p> <p><b>Методи, методики та технології:</b> загальнонаукові і спеціальні методи пізнання правових явищ; методики з правової оцінки поведінки чи діяльності індивідів і соціальних груп, ідентифікації правової проблеми та її вирішення на основі принципів права; інформаційно-комунікативні технології.</p> <p><b>Інструменти та обладнання:</b> сучасне інформаційно-комунікативне обладнання, інформаційні ресурси та програмні продукти, що застосовуються в правовій діяльності.</p>
<b>Орієнтація освітньої програми</b>	Освітньо-професійна.
<b>Основний фокус освітньої програми</b>	Освітня програма сфокусована на базову підготовку юриста із найбільш широким світоглядом.
<b>Особливості програми</b>	Немає.
<b>4 – Придатність випускників до працевлаштування та подальшого навчання</b>	
<b>Придатність до працевлаштування</b>	Придатні до працевлаштування на посади, зайняття яких не пов'язується із освітнім ступенем Магістр права.
<b>Подальше навчання</b>	Мають право на ступінь для здобуття освітнього ступеня Магістр Права.
<b>5 – Викладання та оцінювання</b>	
<b>Викладання та навчання</b>	Студентсько-центроване навчання, самонавчання, проблемно-орієнтоване навчання, проблемно-орієнтоване навчання, навчання через лабораторну практику.
<b>Оцінювання</b>	Усні, письмові та комбіновані екзамени, вирішення ситуативних завдань, есе, проектна робота тощо.
<b>6 – Програмні компетентності</b>	
<b>Інтегральна компетентність</b>	Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у галузі права або у процесі навчання, що передбачає застосування правових доктрин та принципів і характеризується комплексністю та невизначеністю умов.
<b>Загальні компетентності (ЗК)</b>	ЗК1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу. ЗК2. Здатність застосовувати знання у практичних

	<p>ситуаціях.</p> <p>ЗК3. Знання та розуміння предметної та розуміння професійної діяльності.</p> <p>ЗК4. Здатність спілкуватись державною мовою як усно, так і письмово.</p> <p>ЗК5. Здатність спілкуватися іноземною мовою.</p> <p>ЗК6. Навички використання інформаційних та комунікаційних технологій.</p> <p>ЗК7. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.</p> <p>ЗК8. Здатність бути критичним і самокритичним.</p> <p>ЗК9. Здатність працювати в команді.</p> <p>ЗК10. Здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів).</p> <p>ЗК11. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.</p> <p>ЗК12. Здатність усвідомлювати рівні можливості та гендерні проблеми.</p> <p>ЗК13. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку права, його місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій.</p> <p>ЗК14. Ціннування та повага різноманітності і мультикультурності.</p>
<p><b>Спеціальні (фахові, предметні) компетентності (СК)</b></p>	<p>СК1. Здатність застосовувати знання з основ теорії та філософії права, знання і розуміння структури правничої професії та її ролі у суспільстві.</p> <p>СК2. Знання і розуміння ретроспективи формування правових та державних інститутів.</p> <p>СК3. Повага до честі і гідності людини як найвищої соціальної цінності, розуміння їх правової природи.</p> <p>СК4. Знання і розуміння міжнародних стандартів прав людини, положень Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, а також практики Європейського суду з прав людини.</p> <p>СК5. Здатність застосовувати знання засад і змісту інститутів міжнародного публічного права, а також міжнародного приватного права.</p> <p>СК6. Знання і розуміння основ права Європейського Союзу.</p>

	<p>СК7. Здатність застосовувати знання завдань, принципів і доктрин національного права, а також змісту правових інститутів щонайменше з таких галузей права як: конституційне право, адміністративне право і адміністративне процесуальне право, цивільне і цивільне процесуальне право, кримінальне і кримінальне процесуальне право.</p> <p>СК8. Знання і розуміння особливостей реалізації та застосування норм матеріального і процесуального права.</p> <p>СК9. Знання і розуміння основ правового регулювання обігу публічних грошових коштів.</p> <p>СК10. Знання і розуміння соціальної природи трудових відносин та їх правового регулювання.</p> <p>СК11. Здатність визначати належні та прийнятні для юридичного аналізу факти.</p> <p>СК12. Здатність аналізувати правові проблеми, формувати та обґрунтовувати правові позиції.</p> <p>СК13. Здатність до критичного та системного аналізу правових явищ і застосування набутих знань у професійній діяльності.</p> <p>СК14. Здатність до консультування з правових питань, зокрема, можливих способів захисту прав та інтересів клієнтів, відповідно до вимог професійної етики, належного дотримання норм щодо нерозголошення персональних даних та конфіденційної інформації.</p> <p>СК15. Здатність до самостійної підготовки проектів актів правозастосування.</p> <p>СК16. Здатність до логічного, критичного і системного аналізу документів, розуміння їх правового характеру і значення.</p>
<b>Соціально-гуманітарна ерудованість</b>	<p><b>7 – Результати навчання</b></p> <p>1 Визначати переконливість аргументів в оцінці заздалегідь невідомих умов та обставин.</p> <p>2 Здійснювати аналіз суспільних процесів у контексті аналізованої проблеми і демонструвати власне бачення шляхів її розв'язання.</p> <p>3 Проводити збір і інтегрований аналіз матеріалів з різних джерел.</p> <p>4 Формулювати власні обґрунтовані судження на основі аналізу відомої проблеми.</p> <p>5 Давати короткий висновок щодо окремих фактичних обставин (даних) з достатньою обґрунтованістю.</p>



	6 Оцінювати недоліки і переваги аргументів, аналізуючи відому проблему.
<b>Дослідницькі навички</b>	7. Скласти та узгоджувати план власного дослідження і самостійно збирати матеріали за визначеними джерелами. 8. Використовувати різноманітні інформаційні джерела для повного та всебічного встановлення певних обставин. 9. Самостійно визначати ті обставини, у з'ясування яких потрібна допомога, і діяти відповідно до отриманих рекомендацій. 10. Вільно спілкуватися державною мовою та іноземними мовами як усно, так і письмово, правильно вживаючи правничу термінологію. 11. Володіти базовими навичками риторики.
<b>Комунікація</b>	12. Донести до респондента матеріал з певної проблематики доступно і зрозуміло. 13. Пояснювати характер певних подій та процесів з розумінням професійного та суспільного контексту. 14. Належно використовувати статистичну інформацію, отриману з першоджерел та вторинних джерел для своєї професійної діяльності; 15. Вільно використовувати для професійної діяльності доступні інформаційні технології і бази даних;
<b>Професійна самоорганізація та використання інформаційних технологій</b>	16. Демонструвати вміння користуватися комп'ютерними програмами, необхідними у професійній діяльності. 17. Працювати в групі як учасник, формуючи власний внесок у виконання завдань групи. 18. Виявляти знання і розуміння щодо визначення основних сучасних правових доктрин, цінностей та принципів функціонування національної правової системи;
<b>Праворозуміння</b>	19. Демонструвати необхідні знання та розуміння сутності та змісту основних правових інститутів та норм фундаментальних галузей права; 20. Пояснювати природу за зміст основних правових явищ і процесів. 21. Застосовувати набуті знання у різних правових ситуаціях, виокремлювати юридично значущі факти і формувати обґрунтовані правові висновки.

<b>Правозастосування</b>	22. Готувати проекти необхідних актів застосування права відповідно до правового висновку зробленого у різних правових ситуаціях; 23. Надавати консультації щодо можливих способів захисту прав та інтересів клієнтів у різних правових ситуаціях.
<b>8 – Ресурсне забезпечення реалізації програми</b>	
<b>Кадрове забезпечення</b>	Відповідно до вимог щодо провадження освітньої діяльності у сфері вищої освіти, затверджених Постановою Кабінету Міністрів України від 30.12.2015 р. № 1187
<b>Матеріально-технічне забезпечення</b>	Відповідно до вимог щодо провадження освітньої діяльності у сфері вищої освіти, затверджених Постановою Кабінету Міністрів України від 30.12.2015 р. № 1187
<b>Інформаційне та навчально-методичне забезпечення</b>	Відповідно до вимог щодо провадження освітньої діяльності у сфері вищої освіти, затверджених Постановою Кабінету Міністрів України від 30.12.2015 р. № 1187
<b>9 – Академічна мобільність</b>	
<b>Національна кредитна мобільність</b>	Можлива
<b>Міжнародна кредитна мобільність</b>	Можлива
<b>Навчання іноземних здобувачів вищої освіти</b>	Можлива

## 2. Перелік компонент освітньо-професійної програми та їх логічна послідовність

### 2.1. Перелік компонент ОП

Код н/д	Компонента освітньої програми (навчальні дисципліни, курсові роботи, практики тощо)	Кількість кредитів	Форма підсумкового контролю
1.	2.	3.	4.

<b>Обов'язкові компоненти ОП</b>			
<i>Цикл загальної підготовки</i>			
ОК(з) 1	Українська мова (за професійним спрямуванням)	3	залік
ОК(з) 2	Безпека життєдіяльності	3	залік
ОК(з) 3	Історія української культури	3	залік
ОК(з) 4	Логіка	3	екзамен
ОК(з) 5	Аналітична економіка	3	екзамен
ОК(з) 6	Філософія	3	екзамен
ОК(з) 7	Іноземна мова	14	екзамен
<i>Цикл професійної і практичної підготовки</i>			
ОК(п) 8.	Історія держави і права України	5	екзамен
ОК(п) 9	Історія держави і права заруб. країн	5	екзамен
ОК(п) 10	Теорія та філософія права	9	екзамен
ОК(п) 11	Конституційне право України	5	екзамен
ОК(п) 12	Судові і правоохоронні органи	3	залік
ОК(п) 13	Міжнародні стандарти захисту прав людини	3	залік
ОК(п) 14	Римське приватне право	3	залік
ОК(п) 15	Соціологія	3	залік
ОК(п) 16	Адміністративне право України	7,5	екзамен
ОК(п) 17	Цивільне право України	17,5	екзамен
ОК(п) 18	Кримінальне право України	17	екзамен
ОК(п) 19	Трудове право України	7	екзамен
ОК(п) 20	Фінансове право України	3	екзамен
ОК(п) 21	Інтелектуальна власність	3	екзамен
ОК(п) 22	Кримінально-процес. право України	6	екзамен
ОК(п) 23	Професійна етика юриста	3	залік
ОК(п) 24	Основи права Європейського Союзу	3	залік
ОК(п) 25	Міжнародне приватне право	3	екзамен
ОК(п) 26	Охорона праці	3	екзамен
ОК(п) 27	Політичні і правові вчення: Історія та сучасність	3	залік
ОК(п) 28	Муніципальне право України	3	екзамен
ОК(п) 29	Адміністративне процесуальне право	3	екзамен
ОК(п) 30	Криміналістика	4	екзамен
ОК(п) 31	Цивільне процесуальне право України	5	екзамен
ОК(п) 32	Корпоративне право	3	екзамен
ОК(п) 33	Міжнародне публічне право	3	екзамен
ОК(п) 34	Екологічне право України	3	залік
ОК(п) 35	Навчальна практика	4,5	диф. залік
ОК(п) 36	Навчальна практика	6	диф. залік
ОК(п) 37	Державні екзамени	1,5	екзамен

<b>Загальний обсяг обов'язкових компонент:</b>		<b>180</b>	
<b>Вибіркові компоненти ОП<sup>1</sup></b>			
<i>Вибірковий блок 1</i>			
<i>(Цикл загальної підготовки)</i>			
ВБ 1.1.	Дисципліни вільного вибору	3,4,5,6	залік
<b>Загальний вибіркового блоку 1:</b>		<b>12</b>	
<i>Вибірковий блок 2</i>			
<i>(Цикл професійної та практичної підготовки)</i>			
ВБ 2.01	Дисципліна вільного вибору 3.1	3	залік
ВБ 2.02	Дисципліна вільного вибору 3.2	3	залік
ВБ 2.03	Дисципліна вільного вибору 4.1	3,5	залік
ВБ 2.04	Дисципліна вільного вибору 4.2	4	залік
ВБ 2.05	Дисципліна вільного вибору 5.1	4	залік
ВБ 2.06	Дисципліна вільного вибору 5.2	4	залік
ВБ 2.07	Дисципліна вільного вибору 6.1	3,5	залік
ВБ 2.08	Дисципліна вільного вибору 6.2	3,5	залік
ВБ 2.09	Дисципліна вільного вибору 7.1	4,5	залік
ВБ 2.10	Дисципліна вільного вибору 7.2	4,5	залік
ВБ 2.11	Дисципліна вільного вибору 8.1	3,5	залік
ВБ 2.12	Дисципліна вільного вибору 8.2	3,5	залік
ВБ 2.13	Дисципліна вільного вибору 8.3	3,5	залік
<b>Загальний вибіркового блоку 2:</b>		<b>48</b>	
<b>Загальний обсяг вибірових компонент</b>		<b>60</b>	
<b>ЗАГАЛЬНИЙ ОБСЯГ ОСВІТНЬОЇ ПРОГРАМИ</b>		<b>240</b>	

## 2.2. Структурно-логічна схема ОП

НАЗВА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	розподіл годин на тиждень за курсами і семестрами							
	1 курс		2 курс		3 курс		4 курс	
	семестри							
	1	2	3	4	5	6	7	8
кількість тижнів в семестрі								
	16	16	16	16	16	16	16	13
Історія держави і права України	4	2						
Історія держави і права заруб. країн	5							
Теорія та філософія права	4	4						
Конституційне право України	2	4						
Судові і правоохоронні органи України		3						
Міжнародні стандарти захисту		1,5						

<sup>1</sup> Перелік дисциплін вільного вибору формується щороку та є додатком до робочого навчального плану освітньої програми. Такий спосіб формування вибіркової складової освітніх компонент освітньої програми ОС Бакалавр з Права обрано з метою забезпечення гнучкості вибіркової складової без втручання у зміст як освітньої програми, так і навчального плану.





країн				
Теорія та філософія права	4	4		
Конституційне право України	2	4		
Судові і правоохоронні органи України		3		
Міжнародні стандарти захисту прав людини		1,5		
Римське приватне право		2		
Соціологія	2			
Адміністративне право України			4	3

### 3. Форма атестації здобувачів вищої освіти

Атестація здобувачів вищої освіти здійснюється у формі атестаційного екзамену (екзаменів). До структури атестаційного екзамену (екзаменів) входить оцінювання компетентностей з, щонайменше, таких галузей права: конституційне право; цивільне право; кримінальне право.

Атестація осіб, які здобувають ступінь вищої освіти бакалавра права, здійснюється екзаменаційною комісією з числа науково-педагогічних працівників вищого навчального закладу зі спеціальності 081 «Право», при цьому не менше трьох членів екзаменаційної комісії повинні мати наукові ступені чи вчені звання зі спеціальності 081 «Право». Комісія створюється відповідно до Положення про Екзаменаційну комісію Львівського національного університету імені Івана Франка









## Додаток Ж

## Перелік наукових фахових видань України та їх присутність у вітчизняних та міжнародних наукометричних, реферативних базах даних

## Галузь знань: 08 «Право»

№ п/п	Назва видання	Засновник (співзасновники)	Бази даних
1.	Lex portus	Національний університет «Одеська юридична академія», Громадська організація асоціація «Морська «Святий Миколай»	Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
2.	Адміністративне право і процес	Київський національний університет імені Т. Шевченка	Index Copernicus International, Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
3.	Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України	ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»	Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
4.	Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції	Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара	Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
5.	Актуальні проблеми політики	Національний університет «Одеська юридична академія», Південно-український центр гендерних проблем	Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
6.	Актуальні проблеми правознавства	Тернопільський національний економічний університет	Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
7.	Альманах міжнародного права	Міжнародний гуманітарний університет	Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
8.	Альманах права	Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України	Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)

9.	Актуальні проблеми держави і права	Національний університет «Одеська юридична академія»	Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
10.	Актуальні проблеми міжнародних відносин	Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка	Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
11.	Актуальні проблеми права: теорія і практика	Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля	Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
12.	Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)	Міжвідомчий науково-дослідний центр з проблем боротьби з організованою злочинністю РНБО України	Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
13.	Бюлетень Міністерства юстиції України	Міністерство юстиції України, Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, Інститут законодавства Верховної Ради України	Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
14.	Вісник Академії адвокатури України	ТОВ «Академія адвокатури України»	Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
15.	Вісник Академії митної служби України. Серія: «Право»	Академія митної служби України	Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
16.	Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму	Академія праці, соціальних відносин і туризму	ResearchBib, РИНЦ, Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
17.	Вісник Вищої кваліфікаційної комісії суддів України	Вища кваліфікаційна комісія суддів України, Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»	Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
18.	Вісник Запорізького національного університету	ДВНЗ «Запорізький національний університет»	Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)

19.	Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. <i>Міжнародні відносини</i>	Київський національний університет імені Тараса Шевченка	Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
20.	Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. <i>Юридичні науки</i>	Київський національний університет імені Тараса Шевченка	Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
21.	Вісник Конституційного Суду України	Конституційний Суд України	Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
22.	Вісник кримінального судочинства	Київський національний університет імені Тараса Шевченка, ТОВ «Правова єдність»	Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
23.	Вісник Кримінологічної асоціації України	Харківський національний університет внутрішніх справ	Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
24.	Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка	Луганський державний університет внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка МВС України	Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
25.	Вісник Львівського торговельно-економічного університету. <i>Юридичні науки</i>	Львівський торговельно-економічний університет	—
26.	Вісник Львівського університету. <i>Серія: міжнародні відносини</i>	Львівський національний університет імені Івана Франка	Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
27.	Вісник Львівського університету. <i>Серія: юридична</i>	Львівський національний університет імені Івана Франка	Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)

28.	Вісник Маріупольського державного університету. <i>Серія: Право</i>	Маріупольський державний університет	Index Copernicus International, РИНЦ, Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
29.	Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». <i>Політологія. Соціологія. Право.</i>	Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут»	Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
30.	Вісник Національного університету «Львівська політехніка»: <i>Юридичні науки</i>	Національний університет «Львівська політехніка»	Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
31.	Вісник Національної академії правових наук України	Національна академія правових наук України, Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»	Index Copernicus International, Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
32.	Вісник Національної академії прокуратури України	Національна академія прокуратури України	Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
33.	Вісник Одеського національного університету. <i>Правознавство</i>	Одеський національний університет імені І.І. Мечникова МОН України	Ulrich's Periodicals Directory, ResearchBib, Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
34.	Вісник пенітенціарної асоціації України	Пенітенціарна асоціація України, Науково- дослідний інститут публічного права	—

35.	Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України	Національна академія правових наук України	Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
36.	Вісник Університету «Україна» (серія: <i>Право</i> )	ВНЗ «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»	EBSCO's Academic Search Complete database, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
37.	Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ	Харківський національний університет внутрішніх справ МВС України	ResearchBib, Polska Bibliografia Naukowa, Index Copernicus International, Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
38.	Вісник Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна, <i>серія «Право»</i>	Харківський національний університет імені В.Н.Каразіна	Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
39.	Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»	Національний університет «Одеська юридична академія»	Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
40.	Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І.Вернадського, <i>серія «Юридичні науки»</i>	Таврійський національний університет імені В.І.Вернадського	Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
41.	Держава і право	Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України	Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)

42.	Держава та регіони <i>Серія «Право»</i>	Класичний приватний університет	Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
43.	Державне будівництво та міське самоврядування	Національна академія правових наук України, Науково-дослідний інститут державного будівництва та місцевого самоврядування НАПрН України	Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
44.	Екологічне право України	Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, ТОВ «Інститут законодавчих передбачень та правової експертизи»	Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
45.	Економіка та право	Національна академія наук України, Інститут економіко-правових досліджень НАН України, Донецький державний технічний університет	РИНЦ, Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
46.	Економіка. Фінанси. Право	ПАТ «Аудиторська фірма «Аналітик», ДВНЗ «Академія муніципального управління», Національна академія внутрішніх справ	Index Copernicus, Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
47.	Економічна теорія та право	Національний юридичний університет імені Ярослава	Google Scholar, Index Copernicus International, ResearchBib, MIAR, Cite Factor, Science Impact Factor, Open Academic Journals Index, Polska Bibliografia Naukowa, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
48.	Європейські перспективи	ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»	ICI World of Journals (the ICI Journals Master List database), Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)



49.	Збірник праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. «Право»	Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди	Ulrichsweb Global Serials Directory, OCLC WorldCat, Index Copernicus, Open Academic Journals Index (OAJI), Research Bible, BASE, Polska Bibliografia Naukowa, ERIH PLUS, Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
50.	Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право	Київський національний торговельно-економічний університет	Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського), Index Copernicus International, DRJI, ResearchBib, CiteFactor, I2OR
51.	Інформаційна безпека людини, суспільства, держави	Національна академія Служби безпеки України	Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
52.	Інформація і право людини «Україна»	Науково-дослідний інститут інформатики і права, Національна бібліотека ім.В.І.Вернадського, ВНЗ «Відкритий міжнародний університет розвитку	Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
53.	Ірпінський юридичний часопис (Фінансове право)	Університет державної фіскальної служби України (Науково-дослідний інститут фінансового права)	Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
54.	Історико-правовий часопис	Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки	Index Copernicus, International, РИНЦ, BASE, Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
55.	Конституційно-правові академічні студії	ДВНЗ «Ужгородський національний університет»	Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
56.	Криміналістика і судова експертиза	Київський науково-дослідний інститут судових експертиз Міністерства юстиції України	Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)

57.	Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». <i>Серія: «Юридичні науки»</i>	ТОВ «Фінансова Рада України», Київський кооперативний інститут бізнесу і права, Приватна установа «Науково-дослідний інститут публічного права», ГО «Міжнародна академія освіти і науки»	Polish Scholarly Bibliography, ResearchBib, Electronic Journals Library, Open J-Gate, International Institute of Organized Research (I2OR), JOURNAL FACTOR, BASE, JIF, ICI World of Journals (the ICI Journals Master List database), Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
58.	Міжнародний юридичний вісник: збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України	Національний університет державної податкової служби України	Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
59.	Наука і правоохорона	Державний науково-дослідний інститут МВС України	Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
60.	Наукове сходження: <i>Юридичні науки</i>	ПП «Технологічний центр», Інститут держави і права ім. В.М.Корецького НАН України	Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
61.	Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ	Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ МВС України	Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
62.	Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ ( <i>серія юридична</i> )	Львівський державний університет внутрішніх справ МВС України	Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
63.	Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. <i>Серія: Юриспруденція</i>	Міжнародний гуманітарний університет	Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського), Index Copernicus

64.	Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. <i>Серія: Право</i>	Національний університет біоресурсів і природокористування України	Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
65.	Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ	Національна академія внутрішніх справ	Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
66.	Науковий вісник публічного та приватного права	Приватна установа «Науково-дослідний інститут публічного права»	Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
67.	Науковий вісник Ужгородського університету. <i>Серія:Право</i>	ДВНЗ «Ужгородський національний університет»	Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
68.	Науковий вісник Херсонського державного університету ( <i>Серія «Юридичні науки»</i> )	Херсонський державний університет	Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
69.	Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України	Інститут законодавства Верховної Ради України	Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
70.	Наукові записки Львівського університету бізнесу та права	ПВНЗ «Львівський університет бізнесу та права»	Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
71.	Наукові праці МАУП	ПАТ «ВНЗ «Міжрегіональна академія управління персоналом»	Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
72.	Наукові записки НаУКМА: <i>Юридичні науки</i>	Національний університет «Києво-Могилянська академія»	Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)

73.	Наукові праці Національного авіаційного університету. <i>Серія: «Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»</i>	Національний авіаційний університет	Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
74.	Наукові праці Національного університету «Одеська національна юридична академія»	Національний університет «Одеська юридична академія»	Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
75.	Науково- інформаційний вісник Івано- Франківського університету права імені Короля Данила Галицького	ПВНЗ Івано-Франківський університет права імені Короля Данила Галицького	Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
76.	Науково- практичний журнал «Медичне право»	Львівський обласний благодійний фонд «Медицина і право», Всеукраїнська громадська організація «Фундація медичного права та біоетики України», Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького, Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності НАПрН України	EBSCO Publishing, Inc., Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
77.	Науково- практичний збірник «Криміналістичний вісник»	Державний науково- дослідний експертно- криміналістичний центр МВС України, Національна академія внутрішніх справ	Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)

78.	Науково-практичний фаховий журнал «Порівняльне правознавство»	Міністерство юстиції України, Конституційний Суд України, Верховний Суд України, Вищий господарський суд України, Генеральна прокуратура України, НАПрН України, Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого, Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, Всеукраїнська громадська організація «Спілка адвокатів України», Трудовий колектив редакції журналу «Право України»	EBSCO, Publishing Index Copernicus International, Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
79.	Наше право	Харківський національний університет внутрішніх справ МВС України	Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
80.	Питання боротьби зі злочинністю	Національна академія правових наук України, Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого, Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності ім. академіка В. В. Сташиса НАПрН України	Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
81.	Південноукраїнський правничий часопис	Одеський державний університет внутрішніх справ МВС України	—
82.	Підприємництво, господарство і право	Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені Ф. Г. Бурчака НАПрН України	Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
83.	Правничий вісник Університету «Крок»	ВНЗ «Університет економіки та права «Крок»	РИНЦ, Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)

84.	Правничий часопис Донецького університету	Донецький національний університет імені Василя Стуса	Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
85.	Право і Безпека	Харківський національний університет внутрішніх справ МВС України	Polska Bibliografia Naukowa, Open Academic Journals Index, ResearchBib, Index Copernicus International, Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
86.	Право і суспільство	Національна академія внутрішніх справ МВС України, ВНПЗ «Дніпропетровський гуманітарний університет», «Фонд юридичної науки Академіка права В. В. Сташиса»	Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
87.	Правова держава	Інститут держави і права ім. В.М.Корецького НАН України	Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
88.	Правове регулювання економіки	ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»	Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
89.	Правові горизонти	Сумський державний університет	Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
90.	Правові новели	ПВНЗ «Міжнародний університет бізнесу і права»	Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
91.	Право та інновації	Науково-дослідний інститут правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України	Index Copernicus International, HeinOnline, Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
92.	Право.ua	Західно-регіональна асоціація клубів ЮНЕСКО, Харківський національний університет внутрішніх справ	Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)

93.	Правова держава	Одеський національний університет імені І. І. Мечникова	Ulrich's Periodicals Directory, WorldCat, Index Copernicus, ResearchBib, CiteFactor, Advanced Sciences Index, Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
94.	Право та державне управління	Класичний приватний університет, Запорізька торгово-промислова палата	Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
95.	Приватне право і підприємництво	Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака	Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
96.	Приватне та публічне право	Сумський національний аграрний університет	Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
97.	Прикарпатський юридичний вісник	Національний університет «Одеська юридична академія»	Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
98.	Проблеми законності	Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого	CrossRef, CEEOL, EBSCO, Index Copernicus International, BASE, DOAJ, Google Scholar, MIAR, Ulrich's Periodicals Directory, WorldCat, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
99.	Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності	Донецький юридичний інститут МВС України	Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
100.	Публічне право	ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Всеукраїнська громадська організація «Майбутнє країни»	Index Copernicus International, Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
101.	Слово Національної школи суддів України	Національна школа суддів України	Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)

102.	Соціальне право	Київський національний університет імені Тараса Шевченка	Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
103.	Соціально-правові студії	Львівський державний університет внутрішніх справ	CrossRef, Google Scholar
104.	Соціологія права	Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, Товариство з обмеженою відповідальністю «Інститут законодавчих передбачень та правової експертизи»	Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
105.	Судова апеляція	Апеляційний суд м. Києва, Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України	Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
106.	Судова та слідча практика в Україні	Херсонський державний університет	Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
107.	Теорія і практика інтелектуальної власності	Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності	Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
108.	Теорія та практика судової експертизи і криміналістики	Харківський науково-дослідний інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М.С.Бокаріуса, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого	Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
109.	Український часопис конституційного права Ukrainian Journal of Constitutional Law	Львівський національний університет імені Івана Франка, ТОВ «Редакція журналу «Український часопис конституційного права», ГО «Центр конституційних ініціатив»	SIS, InfoBase Index, Research Bible, Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)



110.	Український часопис міжнародного права	Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, ВГО «Українська асоціація міжнародного права», ТОВ «Юридична фірма «Проксен»	Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
111.	Університетські наукові записки	Хмельницький університет управління та права, Національна академія державного управління при Президентові України, Інститут законодавства Верховної Ради України	Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
112.	Філософські та методологічні проблеми права	Національна академія внутрішніх справ	Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
113.	Філософія права і загальна теорія права	Міністерство юстиції України, Конституційний Суд України, Верховний Суд України, Вищий господарський суд України, Генеральна прокуратура України, НАПрН України, Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, Всеукраїнська громадська організація «Спілка адвокатів України», Трудовий колектив редакції журналу «Право України»	EBSCO Publishing, Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
114.	Цивілістична процесуальна думка	Київський національний університет імені Тараса Шевченка	Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
115.	Часопис Київського університету права	Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, Київський університет права НАН України	HeinOnline, Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)

116.	Часопис цивілістики	Національний університет «Одеська юридична академія»	Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
117.	Часопис цивільного і кримінального судочинства	Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Інститут законодавства Верховної Ради України, Інститут держави і права ім. Корецького НАН України	Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
118.	Юридична наука	ЗАТ «Вищий навчальний заклад «Національна академія управління»	Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
119.	Юридична психологія	Національна академія внутрішніх справ МВС України	Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
120.	Юридична Україна	Київський регіональний центр Національної академії правових наук України, Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г.Бурчака НАПрН, ТОВ «ЮРІНКОН Інтер»	Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
121.	Юридичний бюлетень	Головне територіальне управління юстиції у Херсонській області, Асоціація нотаріусів Херсонської області, Одеський державний університет внутрішніх справ	Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
122.	Юридичний вісник	Національний університет «Одеська юридична академія»	Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)

123.	Юридичний журнал «Право України»	Міністерство юстиції України, Конституційний Суд України, Верховний Суд України, Вищий господарський суд України, Генеральна прокуратура України, НАПрН України, Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, Всеукраїнська громадська організація «Спілка адвокатів України», Трудовий колектив редакції журналу	EBSCO, Publishing Index Copernicus International, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
124.	Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ	Національна академія внутрішніх справ	Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)

*Додаток підготовлений автором на основі опрацювання матеріалів з офіційних сайтів наукових бібліотек України.*

## Додаток 3-1

**Перелік фахових наукових журналів, видавництво яких здійснюється при  
правничих школах університетів Канади**

№п/п	Назва журналу	Правнича школа
1.	Конституційний форум (Constitutional Forum)	Правнича школа Альбертського університету
2.	Огляд правових досліджень (Review of Constitutional Studies)	
3.	Юридичний огляд провінції Альберта (Alberta Law Review)	
4.	Огляд правових та соціальних питань Вінзорського університету (Windsor Review of Legal and Social Issues)	Правнича школа Вінзорського університету
5.	Щорічне видання з доступу до правосуддя Вінзорського університету (Windsor Yearbook of Access to Justice)	
6.	Юридичний журнал правничої школи Осгуд Хол (Osgoode Hall Law Journal)	Правнича школа Осгуд Хол Йоркського університету
7.	Юридичний огляд провінції Альберта (Alberta Law Review)	Правнича школа Калгарського університету
8.	Канадський журнал з прав людини (Canadian Journal for Human Rights)	Правнича школа Манітобського університету
9.	Юридичний огляд Манітобського університету (Manitoba Law Journal)	
10.	Журнал арбітражу та медіації (Journal of Arbitration and Mediation)	Правнича школа Монреальського університету
11.	Юридичний огляд Оттавського університету (Ottawa Law Review)	Правнича школа Оттавського університету
12.	Журнал міжнародного права та торговельної політики Істі (Estey Journal of International Law and Trade Policy)	Правнича школа Саскатчеванського університету
13.	Юридичний огляд Саскатчеванського університету (Saskatchewan Law Review)	
14.	Журнал міжнародного права та міжнародних відносин (Journal of International Law and International Relations)	Правнича школа Торонтського університету
15.	Канадський журнал з торговельного права (Canadian Business Law Journal)	
16.	Нексус (Nexus)	
17.	Огляд факультету права Торонтського університету (University of Toronto Faculty of Law Review)	
18.	Право і влада Близького Сходу (Middle East Law and Governance)	

19.	Журнал Торонтського університету з прав корінного населення (University of Toronto Indigenous Law Journal)	
20.	Журнал з права та рівності Торонтського університету (University of Toronto Journal of Law and Equality)	
21.	Юридичний журнал Торонтського університету (University of Toronto Law Journal)	
22.	Критичний аналіз права: міжнародний і міждисциплінарний юридичний огляд (Critical Analysis of Law: An International & Interdisciplinary Law Review)	
23.	Канадський журнал з сімейного права (Canadian Journal of Family Law)	Правничча школа Пітера А. Алларда Університету Британської Колумбії
24.	Канадський журнал старих норм права (Canadian Journal of Elder Law)	
25.	Щорічний огляд закону про банкрутство (Annual Review of Insolvency Law)	
26.	Юридичний огляд Університету Британської Колумбії (University of British Columbia Law Review)	
27.	Апеляція: Огляд чинного законодавства та правової реформи (Appeal: Review of Current Law and Law Reform)	Правничча школа Університету Вікторії
28.	Журнал юридичних досліджень Університету Далхаузі (Dalhousie Journal of Legal Studies)	Правничча школа Шуліха Університету Далхаузі
29.	Канадський журнал права і технологій (Canadian Journal of Law and Technology)	
30.	Щорічне видання «Океан» (Ocean Year Book)	
31.	Юридичний журнал Університету Далхаузі (Dalhousie Law Journal)	
32.	Журнал юридичних досліджень Університету Західного Онтаріо (Western Journal of Legal Studies)	Правничча школа Університету Західного Онтаріо
33.	Канадсько-американський юридичний журнал (Canada/U.S. Law Journal)	
34.	Канадський журнал права та юриспруденції (Canadian Journal of Law and Jurisprudence)	
35.	Юридичний журнал університету Квінс (Queen's Law Journal)	
36.	Канадський журнал трудового права (Canadian Labour and Employment Law Journal)	Правничча школа Університету Квінс

37.	Канадський журнал з комерційного арбітражу (Canadian Journal of Commercial Arbitration)	
38.	Журнал з міжнародного правосуддя (Global Justice Journal)	
39.	Юридичний журнал Університету Лейкхед (Lakehead Law Journal)	Правнича школа Бора Ласкін Університету Лейкхед
40.	Журнал з права й охорони здоров'я університету Макгілла (McGill Journal of Law and Health)	Правнича школа Університету Макгілла
41.	Юридичний журнал університету Макгілла (McGill Law Journal)	
42.	Журнал з вирішення спорів університету Макгілла (McGill Journal of Dispute Resolution)	
43.	Що нового (Quid Novi)	
44.	Міжнародний журнал сталого розвитку, права Університету Макгілла (The McGill International Journal of Sustainable Development Law)	
45.	Транссистемний підхід (Transsystemic Approach)	
46.	Транссистемний бюлетень (Transsystemic Bulletin)	
47.	Журнал адвоката (Solicitor's Journal)	
48.	Юридичний журнал Університету Нью-Брансвік (University of New Brunswick Law Journal)	Правнича школа Університету Нью-Брансвік
49.	Канадський журнал порівняльного та сучасного права (Canadian Journal of Comparative and Contemporary Law)	Правнича школа Університету Томсон Ріверс
50.	Юридичний огляд Шербрукського університету (Revue de Droit de l'Université de Sherbrooke)	Правнича школа Шербрукського університету

*Додаток підготовлений автором на основі опрацювання матеріалів з офіційних сайтів університетів Канади.*

## Додаток 3-2

### Перелік наукових журналів Канади у галузі права, які індексовані в наукометричних базах даних

also developed by scimago: SCIMAGO INSTITUTIONS RANKINGS

SJR Scimago Journal & Country Rank Enter Journal Title, ISSN or Publisher Name

[Home](#) [Journal Rankings](#) [Country Rankings](#) [Viz Tools](#) [Help](#) [About Us](#)

Social Sciences Law Canada All types 2018

Only Open Access Journals  Only SciELO Journals  Only WoS Journals ?
Display journals with at least  Citable Docs. (3years) Apply

Download data

1 - 6 of 6 < >

Title	Type	↓ SJR	H index	Total Docs. (2018)	Total Docs. (3years)	Total Refs. (2018)	Total Cites (3years)	Citable Docs. (3years)	Cites / Doc. (2years)	Ref. / Doc. (2018)	
1 <a href="#">Canadian Journal of Criminology and Criminal Justice</a>	journal	0.460 <span style="background-color: #f4a460; padding: 2px;">Q2</span>	34	23	65	1125	62	63	0.88	48.91	
2 <a href="#">University of Toronto Law Journal</a>	journal	0.337 <span style="background-color: #f4a460; padding: 2px;">Q2</span>	14	29	59	1591	36	56	0.68	54.86	
3 <a href="#">Studies in Social Justice</a>	journal	0.147 <span style="background-color: #f4a460; padding: 2px;">Q3</span>	11	32	70	744	30	66	0.38	23.25	
4 <a href="#">Canadian journal of women and the law = Revue juridique La femme et le droit</a>	journal	0.144 <span style="background-color: #f4a460; padding: 2px;">Q3</span>	11	24	69	1279	42	67	0.69	53.29	
5 <a href="#">McGill Journal of Law and Health</a>	journal	0.114 <span style="background-color: #f4a460; padding: 2px;">Q4</span>	2	2	18	31	4	15	0.18	15.50	
6 <a href="#">Quebec Journal of International Law</a>	journal	0.104 <span style="background-color: #f4a460; padding: 2px;">Q4</span>	3	0	128	0	6	95	0.06	0.00	

*Додаток підготовлений автором на основі опрацювання матеріалів з офіційних сайтів університетів Канади.*

## Додаток II Додаток II-1

### ЗАКАРПАТСЬКИЙ УГОРСЬКИЙ ІНСТИТУТ ІМ. ФЕРЕНЦА РАКОЦІ II

90202 Україна, м. Берегово,  
пл.Кошута №6, А/с: 33.  
тел./факс (031-41)2-34-62,тел.:4-28-29  
✉ foiskola@kmf.uz.ua  
www.kmf.uz.ua



### II. RÁKÓCZI FERENC KÁRPÁTALJAI MAGYAR FŐISKOLA

90202 Ukrajna, Beregszász,  
Kossuth tér 6, Pf.33.  
tel./fax (00-380-3141)2-34-62, tel.: 4-28-29  
✉ foiskola@kmf.uz.ua  
www.kmf.uz.ua

Реєстр.№101/UA/2019 від 04.04.2019 р.

### Довідка

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

#### Столярчук Лесі Богданівни

на тему «Професійна підготовка бакалаврів у галузі права в університетах  
Канади»

на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук  
за спеціальністю 13.00.04 – Теорія і методика професійної освіти

Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II упродовж 2018–2019 років здійснював апробацію та впровадження результатів дисертаційного дослідження здобувача наукового ступеня кандидата педагогічних наук Столярчук Лесі Богданівни на тему «Професійна підготовка бакалаврів у галузі права в університетах Канади».

В апробованих матеріалах розглянуто питання організації практичної підготовки бакалаврів у галузі права в університетах Канади, яка є невід'ємним компонентом їхнього професійного становлення та покликана закріпити теоретичні знання, освоєні під час лекційних і практичних занять, сформувати первинні професійні уміння і навички та ознайомити з особливостями майбутньої професійної діяльності. З огляду на те, що сьогодні в Україні актуально залишається проблема професійної підготовки фахівців у галузі права, яка проявляється у диспропорції між теоретичною та практичною складовими на користь першої, в той час як на ринку праці все більше цінуються практичні навички і все складнішою стає адаптація випускника-юриста до практичної роботи, одним зі способів розв'язання вказаних суперечностей є застосування зарубіжного досвіду у даній сфері, зокрема досвіду Канади.

Дисертаційне дослідження здійснювалось відповідно до плану наукових досліджень кафедри педагогіки та психології Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці II. Матеріали, положення і висновки дослідження дисертантки апробовано під час лекційних та практичних занять і рекомендовано для використання у практиці закладів вищої педагогічної освіти України. Дисертантка виступила на науковому семінарі з доповіддю на тему «Практична складова професійної підготовки бакалаврів у галузі права в університетах Канади» та надала консультації науково-педагогічним працівникам.

Узагальнення результатів наукової роботи Столярчук Л.Б., показало дієвість запропонованих рекомендацій в освітньо-виховному середовищі Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці II.

Зважаючи на наукову якість дисертаційної роботи Столярчук Л.Б., важливість та актуальність наукової проблематики дослідження, зроблено висновки про доцільність впровадження його результатів у практику закладів вищої освіти України.

Довідка видана для пред'явлення за місцем захисту дисертації.

Проректор з науково-педагогічної  
роботи та міжнародних зв'язків



Фодор Д.Д.



## Додаток И-2



МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД  
«ХАРКІВСЬКА ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ»  
ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

61001, м. Харків, провулок Руставелі, 7, тел/ факс (057) 732-46-30, e-mail hgpa@kharkov.com  
Розрахунковий рахунок 35415031032413, 35420231032413, 35427331032413 ГУДКСУ в Харківській області  
МФО 851011 Код 02125591

04.04.2019 № 01.13/241

на № \_\_\_\_\_ від \_\_\_\_\_

## Довідка

про впровадження результатів дисертаційного дослідження  
**Столярчук Лесі Богданівни**  
на тему «Професійна підготовка бакалаврів у галузі права в  
університетах Канади» на здобуття наукового ступеня кандидата  
педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – Теорія і методика  
професійної освіти

У КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради впродовж 2018–2019 років здійснювалась апробація результатів дисертаційного дослідження Столярчук Лесі Богданівни на тему «Професійна підготовка бакалаврів у галузі права в університетах Канади».

Результати дисертаційного дослідження свідчать про те, що в Канаді успішно реалізується модель професійної підготовки бакалаврів у галузі права, яка може бути запозичена для використання у системі вищої освіти України. Програми підготовки майбутніх юристів характеризуються короткотерміновістю, водночас універсальністю, цілісністю, високим ступенем варіативності та практичної спрямованості, що забезпечує підготовку конкурентоспроможного фахівця, який володіє професійними знаннями, уміннями та навичками, а також особистісними ціннісними орієнтаціями.

Матеріали, положення і висновки дослідження дисертантки апробовано під час лекційних та практичних занять з дисциплін «Правові основи вищої школи» та «Правознавство» і рекомендовано для використання у практиці закладів вищої педагогічної освіти України.

Проректор  
з науково-педагогічної роботи



І. О. Степанець

## Додаток И-3



МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

БЕРДЯНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

вул. Шмідта, 4, м. Бердянськ, Запорізька обл. 71100  
E-mail: rector@bdpu.org.ua; http://bdpu.orgТел. +38(06153) 3-62-44, факс +38(06153) 4-74-68  
Код ЄДРПОУ 02125220

08.04.19 № 54-08/376

На № \_\_\_\_\_ від \_\_\_\_\_

## Довідка

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження  
Столярчук Лесі Богданівни на тему «Професійна підготовка бакалаврів у галузі  
права в університетах Канади» на здобуття наукового ступеня кандидата  
педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти**

Упродовж 2018–2019 років Бердянський державний педагогічний університет здійснював апробацію та впровадження результатів дисертаційного дослідження здобувача наукового ступеня кандидата педагогічних наук Столярчук Лесі Богданівни на тему «Професійна підготовка бакалаврів у галузі права в університетах Канади».

Вивчення змісту, принципів, форм та методів організації професійної підготовки бакалаврів у галузі права в університетах Канади, а також чинників, що визначають шляхи реформування системи професійної підготовки майбутніх правників має вагомое теоретичне та практичне значення. Пошук оптимальної моделі професійної підготовки фахівців у галузі права як засобу реалізації національної освітньої стратегії вимагає використання підходу, що забезпечить поєднання здобутків вітчизняної системи вищої освіти зі світовими тенденціями розвитку вищої освіти у контексті глобалізаційних та інтеграційних процесів в Україні.

Науково-педагогічні працівники використовували матеріали, положення і висновки дослідження дисертантки під час проведення лекційних та практичних занять, а також при підготовці курсових, бакалаврських та магістерських кваліфікаційних робіт з апробованої тематики.

Зважаючи на наукову значущість дисертаційного дослідження Столярчук Л.Б., результати дослідження можуть використовуватись педагогічними факультетами закладів вищої освіти, науковцями в галузі порівняльної педагогіки для поглиблення знань із питань сучасного розвитку освіти у зарубіжних країнах.

Довідку про впровадження результатів дисертаційного дослідження Л. Б. Столярчук на тему «Професійна підготовка бакалаврів у галузі права в університетах Канади» зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти було обговорено і затверджено на засіданні кафедри іноземних мов і методики викладання ФФСК БДПУ (протокол № 8 від «20» березня 2019 року).

Завідувач кафедри іноземних мов і методики викладання БДПУ  
доктор філологічних наук,  
професор

Н.Ю. Панова

Проректор з науково-педагогічної роботи БДПУ,  
кандидат філологічних наук, доцент

В. М. Ліпич



## Додаток И-4



МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
 MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE  
 ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА  
 IVAN FRANKO NATIONAL UNIVERSITY OF LVIV

вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000, Україна  
 тел./факс (032) 261-60-48, тел. 260-34-02  
<http://www.lnu.edu.ua>, e-mail: lnu@lnu.edu.ua  
 Код ЗКПО 02070987 Державна Казначейська служба України  
 МФО 820172, р.р. 35225230001061  
 № свідоцтва 17701483, ін. под. № 020709813029  
 Валютний рахунок № 26005000028567, 26009000028110  
 в Укресімбанку  
 м. Львова МФО 322313  
 № 1498-Н від 22.04.2019

1, Universytetska Str., Lviv, 79000, Ukraine  
 Phone/Fax: +38 (032) 261-60-48, 260-34-02  
<http://www.lnu.edu.ua>, e-mail: lnu@lnu.edu.ua  
 Code ZKPO 02070987 State Treasury Service of Ukraine  
 MFO 820172, Settlement Acc. 35225230001061  
 Certificate No. 17701483, Tax IN020709813029  
 Foreign Currency Acc. No. 26005000028567, 26009000028110  
 in Lviv Branch of Ukreximbank  
 MFO 322313  
 на № \_\_\_\_\_ від \_\_\_\_\_

## Довідка

про впровадження результатів дисертаційного дослідження  
**Столярчук Лесі Богданівни**  
 на тему «Професійна підготовка бакалаврів у галузі права в університетах  
**Канади»**

на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук  
 за спеціальністю 13.00.04 – Теорія і методика професійної освіти

Кафедра загальної педагогіки та педагогіки вищої школи Львівського національного університету імені Івана Франка впродовж 2018-2019 н.р. здійснювала апробацію і впровадження результатів дисертаційного дослідження Столярчук Лесі Богданівни на тему «Професійна підготовка бакалаврів у галузі права в університетах Канади» на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Основні положення дисертаційної роботи використовувались у процесі викладання дисциплін педагогічного циклу, зокрема, під час вивчення студентами нормативних курсів та спецкурсів «Педагогіка», «Педагогіка вищої школи», «Порівняльна педагогіка», «Сучасний світовий освітній простір», де розглянуто особливості функціонування системи професійної підготовки бакалаврів з права в університетах Канади та можливості використання прогресивних ідей Канади в умовах вищої юридичної освіти України. Застосування досвіду Канади з урахуванням національних традицій вищої освіти щодо професійної підготовки бакалаврів у галузі права в системі сучасної вищої освіти України допоможе інтеграції вітчизняної моделі підготовки юристів у європейський та світовий освітній простір.

Дисертантка виступила на науковому семінарі кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи з доповіддю на тему «Модель професійної підготовки бакалаврів з права в університетах Канади», надавала консультації викладачам і здобувачам, які працюють у галузі порівняльної педагогіки.

Проведена апробація довела актуальність дослідження Столярчук Л.Б. та доцільність впровадження його результатів в умовах університетської освіти України.

Проректор з наукової роботи  
 Львівського національного університету  
 імені Івана Франка,  
 чл.-кор. НАН України



проф. Гладішевський Р.Є.

## Додаток И-5



03027

УКРАЇНА

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
 НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЛЬВІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»

вул. С. Бандери, 12, Львів, 79013, тел. (380-32) 237-49-93, 258-27-58, факс: (380-32) 258-26-80  
 ел. пошта: coffice@lpnu.ua, інтернет: www.lp.edu.ua

24.05.2019 № 67-01-1067

на № \_\_\_\_\_

## Довідка

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

Столярчук Лесі Богданівни

на тему «Професійна підготовка бакалаврів у галузі права в університетах Канади»

на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – Теорія і методика професійної освіти

Упродовж 2018-2019 н.р. кафедра теорії та філософії права Національного університету «Львівська політехніка» здійснювала апробацію та впровадження результатів дисертаційного дослідження здобувача наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти Столярчук Лесі Богданівни на тему «Професійна підготовка бакалаврів у галузі права в університетах Канади».

Матеріали дисертаційного дослідження здобувача використовувались під час викладання навчальної дисципліни «Юридична деонтологія». В апробованих матеріалах розглянуто питання формування у майбутніх юристів професійних та особистих компетентностей, зокрема, оволодіння в процесі навчання студентами-правниками знаннями, вміннями та навичками, які необхідні для успішної юридичної практики. Особлива увага приділена аналізу змісту професійної підготовки юристів, який передбачає оволодіння теоретичною та практичною складовими освітніх програм та безпосередньо сприяє ефективному формуванню професійної компетентності бакалаврів у галузі права в університетах Канади. Викладачі та студенти Національного університету «Львівська політехніка» використовували матеріали, положення і висновки дослідження дисертантки на лекційних та практичних заняттях, а також при підготовці курсових, бакалаврських і дипломних робіт з апробованої тематики.

Дисертантка виступила на науковому семінарі з доповіддю на тему «Формування професійної компетентності бакалаврів у галузі права в університетах Канади». Проведена апробація довела актуальність дисертаційного дослідження та доцільність застосування його результатів на практиці.

Довідку про апробацію та впровадження результатів дослідження Столярчук Лесі Богданівни на тему «Професійна підготовка бакалаврів у галузі права в університетах Канади» на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – Теорія і методика професійної освіти затверджено на засіданні кафедри теорії та філософії права Національного університету «Львівська політехніка» (протокол № 12 від 15 квітня 2019 року).

Проректор з науково-педагогічних робіт  
 доцент, к.т.н.



О.Р. Давидчак

Виконавець: завідувач каф. іноземних мов ІГСН,  
 проф. Мукан Н.В. (тел. 258-22-97). Видавництво Львівської політехніки. Наклад 5000. Зам. 180604. 2018.

## Додаток І

### Список публікацій здобувача

#### *Публікації, що відображають основні наукові результати дисертації*

*Статті у наукових періодичних виданнях інших держав та у виданнях України, які включено до міжнародних наукометричних баз*

1. <sup>2</sup>Столярчук, Л. Б. (2017а). Формування професійної компетентності бакалаврів у галузі права в університетах Канади. *Збірник наукових праць Херсонського державного університету «Педагогічні науки», 80, Т. 2, 205–209.*
2. Столярчук, Л. Б., & Муқан, Н. В. (2019а). Теоретичні засади професійної підготовки фахівців у галузі права в системі вищої освіти Канади. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology, 7 (81), Iss. 201, 40–43.* (авторський внесок: розглянуто філософсько-педагогічні теорії, на яких ґрунтується розробка освітньо-професійних програм підготовки майбутніх юристів в Канаді, а також ідеї та концепції, які покладені в основу системи ефективної підготовки фахівців з права в умовах університетської освіти Канади)

*Публікації у наукових фахових виданнях України*

3. Столярчук, Л. Б. (2016а). Особливості вищої правової освіти в Канаді. *Теоретичні питання культури, освіти та виховання, 54, 58–62.*
4. Столярчук, Л. Б., & Яшин, Н. Ю. (2017б). Characteristics of Professional and Personal Qualities of a Legal Specialist. *Народна освіта, 2(32).* Взято з: [https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page\\_id=4551](https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=4551). (авторський внесок: виокремлено особистісні та професійні якості фахівців правознавчої галузі)
5. Столярчук, Л. Б. (2018а). Модернізація змісту професійної підготовки бакалаврів права в умовах сьогодення. *Всеукраїнський науково-практичний журнал «Директор школи, ліцею, гімназії». Спеціальний тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору», 6, кн. 2, Т. 3(81), 68–76.*
6. Столярчук, Л. Б. (2018б). Практична складова частина професійної підготовки бакалаврів у галузі права в університетах Канади. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи, 61, 295–298.*

#### *Публікації, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації*

7. Столярчук, Л. Б. (2015). Методи формування професійної іншомовної компетенції майбутніх юристів. *Стан та перспективи розвитку педагогіки та психології в Україні та світі: Збірник тез наукових робіт учасників Міжнародної науково-практичної конференції (с. 75–78).* Київ: ГО: «Київська наукова організація педагогіки та психології».
8. Столярчук, Л. Б. (2016б). Актуальність професійної підготовки юристів нової генерації в Україні. *Психологія та педагогіка у ХХІ столітті: перспективні та*

<sup>2</sup> Видання водночас включене до переліку наукових фахових видань України.

пріоритетні напрямки досліджень: *Збірник наукових робіт учасників Міжнародної науково-практичної конференції* (с. 29–31). Київ: ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології».

9. Столярчук, Л. Б. (2016с). Особливості системи підготовки юристів в університетах Канади. *Основні напрями розвитку педагогічної науки: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (с. 108–110). Херсон: Видавничий дім «Гельветика».

10. Столярчук, Л. Б. (2017с). Деякі аспекти забезпечення якості професійної підготовки майбутніх юристів у Канаді. Пріоритетні напрями розвитку сучасних педагогічних та психологічних наук: *Збірник наукових робіт учасників Міжнародної науково-практичної конференції* (с. 145–147). Одеса: ГО «Південна фундація педагогіки».

11. Столярчук, Л. Б. (2018с). Використання кейс-методу у професійній підготовці юристів в університетах Канади. Нове та традиційне у дослідженнях сучасних представників психологічних та педагогічних наук: *Збірник тез наукових робіт учасників Міжнародної науково-практичної конференції, Ч. 1* (с. 100–103). Львів: ГО «Львівська педагогічна спільнота».

12. Столярчук, Л. Б. (2018d). Види навчальних занять у правничих школах Канади. *Сучасна педагогіка: теорія, методика, практика: Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції* (с. 80–83). Херсон: Видавництво «Молодий вчений».

13. Столярчук, Л. Б. (2019b). Перспективи використання в університетах України досвіду професійної підготовки бакалаврів права у Канаді. *Інноваційні наукові дослідження у галузі педагогіки та психології: Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції* (с. 91–94). Запоріжжя: Класичний приватний університет.

#### ***Праці, які додатково відображають наукові результати дисертації***

14. Столярчук Л. Б., Яшин, Н. Ю., & Сай, І. В. (2015). *System of Legal Education in Ukraine and Abroad*. Львів, Україна: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка». (авторський внесок: охарактеризовано систему вищої юридичної освіти в Україні та світі)

15. Столярчук, Л. Б., & Яшин, Н. Ю. (2016). *Legal Training*. Львів, Україна: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка». (авторський внесок: проаналізовано особливості професійної підготовки фахівців у галузі права в університетах України та Канади)

#### **Відомості про апробацію результатів дисертації**

1. Міжнародна науково-практична конференція «Стан та перспективи розвитку педагогіки та психології в Україні та світі», м. Київ, 4–5 вересня 2015 року. Доповідь: Методи формування професійної іншомовної компетенції майбутніх юристів.

2. Міжнародна науково-практична конференція «Психологія та педагогіка у XXI столітті: перспективні та пріоритетні напрямки досліджень», м. Київ, 3–4 червня 2016 року. Доповідь: Актуальність професійної підготовки юристів нової генерації в Україні.
3. Міжнародна науково-практична конференція «Основні напрями розвитку педагогічної науки», м. Харків, 21–22 жовтня 2016 року. Доповідь: Особливості системи підготовки юристів в університетах Канади.
4. Міжнародна науково-практична конференція «Пріоритетні напрями розвитку сучасних педагогічних та психологічних наук», м. Одеса, 11–12 серпня 2017 року. Доповідь: Деякі аспекти забезпечення якості професійної підготовки майбутніх юристів у Канаді.
5. Міжнародна науково-практична конференція «Нове та традиційне у дослідженнях сучасних представників психологічних та педагогічних наук», м. Львів, 23–24 березня 2018 року. Доповідь: Використання кейс-методу у професійній підготовці юристів в університетах Канади.
6. V Міжнародна науково-практична конференція «Сучасна педагогіка: теорія, методика, практика», м. Чернігів, 7–8 вересня 2018 року. Доповідь: Види навчальних занять у правничих школах Канади.
7. Всеукраїнська науково-практична конференція «Інноваційні наукові дослідження у галузі педагогіки та психології», м. Запоріжжя, 8–9 лютого 2019 року. Доповідь: Перспективи використання в університетах України досвіду професійної підготовки бакалаврів права у Канаді.